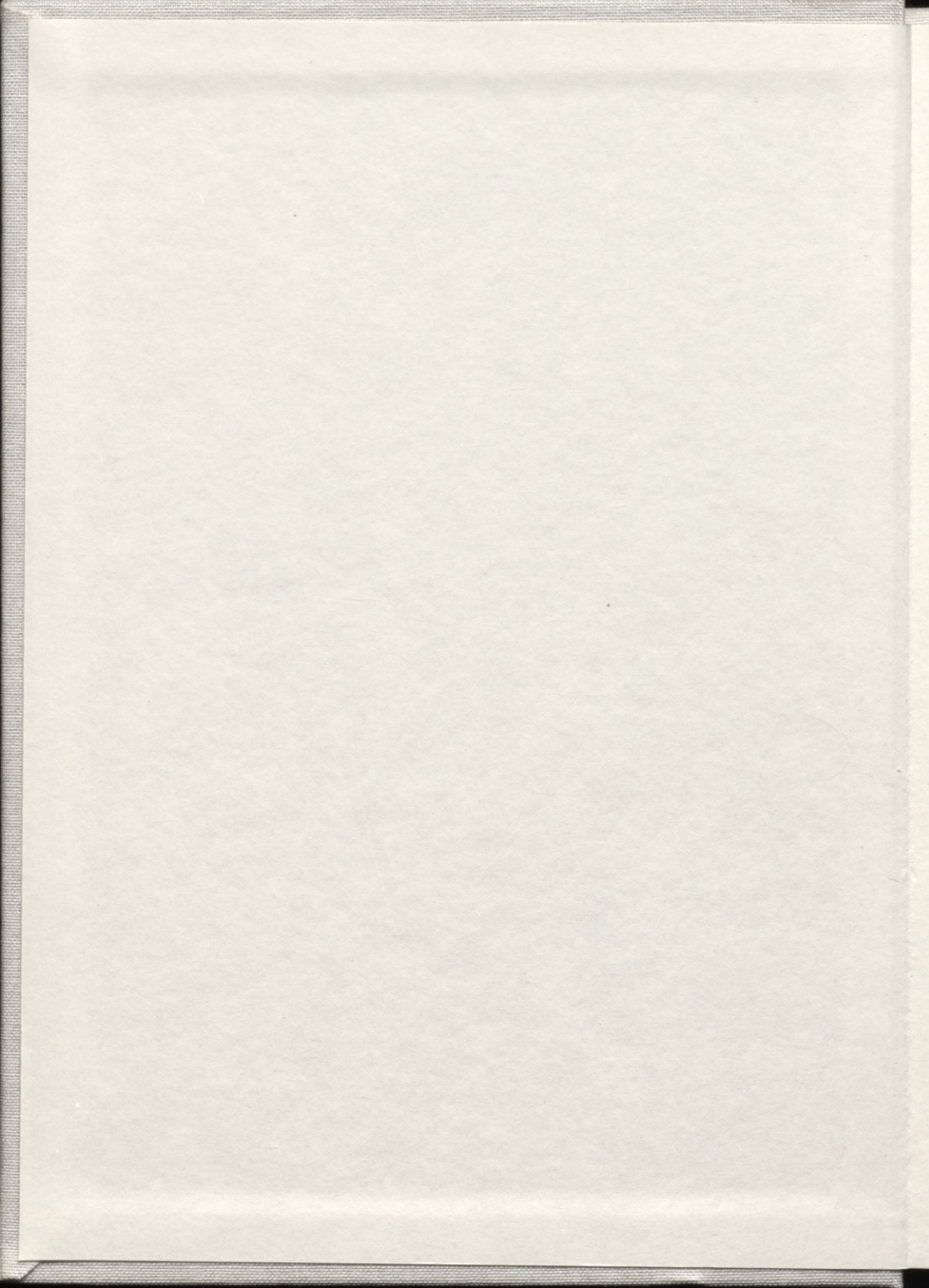
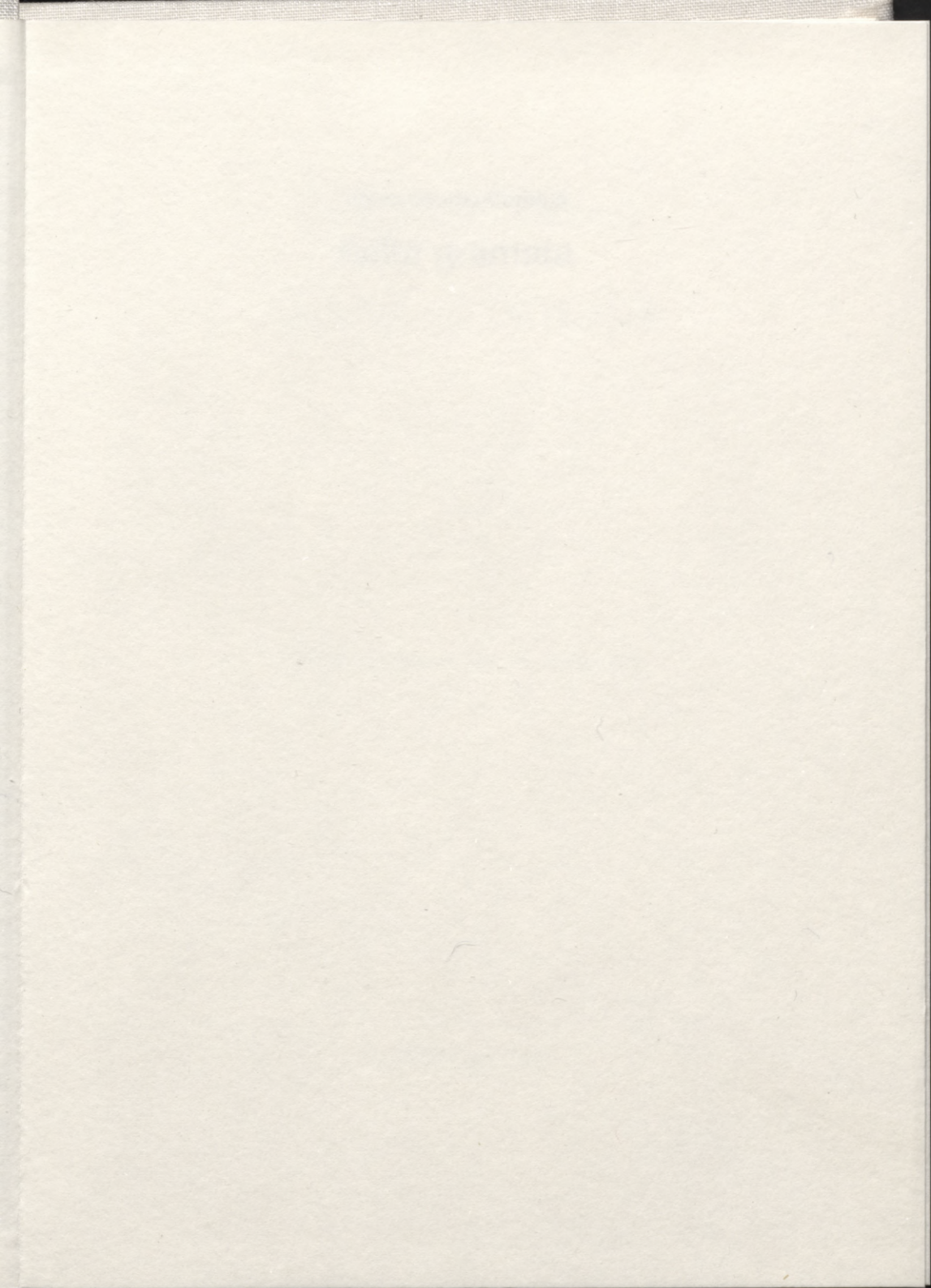
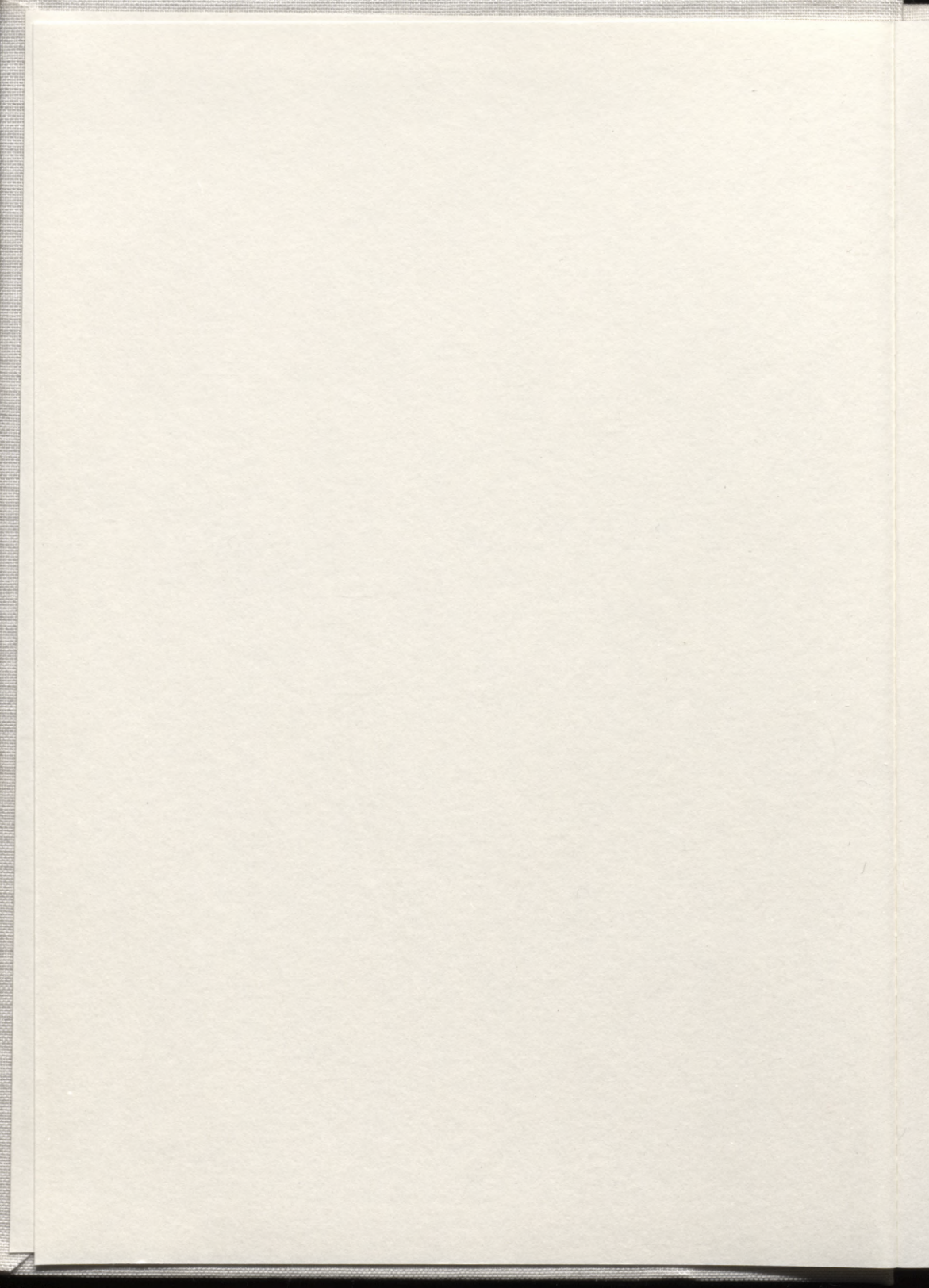

Jānis Jaunsudrabiņš

Baltā grāmata

Jānis Jaunsudrabiņš
Baltā grāmata

82747

John Jaynes

Ball's Grammar

2006-3
L 29

L
821

Jānis Jaunsudrabiņš
Baltā grāmata

Simts tēlojumu vārdos un līnijās

VALTERS UN RAPA

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0306008631

Jānis Jaunsudrabiņš
Balts grāmata

Šīs grāmatas autors ir Jānis

VALTERIS VILKA

Ieskaņa

Kā no tumša egļu meža
Raugoties uz gaišiem laukiem,
Acīs atspīd debess zilums,
Tā no dzīves tumsas izvīz
Saulesbaltas bērnudienas,
Sirdi darīdamas gaišu.

123456789
101112131415161718192021222324252627282930313233343536373839404142434445464748495051525354555657585960616263646566676869707172737475767778798081828384858687888990919293949596979899100

123456789

123456789
101112131415161718192021222324252627282930313233343536373839404142434445464748495051525354555657585960616263646566676869707172737475767778798081828384858687888990919293949596979899100

Mūsmājas

Kaut gan zemnieku mājas ir visas gandrīz vienādas, tad tomēr liekas, ka tādu otru visā Augškurzemē nav kā mūsmājas. – Aizvien pār viņām debesis visaugstāk velvējās; tie mākoņi bij visbaltāki, kuros gulēja bērzu galotnes vecās istabas galā. Tik zaļa sūnu jumta nekur nebij kā mūsu istabai. Un uz šī zaļā jumta – sarkanu ķieģeļu skurstens. Tas sēdēja pietvīcis zaļajās sūnās un brīžam kūpēja. Vakaros viņš apsedzās pats ar saviem dūmiem un kļuva gandrīz neredzams. No virsa bija nodrupuši daži ķieģeļi; robi apkvēpuši tumši brūni.

Istabas priekšā, pajumtē, bij baložiem laktiņas. Ziemā tajās tupēja sarāvušies šie mīlie putni, bet pavasaros viņi dūkdami dejoja pa sētsvidu un nesa salmus un smalkus žagarus savās ligzdās. Vēl vēlāk pār laktiņas malu jau staipījās resni, gaiši knābji. Jauni putni bija ieradušies.

Istabas āra sienas bija pelēkas kā lapseņu pudura ārpuse, kā pelēks papīrs, izmircis un atkal sakaltis. Dažas baļķes izšķobijušās. Istabas priekšā soliņš, kur kādreiz nosēsties vai apgāzt spaņņus.

Logi bija nevienādi: lielākajiem sešas rūtis, mazākajiem tikai viena. Bet visiem logiem slēgi. Tie bijuši reiz varbūt balti krāsoti, varbūt arī ne. Stikli dažās rūtīs bija ļoti skaisti, tie laistījās dažādās krāsās; tikai cauri redzēt šām rūtīm nācās grūti.

Priekšnama durvis bija taisītas no trim dēļiem. Dēļu starpas vilkās kā divas melnas auklas no palodas līdz augstajam sliekšnim. Durvis augšā un apakšā labi nepiegūla, un sniegs nāca priekšnamā, kaut gan durvis citīgi tika pieskatītas, lai nepaliktu vajā. Tad

vistas rītos, tikko lēca no istabas augšas, knābāja balto, nelūgto viesi. Pa nakti viņas bija ļoti izslāpušas.

Kad āra durvis bija cieti, tad priekšnams aizvien izskatījās ļoti drūms un vēss. Tur aizdurvē snauda krāsnes slotā, maizes lāpsta un skruķis. Maz viņiem darba, bet karsts tas ļoti, un šie trīs aizdurves iemītnieki diezgan ātri novecojās un beidzās. Tikai skaties vien, kā nolietotas pirts slotas plok un skruķa kāts tiek isāks un atkal jau ar jaunu veca riteņa loka gabalu galā vandās pa uguns pilno krāsni. Lāpstai labāk: viņai smags, bet vēss nesamais uz muguras, un pirmie abi tai jau ceļu līdzinājuši. Pār aizkuru tik grūtāk pārkāpt. Jā, lāpstai ir diezgan viegla dzīve; bet par to viņa arī ir tik kūtra un neveikla, ka dažreiz netik ne virsū skatīties.

Istabas durvīm bija skaists kliņģis, dzelzs, savīts pēc auklas un veikli izliekts, ar sirdsveidīgu plānu mēlīti augšā. Virsū durvis atsietas ar aukliņu, lai atvērusās neskrien līdz galam vaļā un nedauza krāsnes sānus.

Krāsne bija liela, augsta, gandrīz līdz griestiem. Varēja uzbāzt tikai nedaudzus šakaļus, uzsviest kulīti ar sipoliem un vācelīti, pilnu stirāju, prusaku medībām.

Prusaku medības parasti notika naktī. Vācelītes dibens bija piesmērēts vai nu ar iejavu, vai ar micītiem kartupeļiem, un stirāji tamdēļ virsū, lai ēdāji tik lēti laukā netiek. Itin godīgi tad varēja vācelīti paņemt, iznest ārā un sniegā izkratīt. Kas otrā rītā nebij vēl zem sniega vai vēja aizpūsti, tos apēda vistas, gaiļa sasauktas. Prūša neviens nežēloja.

Istabai bij plāns dobu dobēm. Lielākajās dobītēs lēja ūdeni, kur vistām nodzerties. Tad istaba izskatījās milzīgi liela, un ūdens pilnās bedrītes spīdēja kā mazi ezeri.

Krāsnes sānos gulēja plīte, veca plīte, salūzušiem riņķiem. Tie bieži krita ugunī, kad cēla podus nost. Plītes dibengalā bija iemūrēts liels katls, kurā vārīja lopiem ēdamo un veļai ūdeni, un godos kafiju un tēju. Tam aizvien balti noberzts vāks virsū. Kad to pacēla, tad garaiņi sitās griestos kā sviešus sviesti. Pie plītes vesels strēķis žagaru un skaidu; pa tiem plosījās un spiedza peles caurām naktīm.

Tāda bija mūsu istaba. Un, kad ziemas svētdienās spīdēja saule un meta no mazajiem logiem līdz plānam zilās, mirdzīgas lentes, tad plašā, tīrā istaba ar daudzajām gultām un darba rīkiem izskatījās kā pasaka. Kas viņā ienāca, tam vajadzēja smaidīt un saņemt rokas.

No priekšnama otras durvis veda kambarīti. Kad šīs durvis vēra, tad kliņģis mīksti nozviedzās kā jauns kumeļš. – Kambarīti dzīvoja saimnieki. Tas bija pavisam mazs aizgaldiņš: tikko telpa gultai un trim smaģiem krēsliem. Pie durvīm maza krāsniņa. Pie loga sienas dziedāja vecs pulkstens garām zaļganām ķēdēm un rožotu stundu plati.

Kambarīšam nebija grīdas, tāpat kā istabai; bet plāns te izskatījās gludāks, tīrāks, sausāks, jo vistas netika iekšā.

Kambarīša sienas bija kaļķiem izsviestas. Vietām kaļķi bija atdrupuši un varēja redzēt dzeltenīgu skalas pinumu.

Vecais galds ar tieviem, gandrīz pavisam pārdeldētiem skrāģiem stāvēja bēdīgs, drusku sašķiebies pret logu. Viņš bija priedes koka un reizi krāsots melns, tad nodilis, tad atkal brūni krāsots un atkal nodilis. Koka mīkstās kārtas bij iegrīmušas dziļi un turējās brūni melnas; bet cietās švītras izlocījās baltas un spīdīgas, kā tišām veidotas.

Uz galda stāvēja liels pods ar ālavi. Kad kādam zobi sāpēja pašu mājās vai kaimiņos, tad nozuda viens no apakšējiem zariem. Tomēr viņa turējās diezgan kupla. – Vēl uz galda pastāvīgi bij, kā piesieta, balta, apaļa sālnīciņa rupju, mitru sāli iekšā.

Logš bij liels un balti noberzts. Rūtis sešas, skaidras kā gaiss. Vasarā šo logu no ārpuses gandrīz pavisam aizsedza lupstāju robotās lapas un dzelteno ziedu migla. Arī visu cauru ziemu šie lupstāji klanījās aiz loga, sausi, bez dzīvības, kā skali.

Otru mājas galu aizņēma ēka. Tā bija pārdalīta uz pusēm: viena puse saimniekiem, otra – saimei. No priekšnama pār augstu sliksni vispirms tika saimes pusē. Ēkas durvīm nebija kliņģa, tikai glums, nodilis aizšaujamais. Starp saimes un saimnieka istabu gan bija siena un arī durvis cirstas, bet pašu durvju nebija.

Katrā pusē taisni pašā vidū bija izraktas dziļas bedres bura-kiem, griežņiem un kartupeļiem. Arī burkāni tur stāvēja. Pār bedrēm uzlikti tik šķērsām daži dēļi, un vajadzēja zināt un pastāvīgi prātā turēt, ka ēkas vidū ir pagrabs, lai tajā neiekristu.

Pie vidus sienas gulēja pelēks runcis pelnos... Gan paši sev maizi samala sudmalās, bet cūkām tika tepat pārtraukts. Arī iesalu mala te. Pat no kaimiņiem pirms svētkiem nāca vīri uz dzirnavām ar sadīdzētu miežu maišeļiem pār pleciem, agrī, bez dienas. Un rudenī, cūku barojamā laikā, gandrīz ik rīta ēka bija pilna rūkoņas. Un iz rūkoņas tad izlobījās sika malējas balss, lēna, žēla malējas dziesma. Malēja varēja būt mundra kā zivs ūdenī, nevaldāma kā uguns, – viss viens: te maltuvē smagais akmens viņai piedeva savu ritumu, lika uz sirds vairāk simtu gadu nopūtas. Maltuvē bij tikai viena meldija, tikai nedaudz toņu, jo te bija par daudz maz gaismas.

Mūsmāju sētsvids bija apaudzis ar zaļu zālīti; tikai balti, izmīti celiņi aizstiepās no istabas durvīm uz saimnieku klēti, uz kalpu klēti, uz vāgūzi un uz aku. Uz aku gāja visplatākais un visbaltākais celiņš. Plata bij arī teka uz saimnieku klēti, bet tā nebija tik tīra kā citas, jo pa to vajadzēja nogriezties arī uz laidaru.

Sētsvidā stāvēdams, vakarā varēji redzēt pie debesīm mazu mēneša garoziņu: varēji viņu redzēt arī pilnu kā uguns klēpi gar Dāviņa kalna galu iznākam. Tikai dienvidu un ziemeļu debessmalas aizklāja jumti.

Ja, sētsvidā stāvēdams, rāmā vakarā sauci uz rītiem, tad saņēmi sešas atbalsis, sešas mikstas atskaņas. Vispirms iekliedzās Sesku purviņš, tad Ķiķeru egles, tad Alases, tad Rītes mežs un vēl, un vēl. Bet uz vakariem bij tikai viena atbalss: kā ar āmariņu atsitā rījas siena katru vārdu, katru saucienu. Bet bija arī vakari, kad likās visām birzēm uzvāzts vāks, kad likās, ka tikai pats savu kliedzienu dzirdi.

Starp istabu un zirgu stalli bija gara žaģaru grēda. Pavasarā, kad visi koki plauka, tad arī šī grēda salapoja. Saule vēl izvillināja pēdējo drusciņu, kas koka zaros atlicies no zemes nesacietējis.

Turpat pie žaģariem, vecā satrūdējušā skaidienā, bij ierīkots puķu dārziņš. Puķes nebija nekādas brīnišķīgās, bet katrs stādiņš puķu kopējai bij miļš. Daža sēkla bija tālu nesta, dažā saknīte pat no Leišiem atvesta.

Un tad ap Jāņiem, kad šis dārziņš pietvika un sacēlās līdz neaugstās sētiņas virsam, tad tur redzēja veselu bagātību. Ap žeperaiņiem kociņiem vijās turku pupas. Lieli tumšlapaini jurģiņu krūmi rieta jau ziedus kā zaļas pogas. Lielās rozēs cilvēka augumā lēnām

locījās. Viņu bālie, tumši sarkanie un baltie ziedi kāpa un kāpa virsotnei pakal līdz pat vēlam rudeņam, atstādami aiz sevis mazus sēklu sierīņus. Zemāk ziedēja sikrozītes, bišu krēsliņi, kumelītes, lielgalvainās santenes, ritenspoles un kliņģerītes. Dievkociņš stāvēja dārziņa galā un kvēpināja savu smaržu pa visu pagalmu, kad vēsma vilka.

Puķu dārziņam bij viens vai divi kopēji, bet saudzētāji – visi. Un sestdienas vakaros, no pirtiņas atnākuši, vīrieši cits pēc cita piegāja pie dārziņa un tur atzvēlušies pīpēja. Viņiem balti linu krekli mugurā un zils ar baltu rūtainas bikses kājā. – Kad pārnāca meitieši, arī tiem vajadzēja acis pamest dārziņā. Pirms gulēt iešanas meitas vēl pasniedzās, noknieba dažus ziedus un oda. Viņas pašas bij kā ziedi – pietvikušas, tumši sārtas, slapjiem matiem, vieglām katūna jaciņām, sulas pilnas kā jaunas magones. Tās bija puķu dēstītājas un ravētājas. Jurģos viņas varēja droši aiziet uz citām mājām, gan zināja, ka atradis tur dārziņu jau priekšā, varbūt vēl skaistāku nekā mūsējais.

Istabas galā kuploja koku dārzs, aptaisīts ar slitiņu. Tur stāvēja četri lieli bērzi, balti un stalti, nokāruši lipīgi zaļās lapu pīnes uz jumta un gar sienu līdz logiem, un vēl zemāk. Pavasaros tiem laida sulas, bet nedaudz dienu tikai, lai koki nekļūtu vārgi. Tad caurumus aizsita ar sausa koka tapām.

Zem bērziem čemurojās zaru zaros vecs plīderu krūms. Ap Vasarassvētkiem viņš ik gadus parādīja dažus bālganus ziedu zarus, bet, lai pilnīgi uzdziedētu, viņam trūka saules. Tāpat nikuļoja zem bērziem pārs jasmiņu un pilno rožu krūmu. Turpretim meža rozes plētās aizvien platākas, un ziedi kļuva sulīgāki gads no gada.

Dārziņš nebij liels – ja daudz, tad piecpadsmit soļu kvadrātā. Četri bērzi jau aizņēma viņa lielo pusi. Vēl atlika vieta tikai apaļai meža ābelei vienā un slaikai čērmukstei otrā stūrī.

Čērmukste bij pārkārusies sētai un akai pāri, kā spoguļoties gribēdama. Akas švierts aizvien braucija viņas zarus, kad ūdeni smēla. Rudeņos, kad bāli sarkano ogu ķeķu pilni zari, tad, straujāk

ūdeni no akas velkot, bira kā krusa smēlējam uz galvas. Ogas dažugad palika līdz vēlai ziemei. Tad tās izsala un bija ļoti gardas bērniem un arī pelēkajiem strazdiem.

Aiz akas slits vilkās vēl labu gabalu uz leju, atšķirdams lauku no sētsvida. – Gar pašu slitu auga trīs garas apses un viens krops bērzs vairāk uz lauka pusi. Pēdējās apses un šā krops zaros pa Lieldienām ievilka resnu kārti un pakāra šūpoles. Bērni tad tajās karājās no rīta līdz vakaram. Bet arī lielie šūpojās, lai vasarā odi

neēstu un lai varētu dabūt izkliegties pēc klusā laika. Tā pamazām tika iemēģināta rīkle vasaras skanīgumam – uh, cak – cak – cak – cak! Kaimiņu meitas uz krāsnes! Ek, – kopā, kopā, kopā!

Uz otru pusi dārzs turpinājās vēl aiz istabas, kaut gan tur žoga vairs nekāda nebija. Tur auga arī tikai trīs ērkšķu krūmi smalkām, sikām odziņām. Neviens jau tos nekopa, lai gan ogas tika rūpīgi nolupinātas, kad tās vēl nebija ne caurspīdīgas tikušas. Šie ērkšķu krūmi bija stādīti pie pašas letecs malas, un tas tos tikai paglāba no bada; jo pavasaros, leteci izmetot, arī tiem uzkrīta uz saknēm pa piciņam trūdaines zemes. Dažreiz atkūleņoja pār letecs malu un krietni vien sadurstījās kāds maija vaboļu tārps, ievīcis savu brūno, spīdīgo galvu pats savā sudraba rītenī.

Letecs galā smaržoja liels krūms bišu krēsliņu, rādīdams savas dzeltenās podziņas pusdienas saulei un aicinādams bites apsēsties. Un gar pašu mājas sienu steidzās augšup lupstāji, tie paši, kuri locījās ap kambarīša logu ziema vai vasara.

Istabas rītu galā bija no smiltīm sabērts, ar vecu baļķi norobežots zavoliņš. Uz zavoliņa saulainos svētdienas rītos gozējās viens otrs, dažreiz pat visa mājas saime. Tad zavoliņš likās skaistākā vieta pasaulē.

Turpat zavoliņa priekšā bija saimniecei buraku dārziņš. Te ēkas galā mājai nebija logu, tāpēc zeme ar katru dienu kļuva treknāka un treknāka. Buraki auga kā gaiji, vai no zemes laukā gāzdamies. Virs buraku treknajiem lakstiem plētās magones, tumši samtainās kaķastes un sakroķotās šņoru lapas cietiem kaceniem kā koks.

No sētšvida gāja zālainš celiņš lejup, buraku dārziņu atšķirdams no lielā dārza. Šis celiņš bija kā bērtin apbērts pieneņu ziediem un celmeņu lapām.

Lejā, pašā ceļa malā, auga liels vecs un liks vītols, nātrām apaudzis. Tam bij tik trapani zari, ka paši no sevis bira nost, sevišķi ziemā.

Vēl drusku lejāk stāvēja vesela rinda vītolu pa kāpostdārza malu. Pie pēdējā vītola bij dziļa, nekad neizsikstoša bedre. To sauca par lejas aku. Šī aka bija ļoti patāga, jo pavasaros, kad vajadzēja dārzus laistīt, no sētas akas ūdeni nest būtu bijušas gatavās moka.

Klētis. Tā bija vesela ēku grēda, pamazām sabūvēta vienā laidā.

Galā, pie pašiem laidara vārtiem, bij saimnieku jaunā klēts. Pie tās pakša mazi glieti vārtiņi. Pa tiem varēja gar klēts galu ieiet saimnieku kāpostu dārzā, par kuru nekā sevišķa nebūtu ko teikt, varbūt tikai tik daudz, ka tas bij aptaisīts ar viju un pa vijmali auga skābenes, lielas un treknas.

Saimnieku jaunajai klētij bija augsta paklēte. No dārza puses tajā varēja ielīst pat liels cilvēks, bet tur jau nebija nekā ko meklēt.

Priekšā bija prāva nojume un tikpat liela klētspriekša ar grīdu. Durvīm pretim gulēja liels balts akmens. Tam blakām brūngans, mazāks akmens. Tās bija trepes, pa kurām pat bērns varēja tikt uz klētspriekšas un tad pašā klēti.

Klētspriekšas viens gals tika aizsists ar dēļiem no apakšas līdz pat jumtam. Tā bija būda suņiem. Tur tad nosvieda salmu maišeli, un suņi gulēja kā kungi – tikai ne tik cietā miegā, jo, kad žīds vēl bija olnīcā, tie jau raustīja ausis un ožņāja gaisu.

Iekšā klēts bij skaistāka par istabu. Varēja pat durvis aiztaisīt, ja gadījās vējš pretim, – mazais lodziņš deva tik daudz gaismas, ka

varēja redzēt pat grāmatu lasīt. Pa šo lodziņu varēja pārredzēt visu sētsvidu un istabas durvis.

Klētij bija grīda un stipri dēļu griesti. Nevērtīgākās un mazāk vajadzīgās mantas visas glabājās augšā, uz kraškas. Lejā bija tikai galds, skapji, gultas, saimnieces pūra lāde dzelzīs kaltiem pakšiem. Uz vāka tai bij uzkrāsota zila roze piecām lapām.

Skapji bija brūni krāsoti. Viens nebij nemaz izrotāts – tik augšā, pie paša kroņa, stāvēja sarkans gada skaitlis 1864. Otram turpretim gar visiem stūriem vilkās zili likumiņi un durvju vidū uz visām pusēm izjodzījusies puķe. Zem durvīm bija liela atvilktne. Virs durvīm gads ar vecās dziesmu grāmatas skaitļiem, arī zilā krāsā, 1827.

Pa grīdu valstījās smaga lielgabala lode, gluda un rūsas nesaēsta. Kad kāds lodi paspēra ar kāju, tad grīda taisīja pārkonam līdzīgu troksni. Vistas paklētē tad sasīta spārnus, iekliedzās un muka laukā.

Klētij blakām bij mazs vāgūzīts, soļu piecu plats aizgaldiņš. Ja kādreiz tajā iestūma goda ratus, tad tikko varēja vairs garām aizlīst, kad gāja pie miltu tines.

Tad nāca kalpu klēts. Tai nebij kārtīgi aiztaisītas kraškas. Pār sijām bija tikai šķērsām pārliktas dažas kārtis, uz kurām stāvēja sasviestas dažādas darba lietas: kūlišos sasiēti grābekļi, sakumi, dakšas, izkaptskāti. Tur arī gulēja tukši dzijas kreķiši, audekla skalu buntē un nišu kociņi. Izkaptis bij aizbāzts aiz spāres, augstu, tā ka kātu galus tikai vīri paši varēja aizsniegt. Varbūt daža laba žurka kājas sagraizīja, līzdama gar spāri, jo izkaptis nekad nav neasa, ja viņas īpašnieks nav sieviete.

Kalpu klētij bij divkārša grīda. Vīspirms no vienas vietas nolikti apaļi koki, tad šķirbas piedzītas ar māliem un nolīdzinātas. Bet ar

17 laiku šis klons bija izslaucījies un grīdā radušās daudzas šķirbas. Nu vējš lida no paklētes klēti un reizām arī no klēts paklētē, – kā tam kuru reizi patikās. Dažas šķirbas bija pat tik lielas, ka gadījās pa tām izsprukt ne tikai grābekļa zobīnam vai ziepju plēntiņai, bet pat āmariņam vai diegu spolītei. Tad visumazākajam mājas cilvēkam bija jālien paklētē un jāmeklē manta rokā. – Dažreiz meklētājs tur patumšajā dziļumā satikās ar raibu, izburbušu krupi. Tad viņi abi satīngā, raudzījās viens otram acis un gaidīja, kurš pirmais bēgs. Dažreiz krupis bēga, bet dažreiz tas nemaz to nedomāja darīt, un cilvēkam vajadzēja ar sirds drebēšanu atkāpties. – Šis cilvēks biju es.

Gar sienām stāvēja dažādas lādes, tīnes, skapji un skapiši. Pa starpām dažādi toveriši, kastītes, kubuliņi, vanniņas, muldas, baļļas un spaņņi gan šauriem, gan platiem virsiem, gan koka, gan dzelzs stīpām, striķa un drāts pasaiņiem.

Sienās bija daudz vadžu un uz tiem sakrauti šķietī, nītis, skali. Uz šiem pašiem vadžiem arī karājās sukātu līnu grīstes, pastalu auklu buntēs, dzijas gabali un kulēs sabāzta vilna. Vēl tur karājās dažādas ārstniecības zāles, sasietas kūlišos: bišu krēsliņi, sausie aši, pelenes, apdziru zāles, drudža zālītes, kurpītes un – kas gan viņām visām vārdus zina!

Zem sijām bija auklās pakārtas gludas kārtiņas. Uz tām puškārtin uzsvieda goda drēbes. Daža kārtiņa margot margoja aiz stripainu lindraku daudzuma. Bet bij arī kailas kārtiņas, uz kurām vārgoja trīs četri salāpīti maisi, rudeņa gaidīdami.

Klēts vidū pie zemes stāvēja uz klucišiem un bluķiņiem sakravāti dažāda lieluma un dažāda tīruma pilni maisi un kules. Rudeņos tie aizņēma gandrīz visu klēti. Sievas tad bija ļoti gudras un skraidīja ar pilniem priekšautiem, bet vasaras vidū viss bija otrādi.

Pie kalpu klēts pienāca saimnieku labības klētiņa. Tajā cits nekas nestāvēja kā tikai labība lielos, jau reizā ar klēti uzbūvētos arodos. Katrai labībai bija savs arods.

Rudzu arodā glabājās kaltēta gaļa. Un gadījās, ka žīds, atbraucis rudzus pirkt, grūda roku rudzos un piedzina visas panadzes ar cūku taukiem. Tad viņam pārskrēja drebuļi pār visiem kauliem un viņš ilgi roku berzēja pie sienas, tad pie saviem spīdošajiem gariem svārkiem. Visbeidzot viņš rokas nolaistīja ar ūdeni.

Tā kā klēts bija taisīta bagātos gados, tad arodu bija par daudz. Ar labību tos nekad nevarēja piepildīt, tāpēc dažā stāvēja linsēklu pelavas, daži izkultīti un jau pārdošanai sasieti lini. Kaņepes, pupas un zirņi tika glabāti sevišķās kastēs.

Labības klētij kopā ar kalpu klēti bij izbūvēta tāda pat priekša kā saimnieku jaunajai klētij. Pat divi balsti bija iesprausti no jumta līdz baļķei. Pie tiem varēja piesiet zirgu, ja atbrauca kāds ciemiņš vai krietnāks žīds. Abu klēšu priekšā bija tāpat prāvi, gludi akmeņi trepišu vietā. Uz tiem varēja labi drēbes kult.

Tad nāca lielais vāgūzis. Tas bij vēl jaunāks par saimnieku klēti. Tam arī bija grīda un vienā galā stipra kraška. Vasarā tur glabājās ragavas un važas; ziemā uz tās sacēla ratu drēģus, dažreiz arī riteņus. Ratu virsi tad ar visām apķepušajām pakaļasīm stāvēja pieslieti pie vāgūža dibenajās sienas un izskatījās ļoti nožēlojami. Bet gadījās, ka pa pašiem Ziemassvētkiem riteņi bija jāritina no kraškas zemē. Tad rati bija lepnī. Viņi jutās daudz pārāki par kamanām, jo tās nekad Vasarassvētkos nebij dabūjušas šjūkt uz baznīcu.

Uz vāgūža kraškas stāvēja arī daudz dažādu lietaskoku. Tur bija sakrauti dēji un blankas, lemesnīcas, ilksis, saliekti riteņu loki.

19 Daudzi no tiem jau tur stāvēja kopš vāgūža taisīšanas un jau priekš tam bij ilgu mūžu nodzīvojuši vai nu rijas šķūnī, vai kaut kur kādā paspārnē.

Ziemeju sienā vāgūžam bij neliels lodziņš ar stikla rūti. Pa to varēja pārredzēt saimnieku kāpostu dārzu, arī ganības un vēl tālāk kaimiņu māju jumtus.

Vienā kaktā stāvēja stirāju strēķis. Tos lika ratos vai važās, kad brauca kur labākā vietā. Tos bāza arī sēdekļa maisā, jo tie bija daudz patīkamāki nekā salmi un nesasēdās tik ātri.

Netāl no lodziņa bij grīdā paprāvs caurums. Pa to no vāgūža izslaucīja mēslus. Zirgus jūdza vāgūzī, un katram zināms, ka zirgam ir nemode tūlīt atstiept asti, tiklīdz ved ilksis. Izslaucītos mēslus tad ūdens iznesa saimnieku kāpostu dārzā, tiklīdz nāca lietus, jo no akas gāja pār pagalmu un pa vāgūža paklēti taisni pa cauruma apakšu grāvis. No visa sētsvida ūdens skrēja pa šo grāvīti. Paklēte bija ļoti augsta, un lietus laikā tajā varēja omulīgi sēdēt vai pat uz ceļiem stāvēt un skatīties lielos burbuļos, kurus nesa netīrā upe pa paklēti. Arī sudmaliņas varēja likt un malt, cik tikas. Bet, tiklīdz lietus piestāja, tad arī upe salīda kā zemē un palika tikai spīdošs, likumains celiņš.

Vāgūžam bij dubultdurvis, veramas uz abām pusēm. Durvju ārpuse bij apsīsta ar zimzētiem dēlišiem. Kad notālēm skatījās un durvis bija cieti, tad likās, ka tur stāv kārava sešacs. Tāds bija durvju musturs.

Vāgūžam lipa klāt zemāka būve, kalpu pūnīte, augstu slieksni, tukša no apakšas līdz škurbai, cauru jumtu un caurām nospārēm. Bet, kad vasarā nospāres aizbāza ar sienu, tad lejā, pie siena strēķa, bija maiga gulēšana.

Pie pūnītes pats pēdējais garajā ēku rindā stāvēja kalpu stallīti. Arī tam bij gandrīz tikpat augsts sliekšnis kā pūnītei. Kad mēslus izveda, tad govīm berzējās vēderi pie sliekšņa, iekšā un ārā kāpjot, un viņas mēdza tad lēksus lēkt. Arī aitas papriekšu taisīja lēcieni uz sliekšņa un tad tikai iekšā vai ārā. Bet, kad drusku iemīnās mēsli, tad viss bij atkal labi.

Pie kalpu stallīša pakša auga balts bērziņš. Kaut gan tam saknes gāja olnīcā un tika sabrauktas, tad tomēr viņš auga spēcīgi un bij jau pacēlis galvu pāri klētiņas šķurbai. Drīz vien tie varēja jau sasniegties ar apsi viņpus olnīcas.

Lai tiktu lielajos stalljos, tad jāiet visai pazīstamo ēku rindai garām, atpakaļ līdz pat saimnieku jaunajai klētij. Blakām saimnieku dārza vārtniņiem bij lieli, no dējiem sasisti vārti, no apakšas dubļiem un mēsliem apšēkšējuši. Pa vārtiem vispirms tika laidarā, prāvā četrstūrainā iežogojumā. No divām pusēm laidaram bij kāršu žogs, tik biezs, ka pat vistai pa to izlīst būtu nācies grūt'. Otrās divās pusēs bija stallji vienā laidā.

Zirgu stalli bija ieejams pa galu. Tam bija brūni krāsotas durvis, un virs durvīm jau notālēm spīdēja sarkana skārda plātīte. Blakām durvīm stāvēja redeļu trepes, pa kurām varēja uzkāpt uz zirgu stallja augšas, ja vajadzēja zirgiem iebāzt sienu vai salmus pakaišiem.

Virs katra zirga redelēm bija stallja griestos caurums. Tā zirgu barošana bija ļoti ērta: uzkāpj tikai augšā un iebāz katram, cik vajadzīgs.

Pakaišiem bij lielāks caurums stallja vidū. Pa to salmi krita taisni aitu aizgaldā, kuras zirgu stallī mita. Un tās katru reizi briesmīgi izbijās, kad nāca zemē pirmie klēpji. Viņas skrēja vai sienā.

Zirgiem stalli bija četri stiliņģi, bet zirgi tika turēti tikai trīs: divi bērī darba zirgi un trešais kumeļš, melna, apaļa ķēvīte, kura kā par brīnumu vēlāk kļuva sirma. Ceturtais stiliņģis bij vai nu kāda ciemiņa, vai braucinieka žīda zirgam.

Pie durvīm stāvēja divas staņģes, vai nu vecas brandavīna, alus, vai petrolejas mucas. Vienā stāvēja tīrs ūdens, otrā ar miltiem sajaukts. Miltainajā mucā mirka gara mente, ar kuru pirms katra smēliena ūdens labi tika samaisīts. – Ūdeni nesa aizvien pa krēslas stundu, vakaros.

Tūlīt aiz zirgu stalla sienas bija mazāks stallīts. Tajā bija aizdaras teļiem, cūkām, sivēniem. Tā kā vēl vidū tomēr diezgan liela telpa atlikās, tad te ziemas laikā meitieši nāca velēties. Telēni tad lielām, mierīgām acīm raudzījās uz velētājām, bet, kad tās pagriezās tā, ka ziepainās šļakatas skrēja skatītājiem acīs, tad tie aizgriezās un šķaudīja, un nāca atkal pie aizdaras šķirbas tikai tad, kad velētājas no jauna plančājās pa ballju.

Sivēni nebija tik ziņkārīgi. Tie, purnus sabāzuši aizdaras šķirbās, brīdi pakvieca, bet, kad redzēja, ka nenāk nekāds strebjmais, tad sāka rakņāties pa salmiem, astes sagriezuši gredzenā un rupji rukšēdami.

Stūrī, kur abas ēku rindas kopā sadūrās, bija liels šķūnis. Tur sabāza sienu visiem lopiem. Vesels kalns siena te bij, bet līdz pavasaram tas saraucās, lēnām izkusa kā sniegs.

Un tad nāca govju stallis. Tas bij visskaistākais. Jo šķūnī siens plaka un uz stalla augšas salmi dila, jo augstāk cēlās stalli mēsli. Nāca pavasars, un Raibaļa, kura stāvēja pie pašām durvīm, jau varēja kaklu pakasīt pie palodas. – Bet tad stalli nolīdzināja, labu daļu mēsļu izveda, un nu bij jāiztiek līdz vasarai.

Rītos stalli ņēma vai elpu cieti asa smaka. Govīm tecēja asaras. Tumši celiņi vilkās no lielajām, apaļajām acīm līdz pat pažoklei.

Bezdelīgu perēkļi pie sijām nu stāvēja tik zemu, ka baltkrūtai nos bērņus varēja saņemt aiz deguna, kad tie gribēja paraudzīties pār ligzdas malu. Viņi bija tā ar ļaudīm apraduši, ka nebūt nebaidījās.

Bet, kad mēslus izveda, tad griesti kļuva atkal augsti. Govju saites bija jāver atkal pašā apakšējā cemmē. Stallis izlikās tik liels un govīs mazas kā vaboles. Tik stipri skanēja, ka daudz maz skaļāk teikts vārds pats sevi aprija. Bezdelīgas čivināja un lidoja gar griestiem. Nu viņas jutās vientuļas.

Tādas bija mūsmājas.

Iekš un starp šām koka ēkām es biju bērns, bērnišķīgi laimīgs un brīžam tikpat bērnišķīgi nelaimīgs. Tomēr tagad arī toreizējā nelaime šķietas laime esam. Gadi ir daudz ko dzēsuši; atmiņa daudz ko likusi klāt. Cik labprāt atceros visus tos ļaudis, kuri toreiz bij ap mani un tika ar mani runājuši kādu vārdu. Es atceros spīdīgi melnos strazdus, kā tie man svīlpa un aicināja skatīties augšup uz zilajām debesīm. Tur viņi šūpojās sārtajos bērza pumpuros. – Un ap mūsmājām visapkārt bija lauki, birzes, meži, kalni... Tie visi man māja un aicināja mani. Ziemā purvos čikstēja ragavas, kad tumsīnā basām kājām izskrēju ārā; vasarā gaviļēja gani un klaigāja tilviķi un ķievietes.

Esi mūžam sveicināta, tu, pelēkā smilts, kas tu manas pēdas kādreiz saņēmusi mīkstām rokām! Esiet mūžam sveicināti, jūs, mīļie cilvēki, kuri daudzkārt vadījāt manus soļus un manas domas uz visu labu! Esiet sveicinātas, jūs, vecās būdas, kurās reiz mitu un sildījos!

Klibais Jurks

Divus tikumus es esmu mācījies no klibā Jurka: pieticību un bezbēdību. Varbūt arī tā drusciņa spītības, kas mani nekad neatstāj, ir mantojums no tā paša sen mirušā drauga. Ja tā, tad es viņam daudz pateicības parādā.

Klibais Jurks bij sveša pagasta cilvēks. Man šķiet, viņš bij no zalviešiem. Radu viņam nekādu nebij; viņš dzīvoja viens kā koks. Ar saviem septiņdesmit gadiem un klibo kāju Jurks vēl bija diezgan žirgts, kaut gan skaitījās pie pagasta nespējniekiem, kurus saimnieki aiz žēlastības pieņēma un atlaida, ja no tiem neatlēca nekāds labums. – No sava pagasta Jurks ik gadus saņēma dažus mērus labības, un šie mēri kā magnēts pievilka saimniekus. Kādēļ? Nu tādēļ, ka Jurks vēl varēja visus darbus darīt un no saimnieka vairāk nekā neprasīja kā tikai skrandas, ko mugurā vilkt, visvienkāršāko ēdienu un kādu drusku pirka tabaka, ko piejaukt cēbrinēm un siena gruziēm.

Jurkam labā kāja bija maitāta. Ap skriemeni tā bij pavisam resna un saliekta, tā ka ejot papēdis pie zemes pavisam nedūrās. Kad Jurks atnāca dzīvot uz mūsmājām, es nevarēju nobrīnīties vien, kāpēc viņš neiet tā kā visi citi ļaudis, – un daudzreiz, kad mēs abi kopā kaut kur gājām, arī es izliecu kāju, lai pirksti vien pie zemes durtos. Es to darīju ar zināmu lepnumu, sevišķi, ja lielle redzēja.

«Ko, – vai es nevaru tāpat kā tu?» es lielijos.

Jurks paskatījās un iesaucās tā, ka es tīri nobijos:

«Vai stāsies!»

Kas tad te nu bij ko kliegt? Es nesapratu.

«Laikam nelaimi gribi! Domā, ka ubagam pasaulē viegla dzīve? Cits dara to darbu smiedamies, ko es tikai ar lielām mokām.»

«Vai tad tu esi ubags?»

«Kas tad cits? Varbūt kungs? – Ja tev nav visi locekļi veseli, tad tu esi ubags.»

«Kāpēc tad tev nav kāja vesela?»

Es biju mazs un nekā daudz nezināju, bet Jurks ar lieliem ne labprāt runājās, – tāpēc mēs bieži bijām kopā, un viņš man visu stāstīja kā lielam cilvēkam, vienalga, vai es tur ko sapratu vai ne.

«Kāpēc nav vesela?» Jurks atkātoja. «Tāpēc ka viņa ir salauzta. – Es biju varbūt bišķi prāvāks nekā tu tagad, kad tēvs mani – –»

«Vai tad tev, tik vecam, tēvs arī ir?»

«Ej, bāl, tu ar' esi tik tāds kumeļkupris! Kurš cilvēks tad bez tēva?»

«Bērniem jā...» es taisnojos. «Bet kur tad tagad tavs tēvs?»

«Tagad? – Oh, tagad viņš ir liels vīrs. Tagad viņš tura uz rentes Zalvas kapus.»

Jurks skaji nosmējās un tad stāstīja tālāk:

«Bet toreiz mans tēvs bija Lučos par kalpu. Un vienu dien' viņš gāja art un uzcēla mani uz zirga, lai es jāgot uz lauku. Viņš pats nesa arklu un gāja nopakaļis. Zirgs nebij nekāds drīgants, bet pie grāviša tomēr sāka durstīties, un tēvs viņam uzšāva ar grožu rituli. Nu zirgs tā satrūkās, ka es nevarēju noturēties un nokritu. Es nepaspēju krēpēs ieķerties. Gan tūlīt gribēju rāpties laukā no grāvja un ķert zirgu, bet turpat uz vietas pakritu, jo kāja neklausīja.»

«Un tēvs?»

«Ho! Tu domā, – tēvs man nāca klāt un teica: dēliņ, dēliņ, kas tev kaiš? Neba bijis! Viņš man uzdrāza vēl ar groziem par to, ka nemācēju jāt, saķēra zirgu un aizgāja.»

Man vajadzēja gulēt turpat uz grāvmalas, jo nekur kustēt nevarēju. Kāja sapampa kā blukis. Es redzēju, ka tēvs viņā piekalnītē ara. Bet viņš neskatījās šurp, un es baidijos kliegt. Tikai kad meita nesa launagu, es varēju savas bēdas izteikt. Un tad mani aiznesa uz māju.»

«Kas tevi aiznesa?»

«Tēvs. Jā, lai viņam vieglas smiltis. Viņš mani ņēma kukarēs un aiznesa.»

«Un tad tu paliki par ubagu?»

«Es sagulēju ilgu laiku un, kad cēlos, tad nevarēju vairs tā skriet kā citi bērni. – Otrā vasarā mani saderēja uz Vilcāniem par cūkganu. Kāja gan vēl sāpēja, bet lēkt jau varēja tīri brangi...»

Neraugoties uz savu grūto un garo mūžu, Jurks bij uzglabājis brīnišķīgi jautru prātu. Tas sevišķi parādījās, kad mūsmāju sētsvidā gadījās vairāk bērnu. Tad viņš, pie vāgūža durvīm sēdēdams, visvisādi ar mums izņēmās. Viens, piemēram, grauž griezni vai burkānu. Jurks, to ieraudzījis, tūlīt prasa:

«Vai dosi man ar'?»

Visi zina, ka Jurks neņem, ja tam ko ēdamu dod, bet nedrīkst sacīt, ka nedos.

«Došu.»

«Labi,» Jurks saka. «Bet būt' tu teics, ka ne, – āda pār acīm nost. Būtu norāvis eikš seskam un uzsviedis tepat uz klētiņas jumta, lai kalst, kamēr atbrauc kāds žīds. Pīpi tabaka jau varbūt dotu.»

Visiem lieli smieklī.

Bet nu zēns grib padīzoties. Viņš nostājas gatavs uz lēcieni un saka:

«Nedošu!»

Jurks kā ar šāvienu ir augšā. Skriet viņš nekad pakaļ neskrien, bet mēs tomēr mūkam kā mušas.

«Pagaidi!» Jurks sauc. «Nāc tu man klāt, lai apčamdu, vai ir arī bieza tā tava kamara. Var būt, ka nav tā darba vērts.»

Tad viņš garzi nosmejas, atkal apsēstas un darbojas ap savām saplaisājušām rokām. Tas ir viņa parastais svētdienas darbs.

Man šķiet, ka mēs ar Jurku bijām īsti draugi, jo mūs gandrīz pastāvīgi kopā redzēja gan laukā, gan mājā. Un es nemaz neatceros tās reizas, kad būtu saķīlidojušies. Viņš gan dažreiz mani mānīja, bet viņa māņi bij tik stipri, ka nodarbināja manus prātus pilnīgi un es par to nekad nedabūju skaisties. – Ziemā Jurks mani solījās vest ap pusnakti uz rijas paspārni un rādīt, kā tur

27 divpadsmit sesku danco prankuseju. Bet man pašam vajadzēja uzcelties. Nu, – viņš tak nebij vainīgs, ka es biju tāds guļava un nevarēju nekad pamosties.

Pavasārā, kad pīles sāka riņķos lidot pāri purviem, Jurks man vaicāja:

«Kad tad nu mēs iesim pēc tām olām?»

«Pēc kādām olām?» es teicu.

«Ko? Tu nezini? – Es tak viņu svētdien apstaigāju visus purvus, saņēmu visas pīju mātītes, cik tik tur bij, saliku vienā kārklu krūmā un apkrāvu ar žaģariem, – lai dēj. Kad tikai nesāktu kauties. Olas saspārdīs...»

O, tas taču bij kaut kas lielisks. Es posos un taisijos, bet līdz iešanai nekad netikām. Aizvien tur kaut kas atgadījās, kas izjauca mūsu prieku.

Vasarā, ogu laikā, Jurks kādreiz paņēma divus lielus maisus un vētekli, nostājās vāgūža vidū un domāja.

«Kur tu iesi?» es vaicāju.

«Nezi,» Jurks atsaka. «Vai labāk iet uz Ķiķeru vai uz Ķišku celmiem.»

«Uz celmiem? Ko tad celmos?»

«Jā, – uz celmiem. – Es šorīt gāju garām tepat cirtumam un redzēju, cik tur daudz zemeņu. Nu es gribu klusām aiziet, ar vētekli saraust kopā, piebērt maisus, un tad vēlāk – varēs iejūgt bēro un aizbraukt pakal.»

Tas bija vareni. Bet, kad es arī līdzī taisijos, tad Jurks lika vētekli atpakaļ kaktā, nosvieda maisus un teica, ka nevarot tak visiem bērniem rādīt, kur ogas aug. Es pārēdišoties un tad tur guļēšot. Šis vēl beigās pie vainas tikšot.

Daudzreiz Jurks sēdēja vāgūzī arī pa dienvidiem, kad miegs nenāca, un pina vai palāpīja vīzes. Ar postalām viņam suta kājas. Un vīzes arī tai ziņā bija labākas, ka tās varēja valkāt bez bēdām. Lūki bija lēti: saimnieks nevarēja pārnest, ka pārāk daudz apavu noplēš. Bez tam – vīze bij arī daudz tīrāka par postalu. Vai tad pavisam varēja salīdzināt smirdošu govs ādu ar saldo liepas mizu? Nekad ne! Pie šā darba arī manis netrūka. Es dabūju lūku atliekas un dzīvojos ar tām. Mēs runājām vienā runāšanā. Mūsu runa gan vairāk pastāvēja no atsevišķiem teikumiem, kuri bija simtām reižu dzirdēti, bet ikreiz tie likās jauni. Mēs tur sēdējām vāgūža durvis, un kaut kur ieķērcās vista. Tūlīt jau es zināju, ko Jurks sacīs, un gaidīju. – Kā tad! Jurks pacēla galvu un sīkā balsī, it kā vistu mēdīdams, sauca:

«Bāl, bāl, – cāls vanagu nes!»

Kad es kaut ko stāstīju, Jurks neticēja. Viņš tikai kratīja galvu un teica:

«Ai, Janka, Janka, tev gari zobi...»

Arī šo lietu es it labi zināju, tomēr man gribējās to vēlreiz dzirdēt. Es aptaustīju ar pirkstiem savus priekšzobus un smiedamies atteicu:

«Nav vis!»

Un nu tūlīt gāja vaļā stāsts par kādu ganuzēnu. Tas noticis senāk zalviešos. Tas gans bijis liels balamute, un vārds viņam bijis Janks, tāpat kā man. Un tad reizi vilks mežā noķēris aitu un aiznesis. Gans kliezjis, kliezjis, – neviens neskrējis palīgā. Vakarā saimnieks prasa:

«Janka, ko tu tur šodien tajos ganos klaigāji?»

«Nu, vai tad lai klusu ciešu, kad ne kliezdu!» šis atcērt.

«Vai tev kas notika?»

«Nu, vai tad jau nenotika!»

«Vai tik tev vilks neaiznesa kādu aitu?»

«Nu, vai tad atnesa, kad ne aiznesa!»

«Vai tad tu neskrēji pakaļ?»

«Nu, vai tad jau pa priekšu skrēju, kad ne pakaļ!»

Nu saimnieks nopūtīs un teicis:

«Ai, Janka, Janka, tev gari zobi...»

«Nu, vai tad īsi, kad ne gari, – par visu aitu bij, kad nesa!»

Tā.

Citā reizē, līdzko es nāku, Jurks laiž vaļā skaitīt savu dziesmu par Prūšu kaķiem. Viņš to dara tik ātri, ka tikko vārdus var saprast.

«Tēvs mani sūta darbos.

Es – negāju darbos.

Aizgāju uz jūrmalu, –

Lāpu savu kažociņu.

Atskrien divi Prūšu kaķi

Šņākdami, krākdami, –

Nozog manu ielāpiņu.

Ielāpiņa meklēdams,

Es iegāju jūriņā.

– Trīs meitiņas putru vīra

Zaļa vara katliņā.

Es jūs lūdzu, mātes meitas, –

Dodiet putras ieklīmāt.

– Šņāder! Šņāder! – pār lūpām

Ar to putras pavārnīcu.»

«Vai, cik smuka ziņģe!» es saku. Un Jurks sāk atkal citu:

«Jūdzu savu bērū zirgu,
 Brauc' uz Dienas muižu.
 Satiek' leiti cejā.
 Padod' leišam labu dienu.
 Leitis paliek zils un melns.
 Sasien' leišam rokas, kājas, –
 Ved' uz Dienas muižu.
 – Dienas muižā gudri kungi, –
 Uzdod leišam tiesu:
 Slipē, leiti, astru nazi,
 Mums ir viena veca kaza,
 Ilgu mūžu dzīvojusi...
 Tev tā gaļa, mums tā āda,
 Tauku plēve cepurēm.»

Meldiņa Jurks nemācēja nevienai dziesmai. Dažreiz viņš gan dziedāja, bet brīžam likās, it kā nupat jau iznāktu kāda Dieva dziesma, bet tad tā pārgāja atkal citā, un tā aizvien tālāk, tikai uz priekšu, bez kādas atsākšanas.

Baznīcā Jurks negāja. Kad kāds viņu uz to mudināja, viņš aizbildinājās:

«Vai tur tādu ubagu vajag? Es Dievam nekā ļauna nedaru; lai viņš tik manis neaizskar.»

Bet reiz viņš tomēr uzposās un brauca citiem līdz uz baznīcu pie Dievagalda. Saimnieks bija pierunājies. Un citādi jau arī nevarēja, to Jurks pats zināja; ja palika septiņi gadi negājies pie Dievagalda, tad mācītājs vairs nelaida kapos, kad nomira. – Es tik skaidri atceros, atceros kā šodien: Jurks apmauca saimnieka zābakus, uzvilka saimnieka drēbes, uzlika jaunu cepuri galvā... Kur jaunāks nu viņš bij!

Es noskatījos, kā baznīcēni izbrauca. Jurks sēdēja saimnieku ratos priekšā uz dēliša un bija kaunīgi acis nolaidis. Viņš jutās ļoti neveikli savā tagadējā godībā un, no baznīcas pārbraucis, aši, aši pārgērbās. – Jā, nu viņš bij atkal tas pats vecais Jurks. Mēs varējām sēsties, runāties un jokot tāpat kā citām svētdienām.

Vasarā Jurks savos brīvajos brīžos vienmēr dzīvoja pa vāgūzi. Kad strādāja, tad durvis vaļā turēja, kad gulēja, tad pievēra. Bet ziemā viņa guļasvieta bija istabā, plītes sānos. Ik rīta viņš savu salmu maišeli aiznesa uz vāgūzi un ik vakara atnesa, nolika pie zemes un stiepās virsū. Viņam nebija ne segas, ne pagalvja. Svīti novilcis, viņš to uzsvieda uz kājām un gulēja. Auksti jau nevarēja būt. Oh, dažreiz Jurks pat apdedzinājās; mēs dzirdējām, kā ievaidas vien. Bet varbūt ar', ka vaidēšanai bija kādi citi iemesli. – Prusaki čaukstēja vien visapkārt kā vēži, un peles viņam dažreiz pāri lēca, skriedamas no žagariem uz plītes kaktu lasīt šādas tādas drupanas. Jurks jau būtu varējis daudz pieklājīgāk gulēt, jo saimniece viņam deva deķi, solīja galvas maisiņu, – bet viņš nebij piedabūjams tos lietot. Tikai ar lielām mokām viņu piespieda pa mēnesi reizi uzvilkt baltu kreklu.

«Vai es labāks būšu?» viņš tiepās un stūma kreklu nost.

«Ne labuma, bet tīrības pēc,» saimniece teica.

«Tīrības!» Jurks nicinoši smējās. «Vai es varbūt netirāks nekā citi? – Kas tad lāčam mežā pirti kur? Kas tad vilkam dod baltu kreklu?»

«Tie jau ir zvēri, Jorģīt. Un tomēr arī viņi ik pavasara maina savu kažoku.»

«Taisnība gan,» Jurks piekrīt un smejas, bet krekla viņš vēl neņem. Saimniece to noliek vāgūzi, Jurka guļas vietas tuvumā pie zemes, jo skapī, izpuvušā sienas baļķē, viņš nelien.

Pēc dienām divām trim Jurks ir tomēr uzvilcis kreklu un staiģā, cieti sajozies, lai neviens neredzētu, ka pie viņa ir kas sevišķs.

Tāpat Jurku nevarēja piespiest likt ap kaklu kādu lakatu vai šalli. Dažreiz ziemā tā sala, ka degunu rāva cieti, tiklīdz galvu izbāzi no istabas, bet viņš nesēja nekā ap kaklu. Viņš to nedarīja aiz tīri estētiskiem iemesliem: viņš ar tādu sietuvi negribēja savu augumu sanerrot. Varot vēl gadīties, ka iebraucot kāds žīds, un tas tūlīt teikšot: «Jurcin, kur tu tāde kakle dabūje kā brūze vērse?» To teicis, Jurks nosmējās un izkliboja pa durvīm ārā kailu kaklu, gluži kā vasaras karstumā.

Tas pats bij ar ēdienu ārpus parastā laika. Ceps uz svētkiem pīrāgus vai vepru apbēdās asiņu maizi, – Jurku tu nepiedabūsi paņemt kukulīti un iekost. Nē, – viņš ir ubags un nevar ēst tādas smalkas lietas. – Aizvien tad manai drauga rokai tādās reizās vajadzēja starpā nākt. Saimniece man iedeva nesamo, un es aizskrēju pie Jurka, žīgi to ielīku viņam klēpī, apsēdos turpat un graužu savu kanci.

«Kur tu tādu verži ķēri?» Jurks iesaucās, kaut gan labi zināja, no kurienes tas varēja celties.

Viņš lauza silto, kūpošo kukulīti un ēda...

Tavu prieku! – Es skrēju uz istabu un stāstīju saimniecei, ka Jurks pīrāgu paņēma un ēd jau.

Jurks varēja ēst visus ēdienus, tikai zivis un vēžus ne acīs redzēt negribēja. Gadījās, ka pavasarā Skrābaniete atnesa veselu kuli raudu, un mēs tās ēdām, pirkstus laizīdami, bet Jurks pat uz istabu nenāca.

«Tādus ūdens bubuļus es, paldies Dievam, vēl neesmu mutē ņēmis un arī neņemšu,» viņš teica.

Pie galda Jurks tik kautrs nebūt nebij, kā to varētu domāt. Viņš aizņēma viens pats veselu galu un karoti smēla tik pilnu, ka putra dažreiz ar straumīti tecēja uz galda. Kad citiem ēdējiem tas nepatika, viņš ļoti noskaitās, nosvieda karoti, noslaucīja ar piedurkni vai cepures dibenu galdu un aizkliboja.

«Eče, kas tad te jī!» viņš norūca.

Muti un rokas Jurks nemazgāja no pirts līdz pirtij. Par laimi, saimnieks bija kalējs, un tā melnais darbs spieda pirti kurināt jo bieži. Un te nu Jurks it pamatīgi izdarīja savu šķīstīšanos. Viņš ierāvās viens pats savā kaktā, ņēma spanni vāroša ūdens un mazgājās. Patiesi, neviens viņa spanni nevarēja roku iebāzt, tik karsts bij ūdens. Bet Jurks to lēja sev uz galvas, uz pleciem un berzējās. Tad viņš ierāvās vēl vairāk kaktā un nodzina sev bārdi. Visi brīnījās, kā viņš to var bez spoguļa un ziepēm. Saimnieks viņam piedāvāja ziepes, bet Jurks tās strupī atraidīja:

«Es tak neiešu maitas taukus likt pie savas tīras miesas.»

Dažureiz uz dienām divām trim Jurks nozuda. Es izmeklējos visās malās. Kā ūdenī iekritis! – Tad es dzirdēju lielos runājam, ka Jurks krogā dzerot. Aizvien viņam tā esot, ka par gadu dažas reizas jānodzerot vairākas dienas no vietas. Naudas viņam nebij. Bet dzērumā Jurks pazaudēja savu kautrību un kaunu. Kaislība ņēma pārsvaru un pazemoja viņu. Darbs tikai dabūt divas trīs pirmās čarkas, tad viņš jau gāja klāt pavisam svešam cilvēkam, kas tikai krogā ienāca, bučoja rokas un raudzījās iekaisušām acīm kā izsalcis suns uz to. Ja cilvēks bija tik svešs, ka nezināja, ko tas nozīmē, tad krodzinieks pateica, un svešais par goda parādīšanu izpirka kādu čarku. Bet gadījās arī pazīstami saimnieki, kuru zirgus Jurks piedāvājās pieskatīt, un dabūja par to krietnu mēru. Tā Jurks nodzīvoja

divas, trīs, pat četras dienas vienā miglā. – Mājā pārradās viņš aizvien vēlū vakarā vai rīta agrumā, bez dienas.

«Suņi rej... Jurks, vai, kā jau nāk?» ļaudis, griezdamies uz otriem sāniem, norunāja.

Kā tad! Otrā rītā vāgūža durvis atrod neaizkrampētas. Bet tūlīt Jurks ceļas un iet pie darba, tikai ēst nenāk.

«Nav pelnīts,» viņš kaunīgi saka.

Kroga Jurks nekad nepieminēja. It nekad ne, pat ar mani runājot. Likās, ka viņš to bij aizmirsis pavisam. Bet var būt, ka viņš to loloja sevī kā to visdārgāko, par ko nepienākas citiem nekā paust. Kas to varēja izzināt?

Ziemas svētdienās pēc pusdienas Jurks sēdēja pie saimnieku lielā galda un garlaikojās. Tad es gāju pie viņa un prasīju, lai kaut ko pastāsta un parāda, – un viņš man rādīja, kā naži danco, kā ar skaliņu var spēlēt klavieres, kad ar vienu roku to piespiež pie galda un ar otru trimšķina. Viņš arī saderēja ar mani, ka iesviedīs, pie dibenējās sienas stāvēdams, durvis nazi tā, ka tas iedursies.

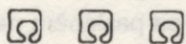
«Redzēsim, redzēsim,» es neticīgi teicu.

Tas nu bija liels un interesants darbs. – Jurks atnesa sauju garkūlu salmu, piesēja tos pie naža spala tā, ka nazis kopā ar salmiem iznāca pēc bultas, un laida... Trakš! Nazis iedūrās taisni durvju vidējā dēlī.

Mēs bijām derējuši uz matiem, un man nu vajadzēja ļaut Jurkam manus matus krietni pavilnot. Viņš grābstījās, grābstījās ar saviem strupajiem pirkstiem ap manu isi apcirto galvu, bet nevarēja nekā aizķert.

Kad pēdējo reizi ar Jurku tikāmies, es jau biju liels zēns un viņš gulēja baltā egļu zārkā. Zem galvas viņam bija mazs, ēveļu

35 skaidām pildīts spilvens, – varbūt pirmoreiz visā mūžā. Rokā viņš turēja mutautiņu, arī varbūt pirmo reizi mūžā. Saimniece bij viņam uzgērbusi baltu kreklu un apsējusi baltu lakatiņu ap kaklu. Nu viņš vairs to nevarēja atstumt. – Es stāvēju ilgu laiku un raudzījos Jurka sejā. Nu vairs nebija tai priekšā nebēdīgās maskas, un es redzēju tur tikai sāpes, garā un grūtā mūža smagās pēdas.

Krāsne

Ir tautā tāda mīkla: veca veca māmiņa, kurš nāk, tas paglauda.

Ši māmiņa ir krāsne.

Pavirši uzskatot, – kas tad gan ir šis apkvēpušais mūra gabals; bet tumšās un saltās ziemas dienās, kad tev no rīta līdz vakaram un no vakara līdz rītam jāmit zemā istabā, kura pilna visādu gan sūru, gan skābu smaku un pa pasienēm nāk ledaina dvaša, tad tu bieži spiedies un glaudies pie šā mūra gabala un atzīsti, ka tā ir istabas sirds, jā, pat istabas dvēsele. Es ar viņu bērniībā tā saradis, ka tagad, pat svešā mājā iegājušam, acis meklē krāsnes un rokai gribas piedurties pie viņas. Un, ja krāsne ir ziemas laikā auksta, tad pārskrien drebuļi un visa māja kļūst nemīlīga; bet, ja roka sastopas ar maigu siltumu, tad mūris it kā atdzīvojas un līdz ar to visa telpa.

Mūsmājās krāsne aizņēma ceturto daļu no visas istabas. Vienos sānos tai bija gara plīte trim riņķiem un lielu stūra katlu, bet otros sānos, pie durvīm, soliņš, uz kura apgāza spaņņus. Te gulēja arī žīdi pa nakti un, pātarus skaitīdami, lipināja svecītes pie mūra, ja iegadījās Ziemassvētku naktis pie mums pārļaut. Virsū glabājās visas tādas lietas, kurām vajadzēja sausām stāvēt, un apkārt stiepās auklas, uz kurām pa naktīm karājās zeķes, cimdi, dažreiz, rudenos un pavasaros, pat lieli apģērba gabali.

Liels notikums tas bij, kad cepa maizi. Tad sausa egles malka sprakstēja un sprēgāja tā, ka ne atklauties nevarēja. Liesmas vijās ap melnajām pagalēm, it kā garām vien slidēdamas, līdz tad sāka iekosties un taisīt sarkanus robus. Gar krāsnes sienām sāka mirdzēt nīrbīgas zvaigznītes. Sākumā es stāvēju, rokas pret uguni

37 izstiepis, un sildījos, bet vēlāk tikai pie viņas sienas varēju glābties. Karstums plūda no krāsnes tik liels, ka, tuvāk piegājušam, acu skropstas saskrullējās. Bet meitieši prata tik veikli rīkoties ar skruķi un ar slotu, ka izrausa ogles viens un divi. Tik lakatu drusku pavilka uz acīm. Es tad stāvēju nomaļis ar kastolīti un laistīju ūdeni izraustajām ogļēm virsū. Acumirkli tās kļuva melnas. Garaiņi cēlās no katra lējiena un pārvērta istabu par tiro pirti.

Nu vajadzēja maizi krāsne šaut. Lāpstu noklāja no vienas vietas ar dzeltenām kļava lapām. Atdūra ar abām rokām lielu mīklas piku un krāva uz lāpstas. Tad rokas pamērcēja ūdeni un saglaudīja mīklas kluci par skaistu garenu kukuli. Lai garoza neplaisātu, tad pa sāniem ievilka ar pirkstiem dziļas vagas, bet virsu izrotāja ar krustiņu. Kukuls pēc kukuļa nozuda krāsne. Mīklas trauks bij tukšs. Krāsnes mutei aizlikts priekšā galds. Pelni un pirkstis

sarausti aizausī. Nu vajadzēja tikai paskatīties, cik pulkstens, lai zinātu, cikos maize laukā velkama.

Pēc brīža visa istaba bij pilna ceptošas maizes smaršas. To ozdams, es jau domāju par siltas maizes gabalu, ko drīzi dabūšu, jo maizi vajadzēja visiem paraudzīt, tiklīdz to no krāsnes laukā vilka, neraugoties uz to, vai cepējs bija draugs vai ienaidnieks.

Ziemas vidū, pašā sprēgonī, krāsni vajadzēja kurināt ik dienas. Katre tad cirta žagarus un nesa klēpjiem vien istabā. Žagari bij aplīpuši ar sniegu un apledojuši, – tie pikstēja un spiedza, bet, kad sakarsa, tad kurējās gaiši un karsti. Krāsnes priekšā tad bieži vārijās kāposti lielā čuguna podā. Viss pods plēpēja, un lieli mutuļi vēlās no sakarsētās malas uz poda vidu. – Kad nebij vārāmi kāposti, tad poda vietā cepās kartupeļi. Aizvienam bija kas gards, ko iekost.

Bet vislielākā bauda man bij ielīst siltā krāsnē un tur britiņu pagulēt. To sajūtu, kāda man bij, šo laimi izbaudot, neviens nevarētu ne aprakstīt, ne izteikt. – Pie zemes, uz auksta plāna dzīvojo-ties, man visi locekļi bij sastinguši. Pirkstus es varēju tikai lēnām kustināt un, kad šņūcu degunu, tad jutu, ka saltajos pirkstos ir vēl saltāks deguna gals. Tā sastindzis es daudzreiz iespraucos krāsnē, kad tā jau bija pietiekoši atdzisusi, un biju uzreiz citā pasaulē. Ielīdis es tūlīt apgriezios, lai būtu galva pret izeju, jo no skursteņa cauruma man bija ļoti bail, un raudzījos laukā. – Tur sēdēja māte kažokeli mugurā, vecmāte tāpat, Līze vērpa, un viņai bija rokā cimdi noārdītiem pirkstiem. Bet kas tad man nule kaitēja? Es biju tik lokans kā balziens. Jā, patiesi, vectēvs mani būtu varējis apliekt ap ragavu mietnēm, tik izsutis es biju. Vai mana īstā māte mani va-rēja labāk sasildīt?

Redziet, tāpēc man vēl šo baltu dienu, pat svešā mājā iegājušam, acis meklē krāsnes un rokai gribas piedurties pie viņas.

Sestdienas vakars

Prieks atcerēties tos brīžus, kad sieviešu rūpes un smagie darbi pārvērtās vieglos soļos, žiglā tekāšanā no istabas uz klēti, no klēts uz istabu baltām drēbju nastiņām uz elkoņiem. Cik viegls darbs tad bija slaucīt sētsvidu! Mauriņš kļuva zaļš, kā lietus nomazgāts, izmitie celiņi un olnīca – balti, kā ar kritu nolieti. Es skrēju ar grābekli no viena putekļu mākoņa otrā un stūmu kopā salmus un grūzus; un man likās, ka bez manis no slaucīšanas nekas neiznāktu, ka vienīgi es sētsvidu padaru tik tīru un gludu.

Prieks atcerēties sirmās krēslas stundas, kad balti tēli lēnām kāpa no pirts pa pļavas celīti uz māju. Sārtas sejas, tīras drēbes. Vīriešiem nedējas sviedros mērcētie krekli tagad mazās nastiņās padusēs. Rokās viņiem izmirkušas lapainas slotas. Viņi gāja un klusām sarunājās. – Tad pēc brīža pa to pašu ceļu kustējās sievieši, augstu sacēlušies, lai mitrā smilts un rasas pilnā zāle neķertos pie tīrajiem lindrakiem. Vecmāte gāja viena pati un klusām kaut ko murmināja. – Viņa skaitīja tēvareizi.

Prieks pieminēt sestdienas vakarus, kad pēc pirts visa saime sapulcējās ap lielo galdu pie vakariņām. Pa logu raudzījās bāla blāzma. Krēsla apņēma lielo ķēnes piena bļodu un naiģās karotes. Nekāds skaļāks troksnis netraucēja maigo saskaņu. Tikai miksti vārdi un dunoša karošu piesīšanās pie skanīgās bļodas malas pildīja silto vakaru. Suns pagaldē sēdēja kluss un rāms. Viņš bija galvu uzlicis uz saimnieka ceļa un pacietīgi gaidīja kumosa maizes. Tikai kad saimnieks minēja viņa vārdu vai paglaudīja, viņa pinkainā aste drusku paslaucīja zemi. Viņš skaidri zināja, ka tagad ir sestdienas vakars, jo citos vakaros, kad viss ar steigu gāja, saimnieks viņu trieca projām.

Un tad pēc vakariņām mēs sēdējām brīdi uz klēts priekšas. Mātei bij ap pleciem apņemts smags, pelēks deķis. Ar vienu stūri viņa apsedza arī mani un pievilka tuvu sev klāt. Mums abiem bija tik silti, un viņa teica, mani paņemdama, ka es esot viņas sildītājs. Tad es vēl vairāk parāvos zem apsega un pūtu siltu dvašu mātei padusē. – Krusttēvs sēdēja uz akmens pakāpes un spēlēja harmoniku. Viņš spēlēja skumjas dziesmas, un Vaktiņš, sēdēdams turpat

zālitē, gaudoja līdz. – Sāka mirdzēt zvaigznes. Kad krusttēvs mitējās spēlēt, mēs dzirdējām tālumā dziedāšanu. Tur leiši gari vilka savas tautas dziesmas. Viņi dziedāja divbalsīgi, un tas skanēja ļoti skaisti. Mēs visi brīdi klausījāmies un tad gājām gulēt.

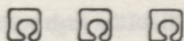
Ir patikami atcerēties arī tos sestdienas vakarus, kad ārā bij tik auksts, ka purvā ledus plīsa un visas sienas un sētas spraukstēja un ņikšēja. Mēs nācām no pirts. Vēl bija gaišs no vakara blāzmas,

41 bet arī no mēness jau stiepās vieglas ēnas zem olnīcas kārtīm. Sarāvušies mēs naigi soļojām, jo sals ķērās pie kailajām kājām koka tupelēs un degunā urbās kā ledainas adatas, kad vilka dvašu. – Istabā dega lampiņa vai pašu lieta svecīte. Dažreiz aizdedza bez tam arī skalu, lai būtu omulīgāk. Kamēr meitīši pērās, pa tam puisieši nodzina bārdas, sasukājās, ietaisīja pīpes. Kad nu beidzot visi bija istabā, tad nāca vakariņas. Pēc tam lielie kādu laiku sēdēja un plāpāja šo to, bet es gulēju platām acīm un sildījos.

Pirts karstumā mēs visi bijām izslāpuši; gribējās valguma. Vecmāte tad gāja ēkā un iznesa zaļus skābus kāpostus, galviņu vai pat divas. Mēs katrs dabūjām pa krietnam gabalam un grauzām, sūkdami saldskābo sulu un pirkstus laizdami. Bļodā bija labi daudz zupas, un to mēs izdzērām ar gardu muti. Tas bija mūsu vīns. Pēc tam tika izdzīti suņi un aizšautas priekšnama durvis.

Mēs ar māti pacēlāmies gultā sēdus un abi kopā noskaitījām lūgšanu. Tad es skaidri jutu, ka Dievs man uzliek savu roku uz acīm un lēnām noglaida manu pieri. Es atvēru acis, lai viņu redzētu. – Nekā. Tumšs. Tikai logi spīdēja kā baltas papīra lapas. Visapkārt šņāca gulētāji. Aizkrāsne, žaģaros, skribinājās peles. Tad sāka velties šurpu miegs, viņiem vien, mezdams man acīs dažādus dzirkstošus krustiņus, kā cimdu rakstus, kā zeltainas skujiņas. Es viegli iegrimu kā remdenā ūdenī un nozudu no paša pasaules.

Prieks atcerēties tos brīžus, kad nedējas darbi un rūpes izsīka, kad uz brīdi cilvēkus apņēma plašas nakts debesis ar mēnesi un neskaitāmām zvaigznēm, un aizmīgdami šie cilvēki juta mūžību ap sevi kā cietu sudraba gredzenu.

Čigāni

Bieži vien mēs vasarā tiri piepeši ieraudzījām kādas audzītes vai meža malā baltas teltis, un zili dūmi ap tām stajājās.

«Nu jau atkal pagāni čigāni ir apmetušies. Būtu jāiet tikai izvaņķīt,» puisieši teica.

Vaņķīt tomēr neviens negāja, jo visi bija pārliecināti, ka čigānu tuvumā ir visdrošākā dzīve. Zagt viņi ejot aizvien kaut kur labi tālu. Un patiesi, – kaut gan mūsu apvidā gandrīz nekad nenozuda baltās būdas, zādzības nekur nekādas nedzirdēja. Kaut gan jo bieži saimniecei un arī kalpa sievām nācās dot čigānietēm bagātīgas nodevas, tad tomēr mēs bijām pasargāti no nejausībām.

Jau tai pašā dienā, kad pusdienā bij būdas uzceltas, ap launaga laiku ieradās divas vai trīs čigānietes kulēm pār pleciem un balti noberztiem spannišiem rokās. Viņas nāca stalti, žigliem soļiem, izriestām krūtīm, augsti paceltām galvām.

Tas jocīgākais bij, ka čigānietes visas pipēja, gluži kā virieši. Pat Sausā Aņa, vecā Rasija sieva, kuru teica ieprecētu čigānos no zemniekiem, pipēja īsu, apķepušu pipi un lika tabaku aiz lūpas.

Tiklīdz čigānietes tika pamanītas vai nu pa pļavas malu, vai pa ganībām nākam, man tūlīt vajadzēja apskraidīt visu sētu un noraut visas kaltēt izkārtās lupatas. Kad tas bij padarīts, tad es turējos meitiešu tuvumā, jo man patiesībā bija ļoti bail no čigāniem, kaut gan to negribēju ierādīt. Un puisieši mani daudzkārt ar to biedēja, ka saķēra mani un nesa pie čigāniem, lai bāzot kulē...

Čigānietes ienāca sētsvidā un, ja ārā bija ļaudis, apsēdās vai nu istabas priekšā uz soliņa, vai arī uz klēts priekšas, un izturējās tā, it kā viņas te tikai brīdi būtu iegriezušās, garām iedamas, lai

43 drusku atpūstos. Viņas runājās ar mājas cilvēkiem, jo sevišķi ar meitīšiem par visām tādām lietām, kuras šiem cilvēkiem varēja tuvu stāvēt. Un lielīt viņas mācēja. – Kalpiem bija skaisti bērni. Ek, – brūni nodeguši, kā kapijpupiņas! Meitām tīri lakati un naskas kājas. Saimniecei... nu, saimniecei – tai bija viss, kā spīdēja un vizēja. Nē, tik apkoptu māju čigānietes nebij redzējušas visā pagastā kā mūsmājās. Bija jau daudz lielākas mājas un bagātāki saimnieki,

bet bagātība pate jau vis nestaigā pa sētu, visu spodrinādama un tīrīdama, ja nav čaklu roku un acu, kas visu redz un pārzina.

Kad brīdi tā jau bija runāts un, pašām tīri nemanot, sievas valodās bij ielaidušās, tad čigānietes ieminējās, vai nevarētu drusku putraimu dabūt, ne vairāk kā vienu šņūcieniņu.

Jā, putraimu kādu cibiņu mana vecmāte varēja dot.

«Bet, mīlā memmīt, kad nu tu tik žēlīga esi,» čigāniete žigli steigās piebilst, «tad iesien lupatiņā arī kādu karotīti sviesta. Es vārišu

bērniņiem diezputru, un tad jau vajag bļodiņai actiņu ielikt, citādi tāda putra ir pavisam akla.»

«Ko vēl ne!?» vecmāte sāk jau rāties. «Mūsu bērni var taukos mērcēt, – šiem vajag sviesta...»

«Ak tu Dieviņ baltais!» čigāniete iesaucās. «Es jau nedrīkstēju gaļas lūgties. Sak, kur tu, cilvēks, vasaras vidū gaļu ķersi... Nu nogriez, nogriez, mīļā zelta memmit, kādu birkaviņu, lai ir ko tauciņus patecināt. Atnāksi uz būdu, – vēl pašu pamielosim.»

Kad putraimi un gaļas gabals čigānietei jau ir kulē, tad viņai tomēr derētu vēl arī sviests vai krējums, bet vecmāte nu no tiesas noskaistas un solās ņemt skruķi, ja nestāsies. Lai taču ejot pie saimnieces, tai vesels laidars lopu, ko tad pie iebūvieša pieķeroties. Un nelaime nu uzbrūk saimniecei ar divkāršu stiprumu. Gan rokas zilēšana, gan kāršu likšana tiek piedāvātas pilnīgi par brīvu, lai tikai saimniece nebūtu uz čigāniem dusmīga. – Beidzot viešņas tomēr ir apmierinātas un, liksmi pa čigāniski kauradzādamas, noiet lejā un aizgriežas uz citām mājām.

Bet lai Dievs nedod, ja sievas kādreiz apcietināja savas sirdis tik stipri, ka mīļīgajām lūdzējām nekas neatlēca. Tad viņas ilgu laiku lādējās jau pa sētsvidu un vēl aiziedamas kļiedza lāstu vārdus atpakaļ:

«Kad tu tukša paliktu! Kad tev visi lopi adatu pārēstos! Kad tu pate trīs gadi uz deguna kristu un trīs gadi staigātu atliekusies kā vecs nazis! Kad visi tavi cāļi čigānu makšķeres ieritu!»

Šie lāsti atstāja uz mums nospiedošu iespaidu, un es jau skatījos vien, vai kāda no sievām nav atliekusies kā vecs nazis. – Jāatzīstas, ka šo skatu es ļoti labprāt būtu vēlējies redzēt un bieži par to domāju, kāpēc gan tādi spēcīgi lāsti nepiepildās. Tādā ziņā tad jau lūgšanas arī nekā nelīdzēja...

Kādreiz čigāni ieradās arī braukšus. Ieripoja rati sētsvidā un strauji apgrīzās atpakaļ, gatavi uz izbraukšanu. – Tad no ratiem sāka list ārā sievas un bērni bez sava gala. Zēniem kājā bija nošļukušas bikšeles un mugurā lielu cilvēku svārki cauriem elkoņiem, bet viņi pipēja pipes un šļirca caur zobiem gluži kā tēvs un māte. Meitenes vēl pagaidām atturējās no pipēšanas. Mati tām spidēja kā piķis un ausis bija ievērti lieli, spoži riņķi.

Kamēr sievas lūdzās, vīrs staigāja pa sētsvidu, lepni galvu pacēlis, un raudzījās uz visām pusēm, it kā viņam ar visu to kņadu, kas te ap viņu kūsāja, nebūtu nekādas daļas. Viņš viegli sita ar beizera kātu sev pa zābaka aulu un klusi kaut ko dudinjāja, kā dziesmu, kā danci.

Bet, kad iebrauca vecais Rasijs, Sausās Aņas vīrs, tad mājā sacēlās liela jautrība. Tad arī vīrieši uz brīdi atstāja savus darbus un paklausījās Rasija valodā. Sausā Aņa, kā jau latviešu cilvēks, nebija vēl iemācījusies pienācīgi lūgties. Gan viņu čigāni par to bij diezgan daudzijuši, bet tas nebij līdzējis. Čigāniski viņa runāja, bet lūgties nemācēja. Turpretī Rasijs to prata. – Viņš bija ilgus gadus ķeizaram kalpojis un kalpodams aizmirsis tā latviešu, kā arī čigānu valodu, bet lūgties viņš prata. Latviski runādams, šis čigāns jauca tik daudz krievu vārdu klāt, ka nezinātājs nekā nevarēja saprast. Un taisni šis krieviskums visiem sagādāja lielu baudu. Rasijs bija mīļš un gaidīts viesis katrā laikā, jo tad dabūja krietni izsmieties. Viņš bija vienīgais no čigāniem, kas ieradās arī ziemā. Tad viņa strīpainā bārda bij pavisam balta, ledus un sniega pilna, un viņš, jau pār sliksni kāpdams, sauca:

«Kakoi laiks! Kakoi laiks!»

Tad viņš mudināja Aņu tā, ka mēs visi to varējām dzirdēt:

«Prasī gaļu! Prasī maslo! Prasī klepenčuku siena līji pe-lavu!»

Ikreiz viņam bija kas ko stāstīt. – Kā viņi reiz braukuši pa Baubulinēm pa mežu un maldījušies. Braukuši, braukuši, – malā nekur tikt. Tad šis teicis: nada bļaurīt! – Kliezdis, un tepat sākuši suņi riet. Bijuši iebraukuši jau gandrīz meža sarga laidarā.

Bēdīgs bija stāsts par to, ka bērni viņam būdu nodedzinājuši.

«Paša bērni – palažīji salomu k budu. Bud sgarel ir kažuk sgarel, – tagad ja astalsa vadnom svarku.»

Protams, ka pēc tādas nelaimes vajadzēja palīdzēt. – Un pus-graudnieks Jorģis gāja uz klēti, ņēma no kārts savu mēteli un, izpu-rinājis to un izčamdijis skoteles, atdeva Rasijam.

«Spasibu, brāl!» Rasijs no sirds pateicās.

Bet visas reizas negāja vis ar čigāniem tik gludi. – Reiz visi ļau-dis bija laukā pie darba. Arī es tur biju. Te mēs skatāmies – nāk pa olnīcu uz mūsmājām divas čigānietes.

«Tec nu tu, Jānīt, labi mudīgi,» saimniece man saka, «uz mā-jām un saki, lai viņas iet tik prom, ka mājā nav neviena cil-vēka.»

Man gan sirds dreb, bet es apzinos arī uzdevuma svarīgumu un skrienu mājup.

Pie stallīša ar čigānietēm sastopos un saku, ka nav neviena cil-vēka mājā, lai iet uz citurieni.

Nu, viņas grībot tikai drusku atpūsties, esot piekusušas.

«Bet jūs te varat ko nozagt,» es saņēmiens saku.

«Ak tu lielā putna bērns!» čigāniete tikai iesaucas un iet tālāk.

«Viss ir aizslēgts,» es, pakaļ iedams, saku.

«Nezagsim jau, nezagsim... Bet vai tu, tēvadēls, nevarētu mums dabūt kādu stopiņu, ar ko nodzerties? Esam pavisam izkaltušas, visu dienu staigādamas.»

«Stopiņš istabā,» es saku, «un atslēga laukā pie saimnieces. – Vai tad nevar no visa spaņņa dzert? Mēs visi tā dzeram.»

«Nevar tak čigāns piešmurguļot labu cilvēku spanni,» čigāniete atsaka.

Šajos vārdos man likās tik daudz patiesības, ka es tūlīt būtu devis stopiņu, ja tikai varētu istabā tikt.

«Var būt, ka klēti ir kāda krūzīte?» viena no čigānietēm ieminējās.

«Ir gan,» es sāku pielaidīgāk runāt. «Bet es nevaru atslēgas aizsniegt.»

To izteicis, es tūlīt jutu, ka nu ir par tālu iets, un uzreiz stingrā balsī teicu, lai iet tik prom. Bet, tā kā čigānietēm ļoti dzert gribējās, tad viņām nenāca ne prātā projām iet. – Lai es nemaz nebaidoties, lai tikai pasakot, kur atslēga nolikta, – šās pašas paņēmsot un atkal nolikšot atpakaļ. Neviens nezināšot.

«Kā algu par to tu dabūsi saliecamu nazīti.»

Patiesi, čigāniete turēja gaisā paceltu skaistu nazīti.

«Tepat jau jumtā iebāzta ir,» es teicu.

Čigānietes pakāpās uz klēts priekšas, pataustīja jumta salmos un izvilkta dzelzs knabli.

Tā bija mūsu klēts atslēga.

Nu mēs visi pūlējāmies ap durvīm, bet slēgt vajadzēja prast. Likās, ka nupat, nupat ir jau knablis ieķēries, tomēr vajā negāja.

Bet par laimi te jau nāca arī mana vecmāte pa dārza vārtiņiem. Viņi tur laukā bija redzējuši, ka čigānietes paliek sētā ilgāk, nekā

vajadzīgs, un tāpēc vecmāte bij skrējusi paraudzīt, kas te notiek. Ieraudzījusi mūs visus pie klēts durvīm, viņa iekliedzās pavisam nedzirdētā balsī:

«Sātani! Velni! Zagļi!»

«Ūja, ūja!» čigānietes gaiņājās ar rokām. «Mēs jau tikai gribējām tam bērnam palīdzēt... Viņam vajag krūzītes, ar ko nodzerties.»

Vecmāte pieskrēja pie klēts, atgrūda mani nost, izrāva atslēgu un tad devās uz žaģariem. Tur viņa paņēma lielu milnu un gribēja patlaban čigānietēm draudēt, bet tās jau bija labā gabalā. Nu viņām nemaz vairs negribējās dzert.

Citā reizā, kamēr vecmāte ieiet ēkā maizi griezt, ko čigānietei iedot, tikām šī, uz klēts priekšas sēdēdama un zīdīdama bērnu, pielabina vistu un pabāž sev zem segas.

Vecmāte atnes maizi un dodama saka:

«Še, mīļā, ēd vesela, bet vairāk gan no manis nedabūsi, pašai nekā nav.»

Te uzreiz vista, padzirdusi vecmātes balsi, tā paklusām ieķērcas. Čigāniete saka:

«Kuš, bērniņ, kuš, nu mums būs maizīte,» un vista bērnu segā, lai tiktu ātrāk prom.

Bet nu vista arī nomana, ka ir briesmās, un sāk kliegt pavisam nopietni.

«Ak šitā!» vecmāte iesaucas.

Acumirkli viņa ir pakampusi no klēts priekšas rocinieka kātu.

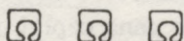
Čigāniete tomēr vistu vēl negrib vajā laist. Viņa tikai virzās atsprēkliņ un sauc:

«Nenosīt bērnu, trakā! Nenosīt bērnu! Vai es vainīga, ka tas bada cālis man lien zem deķa?»

Beidzot vista tomēr izkrit, un vecmāte ir apmierināta.

Protams, līdz otrai reizai šādi mazi gadījumi tika aizmirsti, un čigānietes nāca un droši skatījās visiem acīs, it kā nekas nebūtu noticis. Un, ja kādreiz kāds ko pārmeta, tad viņas tikai pasminēja un atteica:

«Tas jau, mīliši, mūsu amats, tas jau mūsu darbs!»

Ķēvīte

Saimnieks nopirka no kāda apkārt braukātāja žīda mazu melnu ķēvīti. Sākumā lopiņš bij pavisam applucis un kudlains, bet uz vasaras vidu kļuva apaļš un spīdīgs, gluži kā lielie zirgi. Un cik droša un rāma bij šī ķēvīte! Saimnieku Jānis viņu saņem aiz priekšskājām un paceļ stāvus kā suni. Viņš tai uzliek galvā savu cepuri. Jā, ķēvīte staigā ar Jāņa cepuri uz vienas auss kā kungs. Kad zirgi bij dārzā, vajadzēja tikai, sētsvidū stāvēdamam, stiprāk iesaukties, jau ķēvīte atsazviedza. Un darbs tik ieminēties: ķēvīt, ķēvīt! – te jau ķēvīte bij arī klāt kā ugunīgie zirgi pasakās. Viņa izlīda caur zirgu dārza kārtīm un joņoja šurp kā vējš. Mēs viņu vadājām visapkārt kā kucēnu un mielojām ar visādiem gardumiem. Griežņi, burkāni, pupas, zirņi – viss tika dalīts ar mazo draudzeni, kura mikstām lūpām tvēra pēc visa, ko vien ieraudzīja mūsu rokās.

Tā pagāja vasara. Ķēvīte bij labi augusi. Es vairs viņai nevarēju purna aizsniegt, kad pacēla galvu. – Nu jau aizvien biežāk uznāca aukstas, lietainas dienas. Dažreiz jukām ar lietu jau bira apaļi sniega graudi. Zirgus nelaida vairs ganos. Ķēvīte nu stāvēja zirgu stallī augstā, šaurā aizgaldā. Kad es iegāju viņu apraudzīt, tad tumsā tikko saredzēju balto zīmīti pieres vidū. Aizvien man viņai bija kas dodams – maizes garoziņa, kartupeļu šķēle vai kas cits. Viņa pabāza pa augsto vārtu šķirbu savas lūpas un sataustīja ēdamo. Mēs palikām draugi arī ziemā.

Bet tad kādā rītā agrī, kad mūsu istabā vēl visi gulēja, ienāca saimnieks ar vējlukturi rokā un drebošā balsī teica:

«Jūs guljat – bet kas stallī?»

Uzreiz visās malās sāka cisis čaukstēt. Gulētāji sabijušies trūkās augšā.

«Vai zagļi?» vectēvs iesaucās un mauca stupeles kājā.

Es pacēlu galvu un gaidiju, kas būs.

«Ķēvīte pagalam...»

Es dzirdēju, ka saimnieks raud, un šīs raudas man acumirkli pielīpa. Es iespiedu seju pagalvi un elsoju kā izkults.

Visi ļaudis cēlās un gāja uz stalli skatīties, kas noticis. Tikai mēs ar māti palikām istabā. Es negribēju redzēt ķēvīti nedzīvu, nekustīgām lūpām, miglainām acīm, kādas bija nokautām aitām.

Atnākuši ļaudis stāstīja, ka nelaime nebūt vēl neesot tik liela. Ķēvīte esot kāju nolauzusi. Vai gulēdama bijusi zem vārtiem pabāzusi, vai kā. Bet var būt, ka vēl varot sadziedēt. Augošam lopam jau tas nekas neesot. Vēlāk tikai tai vietā kāja būšot drusku resnāka. Zināms, tūlīt jābraucot pēc vecā Priča, lai vaina nesabriestot.

Dienā es saņēmos un iegāju slimnieci apraudzīt. Es viņai nesu vairākus burkānus. Re, tur jau viņa stāvēja, satītu kāju, kā nabadzīte.

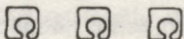
«Ķēvīt, ķēvīt...»

Ķēvīte pielēca uz trim kājām pie vārtiem. Es viņai apglaudīju miksto purnu un sniedzu lielu burkāna šķēli. Viņa pavīpnāja lūpas, nopūtās un aizlēca atpakaļ pie dibenējās sienas. Viņa nepieņēma manas draudzības.

Pēc dažām dienām es dzirdēju runājam, ka ar ķēvīti nekas vis nebūšot.

Nags jau sācis pūļot, un kājai esot nelaba smaka. Esot žēl tik skaista lopiņa. Bet kāpēc tad tik nevēlīgu aizgaldu taisot? Tas tak sen esot zināms, ka zirgu stiliņģiem nedrīkstot būt vaļīgas apakšas, kur lops guļot kājas var pabāzt...

Kad nāca pavasars, mana vismīļākā vieta bija šķūņa gals. Tur vijmalē es sēdēju saulgozī viens pats un dzīvojos ar ziedošām pieneņēm. Te arī bija jaunu zemju kopa, un es zināju, ka zem šīs kopas kaut kas guļ. Es spraudu dzeltenos ziedus mitrajā zemē, gāju, plūcu, nesu un spraudu atkal. Un, ja man kādreiz piepeši sasāpa sirds, es ļāvu arī dažām asarām nobirt. Neviens jau neredzēja. Protams, ja kāds nāca, es žigli norausu ar piedurkni gar acīm un klusu kaut ko dudināju.

Spoki

Ziemas vakaros mums krēslas stunda dažu labu reizi iestiepās dziļi naktī. Visi ļaudis sēdēja klusi, nekustēdamies; tikai šur tur spīdēja pa sarkanam punktam tumšajā istabā. Šie punkti bij degošas pīpes. Cauri klusumam varēja dzirdēt pīpētāju lūpu pakšēšanu un vienu balsi, kura stāstīja brīnišķīgus stāstus par ķēmiem, velniem un miroņiem. Brīžam šī balss bij rupja, brīžam sīka; te tā bij aizkrāsnē, te pie loga, te durvju kaktā, kā kuru reizi. Mēs visi klausāmies, un viena balss stāsta.

«Ek še, – Skrūvers, vecu vecais Skrūvers, ne šitā tēvs, kurš tagad valda, – gājis tā ap pusnakti no kroga mājā. Tas bijis vakarā. Nakts bijusi piemākusies, bet kā jau vasaras nakti gaismas diezgan pieticis. Te uzreiz šis mana, ka ceļš, pa kuru gājis, tā kā izzūd zem kājām. Krūmi apkārt tā kā riņķi vien griežas. Bet šis vēl neko. Ir tāds kā liniņš, kā stīga, – ies pa to pašu. Te, kur gadījies, kur ne, – nāk pretim tāds smalks jaunskungs, kad vai te. Galvā augsta gardibene, melni svārkī, balta krūteža, spoži viksēti zābaki kājā... Nu, bet Skrūvers arī nav no bailīgajiem. Iet kungam taisni virsū. «Ko? Tu gribi ar mani mīties?» kungs iesaucas un izpleš rokas. «Ko tad tu maisies ceļā!» šis atsaka un apstājies pretinieku apskata no galvas līdz kājām. Tāds kā jau visi jauni kungī: tievs, šauriem pleciem... Jau šis gribējis krist klēpjos, kad par laimi pamanījis, ka jaunkungam ir tāda kā govs aste, kuras gals aizbāzts aiz zābaka aula. Ap-skatīs labi, – patiesi aste! Nu Skrūveram sacēlušies visi mati stāvus. Bet jaunskungs tikai lienoties virsū un vābijot mīties. Nu, šis domājis, ja jau tas ir velns, tad gals tā kā tā, – labāk tad parādīt dūšu vēl pirms nāves. Lai tad arī iet! Iesplāvis rokās, samaucis bikses,

aizākējis svīti un tad teicis: «Dieviņ, nāc par palīgu!» – «Ā! Gudrinieks!» jaunskungs iesaucies. «Jūs divi, – es viens!» Un acumirkli nozudis, kā zemē ielīdis. Skrūvers vēl tā kā gribējis ķert, bet metusies kāja, un pakritis. Nu šam tā kā zvīni no acīm nokrituši. Redzējis, ka atrodas pašu māju ganībās. Bet tad vīrs gan nagojis uz sētu neatskatīdamies. Bail bijis, ka briesmonis nenāk vēl otrreiz.»

«Kas ta cits tur bij, ka ne velns,» kāda sīka balss nosaka.

Un kāda cita: «Nebūtu iedomājies Dievu piesaukt, otrā rītā būtu tikai kaulus vien atraduši. Vai tad nav dzirdēts, kur tā atrasti beigti. Zemes vien visapkārt bijušas izspārdītas.»

«Vai būtu vismaz kādu pusgadu nogulējis. Kas tad man, jā-saka, nieks vien bij, un tad veselu mēnesi vajadzēja gulēt...»

Tā ir mana vectēva balss.

«Kas ta tev bija? Kur ta tā? Kad ta?» nožvadz balsis visos kak-tos.

«Toreiz man vēl dzeltenā ķēvine nebij kaklu nolauzusi,» vec-tēvs iesāk. «Es jāju agri no rīta uz muižu darbos. Bet es skatos, ka ir pavisam agrs. Sak, ko es tur, galā ticis, darišu, kamēr vagars nāk? Te Pundarānu ganībās, tāda branga vecainīte, bišķi vēl nosnau-dīšu. – Var jau blāzmu tā kā manīt. Es nokāpju no ķēvīnes, piesie-nu viņu pie bērza un liekos pats turpat uz auss. Te es klausos, – viens saka: «Ej no manas vietas laukā!» Es iztrūkstos, paceļu galvu, apskatos visapkārt... Nekā! Ķēvine stāv, galvu nodūrusi... Bet, līdzko laidīšos miegā, dzen atkal no vietas laukā. Bet man miegs tā nāk, tā nāk ka nevar izturēt. Tā es aizmiegu un neeju laukā no tās vietas, kur apgūlos. Tad ķēvine stipri nosaporškēja, un es pamo-dos. Saulīte jau bij tepat pie lēkšanas. Cīruļi tā dzied, tā dzied, ka skan. Bet man tā kā drebuļi vien ņem visu ceļu. To dienu gan ar

55 mokām vēl nostrādāju, bet tad, kā likos, tad veselu mēnesi ne galvas necēlu.»

«Tā jau stāsta, ka nedrīkstot palikt tai vietā, ja dzenot laukā.»

«Tak jau tur, prot', tādā vietā, kāda dzīvība nomaitāta, vai kā?»

«Tā teic, ka zem tādas vietas atrodot cilvēka kaulus.»

«Jā, un otrreiz atkal...» vectēvs stāsta tālāk. «Toreiz mēs bijām abi divi ar Oglenieku Jēci. Bija pašulaik mēsli vedami. Mēs tā palaiku bijām nobeiguši, saimniece padeva vakariņas, un tūlīt jājām uz pieguļu. Vēl jau gani nebij sadzinuši. Bet mēs, kā jau krietni izstrādājušies, līdzko kritam, tā arī miegs klāt. Bet nu, velns, es dzirdu atkal, ka viens tīri gaiši un skaidri saka: «Miķel, ko tu manā vietā?» Es paceļu galvu. Saulīte pašaulaik laižas spodra, spodra. «Jēc,» es saku, «vai tu man ko teici?» – «Ko tu te daudzies!» Jēcs atņurd un uzvelk kažoku uz galvas. – Nu es redzu, ka atkal nav vairs labi. Es ņemu savu maisu un nolieku viņā pusē, aiz Oglenieka. Nu Oglenieks paceļ galvu. Kas man esot... Es saku: «Tak mani dzen no vietas laukā!» Nu Jēcs ķer arī savu maisu un ceļ vēl aiz manis. Es atkal savu aiz viņa. Viņš atkal... Tā mēs aizgājām labu gabalu no tās vietas, un nekas jauns vairs nenotika.»

«Redzi nu. Un nebūtu klausījis, būt atkal piesitusies kāda obaža.»

«Ko nu, kad no vietas laukā dzen... Pat pie vārda vien ja tevi kāds sauc, var notikt nelaime. Nedrīkst atsaukties!»

«Taisnība, taisnība!» strauji paceļas kāda sika balss. «Vai tad neatgādājat, kā bija gājis Trīnes Jāņa tēva mātei Ilzai? Viņai tak bija galva pierauta pavisam pie labā pleca. Un tā viņa visu savu mūžu nostaigāja. – Kā maza meitene viņa izgājusi pa dienasvidu cirtumā ogās. Bijis karsts – karsts laiks. Te turpat atlasēs viens saucis taisni

mātes balsi: «Ilža! Ilž, ū!» – Šī arī, bērns, atsaukusies. Te uzreiz sacēlies vējš, un pa celmiem nācis palēkdamies tāds brūns vīstoklis. Meitēns stīvs uz vietas. Tā, kā aiz nobīļa galvu piespiedusi pie labā pleca, tā arī vairs nevarējusi visu mūžu atcelt.»

«Tepat, raug, Aruma, vecā Liepiņa māsa,» iesāka kāda cita sieva, «naktī izvedusi bērnu laukā. Laiks tīri mierīgs, bet Aruma māsa skatās: veļas pa celiņu no klēts tāds kā matu vīstoklis, pieveļas pie viņas bērna un izgaist. Bērns ne kā jūt, ne zina, bet otrā dienā saslimst un nomirst.»

«To es, mīļā, pate esmu pieredzējusi...»

Pag, vai tā nebij Dauņienes balss? Ak nē, tā jau Māres māte, kura atnākusi pie meitas kādu nedēļu pavērt. Jā, nu viņa stāsta.

«Es toreiz vēl par meitu biju Bilānos. Tad tur dzīvoja arī Ukaliņa māsa, raug, tā paša Ukaliņa, kuru pērn muižas kroga stadalā ruski nosita. Man toreiz bija kādu divdesmit gadu, un viņai, jānūdie, nezīnu, bija divdesmit vai ne. Mēs tā ziemā gulējām abas vienā gultā. Es nekā nedzirdēju, – bet Ukaliņa leva visa dreb, ķeras man apkārt un čukst, lai es nekā nesakot, – tepat aiz sienas esot viens piedauzījis tā kā ar pirkstu kauliņiem un saucis: «Iev! Iev!» – Mēs abas brīdi klausījāmies, bet nekā vairs nedzirdējām. Tad viņa apmierinājās, domādama, ka ir tikai sapņojusi. Bet otrā naktī ap to pašu laiku viņu atkal sauc. Trešā naktī vairs Ievas nevar aizdabūt gulēt. Šai esot bail galvu likt uz spilvena, jo tūlīt atkal saukšot.»

«Tās tikai tādas nelāgas asinis,» kāds pārtrauc.

«Beidzot mēs tomēr nodzēsām lampiņu un apgūlāmies. Bet jau iepriekš norunājām, ka šonakt abas neaizmigsim, lai izzinātu, kas tur īsti ir. Varbūt, sak, kādi blēņdari nāk biedēt. Tā mēs guļam. Bet jau man uznāk miegs. Es manu, ka arī leva pa reizai sasperas,

57 kā miegā laizdamās. Bet tad viņa uzreiz trūkstas sēdus un plēš man aiz piedurknes. «Vai tu neredzi?» viņa man tikko dzirdami saka un dreb kā apšu lapa. Arī es pieceļos sēdus. Un patiesi, – arī es tagad kaut ko ieraudzīju. Istabas vidū stāvēja garš cilvēks baltās drēbēs. A Dievs viņu zina, kā viņš bij varējis ienākt; piedarba durvis tak es pate ar savu roku biju aizbultējusi. Mēs sēdējām klusi kā pelītes un skatījāmies, kas te notiks. – Cilvēks brīdi pastāvēja, tad sāka lēnām slidēt uz durvju pusi un izslidēja laukā.»

«Vajadzēja tikai apskatīties, – droši vien durvis bij kāds zara caurums.»

«Ar čērmukstes tapu vajagot tādu caurumu aizdzīt, tad vairs neviens gars cauri netiekot.»

«Nu, un kas tad notika?»

«No tās nakts mūs vairs nekas nebiedēja. Mēs gulējām pavisam mierīgi. Ieva tikai bija tāda bēdīga un briesmīgi miega pārņemta, ka grūti bij no rītiem uzceļama. Un vasarā viņa bieži vien gulēja arī pie darba. Reiz mēs līcī kašam sienu. Es skatos – ko tā Ieva velk un velk grābekli pa vienu vietu. Sak, paskatišos tuvāk. Kā tad: acis cietil! Uz rudeni jau Ieva dažu dienu nemaz necēlās. Mūžīgi viņai nāca miegs. Un tā viņa ap Mārtiņiem aizmīga pavisam.»

«Tā jau veci ļaudis saka: ja meitai tas Dieva noliktais brūtgāns esot miris, tad viņš nākot pa naktīm pie viņas un beidzot aizvedot sev līdz, kaut arī, dzīvi būdami, viņi nemaz nebūtu pasazinušies.»

«Uz miršanu jau šādi tādi ķēmi rādās, sevišķi, ja kāda slikta nāve gaidāma. Raug, kur tas pats Osmans tai dienā priekš savas nāves gājis pa Sauka ezera malu. Bijis pavisam jauks laiks. Bet pēkšņi savilcīes tāds pērkons, ka bailes. Turpat netālu no krasta māvusi pīle. Tad tā sākusi uzpūsties aizvien lielāka, aizvien lielāka,

kamēr beigās grozījies pa ūdens virsu kā siena gabana. Uzreiz spēris pērkons: priprīkš! Guns vien apšķidusi. Un pīles vairs nebijis... Tā Osmans Bēru krogā stāstījis. Un otrā dienā, kā jau zināt, viņu atrada turpat ezera malā ar pārgrieztu rikli.»

«Tāpat jau arī Radiņa brālis, kuru atrada pie Liepiņu tilta noslikušu, uz krogu iedams, redzējis, ka elkšņi un bērziņi ganībās stipri salocījušies, un tad tā žigli pārgājis šķērsām pār ceļu melns, smalks kungs.»

«Tā jau esot, ka nelāgā nāvē mirušajām dvēselēm vajagot atrast sev vietniekus, tad tikai viņas varot tikt pie miera. Citādi tām aizvien jādauzoties pa pusnaktīm un pa dienasvidiem uz mūsu zemes.»

Nu ierunājās pēc ilgāka laika atkal kāda sīkāka balss: «Kā tad, kā tad! Un, ja nevari izbēgt vai ja pārāk nobaidies, tad beigts esi. – Kad mēs Skruzānos dzīvojām, ganam bija pagaisušas kazas. Viņš sadzen, zēns, lopus mājā, bet kazu nav. «Nu citur jau nebūs kā uz kapu kalna,» saimnieks saka. «Vai tad nezināms, ka kazas kāras uz jaunām prieditēm!» Kā tad. Gans skrien un atrod arī. Turpat pie kapu sētas kazas šķin priežu jaunus augumus. Jau tīri apreibušas: lec, atkar kaklus un visādi ērmojas. Ir pats dienasvidus, kad putni guļ tāpat kā naktī un visa dzīvība apklust, un pat vēji nostāj tecēt. Pie pīļu dobes, kalna malā, kazas grib nodzerties. Gans stāv tām klāt, bet muguru viņam tā kā kaut kas kutina vien ar aukstiem pirkstiem. Pagaid, – atskatiesies. Ak, nedod, Dieviņ! Mironis stāv turpat, varbūt soļus desmit aiz muguras. Zēns iebļaujas un triec kazas kā traks. Bet skaidri mana, ka mironis skrien pakaj; elkšņi vien ņikš...»

«Ko niekus! Garus nevar nemaz dzirdēt, kad viņi skrien. Viņiem arī ēnas nav. Saule un mēness spīd viņiem cauri.»

«Nestāsti tu man blēņas! Taisni elkšņi vien ņīskējuši. Beidzot zēns jau domājis, ka ir diezgan tālu no kapiem, un atskatījies. Bet kas tad bijis? – Mironis turpat jau klāt! Gans skaidri redzējis, ka baltajam cilvēkam nav acu un degunam nav caurumiņu. Nu tikai atkal kazas trenkt un skriet, kamēr tad ticis olnīcas galā. Kad nu atskatījies, tad neredzējis vairs neviena. Zēns pēc tam ilgu laiku sagulējis slims. Cēlās galvas roze, un ne ar kādiem vārdiem nevarēja apturēt.»

Tur jau ap tiem Ķīšku kapiem piestāsta visādus moškus. Tepat tai galā uz Sluķinēm, kur tā lielā grantsdobe, – tur tak varot pa dienasvidiem garām iet kad iedams, aizvien dzirdot tā kā govs dunēšanu.

«Atkal pa kapu sētas virsu pašā pusnaktī maršierējot zaldāts. Vecais Sluķins pats stāsta, ka šis reiz, no Radiņu apkūlībām nākams, zaldātu redzējis. Jau no tālienes šis skatoties, – pogas vien spīdot mēnesnicā. Šis jau varējis pagriezt arī līkumu, bet negribējis

ierādīt, ka ir bail no tāda kaķa. Nu, jūs jau zināt, kas tas bij par tēviņu, šis vecais Sluķins, – kā mūrs. Zirgu varēja izraut no ilksim kā burkānu un iesviest grāvī. Klētiņai baļķus no meža ar nešanu vien sanesa. – Tās šis gājis pa lielceļu kapiem gluži garām. Avū, brālīt, – zaldāts jau tā kā grasoties nākt šam klāt. Bet šis uzreiz uzkiedzis: «Smirnā!» – Zaldāts tūlīt atdevis česti un palaidis šo garām: Laikam domājis, ka lielākais.»

«Un ko vecais Brangals savā pārmeldera laikā redzējis... Viņš braucis reiz no Kalniešiem, kur bijis Svalbanam bērnu nokristīt. Bet, līdzko ticis pret Ķišku kapiem, te, kur bijis, kur ne, sācis zirgam pa kājām tities tāds nelietas suņuks. «Varde, vai tu liksies mierā!» Brangals saucis, bet suņuks jau taisoties lēkt ratos. – Nu tad ņēmis grāmatu rokā un sācis dziedāt. Jā, nu uzreiz bijis vaļā.»

«Redziet, kā tā dvēselīte pēc nāves var ieiet kaut kādā miesā.»

«Bet daudzreiz cilvēks nāk pēc nāves arī savā miesā, gluži kā dzīvs, tikai nerunā, un, ja kāds ko vaicā, – neatbild. Tā Mūrnieku Stradiņš gājis vairāk nakšu no Ķesteru kapiem turpat uz Ķesteriem. Iegājis ļaužu istabā, pastāvējis un tad gājis pa celīti uz kapiem atpakaļ. Ļaudis teikuši ķesteram, bet šis neticējis. Līdz tad vienā naktī pats pārliecinājies. – Ķesters apgūlies pušelnieka gultā tā īsi priekš pusnakts un nodzēsis sveci. – Patiešām, Stradiņš klāt... Tās pašas baltās bikses kājā, ar kurām zārkā ielikts, tas pats lakatiņš ap kaklu... Nu ķesters lēnām pacēlies, taisījis ar roku krusta zīmi un teicis: «Ej gulēt, Stradiņ, Dieva mierā!» Nu tikai ķesters pats atminējies, ka, Stradiņu izvadidams, pašas beigās pie kapa nepārmētis krusta, kas dvēselei vairs neļauj iziet no jaunās valstības. – No tās reizas Stradiņš vairs neticis redzēts ne Ķesteros, ne arī kur citur.»

«Var jau būt, ka tas krusts bij aizmirsts, bet ļaudis gan runā arī citādi. Tā teic, ka viņam dažas nakts vajadzējis noblandīties par to, ka ļaudis krāpis.»

«Tiesa, tiesa... Viņam stāvējuši cauru gadu rudzi arodos. Un, kad pārdevis, tad tos papriekšu labi sasautējis, lai gaudi uzpūšas. Tā viņš ļaudis mānījis. Sutinājis tikai namā elkšņus, nesis uz klēti, bāzis arodā un lauzis pušu, lai tvaiks skrien graudos.»

«Ko nu mēs te vakara laikā grēkojam, aizgājušus aprunādami. Lai jau Dieviņš nepiemēro ne pie viena,» nopūtās kāda sika balss.

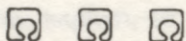
«Un jūs domājat, ka tādi mūsli pasaulē ir?» piepeši atskanēja kāda balss pašā aizkrāsnes dibenā.

Tas bija klibais Jurks, kurš citādi pie sarunām nekad nepiedalījās. Redzēs gan, ko šis gvelzīs...

«Man ir jau septiņdesmit gadu, es esmu ubags un nemāku ne Dievu lūgt, ne pēc grāmatas dziedāt, bet biedēkļi man nerādās ne lūgti. Par to, ka man veselās asinis. Es no viņiem nebaidos, neticu viņiem, un man viņi nekad nav rādījušies. Esmu gan pieguļā viens pats gulējis, gan muižas rijās nakti ložņājis, gan mežā viens pats strādājis, bet nekas mani nav parāvis. Spoki! Paši tik nesaprot. Kā tam pašam Zalvas Slabradzānam senāk bijis: brauc nakti uz Viesītes silu ieraut sev bišķi malkas, kamēr mežsargs krogā. Bet cirtumā zirgs apstāj un neiet vairs ne no vietas. Gan šis šauj ar pātagu, gan rausta grožus, – nekust! Brālīt baltais, – pacels šīs acis: visa reģimente zaldātu priekšā! Bēgtu, bet kā tu izbēgsi, kad zirgs apburts? Labāk jau tad sagaidi nāvi turpat ragavās. – Slabradzāns ievilcis galvu kažoka apkaklē un tā notupējis līdz lielai gaismai. Tad tikai ieraudzījis, ka priekšā nav vis zaldāti, bet apsarmojušas

priedītes. Un zirgs nevarējis tāpēc tikt uz priekšu, ka ragavu priekšējais balziens bijis aizmeties aiz celma.»

Klibais Jurks ar savu neticību un ar savu paskaidrojošo nostāstu sacēla pie visiem tik lielu pretošanos, ka viss vakara miers un burvīgums izjuka. Balsis jaucās cita par citu. Un drīz vien krāsnes priekšā uzliesmoja skals. Spoku pasaule, kurā brīdi bijām tik skaisti pavadījuši, kļuva tāla, līdz citam vakaram, līdz citiem, vēl jaukākiem stāstiem.

Pūstais ūdens

Mana vecāmāte bij liela ārste. Pie viņas griezās visādi ļaudis un visādās slimībās. Gadījās, ka kāds bērns bija kaklu nogrūdis. Atnesa vai atveda pie vecāsmātes, tā tūlīt bāza slimniekam liko pirkstu mutē. Bērns paākstijās un bija vesels jau tai pašā dienā. Vecas sievas viņa braucija, slimiem vīriem viņa podiņus lika un pavisam maziem bērniem pēra sarus. Tā bija vairāk tāda āriņa palīdzība, bet visvairāk viņa ļaudis paglāba ar saviem stiprajiem vārdiem. Un viņas slava bija tālu izpaudusies. Nereti mūsu sētsvidā vasaras laikā iejāja kāds kažokā ģērbies leitis, basās kājas kuļādamas gar mazā, pūkainā zirdziņa pavēderi, un prasīja:

«Ar če ģivana doktorka?»

Viņš bija jājis lielu gabalu daudzām ārstēm un pat dakterim garām.

Vecāmāte līdzēja tikpat cilvēkiem, kā lopiem. Liesas sērgu viņa kā ar roku atņēma. Vīveles apturēja. Pat cūkām ļaukas atslāba no viņas vārdiem. Cilvēkiem viņa apvārdoja rozi, atmazgāja piekriteni, delamo un dzeltenu slimību, nomērdēja zobu sāpes un tārpā kodumam lika atslābt. Es pavisam nezinu tādas kaites, kura būtu varējusi vecāmātei pretī stāties, izņemot, protams, nāvi.

Visbiežāk viņa pūta sāli. Bet bij arī tādas kaites, kurām sāls nespēja nekā darīt. Tad vajadzēja runāt krējumā vai ūdenī. Vecāmāte vispirms izpraņāja, kas par kaiti, un tad tikai izvēlējās materiālu. Tomēr arī tad vēl viņai vajadzēja zināt, kāds slimniekam vārds vai, ja tas bij lops, kāda spalva.

Kad viss bija rokā, tad vecāmāte izgāja ēkā un tur pūta. Bet ziemā, aukstā laikā, vai ja citādi istabā daudz ļaužu nebija, tad

vecāmāte turpat pārlicēās pār gultu un izdarīja, kas darāms. Ar lielu ziņkārību tad es noraudzījos, kā viņa pūš. Nē, – pūst viņa taču nemaz nepūta; tikai kustināja lūpas un ar nazi maisīja lupatiņā iebērto sāli.

«Kas tevi, vecāmāt, mācīja tā pūst?» es kādreiz viņai prasīju.

«Tos vārdus man atstāja tēva māsa Kasala mirdama.»

«Mirdama?»

«Ātrāk jau citam nevar atstāt, tad vārdi zaudē savu spēku. Un nomirt tāds cilvēks, kam ir pūšamie vārdi, ātrāk nevar, pirms nav vārdus kādam atstājis.»

«Kā tev viņa atstāja?»

«Tēva māsa gulēja Damasanu pūnitē. Es iegāju paskatīties, vai viņai kā nevajag. Te viņa tīri vārgā balsī saka: «Vai tu, Liz?» – «Jā,» es atsaku, «kā tev vajag?» – «Man nekā nevajag,» viņa atbild, «bet vai tev kā nevajag? Vai tu negribi manus vārdus?» Man palika tā kā bail, bet tēva māsa sāka tik gauži lūgties, lai ņemot, citādi šī nevarot nomirt. Tad es biju ar mieru. – Man vajadzēja nomesties pie viņas lāviņas uz ceļiem un griezt slotas žagarā robiņus, kamēr viņa vārdus teica. Kad viss bij izteikts, tad žagars ar visiem robiņiem bij jāaiznes uz namu un jāiesviež ugunī.»

«Un tad viņa varēja nomirt?»

«Kad es atgriezos, – jau Kasala bija izdzisusi.»

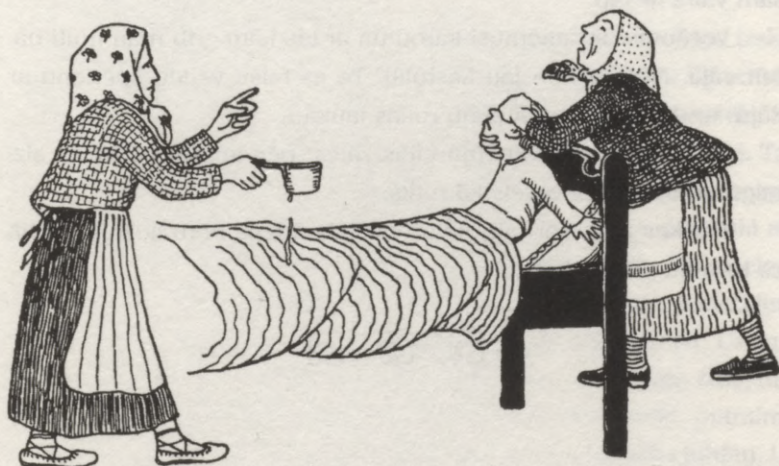
Es brīnējos un jutu pret šādiem spēkiem lielu godbijību, bet, kad pašam pienāca kādreiz slimība, es tomēr nespēju šo vārdu spēku izlietot.

Es atminos, ka reiz māte ar vecomāti abas mani pūlējās piedabūt pie pūstā ūdens iedzeršanas, bet tomēr nevarēja. – Man briesmīgi zobi sāpēja. Es kliežu caurām dienām, caurām naktīm,

65 ka pašam sevis žēl tika. Es turēju pie vaiga zeķi, siltu pelnu pilnu, turēju mutē pīpes dūmus, – tomēr nekās nelīdzēja. Zobs likās izaudzis daudz garāks par citiem, un ēst nevarēja nekā, kaut gan man tika dots vislabākais, kas ēkā atradās.

Tad vecāmāte ierunājās, – šī iepūtišot ūdeni, lai es iedzerot drusku un lai kādu malku paturot mutē.

Es nesaku ne jā, ne nē.

Man pienes mazo kastolīti ar ūdeni. Es pielieku drusku lūpas pie ūdens... Tas ir tik glums un sājš, nē, tādu es nedzeru.

«Dieviņ! – Vai tad žagara nav?» vecāmāte saka un skatās uz plītes kaktu.

Pienāk arī māte.

«Nu dzer, puisīt,» viņa saka, «tad nesāpēs. Tas jau nav ne rūgts, ne stiprs. Tur jau tikai drusku sāls piemests.»

Bet man liekas, ka, šādu ūdeni iedzēris, es kļūšu vecs un netīrs. Es sakožu zobus un saku:

«NĒ!»

«Vai tad nu tādu nieku lūgties ies!» vecāmāte iesaucas un saķer manu galvu.

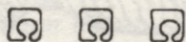
«Iev, nāc un ielej, es paplētišu muti!»

«Nekas nebūs,» es domāju un mierīgi gaidu. Zobs man pavisam vairs nesāp.

Vecāmāte ir paņēmusi karoti un ar tās kātu grib man muti dabūt vaļā. Māte tuvina jau kastolīti. Te es taisu veiklu spērienu ar kāju, un kastolīts ir mātei no rokas laukā...

Nu es, protams, dabūju citas zāles, pēc kurām es maigi aizmigu un uzmodos vesels kā rutks. –

Bet kas zina, var būt, ka arī pūstais ūdens būtu līdzējis, ja tik es to būtu varējis iedzert.

Joskiene

Žīdi mūs apmeklēja ļoti bieži. Tie brauca gan braukšus, gan kājām gāja, nesdami un vezdami dažādas preces. Bet vai kāds bija redzējis pa mājām staigājam kādu žīdieti? Nē! Izņemot Joskieni, kuras vīrs sēdēja cietumā dēļ zirgu zagšanas, tās pie mums nerādījās. Tāpēc, kad Joskiene mūsmājās ienāca, es viņu aplūkoju no visām pusēm un apbrīnoju.

Tad tādas bij žīdiem sievas! Ak tu Kungs, kāda tik viņa izskatījās! Deguns aizsedza gandrīz visu viņas garo ģīmi, kurš bij no vienas vietas saraucies mazās, neskaitāmās grumbās. Lakatels tik netīrs, ka neviens nevarēja noteikt, kāda tam reiz krāsa bijusi. Tas pastāvīgi stāvēja uz acīm uzmaukts un uz pakauša nevižīgā mezglā sasiets! Jaka plata un noķepināta spīdīga, vietvietām. Lindraki aiz liela netīruma stīvi kā tāss un stipri applīsušu apakšu. Uz pleciem nodriskāta seģene. Kājā lielas, cauras kurpes augstu uzliektiem purniem, caur kuriem redzējās kā alās melni kāju pirksti. Uz muguras, zupura maišeli, viņa nesa visu, ko vien, pa mājām staigādama, bija savākusi. Tur bija visādas maizes rieciņi, milti, putraimi, dzijas kamoliši, nekam nederīgas lupatas, olas, viss juku jukām. Uz olām Joskiene bij sevišķi kāra. Ienākusi viņa nelūdza vis gabaliņu maizes vai kā cita, bet tūlīt teica:

«Saimene, dode vene outline!»

Saņēmusi viņa tikai pataisīja vajā sava maišeļa galu un ielaida olu tur iekšā. Olai tad nu pašai vajadzēja atrast piemērotu vietu. Labi, ja viņa ielīda miltos vai starp lupatām, bet ja iespraucās starp sakaltušiem maizes kančiem, tad tai drīz vien varēja pienākt gals.

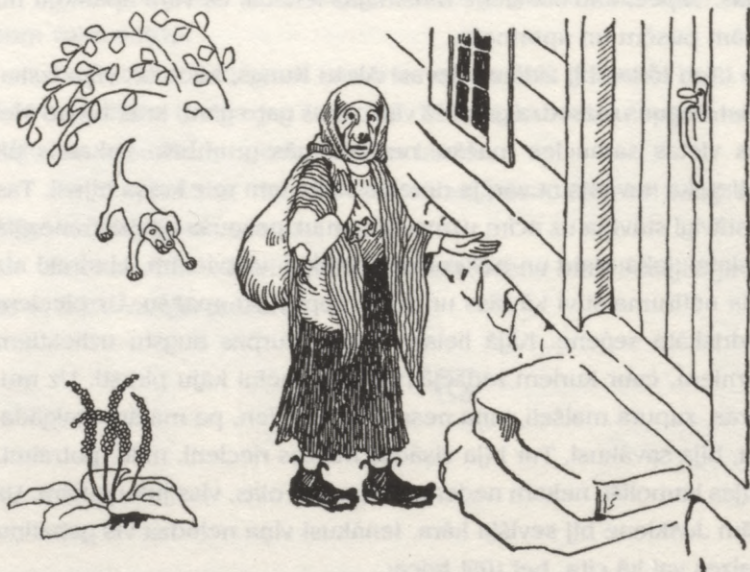
Puisieši ar Joskieni mēdza šā tā jokot. Viņi sniedza tai roku un teica:

«Labdien, Joskien!»

Joskiene sniedza pretim savu izkaltušo roku un saņēma labdienu.

Bet tad puisieši ņēma viņu priekšā:

«Vai tad žīdieteī brīv dot puisiešam roku? Ai, ai, – nu tu gan esi apgrēkojusies.»

Joskiene apjuka. Viņa nezināja, vai patiesi grēkojusi pret savu ticību vai ne.

«Un kur tad tavs Joskīs?»

Šis jautājums droši vien Joskienes ausis pats jau skanēja, un viņa ikreiz vienaldzīgi steidzās atbildēt:

«Joske tupe cīte. – Zage zirge.»

«Nu, vai tad jau nebūs diezgan iztupējies?»

«Vēl tupe gade un vēl gade...»

«Un kad tad Pinka nāks no krieviem?»

Pinka bija Joskienes dēls, liels garš žids, par kuru runāja, ka tas esot tīri kā izjucis: pat mazi židēni viņu grūstot un bakstot, kad tas pa Sulainiškām ejot.

«Pinke nāk!» Joskiene priecīgi iesaucās. «Pinke labe. Nezage zirge.»

Uz brīdi Joskienes krunkainais ģimis savilkās vēl vairāk, zem lielā deguna pavērās tumša ala, un tās priekšā bij redzams viens vienīgs dzeltens zobš. Viņa smaidīja.

«Bet saki tu man, madam, cik tev gadu?» kāds stingri prasa.

Joskiene labu brīdi kustina lūpas kā skaitidama, tad viņa saka:

«Vece. Desmit un desmit un vēl divdesmit dive gade.»

«Melo vesela, – tev jau būs kādi sešdesmit. Slēpj, skaties, kā visi meitieši. Neesi jau vairs preilene, neviens jau vairs neprecēs...»

Joskiene neatbild vairs nekā. Viņa nogrimst sevī, nopūzdamās noraustās un izdveš:

«Ai, gotinke, gotinke!»

Man viņas piepeši palika žēl. Kāpēc tad cilvēku nerrot? Vai tad viņa vainīga, ka Joskis zaga zirgus un ka viņa nevarēja mājā sēdēt – kā citas židu sievas tur Sulainiškās. – Es pielīdu pie vecās mātes un izlūdzos gabaliņu maizes ar sviestu priekš Joskienes.

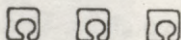
«Ui, Jankele, – danke!» viņa saņemdama sauca. Viņa zināja, kā mani sauc!

Nu Joskiene bija atkal priecīga. – Vēl brīdi pasēdējusi un atpūties, viņa gāja. Es noraudzījos, kā viņa aizlēpatoja pa olnīcu uz lielceļu. Kājas vijās kā tītavas. Nelielais maišelis uz muguras viņu

vilka brīžam uz vienu, brīžam uz otru pusi. Nebija vis viegla diena tā staigāt no mājas uz māju.

Un Joskis? Kad tas tika no cietuma laukā, vai tad Joskienei nebij vieglāk?

Ak, – to putnu jau visi pazina. Dažreiz viņš vēl nebij atnācis no Pandeļa līdz Sulainiškām, kad jau bija atkal saķerts un iespundēts. Viņam vienkārši nebij laimes. Nekad viņš nevarēja nozagt ne mazākā nieka. Aizvien viņu pieķēra, sita līdz nesamaņai un ielika cietumā. Tāpēc Joskienes dzīvē nebij nekādas pārmaiņas. Tikai kad Pinka pārnāca no zaldātiem un sāka braukāt ar podiem, viņa būtu varējusi drusku atpūsties. Bet viņa to nedarija. Viņai mājā bija garlaicīgi. – Bet var arī būt, ka viņa bija viena no pirmajām sievietēm tiesību izkarotājām un, reiz ieguvusi vīriešiem līdzīgu stāvokli, negribēja vairs tik lēti atkāpties.

Bildes

Vectēva māšai Ievai bija zaļi krāsota lāde. Šai lādei bij pavisam savāds vāks. Kad to pacēla, tad varēja atgriezt vēl tādus sprūdzeņus un no vāka izcēlās vēl viens vāks. Tas Ievai noderēja par tādu smalkāku mantu noliktavu. Tur viņai stāvēja veclaiku zīda bantes, pašas taisītas knipeles un mices. Ieva savās jaunās dienās bija ilgi dzīvojusi Dzērvē pie kungiem par velētāju un tur iemantojusi daudz jauku lietu.

Bet, kas manas acis pie Ievas lādes visuvairāk saistīja, tās bija skaistās bildes, ar kurām no vietas bija noklāti abi lādes vāki. Ak, kad aizgājām pie Ievas ciemos, tad sirds man pie šiem vākiem vien kavējās, un ar vislielāko nepacietību es gaidīju, vai kaut kā neieva-
jadzēsies, vai kāda drēbes gabala, ko mātei parādīt, vai kaut kā cita. Es pastāvīgi tur ap lādi vien dzīvoju. Es bāzu pirkstu atslēgas caurumā, es pūtu tajā dvašu iekšā, es mēģināju vāku pacelt. Nekāl Aizslēgts. Cieti. – Bet Ieva jau arī zināja iemeslu manam nemieram.

«Nu tu, bilžu kungs, – laikam atkal manas bildes gribi redzēt?»

Sāka skanēt atslēga. Ieva atslēdza lādi, atcēla vāku, un es varēju visā mierā nodoties bilžu aplūkošanai, jo viņas abas ar māti nosēdās un runāja savu runu tālāk. Es iekrampējos ar saviem pirkstiem lādes malā un, pirkstu galos pacēlies, skatījos un atkal skatījos. Tā bij priekš manis liela un aizgrābjoša izstāde. Kādu tur krāsu un notikumu nebij! Visvairāk man patika bildes par Jēzu un par Mariju, Jēzus māti.

Tepat pirmajā bildē Jēzus bij vēl bērns. Tāpat krekliņā kā visi bērni. Bet viņam ap galvu bija svētā gara spožums kā dzeltena stripiņa, un no tā tikai varēja zināt, ka tas ir Jēzus. Vienā rokā

viņam bija krusts, bet ar otru viņš turēja klēpī apkamptu mazu, baltu aveniņu.

«Tas laikam ir tas Dievajērs, par kuru ik svētdienas pātaros dzied,» es, pret levu pagriezies, teicu.

«Jā, jā,» viņas abas, ne acu nepagrieždamas, atteica.

Un es skatījos tālāk. – Te Jēzus bija mātei klēpī. Viņš smaidīja, rociņas paplētis, un Marijai bij lielas, tumšas acis.

Bet te viņš bija pie krusta. Galvā ērkšķu vainags, un caur plaukstām izdzītas naglas. Kājas saliktas krustiski un ar vienu pašu lielu naglu piedzītas pie krusta. Es sajutu sāpes savās rokās un kājās, raudzīdamies šai bildē. Turpat bij arī citi krusti ar pie-naglotiem cilvēkiem. Un visapkārt stāvēja vesels mežs karavīru asiem šķēpiem.

Un tad bij bilde, kur Jēzus gulēja kapā taisns un sastindzis. Viņa miesa bij pavisam zaļa. Ap gurniem balts dvielis. Citādi Jēzus bij pavisam kails. Šai bildei zelta puķītes gar malām. Tā gan laikam bija ļoti dārga.

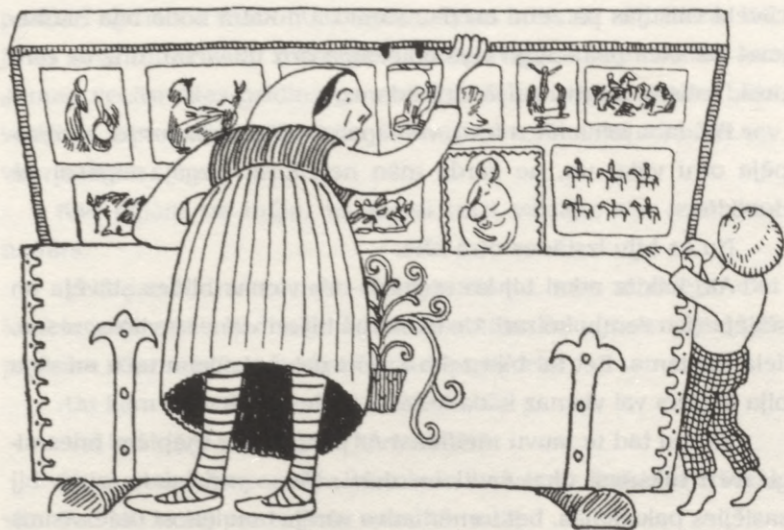
Brīnišķīgi izskatījās turku zaldāti. Tie stāvēja garās rindās, likiem zobeniem rokās. Viens stāvēja, otrs drusku pietupies bija, – tā visa garā rinda. Viņiem bikses bij tik platas kā lindraki un pavisam zaļā krāsā. Mugurā sarkani kamzoji. Galvā sarkana micīte ar pušķi.

Turki man nepatika. Tie mocīja kristītos; to jau es zināju no garās ziņģes:

«Kad turki negantīgi

Tur spieda kristītos...»

Es nevarēju tikai klātu tikt, citādi droši vien būtu izbakstījis tiem ar pirkstu acis labi krietni. Jā, krievu zaldāti, tie bij pavisam

citādi. Tie jāja rindā, viens uz balta, otrs uz melna zirga. Tas uz baltā zirga pūta tauri. Tā mūsu Miks Dinaburgā taurēja...

«Kurš te ir mūsu Miks?» es nenocietos neprasījis.

Neviens mana jautājuma nedzirdēja.

Nu, kad ne, ne, – es skatījos tālāk.

Nule bija kājnieku rinda. Viens aizvien stāvus, garā mētelī, raņicu uz muguras, otrs – nolaidies uz viena ceļa un pašlaik šauj. Sarkana uguns vien stiepjas no stobra gala.

Un kur tad vēl vesels pulks kara bilžu! Kā tur lodes gāja pa gaisu kā putni un kā plīsa, zemē nokritušas. Kā podu suķes sprāga uz visām pusēm bumbu gabali. Cilvēki kļiedza, zirgi zviēdza, un zobeni skanēja. Krievs iedūris štiku turkam krūtīs; bet otrs turks, pagāns, sita krievu zaldātiņam ar plintes resgali pa galvu. Zirgi un

cilvēki valstijās pa zemi un tika samīti. Un katrā bildē bija Skobeļevs. Uz sava baltā zirga viņš aulekšoja drīz uz vienu, drīz uz otru pusī, zobenu augstu gaisā vicinādams.

Pēc laba laika nāca leva, vēl tāpat ar māti runādamās, atkrampēja otru vāku un, ne vārda man neteikusi, aizgāja atpakaļ un nosēdās.

Nu es biju izstādes otrā zālē.

Ak, kas te atkal bij ko redzēt! – Uz vienas bildes stāvēja un sēdēja visu zemju ķeizari. Un to starpā bij arī viens sievišķis, resna, liela madama. Bet tai bija zelta kronis galvā. Laikam taču arī viņa bija ķeizars vai vismaz kāda ķeizara māte vai sieva.

Ek, un tad te lauvu medības! Ar plintēm un šķēpiem briesmīgi zvēri tuksnesī tikai šauti un durti. Viens mednieka zirgs bij saslējies pakalķājās, bet tomēr lauva varēja tam iekost rīklē. Asinis vien šķīda. Bija briesmas, ko redzēt.

Un tad bij bilde, kurā izlikts viss cilvēka mūžs no šūpuļa līdz kapam. Cilvēks kāpa pa trepēm augšup. – Pašā sākumā starp puķēm rotaļājās jautrs puisēns. Tad jau gāja skolā, bija brūtgāns un vēlāk vīrs. Kad tam bij četrdesmit gadu, tad pate augstākā pakāpe bij aizsniegta. Tad cilvēks teica:

«Galā ticis, apstājos...

Drīz uz leju jādodas.»

Un tad viņš sāk patiesi doties lejup, līdz kļūst par baltu veci garu bārdu, un viņam aiz muguras nostājas nāve ar izkapti. Tad viņam bij astoņdesmit gadu. Galva bēdīgi karājās uz krūtīm.

Tādas bija levas lādes galvenās bildes; bet, cik tur vēl nebija sīkāku numuru, ar mazāku mākslas vērtību, to nemaz vairs nevaru

75 pasacīt. Abi lādes vāki bij no vienas vietas nolīmēti ar bildēm. Un, ja es savā mūžā kādu mantojumu būtu vēlējies saņemt, tad bez Juranu vecāsmātes galdiņa gan šo lādi es par visām lietām būtu vēlējies. Viņa varēja būt tukša, – vienīgi abu vāku dēļ es būtu sev viņu vēlējies.

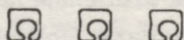
Kad gājām uz māju, es mātei reizi vaicāju, vai Ieva drīzi nemirs.

«Vēca jau ir,» māte, neko nenojauzdama, man atbildēja. «Bet kurš tad var zināt, kad nāve iedomājas nākt. Daudzreiz vējš izgāz pavisam stiprus kokus un tos čikstošos pamet.»

«Un kam viņa savu mantu atstās?»

«Vai tad viņai nav tēviņa, kam atstāt?»

Ai, ai, – es biju pavisam piemirsis, ka vecais Toļķis bija Ievas vīrs. Tad jau nebij par to lietu vairs ko runāt.

Dauņiene

Vienos Jurgos saimnieks atveda no Leišiem lielu, vecu sievu. Un šai sievai bija divi vārdi: cits viņu sauca par Dauņieni, cits par Līzi. Es pirmā vārda nevarēju tik drīz paturēt, tāpēc, ja bij vajadzība, lietoju parasto Līzi. Bet vēlāk man iepatikās otrs vārds, un tad es Līzi sauca tikai par Dauņieni.

Ar šo veco sievu bij pavisam savāda lieta. Viņa bija krunkainu, garu ģīmi, lieliem, retiem zobiem, kuri smeļoties stipri atņirdzās. Arī vaiģi tādās reizās ieliecās lielās un daudzās rievās. Arī drēbes viņai pa darbu dienām nebij visai tīras. Bet es ar Dauņieni drīz vien iedraudzējos. Sevišķi krēslas stundās, kad visas lietas kļuva mīļākas, es labprāt sēdēju pie viņas un taujāju, ko viņa pieredzējusi. Viņa labprāt stāstīja par Leišiem, kur sava mūža lielāko daļu bija nodzīvoījusi, un dažreiz pat uzdziedāja kādu leišu dziesmu. Es ne vārda nesapratu, bet tomēr dažas iemācījos, un tad mēs abi dziedājām. Sevišķi man patika dziesma par zvirbuli, kā viņam vēders sāpējis un visi locekļi sāpējuši un ka viņš «visa negalejis»:

Žvirbli, žvirb',
Tu, tu, tu!
Kur tu tupi?
Pa karklu!
Kas tev sop?
Pilvelis!
Žvirblelis, nabaģelis,
Pilvelis sopeja...
Žvirblelis, nabaģelis,
Visa negaleja.

Dziesmas pirmo pusi mēs dziedājām lēnām un rupjā balsī, bet otro – ātri un augsti, pie tam vēl ar kājām sizdami takti. Dziesmai visi panti bija vienādi, tikai mainījās sāpošā vieta. Otrā pantā zvirbuļam nesāpēja vairs «pilvelis», bet «kojela», trešajā – «galvele», tad «odega» un tā tālāk.

Kad bijām dziesmu beiguši, tad es gribēju, lai pastāsta par Leišiem. Vai tur tādi paši mākoņi kā te virs mūsmājām? Kad es dienā raudzijos, tad tur virs Leišu mežiem tie vienmēr izskatījās plakanī un mazi, kurpretī pie mums tie bija lieli un gaiši.

Dauņiene pasmējās un stāstīja, ka debesis esot visur vienādas un, lai kur cilvēks ejot, vai līdz pasaules galam, aizvien viņam liekoties, ka virs galvas debesis esot augstākas. Es vaicāju, kāpēc tas tā, bet viņa man to nezināja izskaidrot.

«Dievs tā ir nolīcis,» viņa tikai teica.

Jā, bet zeme un meži gan Leišos esot citādi... O, par mežiem viņa prata skaisti stāstīt. Kā tad arī ne, – viņas tēviņš, kamēr vēl dzīvojis, taču bijis Leišos par meža sargu. Viņš bijis leitis, bet labs cilvēks. Un viņi dzīvojuši divi vien savā mājiņā dziļi mežā. Priedes liekušās turpat pār jumtu. Ziemā izej un skaties, – pēdas vien palikušas, kur lapsa tekājusi ap mājiņu paraudzīt, vai nevar pie vistām tikt. Te vēl vietīņa, kur sēdējusi sniegā ar visu kuplo asti. Skraida vāverītes, gaiši pelēkas kā vecu egļu sūnas. Kaļ dzeņi... Ai, kas tas varēja būt par mežu! – Es klausijos kā pasakā.

«Un vasarā?»

«Pavasārā vai vasarā, – tad turī vai ausis cieti. Ne atklausities nevarējām. Kādu tik tur putnu, kādu putniņu! Cits svilpj, cits tā kā zāģi vilē, cits sit kā ar mazu āmuriņu, cits velk tik žēli kā raudā-dams. Un vakaros, tad stirnu āži rej kā suņi...»

«Kā suņi!»

«Bet, kad rudenos tumšās naktīs uznāk vētras, tad tikai ir ko dzirdēt. Mēs sēžam savā istabiņā un ēdam vakariņas. Skals gaiši deg. Bet aiz lodziņa rūc kā pērkons. Dzirdi, kā mežs rūc, – es saku. Vīrs mierīgi apgulstas, saliek rokas zem galvas un saka: vari būt droša, ka neviens tādā laikā mežā neies. – Pa reizai atskan brīkši, un kā dunoņa pāriet pār visu mežu. Tur gāžas priedes. Vējš viņas lauž kā kaņepes... Reiz naktī mēs tādā laikā klausāmies, tepat netālu no mājiņas viens klieudz: ratavoķit! ratavoķit! – Lai glābjot. Tēviņš paķer plinti, es uzsviežu kažoķeli uz pleciem, izskrienam laukā. Kā tad! Tapat diezokni klieudz cilvēks. Mēs nu skriet. Tik tumšs, ka nevar redzēt ne aci durams, bet mežs mums labi pazīstams. – Kur tad mūsu kliedzējs palika? Kuš! Mēs apstājamies un klausāmies. Nekā! Te par labu laiku atkal klieudz nelabā balsi: ratavoķit! ratavoķit! Bet nu jau labi tālāk... Ah, tēviņš saka, tādus putnus mēs pazīstam. Steigsimies tik atpakaļ, vai nav citi klētiņā.

79 Kā tad! Nebūtu mēs ar tādu troksni skrējuši, viņi nebūtu iztrūkušies. Tad ta varēja bikses saskrotēt. Bet, kā mēs skrienam, tā šie laiž mukt. Jau skriedami dzirdam, ka zeme vien nodimd. Tēviņš laiž pakaj šāvienu. Ek, ta iebļāvās vien kā teļi. Tai naktī es nudian ne acu salikt nevarēju. Ko domā, – mēs divi vien cilvēciņi. Līdz sādžai tepat divas verstes. Kas tevi dzirdēs, kad kliegsi vai sauksi.»

Dauņiene arī stāstīja par savu vīru, cik tas labs cilvēks bijis. Tikai, kad kādreiz iedzēries, tad pamuļķojies. Tā reiz viņi nākuši no tirgus vēlā vakarā. Tēviņš ligojies uz visām pusēm kā ūdens zāle, bet šī viņam piepalīdzējusi turēties uz kājām, un tā šie tīri labi tikuši uz priekšu. Bet, tiklīdz nonākuši mežā, vīrs meties uz kāda apsūnojuša celma ceļos un kļiedzis:

«Maita, skaiti pātarus, – te mans tēvs guļ!»

Nekas nelīdzējis, – Dauņienei vajadzējis mesties ceļos un noskaitīt tēvareizi un desmit «Svētās Marijas», tad tikai tēviņš bijis piedabūjams celties un iet uz mājām.

Dauņiene stāstīja, ka leiši vispār esot labi un tīrīgi ļaudis. Lai paskatoties tikai Leišu olnicās. Cik tur apkopta katra sēta. Katram saimniekam savs ķiršu dārzs. Vecas ābeles ļogoties kā vītoli, bet dēls necirtīšot vis nost tēva tēva stādījumu. Sētsvids noslaucīts, mauriņš zaļš un tīrs kā izsukāts. Zem logiem katrai istabai savs rūtu dārziņš. Labi esot dzīvot Leišos.

«Par ko tad tu nāci uz mums?» es viņai vaicāju.

Dauņiene piepeši iesāka raudāt.

Man nevajadzēja tā vaicāt. Es taču zināju, ka viņas vīrs bij miris un ka viņu mājīnā, pie kuras bijis savs iekopts ķiršu un ābeļu dārzs un zem loga arī savs rūtu dārziņš, ap Jaungadu bij ienācis cits meža sargs, jauns cilvēks ar tikko vestu sievu.

Jankamāte

Vienu gadu mūsu saimnieks mēģināja mājas atdot uz pusgraudiem. Es vēl nekad nebiju pusgraudnieka redzējis, – tāpēc gaidīju Jurģu dienas ar lielu ilgošanos. Bet nebij jau nekā sevišķa. Tikai tas, ka viņi atdzina četras govīs un prāvu aitū pulciņu, lika manīt, ka šie dzīvotāji pārāki par vienkāršiem kalpiem. Viņi bij pavisam četri cilvēki: pusgraudnieks, pusgraudniece, viņu dēls, jau liels puisis, un viņu māte, kuru visi sauca par Jankamāti un par veco sterву. O, no šiem ļaudīm es daudz ko mācījos. Jau pirmajā dienā viņi sāka bārties un lamāties, un likās, ka tūlīt klups cits citam matos, bet tik tālu tomēr netika. Ja es zinu diezgan daudz lamu vārdu, tad par to man jāpateicas vienīgi šai dzimtai. Bieži vien man vajadzēja skriet pie mātes pēc izskaidrojumiem.

«Mem, kas tas ir – baškis?»

«Mem, ko tas nozīmē – ģerškins?»

«Tā jau lamājas,» māte vienaldzīgi atteica.

Bet bij arī reizas, kad es nepaspēju vārda ne līdz pusei izteikt, kad mātes delna ar lielu troksni man aizcirta muti. Šie vārdi man tā ir aizturēti, ka tie nemūžam man netiks no galvas laukā.

Visievērojamākais cilvēks tajā gadā mūsmājās bij Jankamāte. Viņai bij tik resns deguns, kā manas abas dūres, kaut gan pate viņa nebij lielāka par manu māti. Man patika cilvēkiem aptaustīt degunus, ausis, šķirstīt matus; bet Jankamātes degunam es nedrīkstēju klāt ķerties. Man likās, ka viņš var kniebt kā vēzis. Pirksti viņai bija līki un kropli, tā ka vērpt varēja tik rupjās pakulas. Drēbes noplisušas, vienos lanckaros, un aiz netīrības spīdošas. Nē, pat krēslas stundā es pie šīs vecenes nevarēju pieiet.

Kad Jankamāte ar saviem bērniem pārāk sanaidojās, tad viņai bija grūtas dienas: viņas nelaida pie galda. Kad ne, ne, – viņa ies ēkā un graužis maizi. Bet nekā! Maizes tīne aizslēgta. Nu, labi, labi! Vai Jankamāte varbūt nezina, ka rudzu lādītē ir gaļas divi viduči? Viņa ies uz klēti un plēsis gaļu kā vilks. Ā! Pie durvīm vecene atsitās: arī te aizslēgts! Dēls, vedekla un dēladēls ēd un smejas. Vedekla pat piebungo pie loga rūts un smiedamās vīra mātei rāda abas knipas. Bet nu vairs tā neiet. Vecā ir kā lode atpakaļ uz istabu. Viņa ieskrien, apstājas istabas vidū un kliedz:

«Redziet, ļautiņi, kāds man dēls! Es viņam no savas mutes at-rāvu maizes kumosu un devu. Līdz trešam gadam zīdiju. Viņš manas krūtīs ir izzīdis sausas, un tagad viņš man sirdi grib izraut!»

«To jau tu pati esi kaut kur izmetusi,» dēls dusmīgi nosaka.

«Ja es to kaut kur atrastu,» vedekla piebalso, «es viņu samītu kā pūpēdi.»

Dēla dēls tikai smīn un strebj steidzīgi balto putru.

«Bezkaunas! Velni! Apēdiet mani! Bet es tomēr atspītēšu. Lai tad runā visa pasaule, kādā godā mani tura mans miesīgs dēls. Redziet, ļautiņi, skataties!»

Un Jankamāte klūp raudādama kaktā pie toveriša, kur stāv cūku ēdiens, rakņājas pa to līdz elkoņiem un ēd kartupeļu šķēles. Neviena visā istabā nesaka ne vārda. Tad viņa ceļas un tāpat, netirām rokām, iziet. Iziedama viņa vēl spītīgi nosaka:

«Gan cūka pate zinās, kur putra stāv!»

Vedekla atkal pieskrien pie loga.

«Nuja!» viņa iesaucas, «nu viņa trauvēs zirgu ūdeni stalli! Jau reiz es viņu pieķēru! Tas ūdens ir ar miltiem...»

«Lai nostrebjas!» vīrs vēlīgi nosaka, un vedekla apmierinājas.

Daudzreiz tādos gadījumos mana vecāmāte iezēlojās un paslepšus Jankamātei pasvieda vai nu kādu kartupeli, vai apsmērētas maizes gabalu. Bet reiz viņa bij atradusi Jankamāti pie sava katliņa un no tās reizas vairs viņai nedeva nekā. Ko domā: vecāmāte uzliek uz plītes kartupeļu putru sildīt un aiziet govi izslaukt. Jankamāte pa logu noskatās un redz, ka vecaimātei rokā slauktuvīte. Nu, tik ātri atpakaļ nebūs. Jankamāte šmakts! pie plītes klāt un tik grābt no katliņa kartupeļus savā priekšautā. Bet nu gadās, ka vecāmāte nāk tūlīt atpakaļ un pamana, ka Jankamāte izrauļ roku no viņas katliņa un berzē gar sāniem. Tūlīt viņa arī ierauga, ka caur saņemto priekšautu tek balta zupa. Uzreiz vecāmāte apķeras, kas noticis. Viņa pakampj katliņu un grūž visu putru Jankamātei acīs un klieudz:

«Še, tad rij, vienu par visām reizām!»

Bet divas dienas bija šai gadā, kad pusgraudnieku ģimene sēdēja draudzīgi pie galda, un reiz es pat dzirdēju, ka pusgraudnieks teica «mana māte» un nevis «vecā sterva». Tas bija Miķeļu dienā un pirmajos Ziemassvētkos. Šo svētku sestdienās Jankamāte izgāja žabravāt un vakarā pārnāca ar lielu kuli, kurā bija daudz skaistu ēdamu lietu. Ir man sirds tvīka, noraugoties, kā viņa ņēma laukā no netirā maisa dzeltenus pīrāga kukulišus, gaļas gabalus un tauku iešņaviņas. Vedekla tad zināja, kur to visu vislabāk noglabāt. Vispār tai vakarā un otrā dienā vēl, vismaz līdz pusdienai, viņu starpā valdīja vislabākā satīcība.

Miķeļos viss bij izgājis labi, jo laiks tad bij vēl silts un ceļi diezgan sausi; bet Ziemassvētku sestdienā Jankamāte bija palikusi ceļā ar visu dāvanu maisu. Tur iznāk tīri tāds kā notikums, un man jāsāk no gala.

Taisni kā par spīti uz pašiem svētkiem bija sabrukusi mūsu pirts krāsne. Neko nelīdzēja, vajadzēja apmierināties ar vienkāršu nomazgāšanos. Bet manai vecāimātei ar to vien nepietika. Aizvien uz augstiem svētkiem viņa bija tīra bijusi, un tāpēc arī tagad viņai vajadzēja pirts. Viņas abas ar manu māti klusām sataisījās un gāja uz Dekšņu pirti, jo tā bij tuvākā no visām kaimiņu pirtīm. – Pārņakušas viņas abas reizā sauca:

«Tu, Jān, jūdz zirgu un brauc pēc savas mātes!»

«Vai ta vecā sterva nezina, kur mājas!»

«Jān, Jān, tu Ziemassvētku vakarā tā runā!»

«Kas tad ir?»

Nu vecāimāte, kurai valoda labāk veicās nekā mānai mātei, stāstīja:

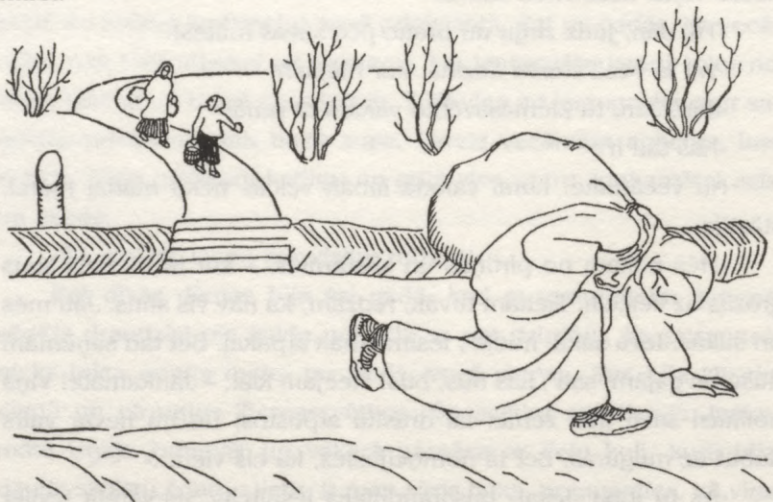
«Mēs nākam no pirtiņas un skatāmies, – kur te tik liels suns grozās uz lielceļa. Tiekam tuvāk, redzam, ka nav vis suns. Jau mēs tīri saltas. Ieva saka: nudie', iesim labāk atpakaļ. Bet tad saņēmām dūšu un gājām, sak', kas būs, būs! Pieejam klāt, – Jankamāte! Viņa nolikusi savu kuli zemē, lai drusku atpūstos, un nu nevar vairs dabūt uz muguras. Bet tā nomocījusies, ka elš vien...»

«Ak tu lopa desa!» pusgraudnieks iesaucās, «nevarēja ievilkt kaut kur krūmos un atstāt līdz rītam?»

«Tu domā, ka suņi nesaostu?» vecāimāte runāja tālāk. «Nu, tā mēs viņai piepalīdzam tikt uz pekām; bet nekā! Soļus piecus paiet, ij ceļi cilvēkam saliecas. Nevarot šī vairs paiet, lai Dievs darot ko darīdams. – Jau mēs domājām ņemt viena maisu, otra veco pie rokas, un nākt pamazām; bet maiss bij tik smags, ka negribējās vis staipīties. Un tā mēs viņu aizvedām turpat uz pirtiņu. Tur ir silts, tur viņa var gulēt, ja nebrauc pakal.»

«Un maiss?» vedekla uztraucās.

«Neatstājām jau uz ceļa. Maiss arī pirtiņā. Bet stipri gan pate gribēja uz mājām. Miegš jau tā kā tā nenākšot, un ko tad šī tumsā viena sēdēšot. Viņa arī teica, lai pasakot, ka šai esot piecdesmit kapeiku naudas, – tās atdošot par vedumu, lai tikai braucot pakaļ. Viņa patiešām bija ļoti piekususi un nomocijusies; ka tikai nenomirst.»

«Vēl nav nekad mirusi un arī šonakt nemirs!» dēls smējās. «Lai pasutinājas, mīkstāka būs.»

«Kad tikai viņa nebūtu tik traka, un neturētu to maisu visu nakti pirti. Varētu tak atstāt namiņā. Nevienš jau neapēdis. Varbūt ka tur ir gaļa un tā paliks nelāga,» vedekla dusmojās.

Nu mana māte griezās pie Jāņa dēla, kurš bij jau paēdis un atstiepies savā gultiņā. Lai tak viņš aizmetinot zirgeli un atraunot tēva māti. Bet Jāņa dēls atteica:

«Kad viņas pašas dēls nebrauc, kas tad man tur ko skriet? Es esmu diezgan salis visu dienu. Lai viņa reiz padanco ar velniem, – sen nav dancojusi!»

Tēvam patika dēla uzstāšanās, un viņš vēl piebalsoja.

«Nu, droši vien arī lietuvēns viņu mazliet pajās.»

Mana māte ar vecmāti saskatījās un paraustīja plecus. Es gribēju zināt, kas tas ir lietuvēns, un māte man sāka stāstīt, ka tas esot tāds mazs kundziņš spožām pogām. Viņš naktis jānot gan lopus, gan cilvēkus. Cilvēks jūtot, ka viņu briesmīgi spiež, bet nekādi nevarot atsavināties. Tikai, ja kājas mazo pirkstiņu varot pakustināt, tad lietuvēns mūkot. Derot arī, ja uz gultas gala vai uz sienas pie gultas savelkot lietuvēna krustus. Arī spogulis derot, jo, tiklīdz lietuvēns pats sevi ieraugot, tas esot prom kā bite.

Mēs sēdējām savā kaktā un runājām par ķēmu, kurš varbūt jau jāja Jankamāti tumšajā pirtī. Man pārskrēja aukstas tirpas, un es līdu gultā zem deķa.

Otrā rītā pusgraudnieks atveda savu māti ar visu lielo dāvanu maisu. Bet Jankamāte, kā par brīnumu, nemaz nepiedalījās pie maisa izkravāšanas. Viņa sēdēja uz sola, galvu nodūrusi, un tikai kaut ko čukstēja, kad lielie bērni ņēmās ap viņas mantu. Man likās pat, ka viņas deguns bija savilcies daudz mazāks.

No tās reizas Jankamāte bija pavisam citāda kļuvusi, daudz labāka un klusāka. Viņa stāstīja, ka visu nakti pirtiņā raudājusi un lūgusi Dievu, un ka uz rīta pusi Dievs viņai teicis: «Nelamājies, Jankamāt, ar saviem bērniem, tā tu tikai savu sirdi sāpini. Labāk sataisies un apkop savu namu, jo tev jāmirst.»

Un tiešām, drīz pēc Ziemassvētkiem Jankamāte nomira.

Toļķis

28

Kad es Toļķi iesāku redzēt, viņš bija vecs, šķidru baltu bārdu, tievs un izdilis. Tā kā toreiz mūsu pagastā nebija modē ne ūsas, ne arī bārda, tad Toļķi visi nezinātnieki turēja par svešu ļaužu cilvēku. Bet viņš bija īsts neretiets, un bārda viņam bija atlikusies tikai kā piemiņa no krieviem. Toļķis turēja mana vectēva māsu levu, kurai bija tā lāde ar bilzaino vāku. Bet šī leva nebija pret viņu laba. Pat pie mums ciemos atnākuši, viņi nevarēja iztikt bez ķildām, un leva tad vīru tūlīt grūstīja un bukņīja.

Reiz Toļķis ceļā bija uz policeju, lai saņemtu naudu, kuru viņam ik gadus deva. Leva, protams, gāja viņam līdz, lai tēviņš kādu kaņķu nenodzertu. Viņi iedami iegriezās mūsmājās paciemoties un atpūsties. Toļķim bija plats, pelēks zaldāta mētelis mugurā, dzeltenām pogām, un pie krūtīm karājās dzeltenas un baltas goda zīmes. Viņš izskatījās diezgan cienīgs, bet leva tomēr viņu grūstīja ir tagad. Viņa runāja kaut ko par peļņu un tērēšanu un tikai grūda vīram ar dūri plecā. Goda zīmes noskanēja pie katra grūdiņa, kā gauzdamās par sava citkārtējā varoņa likteni. Ķilda kļuva arvien asāka, līdz beidzot Toļķis sāka raudāt.

«Radiņi milje,» viņš žēlojās, «es tak esmu kā siena vadzi dzemams...»

Es uzreiz šo pārskatīšanos uzķēru, un tā man ir palikusi atmiņā kā iekalta.

«Vai tad es nekustu, cik spēka?» Toļķis runāja tālāk. «Ķeizaram labākos gadus atdevu, turks manu veselību paņēma, tagad maize jāpelna ar stīviem locekļiem un ar aizdusi krūtīs. Es daru tādus darbus, ko citi nedara, lai tikai kaut ko nopelnītu. Ak, nedod, Dieviņ!

87 Agrāk es par tādām lietām šņaukāju. Man, zaldātam, kurš cepa tik labu maizi, ka oficieri ēda un slavēja, man tagad jātira ķesteram un mācītājam ķemerķīni, lai nopelnītu maizes garozu. Ak, bože moi!»

«Iev,» vectēvs teica, «lai tu man esi māsa, bet tomēr jāsaka, ka jūs, bābas, esat nekrietni radījumi. Kad tēviņš saliec jūs kliņģerī un krietni nosutina, tad jūs esat mīkstas, bet, tiklīdz jums padosies un gribēs ar labu, tad jūs raunat cilvēkam vai acis no pieres laukā. To tik es saku: ja man mana bāba iedomātos kaut pirkstu pielikt...»

«Tev, Miķel, taisnība,» Toļķis teica, bet tūlīt arī aprāvās, jo dabūja atkal dunku plecā.

«Tad nevajag sievas meklēt,» Ieva kļiedza, «ja nevar maizi nopelnīt! Būtu es zinājusi, ka viņu nodos krievos, vai tad es mož' būtu pie šā gājusi? Un tomēr, – vai es neiztiku tos divdesmit piecus gadus, kamēr viņa nebij? Vai nebiju maizes paēdusi? Kas man kaitēja? Vēl šodien es tur dzīvotu, nebūtu viņš atšķētējies. Es mazgāju Dzērves kungiem drēbes, bliekēju un ziņģēju. Cienmāte saka:

vai tad tev, Ieviņ, nav nemaz bēdu, ka tu tā vienmēr lustē? – Nē, es saku. – Bet tagad esot karš, un varbūt Pēters arī esot karā. – Sak: ne viņš man ko atstāja, ne līdz paņēma. Kad nošaus turks vai baži-bozuku, atlaidīs ziņu... Tad iešu pie cita vīra.»

«Nu, tā ka mēs par vēlu nepaliekam,» Toļķis iesaucās un cēlās.

Viņi aizgāja pa olnīcu. Ieva pa priekšu slaidiem soļiem, Toļķis pakal kā steigdamies. Platais zaldāta mētelis plivinājās vējā.

«Kāpēc tā cienmāte teica: Pēters?» es mātei vaicāju.

«Kas par cienmāti?»

Māte vairs nezināja, par ko nesen tika runāts.

«Nu, tā Dzērves cienmāte teikusi Ievai: tavs Pēters varbūt nošauts...»

«Nuja, ka Pēters! Toļķis... Kur tad tu tādu vārdu esi dzirdējis? Tā jau tik tāda palama. Pēters ir nodienējis ķeizaram veselus divdesmit piecus gadus. Un, kad atnācis, latviski nemācējis vairs neviena vārda, tikai plātījis rokas un teicis: toļķi tam gavarit!»

«Un ko tad Ieva?»

«Ieva bijusi patlaban dārzā un kārusi drēbes. Te viņa ieraudzījusi, ka ienāk vecs, bārdains krievs pa vārtiem. Tūlīt viņai ienācis prātā Pēters, bet Pēteram tak nebijis ne bārdas, ne ūsu... Un tomēr tas bijis viņas vīrs. Viņš pienācis klāt un teicis, roku sniegdam: Jeva! Toļķi tam gavarit! Ievai izkritušas visas drēbes no rokām.»

«Par ko tad drēbes izkritušas?»

«Nu aiz prieka!»

«Bet tagad – grūsta un sit...»

Leišu ubagi

Ubagi mūsmājās ieradās vēl biežāk nekā žīdi vai čigāni. Un šie ubagi pa lielākai daļai bij no Leišiem. Tā runāja, ka tur ļaudis negribot strādāt. Sabūvējot tikai «grītalas» kā bezdelīgu perēkļus sādžas malā un sēdot iekšā. Protams, ar laiku tad pierūkstot ko uz zoba likt un tad jāstaigājot pa pasauli. Leišos tāda žabravāšana jau visiem esot apnikusi. Tur ļaudis ubagam nekā nedodot, tāpēc visi velkoties šurp. – Gan arī te, Kurzemē, šādus viesus sagaidīja ar īgnumu; bet tomēr – no mūsmājām neviens neizgāja bešā. Cibiņa putraimu, maizes kancīts vai gaļas šķēlīte ikvienam tika.

Leišu ubagi vis nebija tik klusi kā mūsējie. Viņi, ienākuši istabā, nenostājās vis aizdurvē un nestāvēja, galvas noliekuši. Nē. Tāds leišu ubags, ticis istabā, tūlīt nolika savu lielo tarbu uz krāses soliņa, bet pats sēdās pie zemes un sāka pilnā kaklā dziedāt. Dziesmas bija leitiskas, un mēs nesapratām vairāk, kā tikai to, ka tur tika piesaukti Jēzus, Marija un pa reizai arī Dievs. Dažam ubagam bij armaņukas līdz un tāds tad arī dziedāja un spēlēja.

Bet starp ubagiem bij arī palaidnieki, kuri raudzīja pie izdevības kaut ko nokrampēt. Stāstīja, ka reiz kāds leišu ubags, sētā ienākdams, ieraudzījis olnīcas malā pie žagariem tīri brangu cirvi. Ubags piegājis, pacēlis to un apskatījis. Un, tā kā cirvis viegli gājis nost no kāta, tad ubags kātu izkustinājis, iesviedis turpat nātrās un, cirvi iebāzis kulē, gājis mierīgi istabā, meties ceļos un sācis savu nedarbu skaļā balsi izdziedāt. Viņš dziedājis, ka cirvis esot šā tarbā, bet ka cirvja kāts guļot nātrās. Mājas ļaudis domājuši, ka ubags dzied Dieva dziesmu un pēc dziedāšanas vēl apdāvinājuši diedelnieku... Ies nu meita žagarus cirst, – cirvja ne duka, ne bijuma!

Nu tikai saimniece atgīdusies, ka ubags savā dziesmā bieži minējis vārdu «ķirvis». Neviens nebijis novērojis, uz kuru pusi ubags aizgājis, un tā cirvis bijis pagalam. Vēlāk, kad nātrās kātu atraduši, skaidri bijis redzams, ka ubaga vaina.

Gadījās tādus nedarbjus pa reizei arī piespēt un drusku palinčot. Es vienu tādu gadījumu pieredzēju.

Šad tad līdz mūsmājām atkūlās tāds mazs leišu ubaģelis. Viņš nebij necik lielāks par mani. Bij savādi redzēt, kā viņš tripināja pa celīti šurp ar savu lielo kuli plecos. Viņš izskatījās pilnīgi pēc maza zēna; bet, kad pienāca klāt, tad es ieraudzīju, ka viņa ģimīs ir vienās krunkās saveršķijies un ap mazo zodu spurojas sirmi sari. Šis mazais ubadziņš bij tik uzbāzīgs, ka sievas steigšus raudzīja viņam kaut ko iegrust; jo citādi tas, klusi kaut ko pie sevis murminādams, līda klāt pie visiem un bučoja rokas un kājas, un pat pie mutes sniecās. Nevarēja ne atkauties. – Pātarus skaitīt viņš metās ceļos pašā istabas vidū un noskaitījis cēlās un muļķīgi raudzījās ar savām zilajām, ūdeņainajām acīm visapkārt. Viņš meklēja, pie kura pirmā steigties. Viņš bij pavisam muļķis. Bet ļaudis runāja, ka tikai izliekoties. Vai tad muļķis varot sakrāt meitai divi simti rubļu krievu naudas? – Jā, patiesi, šā ubaga meitu apprecējis saimnieks, jo viņai bijis daudz naudas. Un ka viņam prāta bija diezgan, par to mēs kādā dienā dabūjām pārliecināties.

Mazais ubags patlaban mūsu istabas vidā stāvēja uz ceļiem un skaitīja savu lūgšanu, kad pa durvīm iedrāzās Biču kurpnieks. – Ubags pagrieza uz ienācēju savas zilās acis, un pātari viņam uzreiz aprāvās. Viņš nodūra galvu un tikai kaut ko pie sevis dudināja.

«Nu, beidz savu purpažošanu un rādi, kas tev tur tai maisā!» kurpnieks, ne labas dienas nepadevis, uzkliedza.

«Maizīte, maizīte, papa...» ubags stostījās un vēlīgi smaidīja; tad viņš, acis uz augšu pavērsis, sāka atkal skaitīt savus pārtarus.

Bet kurpnieks neatlaidās. Viņš ķēra maišeli un sēja to vaļā.

Nu arī ubags trūkās kājās un ķērās pie sava īpašuma aizstāvēšanas.

«Mana tarba! Mana!» viņš siki spiedza.

«Velc ārā visu, kas tev tur sastelķēts!» kurpnieks brēca.

Mazais vecītis grābstījās ap kules aizsienamo un klusi atkārtoja pavēli:

«Velc ārā visu! Velc ārā visu!»

Viņš maišeli atsēja, bāza roku iekšā un vilka laukā šo un to. Bet viņš bij tik gudrs, ka izvilkto gabalus bāza tūlīt atpakaļ, tiklīdz bija parādījis. Tomēr, – kurpnieks nebij tā ar mieru. Vajadzēja celt visu laukā, līdz pat pēdējam krimslītim.

Kā tikai tur nebij! – Visādas ēdamas lietas: gaļa, maizes gabali, tauku pītes, bieza piena, putrainu un miltu aizsainīši. Tad vēl dažādas lupatas, cimdi, veci kalendari, nodilis pakavs, vecas pastalas, tīri jauna ziemas cepure, saņurcīts dvielis, grīstīte linu...

Vecītis apstāja. Viņš paplēta rokas, it kā norādīdams, ka kule nu ir tukša.

Bet kurpnieks gan zināja, kas tur vēl tai kules stūrī slēpās. Viņš krita klāt un izrāva pavisam jaunu kamašu. Viņš kamašu izrāva no kules un ar to pašu sīta ubagam vairāk reižu pa mazo sirmo galvu, ka skanēja vien. Vecītis pakrita pie zemes un brēca kā nelabais. Bet arī kurpnieks kļiedza tikpat stipri:

«Pagāni! Valkājas te pa Kurzemi kā slimesti! Tu nevari ne aiz pakša aiziet, ne aizlicis pēdējā nieka aiz atslēgas. – Es izeju biški saimnieku galā, ienāku atpakaļ, sēdišos atkal pie darba, – kur tad viena kamaša? Nu tu nolāpīts! Saukjāņu Janks tā kā rītu nāks pakaļ. Vēl vajadzēja tapiņas izrīvēt un zoli nopucēt. Vai te, sak', kāds grib špāsus taisīt! Izmeklēju visas pagultes. – Nekā! Mums tāds jauns suns, – sak', būs tas kur aizvilcis. Izsaucos, izsvilpjos, – citi saka, ka suns ganos. Te Kriša sieva ieminas, ka diez vai nebūšot tas ubags aiznesis. Sak', kas par ubagu? – Nu tak esot sētā ienācis un izgājis. Šī aiz stālja lapas šķinusi un redzējusi. Aizgājis tur uz skolas pusi. – Vai sen? es prasu. – Esot jau labs brīdis. – Es tūlit dāvai skriet uz Kalna krogu. – Jā, nesen pagājis garām tāds mazs ubaģelis, tecinūs vien. – Nu es uz Ķīķeriem. – Tikko bijis un aizgājis uz Riekstiņiem. Nu tu man esi rokā, putniņ! es nodomāju un laidu šurp... Ek tu, varla!»

Kurpnieks atkal atvēzējās uz sišanu; bet ubags tik nelabi iebļāvās, ka bija tīri jāsmejas. Kurpnieks nometa ar roku un izgāja.

«O, Jezus Marija!» ubags iesaucās un taustīja labu brīdi savu pakausi.

Drusku atjēdzies, viņš steigšus bāza visu mantu kulē atpakaļ. Mēs redzējām, ka tur ir daļa zagtu lietu, bet neviens nekā neteica. Šoreiz jau palaidnis savu tiesu bija dabūjis.

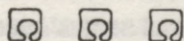
Kuli sakravājis, ubags ne acumirkli vairs te negribēja palikt. Paklanijās uz visām pusēm un steidzās prom.

Pēc brītiņa saimniece izlaida suņus un parīdīja.

«Lai ieplēš – diedelnieku!» viņa teica.

Mēs skatījāmies pa logu: mazais griezās pa olnīcu kā spole, kaudamies ar špetnajiem zvēriem.

Bet bij starp ubaģiem arī goda vīri, kurus spieda pa pasauli staigāt karš vai cita kāda nelaime. Vienam trūka labās rokas, otram kājas vietā bija koka stumburs, trešam krūtis čikstēja, un tikai pēc ilgas atpūtas viņš varēja izteikt kādu vārdu. Dažam labam mugurā bij pelēks krievu mētelis un pie krūtīm karājās krusti un pusrubļi. Un, kad tāds ubags noņēma cepuri, lai skaitītu tēvareizi, tad galva ziedēja kā ābele.

Simkis

Kuru pasaku es reiz biju dzirdējis, to varēju vārds vārdā atstāstīt. O, vēlāk, kad mans krājums bij jau diezgan liels, es no tām visām varēju pat sastādīt pavisam jaunas pasakas, kādas nekad nebij dzirdētas. Sevišķu lomu šajās pasakās spēlēja pārvēršanās. Par ko gan mani varoņi nepārvērtās! Ne tikai par lāčiem, vilkiem un lap-sām, bet pat par nedzīvām lietām. Jo briesmīgāka un neticamāka bij pasaka, jo vairāk tā visiem patika.

Viens no maniem pasaku klausītājiem un lielākajiem cienītā-jiem bija Simkis. Viņš braukāja apkārt ar podiem un aizvien ierīko-jās tā, lai naktsguļa iznāktu mūsmājās. Viņš, kaut gan skops kā visi citi žīdi, man tomēr iedeva par pasaku stāstīšanu reiz mazu zaļu bļo-dīnu. Man patiesībā vajadzēja šo trauku paturēt no Simka par piemiņu, bet es to pa rokām vien turēju, kamēr reiz krita un sabirza.

Un, ko domājat, arī Simkis stāstīja pasaku, vienu vienīgu pa-saku par kādu mazu, bet ļoti varonīgu kaķīti, kā tas izlaužas vis-biezākajiem mūriem cauri un izdara lielus darbus. Sakarā ar šo kaķi nāca vēl ķēniņi un princeses, bet kaķis bija vidus punkts, un ap to vien viss grozījās. Un kā Simkis stāstīja! Viņš sēdēja uz pārta, pīpēja un izrādīja visus notikumus ar rokām, acīm, ar visu savu vājo augumu. Kad briesmas bija vislielākās, tad Simka galva pavisam nozuda starp viņa asajiem pleciem. Bet, kad ķēniņa meitai bija kāzas, – kā tad viņš cēli saslējās un laida dūmus caur degunu. Un kaķīti viņš nesauca vis tā kā mēs visi, bet tas bij viņa valodā «kaikits». Ak, šo pasaku par «kaikiti» es labprāt pastāstītu jaunu laiku bērniem, ja gadi to nebūtu izdzēsuši pilnīgi no manas atmiņas līdz ar citām pasakām. Tā patiesi bija skaista.

Bet Simkis pats bija nelaimīgs žīds. Tirgoties viņš prata itin labi, bet viņam nebija laimes. Tad viņam salūza rati, tad zirgs nosprāga, tad birza trauki, pa māju ceļiem rudenos un pavasaros daudzoties. Daudzreiz es noskatījos, kā ritos viņš pārkravāja lielo vezumu. Viss sētsvidus tad bija salmu pilns. Lielas un mazas bļodas cita citā kā rīpas stāvēja visapkārt ratiem. Sarkani podi un lielas krūzas šauriem kakliem stāvēja atsevišķi kā virsnieki. Un cik tur nebija mazu krūziņu un gaišu, plānu puķu podiņu, kuri gulēja garās virknēs, samaukti cits citā tik cietī, ka izskatījās kā viena gabala. Kad vezums bija pavisam tukšs, tad Simkis ņēma lielos traukus pa vienam, lika uz labās rokas delnas un ar kreisās rokas pirkstu kauliņiem piedauzīja. Cik skaisti skanēja! – Kā tāda klusa zvana skaņa. Bet tad uzreiz gadījās kāds pods vai bļoda, kas, pirkstiem piesitoties, it kā ieķērcās un tūlīt apklusā. Simkis saviebās un, uz mani paskatījies, nospļāvās:

«Te mane pelne!»

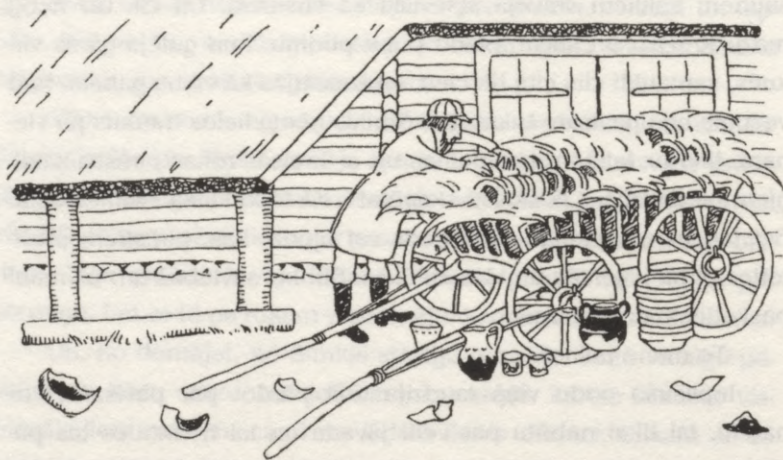
Ieplīsušo podu viņš raudzīja tūlīt pārdot par pavisam lētu naudu, lai tikai nebūtu par velti jāvada un lai tricīnoties tas pavisam nesaplīstu. – Mana vecmāte atkal uz šādiem podiem bija kāra. Un viss var būt, ka Simkis šo viņas vājību jau bija izmānījis un taisni tāpēc tādu revīziju mūsu mājās taisīja. Un bija arī labi: vecmāte tādu podus vai bļodas prata tik smalki ar tāsīm appīt vai ar līnēm sašūt, ka prieks bija skatīties. Un trauks kalpoja vēl ilgāk nekā veselie.

Bet gadījās, ka trauki Simkam bija jau pāršķīrušies vezumā un neviens tos neņēma. Tad viņš, nabags, tīri vai raudāja un svieda suķes paklētē ar tādu sparū, ka tās juka smalkās druskās.

«Te mane pelne! Te mane pelne!»

Jā, patiešām, Simkam nebija laimes. Reiz pavasarā viņš iebrūca mūsmājās pavisam tukšā. Viņš raudāja un lūdās kā čigāniete, lai vecmāte ieberot kulītē kādu sauju putrainu, nūdien, neesot sievai ko uz guns likt.

«Kā tad tu tā? Vairs ar podiem nebrauc?» vecmāte izbrinējusies prasa.

Izrādījās, ka elksniešos viņam kādā olnīcā bij rati nocēlušies un tā krituši, ka no visa vezuma palikuši veseli tikai kādi pieci podi. – Nu Simkis gribēja drusku elpu atvilkt, paubagodams līdz rudenam. Tad viņš brauks atkal uz Leišiem pēc podiem un bļodām un tirgošanās ies vajā, kā gājusi...

Bet rudenī mēs ieraudzījām, ka pa olnīcu nāk Simkis kājām, apsarkušu maisiņu plecos. Tā taču nebija sīkas preces bode, – tā katrā ziņā bija ubaga kule! Pūta stiprs vējš, un krita sniegs jukām ar lietu. Vakars jau arī bija klāt. Simkis nāca, sagriezies pret vēju kā skrūva.

«Kas tad nu Simkam, ka kājniekos ietaisījies?»

Simkis raud; viņš nevar izteikt ne vārda.

Vēlāk mēs dabūjām zināt, ka zirgs nosprādzis. Kritis uz ceļa un beigts. – Nu Simkam nebij vairs nekādas cerības tikt laukā no savas nabadzības. Zirgu viņš bij nodirājis un gaļu pārdevis Sauka mežkungam par rubli, bet ādu aiznesis uz Jēkabštati sievai un bērniem. Ratus neviens nepircis, – tos vajadzējis atstāt uz lielceļa.

Visus mūs Simka nelaime bij aizkustinājusi. Saimniece bez lūgšanas piedāvāja naktsmāju. Viņa ienesa arī rieceni maizes un stopā ielējusi piena labu lāsi. Kad nelaimīgais bija paēdis un krāsnes priekšā jau sprēgāja skals, – vectēvs, ne vārda neteikdams, sniedza Simkam savu tabaka maku. Simkis cieti piebāza melno, gandrīz līdz kājiņai nodrupušo pipi un pīpēja...

Es stāstīju pasakas, tīdams vienu roku ap otru. Es stāstīju tikai tādas pasakas, kurās daudz pārvēršanās. Pie tam es domāju par Simku, ka arī viņam, kad nāk nelaime, vajadzētu pārvērsties. Bet viņš tur sēdēja uz sola salicis, sakrupis, tikko dzīvs.

Beidzot mēs visi gribējām, lai Simkis stāsta savu pasaku, un Simkis arī neatteicās. Viņš stāstīja par savu «kaikiti», kā tas tiek laukā, lai kur to ieslodzītu, lai kādas lamatas tam ceļā liktu. Un skaties vien, – stāstīdams Simkis it kā atdzīvojās. Princeses kāzās viņš tikpat cēli izrieza krūtis un laida dūmus caur degunu kā citām reizēm un šausmīgajās vietās ierāva kaklu kā kaujama vista.

Vai tikai Simkis pat nebija šis «kaikits»?

Var būt, ka tomēr uz nākoša pavasara viņš brauks atkal ar podiem.

Dzīvie sveķi

Klibais Jurks, par kuru man «Baltajā grāmatā» ir vesela gara nodaļa, necieta pie vīriešiem īsi apcirtus matus! Kad krusttēvs manas gaišās pinkas kādreiz aplīdzināja, tad Jurks aizvien bij pirmais, kas to pamanīja, un dienu, divas dienas, ar mani nemaz nerunāja. Es varēju ap viņu staigāt un uzsākt sarunu par visinteresantākajām lietām, – Jurka ausis bij kā aizmūrētas. Bet, kad par daudz uzbāzos, tad saņēmu, vislabākajā gadījumā, īsu atbildi:

«Ar tādiem poļiem latviets nerunā!»

Protams, mūsu labā satiksme atjaunojās daudz ātrāk, nekā mati spēja ataugt. Bet ikreiz man vajadzēja apsolties, ka turpmāk neparko neļaušos tā apcirties. Es jau tiešām arī būtu labprāt nesis matus pāri apkaklei kā lielie, jau tamdēļ vien, lai Jurka zobgalībām izbēgtu; bet krusttēvam bij par to lietu citi ieskati, un man vajadzēja padoties.

Tāpēc ka klibais Jurks aizvien smējās par manu kailo galvu, kura, pēc viņa domām izskatījās taisni kā ola, neviens man neņems ļaunā, ja sacīšu, ka es no visas sirds priecājos, ka reiz manam smējējam tāds brīdis pienāca, kur pašam vajadzēja garos iesirmos matus nošķērēt līdz pat ādai.

Tas bija ziemā. Nāca jau uz pavasara pusi. Vēl gan laukos un pļavās nekur nebij padilusi sniega villaine; bet māju jumti dienvidu pusē bija tīri un sausi kā vasarā. Saule pusdienā stāvēja augstu pie debesīm un sildīja dzīvus un nedzīvus kokus, kuriem vien varēja piekļūt. Plīderiem brieda zaļgani pumpuri. Vītoliem mirdzēja balti pūpoli kā sudraba poģu rindas. Bet sētsvidā, kur garā grēdā gulēja resni egles blūķi, dzeltenos galus pret sauli pagriezuši kā spožas

99 ripas, notika brīnumi. No šām ripām spiedās laukā mirdzīgas sveķu pīles, kā tīrais medus. Tie bija dzīvie sveķi, kurus ieraugot man tūlīt prātā nāca klibā Jurka pirksti. – Es sāku ar mazāku skaidu ņemt pērli pēc pērles un likt uz otras, platākas skaidas. Tā es salasīju daudz sveķu un noliku turpat uz malkas, lai vakarā tos varētu atdot savam vecajam draugam.

Jurkam ar kreiso roku bija gatavās nedienas. Īkšķis viņam divās vietās bija vienmēr aiztrūcis, vai tas bija darba laiks vai pavaija, vasara vai ziema. Dažreiz es redzēju, ka dziļās rievās dibenā bij izvērtusies sarkana gaļa, un Jurks aiz sāpēm vilka dvašu caur zobiem, kad vajadzēja pirkstu locīt. Bez tam tās pašas rokas vidējie trīs pirksti viņam bija nocirsti, līdz pirmajām locitavām. Viņš domāja, ka tas bijis sods par to, ka grēkojis pret trešo bausli. Citādi tas nebij izskaidrojams. Viņš, vēl jauns puisis, izgājis svētdienas rītā žagarus pacirst. Neviens nelicis iet; bet bijis tikko iztrinis cirvi un gribējies drusku pakapāt mīkstu koku. Žagari bijuši siki. Cirvi vajadzējis tikai celt un laist, celt un laist. Te, uzreiz, tā kā kaķis aizķēris aiz rokas. Tai pašā brīdī Jurks ieraudzījis uz bluķa starp žagaru galiem trīs zilganus pirkstus. Sākumā vēl negribējies nemaz ticēt, ka tie šā pirksti; bet tad pacēlis roku un redzējies, ka kaut kā trūkst. Tad arī sākušas asinis stipri skriet un vajadzējis iet roku nomazgāt un apsiet. – Tagad arī šie sarepējušie pirkstu gali brīžam plaisāja, un mēneša vārtībās sāpēs bija nejaukas.

Vienīgais līdzeklis, kuru Jurks lietoja pret savām rokas kātēm, bija – dzīvie sveķi. Ar tiem viņš piekrāva visas plaisas, ar kaudzi, un tāpat, neapsējis, gāja darbā. Pie sveķiem tad nu lipa visādi gruži un putekļi, tā ka Jurka rokas, tā smērētā kā nesmērētā, pastāvīgi bija lipīgi melnas, kā ar piķi. Arī nomazgāt tās nebij

nemaz iespējams; jo Jurks ziepēm, kuras tiekot no maitu taukiem taisītas, lieca likumu.

Vakarā, kad Jurks līdz ar citiem puisiem pārbrauca no grants vešanas, es steidzos viņam savu atradumu izstāstīt un izrādīt.

«Ja vajag, – ņem!» es teicu.

Jurks sveķus atrada par teicamiem un ienesa istabā. – Es tātad varēju būt mierā ar savu šās dienas darbu.

Bet otrā rītā, pēc brokasta, Jurks, pa durvīm laukā iedams, pavilkā mani aiz piedurknes un pamāja ar galvu uz āra pusi.

Es metos viņam uz pēdām pakaj; jo daudzreiz mums bij tādas lietas vai nu darāmas, vai pārrunājamas, no kurām citiem nekā nevajadzēja zināt.

Mēs gājām uz vāgūzi. Jurks kliboja tik ātri, ka man vajadzēja rikšot, lai tiktu viņam līdz. Kad tikām vāgūzī, tad Jurks atskatījās uz istabas logiem. Pie tiem neredzēja nevienas sejas. Tad viņš žigli pievēra durvis un sauca mani, lai nākot tur pie lodziņa.

Mēs aizgājām pie lodziņa. Te nu Jurks atsēdās uz vāczemnieka arkla un noņēma cepuri.

«Paskaties, kas man tur tai pakausī,» viņš teica.

Vēl bija diezgan patumšs. Tomēr, lai redzētu, kas te noticis, nekādas lielas gaismas nebij vajadzīgs. Ak tu nedod, Dieviņ! Jurkam visi mati bija vienā plēkšā...

Viņš skaidu ar sveķiem bija iespraudis sienas šķirbā virs savas guļu vietas galvgala. Un, tā kā guļu vieta bija siltā plītes kaktā, tad sveķi pa nakti bija laidušies un tecējuši uz galvas maišeļa, ja ne tieši matos.

Cits nu nekas neatlikās kā meklēt šķēres un raudzīt Jurku atsvabināt no lipīgās nelaimes. Tā bija arī viņa paša vēlēšanās; un

101 es paslepšus devos uz istabu pēc mātes šķērītēm, kuras parasti glabājās gultas malā. Es, protams, nedrīkstēju par nelaimi neviena vārda bilst, nevienam cilvēkam. Un man šķiet, es godam esmu glabājis šo noslēpumu; jo tikai tagad, sen pēc klibā Jurka nāves, es to atklāju.

Cirpšana nebij viegla. Man bija drusku auksti, puskailem izskrējušam no istabas, un es manāmi drebēju. Varbūt tāpēc cirpums iznāca robu robiem. Es bāzu šķēres zem salīpušajiem matiem un cirpu līdz ar ādu. Bet vietām mati bij pie ādas tik cieti pielīpuši, ka šķēres tajos iedzīt nebij iespējams. Tur nu nekas cits neatlika kā tās vietas atstāt nenocirptas. Par laimi, tādu apvidu bij maz un tie paši nebij lieli. – Protams, pie īsajiem pakauša matiem vairs nekādā jēgā nestāvēja garās šķipsnas uz pieres un gar deniņiem; tāpēc es drusku apšķērēju arī tās.

Pa cirpšanas laiku Jurks gan izturējās mierīgi, varbūt aiz bailēm, ka neiegrīžu ausis, bet mute viņam pastāvīgi kustējās, un es dzirdēju simtiem klusu lāstu.

Viņš gribēja pat dot man labu pamācību dzīves ceļā līdz un teica:

«Redzi, Janci, – skaidu ar dzīvajiem sveķiem tu nekad nespraud sienā virs pagalvja. Kur nu lai es eju? Nebūtu grēka bail, ietu un palīstu pirts akā zem ledus.»

Mūsu darbs vilkās tik ilgi, kamēr sadzirdām aiz durvīm soļus. Es tikko paspēju šķērītes iegrūst azotē, kad ienāca puisis pēc zirgu lietām. Vajadzēja tūlīt jūgt un braukt.

Jurks izlikās, ka ir kāju pārāvis. Viņš rūpīgi aizbāza auklu galus aiz satinuma un piecēlās.

«Kad jābrauc, tad jābrauc,» viņš jautri teica.

Pūkaino ziemas cepuri viņš bija dziļi uzmaucis pār ausīm, un tikai zinātnieks varēja ieraudzīt, ka Jurka galva ir lidzenāka nekā citām dienām.

Toreiz Jurkam laika neatlika sevi aplūkot, – tūlīt vajadzēja doties dienas gaitās; bet pusdienā es redzēju, ka viņš, iegājis savā

plītes kaktā, notikāja izdevīgu brīdi, lai drusku paspiegētos. Viņš noņēma cepuri, pacēla stūra katla vāku un paskatījās ūdenī. Paskatīties viņš savieba savu krunkoto ģīmi.

«Kā no krieviem izbēdzis!» viņš iesaucās un mauca žigli cepuri galvā.

– Vairāk nekā pusgadu neviens Jurka neredzēja kailu galvu. Vai viņš pie galda ēda vai nakti gulēja, – pūkainā ziemas cepure

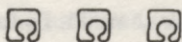
103 aizvien bij uzmaukta pāri ausīm. Pirtī un svētdienas rītos uz pātariem viņš negāja. Nāca vasara un sutīgas dienas; bet Jurka galva pret to palika nejūtīga.

Devās jau uz rudeņa pusi, kad pa cepures malām sāka laukā spraukties kā balti asni. Es to biju pamanījis un darīju Jurku uzmanīgu; un viņš par to priecājās kā bērns.

«Vai tiešām?»

Tad kādā svētdienā Jurks noņēma cepuri un lūdza manu krusttēvu, lai aplīdzinot drusku matus, – esot pa vasaru izauguši pārāk nelidzeni.

Mati nebūt nebij gari, un krusttēvs brīnējās, ka Jurks tādus liek vēl cirpt. – Viņš ņēma šķēres un sāka līdzināt. Bet es skatījos un redzēju, ka toreiz biju cirpis diezgan līdzeni. Tikai pāris garāku šķipsnu pakausī bij jānogriež. Bet tās jau toreiz nebij atdabūjamas no ādas.

Nedarbi

Vasaras laikā plašajā pasaulē zem zilām debesīm mani bērna nedarbi bij tik mazi, ka tos neviens neievēroja. Ja man iegribējās nokrist tikko sadīgušā miežu laukā un izvāļoties, kā to zirgi darīja, – vai tur palika kāda zīme? Un, ja es pa rudzu vagu ielīdu dziļi rudzos, – neviens to nezināja.

Bet ziemā šaurā istabā es daudzreiz, nekā ļauna nedomā-dams, nodarīju mūsu un arī citu līdziedzīvotāju saimniecībām lielus zaudējumus. Ak, tik daudzreiz man nācās būt vienam pašam istabā, ka nezināju, ko aiz gara laika iesākt. Par visiem nedarbiem man nācās saņemt lielāku vai mazāku sodu, un citi ļaudis lika manai mātei to aizsiet baltā lupatiņā, ka no manis lāga cilvēks neiznāksot; bet es tur nekā nevarēju darīt. Visi mani darbi taču bij tik nopietni un svarīgi...

Es, piemēram, ganu istabā kazas. Vai tas slikts darbs? – Tur ir trīs vērpjamie ratiņi katrs savā malā. Es tos savelku uz vienu vietu, uzšaunu ar klūgu, pamācīdams, lai neizklist, sēstos pie zemes un griežu stabules. Bet te jau arī laiks ir klāt mājā dzīt. Kazas ir stūr-galvīgas: viņas krīt pie zemes un spārdās, bet uz mājām neiet. Nu, kad ar labu godu ne, – es ņemu katru aiz astes un velku. Mājā es tās pieceļu kājās, jo guļus taču neviens cilvēks kazu nevar slaukt. – Zem ratiņa krūtežas ir divas slaidas baltas tapas – tie ir kazas ciči. Es ņemu ķipīti un slaucu. Visu pienu es tūlīt izdzeru. Tās man ir krietnas vakariņas, un es apmierināts glaudu sev krūtīs.

Bet tad piepeši viss manās acīs pārveidojas.

«Muļķis!» es saku. «Kas tās tev par kazām? Tie taču ratiņi! Labāk vērsim!»

Un es sastādu ratiņus pusriņķī, sanesu krēslus, uzsēdinu uz katra pa meitiēšam, – lai vērpj. Ratiņi dūc vien. Es eju no vienas vērpējas pie otras un aplūkoju, vai dzija vajadzīgā smalkumā.

«Eh! Māre,» es piepeši iekliedzos, «vai tu gribi no divreiz sukātiem līniem maisus vērpt?»

Es atsviežu Māri nost un sēstos pats klāt.

«Redzi, tā tev vajag vērpt.»

Es rādu, kā jāvērpj, bet pamina man iet pavisam nekārtīgi un skrituls griežas brīžam uz priekšu, brīžam atpakaļ, līdz beidzot no met šņori. Es saskaišos un eju pie otras vērpējas. Es minu no visa spēka, un ratiņš iet rūkdams vien. Pavediens man izraunas no pirkstiem, un viss kodejas gals sagriežas nejaukā vērpelē. Tad es eju pie trešā ratiņa. Tam nokrīt kacīte.

Tādā stāvoklī mani atron ratiņu īpašnieces, ienākušas no āra darbiem. Es esmu valdījis tikai dažas minūtes.

Kādā citā reizē es ņemu mātes dzelteno lakatu, iesienu tajā dažādas panckas un taisos uz ciemu. Katrā istabas kaktā man ir savs ciems. Es ieeju istabā, atsienu savu nesamo un iedodu bērniem kaut ko kukuļam. Mani tūlīt sēdina pie galda, bet es aizbildinos, ka esmu mājā tikko ēdis, un staigāju tālāk. Kad visi ciemi izstaigāti, tad es iedomājos, ka varētu aiziet arī uz kulu, kur Pēters linus kulsta. Es apmaucu kājās tupeles un eju, aizsaini uz rokas uzmaucis.

Kulā es savu nesamo nolieku zemē un stāvu. Pēters vaicā:

«Kas tev tur tai lakatā?»

«Tur? – Šis un tas.»

«Kur tu tādu stiep?»

«Nesu tev.»

«Man? Ko tad es?»

Es biju kādreiz dzirdējis vārdu Blinču muiža, nu es to gribēju izlietot. Es teicu:

«Tas tev jāaiznes uz Blinču muižu.»

Pēters nebij šejienietis, tāpēc sāka klausīties ar uzmanību.

«Kas lika?» viņš vēl šaubīdamies prasīja.

«Saimniece.»

Mūsu saruna bij vislielākā mērā nopietna.

«Vai patiesi?»

«Jā, zināms.»

Un mēs gājām uz mājām.

Pēters apvilka savas svētdienas drēbes, nomazgāja muti, sasukājās. Tad viņš gāja kambarītī pie saimnieces prasīt, kur tā Blinču

muiža esot. Nu jau es savā lomā tā biju iedzīvojies, ka pilnīgi ticēju visam, kas notika. Es gāju droši Pēteram līdz.

«Kas tad Pēteram par svētdienu?» saimniece prasīja.

«Es jau tad esmu gatavs uz to Blinču muižu,» Pēters droši atteica.

«Vai tu pa miegiem runā vai traks esi palicis?» saimniece brīnījās.

Pēters nosarka un rādīja ar pirkstu uz mani. Arī man tagad piepeši kļuva tā savādi, un es izskrēju no kambarīša.

Visvairāk pēc tam gan bij jācieš nabaga Pēteram savas lēticības dēļ. Visi viņu zoboja.

Vēl kādā citā reizē es sarīkoju velēšanos. – Mūsmājās bij nez no kurienes atdauzijies tāds vecs skroders, kažoku lāpītājs. Bet bieži viņš gāja uz krogu un atstāja savus ielāpus uz lielā galda. Kādā dienā, kad meitieši ārā velējās, arī man iegribējās velēties. Es ņēmu no galda tos prāvākos ielāpus un iemērcu toverīti, kur bija cūkām linsēklu pelavas aplietas. Turpat bija pāri pārlikts gluds dēlītis. Es liku savu veju uz dēlīša un ar pavārnīcu velēju, ka šjakatas vien šķīda uz visām pusēm. Labi izvelējies un tīrā ūdenī izskalojis, es ādas gabalus sabāzu ierītē, lai kalst.

Kad nu skroders atdelverēja no kroga, tad bija liela ielāpu meklēšana. Viņš meklēja pa pagaldi, pa sola virsu, pa visām gultām, pats pa savām kabatām. Nekā!

Saimniece ieminējās, vai tikai skroders nebūšot Kazudvēseļu slakas. Te senāk staigājuši apkārt tādi kažoku taisītāji. Kad apskatījuši ādas, tad viens aizvien paņēmis, licis otram biedram uz rokas un skaitījis, cik ir. Bet tas, kuram ādas bijušas uz rokas, aizvien prasījis:

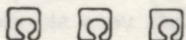
«Kezi, kur kaklis, kur līpa?»

Kad jau pirmajam rokā bijusi beidzamā āda un otram uz rokas vesels klēpis, tad pirmais sācis dot otrajam ar to pašu ādu pa acīm un kliezjis:

«Vai aklis, kur kaklis!»

Nu viens bēdzis un otrs tikai dzinies un dzinies pakaļ. Visi laudis stāvējuši sētsvidā un smējušies, vai pie zemes krizdami. Bet skroderi, kā skrējuši ar visām ādām, tā atpakaļ vairs nenākuši.

Nē, šis skroders nebija vis Kazudvēseju slakas. Pēc dienām trim atrada ielāpus ierītē, sakaltušus kā garozas, un nevarēja nobrīnēties vien, kā tie tur tikuši.

Pavasars

Tik piepeši viņš bija atnācis, ka es aiz brīnumiem vai apžilbu. Vēl vakar pūta smags ziemeļis, un vēlā tumsā lija ledains lietus; bet šorīt viņš jau bija klāt. Es pusmiegā pa gultu vāļojos, kad māte, no āra ienākusi, nosvieda uz krēsla savu īso kažoķeli un teica:

«Nu reiz tikpat pavasars ir kājās!»

Tad viņa noliecās pie manis un lēnām bāza savas aukstās rokas zem deķa, lai varētu mani apņemt. – Es skaļi iesmējos un apķēros mātei ap kaklu.

Istaba bij gaiša. Cilvēki nāca un gāja mudīgi kā zivis pa strauju ūdeni. Uguns plītē sprēgāja īsi un stipri. Es dzirdēju, ka tur mutuļoja ūdens vairākos katlos. Es dzirdēju, ka pa guldzienam pārvēlās pār katla malu un kvēlošā plītes dzelzs, nikni šņākdama, acumirkli uzsvieda to gaisā.

«Celies, bērniņ!» māte klusām teica, «ir grēks tādā laikā gulēt.» Tad viņa cēlās un sāka rīkoties pa plītes kaktu.

Es jutos tik viegls! Nē, – manis taču nemaz nebij. Es sēdēju uz asās gultas malas, bet vai tā man spieda kā citiem rītiem, kad kājas āvu? – Es sāku šūpot abas kājas un cilāt rokas. Es sāku dziedāt bez meldijas un bez vārdiem. Vai es tas biju, kas tur tā dziedāja?

Nē, nē, – es biju jau apāvis kājas un izskrējis laukā, sētsvidā.

Tur pa celiņu no akas nāca saimniece, sašķiebusies zem smagajiem ūdens nēšiem, bet viņa smaidīja un iesaucās:

«Nu Janci!»

«Ūdens!» es par atbildi teicu. Es gribēju vēl ko sacīt, bet saimniece jau bija iekšā.

Nu paskaties tikai, vai tā nav jaunā zālite?

Es noliecos sētsvidā un pētiju. – Jā, tur spraucās jauni asni cauri pelēkajai, sniega sagulētai garozai.

Ak, tad jau dārziņā vajadzēja būt vēl lielākiem brīnumiem. Tur taču stāvēja liels dievazāju krūms. – Kā tad! Tās nāca no zemes, baltas, satinušās mazos ripulišos kā resni tārpi.

Un ko tad skalbes dara? – O, arī tās dur savus zilganos zobenus zemei cauri.

Un lupstāji pie loga? – Kas jau par spēcīgiem krūmiem!

Vai tad viss tas vienā naktī radies?

Plaukstas man sasiņās, un es iekliedzos. – Ērkšķu krūmiem jau bij zaļi pumpuri. Nē, ne pumpuri, – jau mazas zaļas lapiņas.

Kājas man bij tik lokanas kā pātagas, un acumirkļi es jau biju ēkas galā uz zavoliņa. Tur nu es sēdēju sausajā pajumtes smiltī, vistu izkašātā bedrītē, un skatijos un klausijos. – Rubeņi visapkārt

rūca; likās, ka zeme drebēja no viņu rubināšanas. Vai tie bij tālu vai tuvu? – Purvā spiedza ķīvītes, vārgi, kā ziemā aizsaldējušās. Bet nu viņas reizi gribēja papriecāties un dziedāt, kaut arī dziesma cilvēku ausīm likās skumja un nebūt nesaskanēja ar pavasara gaišumu. – Vārnas bij pavisam apdullušas. Visās audzītēs tās ķērcā bez sava gala. Te viena iemetās netālajos lejas vītolos un sāka kliegt pavisam nedzirdētā balsī. Viņa sita kā ar āmuru pie sausa bērza kluča:

«Kalla! Kalla!»

«Paukš!» es kļiedzu, un vārna bija prom.

Varēja dzirdēt gaiļus no apkārtējām mājām, verstēm tālu. – Tad arī mūsu baloži negribēja klusi palikt, kad gavilēja visas malas. Tur bija baltais nometies pie klētspriekšas un sācis knābāt garu salmu. Varbūt viņš to gribēja nest uz savu ligzdu, bet nemācēja paņemt, kā pienākas. Te no jumta nošāvās zilais, tumši stripotiem spārnēm un mirdzīgu kaklu, un nikni ierūcās. Tad viņš saboza savas spožās spalvas un, galvu nodūris, sāka griezties riņķī gan uz labo, gan uz kreiso pusi. Pie tam viņš rūca ar vislielāko nopietnību.

Noplikšķēja spārnī, un baltais balodis uzlaidās uz jumta.

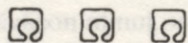
Bet zilais būtu gļēvs, ja nesisistu spārnus vēl stiprāk un nedejotu atkal pa jumta virsu. Pie tam viņš aizvien vairāk tuvojās baltajam, kuram uz dejošanu prāts nebūt nenesās. Tas tikai mirkšķināja savas sarkanās apaļās actiņas un stāipīja kaklu, prātodams, kur atrast vientulīgāku vietu.

Noplikšķēja atkal spārnī, un baltais nozuda pajumtē, kur bija vairākas laktiņas. – Bet zilais bij uz pēdām pakaj. Viņš uzmetās uz laktiņas malas un dejoja tikpat pamatīgi kā citur un ilgi nelikās mierā, jo bija taču pavasars.

Es pacēlu acis uz rītiem. Viss gaiss kustējās. Likās, ka debesis gāžas. Pavasars tur stūma pelēkos debešus sāņīs, lai uzceltu to vietā zilu, mirdzošu velvi, pa kuru laisties baltām, vieglām bum-bām. Un tiešām, – šur un tur jau manījās zilums cauri pelēkajam audumam. Tālie meži sāka vietām margot zilganā gaismā. Jā, tur pār Ķīķeru lielo egli jau bij redzama saule. Balta kā tīrs cibas vāks viņa slidēja pa spožo miglu, brīžam satumsdama, brīžam kļūdama pavisam balta. Un tad uzreiz man acis bērās vesels klēpis zibošu putekļu. Es aizvēru acis un jutu patīkamu siltumu savā sejā. Tā bija pavasara dvaša. Tad es manīju, ka pavasars saņem manas rokas un čukst:

«Vai tev ir prieks, mans bērns?»

«Jā, jā!» es saucu un smējos, un lēkāju uz vienas kājas.

Žurkas

Mūsmājās bij tik daudz žurku, ka bailes. Sevišķi saimnieku labības klēti viņas piemita un ēkā, bet arī zirgu un govju stalljos nebija trūcums. Kad ziemas vakaros meitīši ar vējlukturi gāja lopus apraudzīt, tad pārnākuši nereti spļaudījās, ka ļoti nobaidījušies no pagāna žurkām. Un ēkā, – ak, kā tur viņas skrēja gar sienām kā kaķēni, tiklīdz vēri durvis, pat dienas laikā. Nelīdzēja ne pārs nadzīgu kaķu, ne vecāsmātes garais dedzeklis, ar kuru viņa bieži vien tika nodūrusi pa sirmam zvēram; visās malās to radās aizvien vairāk un vairāk. Tīri jau pie māņticības ļaudis sāka ķerties, lai tiktu vajā no nejaukās kustoņas.

Reiz vecāmatē, ienesusi kāpostu katliņu ēkā, ieskrēja istabā atpakaļ kliegdama brēkdama. Nu gan būšot lielas žurku medības.

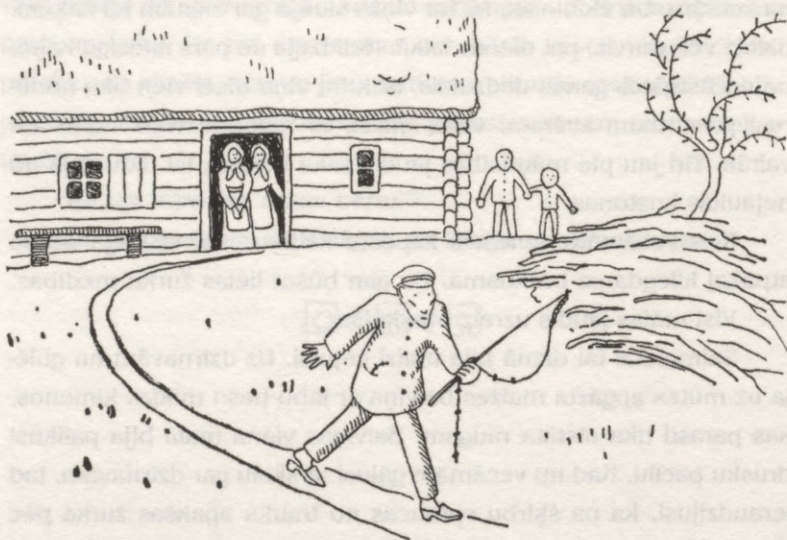
Visi mājas ļaudis uzreiz bija kājās.

Saimniece tai dienā bija maizi cepusi. Uz dzirnavām nu gulēja uz mutes apgāzta maizes balviņa ar labu tiesu mīklas ķīmenos, kas parasti tika atstāta raugam. Balviņas viena mala bija palikusi drusku pacilu. Kad nu vecāmatē gājusi ar skalu gar dzirnavām, tad ieraudzījusi, ka pa šķirbu spraucas no trauka apakšas žurka pēc žurkas. Četras gabalas tā izķepurojušās un aizlaidušās gar sienu uz kaktu. Tad vecāmatē ienācis prātā balviņu piespiest pie zemes. Avu dieniņ! – kad to izdarījusi, sācis pa trauka apakšu kā jātnieku pulks būkāt. – Nu mēs iegājuši dzirdējām, kas tur par troksni bija: patiesi, kā kad aitas pār tiltu bēgtu...

Vajadzēja izdomāt, kā vislabāk žurkas rokā dabūt. Daži lika priekšā ar vienu rāvienu balviņu pacelt gaisā un uzsviest pār dzirnavām deķi vai palagu. Bet sievieši atzina šo veidu par pārāk

pārdošu. Kas varot zināt, kur tāda žurka acumirkli varot sperties. Nē, – labāk trauka malu vajadzēja pacelt, un tad – kura tikai lien, to nost!

Patiesi, šis nāvēšanas veids izrādījās par visnoderīgāko. Žurka vēl nebija par ziņu galvu pabāzusi, kad smags sitamais to jau bij notriecis. Tad lida nākošā, un pēc tās atkal un atkal. Neviens

nedomāja, ka zem mazās balviņas varētu būt tik milzīgs skaits žurku. Ko domājat, – veselas septiņpadsmit! Lielā liķu kaudze uz dzirnavu akmens visiem iedvesa tīrās izbailes. Sāka uzbudināties un runāt, ka cilvēki nevarot droši būt par savām dzīvībām. Neesot jau nekas jauns, ka žurkas aitām vilnu nograužot no muguras un govīm ausis noēdot. Bet tā jau varot arī bērniem degunus pa nakti nograuzt, un arī lielajiem jābaidoties.

Pēc šām medībām tad nu ik vakara runa grozījās vienīgi ap žurkām un viņu iznīdēšanu. Vecā Lize teica, ka visas žurkas varot aizdzīt, ja vienu noķerot, drusku atdīrājot ādu uz muguras un iebērot sāli zem atdīrātās ādas. Žurka palaista tā pikstot, ka aizdzenot visas savas māsas un pat peles. Bet šo metodi tūliņ atmeta kā pārāk nežēlīgu. Tad Miķelis stāstīja, ka vajagot nolikt mucu, pusē ar ūdeni, un piesmērēt iekšas malu ar kaut ko ēdamu. Žurkas sniedzoties un krītot ūdenī, ka plunkšot vien. Un tad ūdenī vajagot ielikt kādu koka gabaliņu, uz kura vieta būtu vienai žurkai. Iekritušās tad nu plēšoties un kliežot kā trakas. Citas atkal skrienot skatīties, kas tur ir, un tā krītot iekšā atkal, un troksnis kļūstot lielāks, kamēr beidzot visas noslikstot. No rīta varot atrast tikai vienu pašu vairs uz koka tupot. Un tā pate esot jau pa pusei beigta aiz bailēm un cīņiņa.

Tika rīkots un taisīts, bet kā par nelaimi mucā nekrita neviena žurka. Augšas malā mīkla bija apskribināta, bet dziļāk kārumniecēm tomēr nebija patīcies sniegties. Arī slazdā nelīda neviena.

Tad pušelnieks Jorģis stājās pie pātagas višanas. Viņš sāka to vīt pirmajā gavēņu piektdienā un aizvīja līdz pirmajam mazgam. Tad otrā piektdienā sēja otru mazgu un tā tālāk. Pēdējā Lielajā Piektdienā, viņš pātagu nobeidza. Ar to tad nu Lieldienas rītā, saulei lecot, bija visas vietas jāizper, kur vien žurkas piemājoja. Tad tām vajadzēja iet pār lauku projām, strīpām vien. – O, tāda nelaime jau daudzkārt bija novērsta. Vēl pērn, kur Jorģis dzīvoja, tur kāds leišu ubags izdzinis no mājas visas žurkas un peles. Bijis ko redzēt, kāds pulks gājis pār lauku. Aizdzinis kā cūkas prom uz upi un tur noslicinājis.

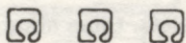
Lieldienas rītā Jorģis svinīgi izstaigāja un izplitēja ēku, klētis, kūtis, šķūņus. Mēs stāvējām istabas galā un raudzījāmies uz noecēto

lauku aiz stajļiem. Raug, raug, – vai tur neskrēja? Nē, – tie jau kukulžņi.

Nekā!

Jorģis atnāca, rokas plātīdams. Dusmīgs un nokaunējies viņš nosvieda pātagu aizkrāsē un atstiepās ņurdēdams savā čikstošā gultā.

Laikam tur tam velna leišam kādi vārdi bijuši. Nu viņš vairs nekāda padoma nezīnot.

Audekli

Viens no visskaistākajiem istabas darbiem pavasarā bija aušana. Tiklīdz nāca tā pēc Ziemassvētkiem, kad jau nesa stāvus istabā. Par visu māju mums tie bija tikai vieni paši, tāpēc vajadzēja ierīkoties tā, lai cits pēc cita varētu tos lietot. Ak, kādu tikai audeklu es netiku redzējis vienā pašā pavasarā! Te tikko vēl auda saimniece baltus linu kreklus, te jau atkal pušelniece strīpainus lindrakus. Tad sēdās mana māte un noauda kādi divi likumi, zils ar baltu, rūtaina pakulu audekla man biksēm un sev un vecmātei priekšautiem. Vēl Vepra Līze auda sev deķus, mana vecmāte milu un tad atkal saimniece astoņņišu dvieļus. Tā nemanot pienāca tas laiks, kad vajadzēja domāt par laukiem un dārziem. Tad aušanai bij jāmet miers, neraugoties uz to, vai padarīts bij viss, kas nodomāts, vai ne.

Es dzīvoju visiem aušanas darbiem līdz, un man bij ļoti daudz ko novērot, kamēr no vienkāršas dzijas iznāca ļoti skaisti audekli, no kuriem varēja šūt visādus apģērba gabalus. O, es aušanas lietās drīz vien biju lietpratējs. Es, drēbei acis uzmetis, jau zināju, vai ratena, mizelaina vai vienkārti. Es pratu arī izšķirt astoņņiti no sešņiša, un, ja kur ievērtā bij blaķe, to es tūlīt redzēju un teicu:

«Vērājam ir šoreiz bijušas ar taukiem brilles.»

Aušanas māksla sākās ar audekla apmešanu. Vairāk nekā pusgadu jau metamie stāviņi bij gulējuši aiz klēts, pajumtē, uzkabināti uz diviem lieliem vadžiem; nu tie varēja drusku pagriezties un pagrozīties.

Istabas vidū pie sijas bija piesists koks ar apaļu caurumu, kurā iebāza stāviņu ass galu. Apakšā, taisni pretim, palika tādu klucišu

krustu vai arī krāsnes galdu, kuram viducī bij iedobums. Iedobumā ielika drusku cūku tauku un iecēla stāviņu apakšgalu tajā.

Te nu bija milzīgs kreķis, uz kura es pat vizināties dabūju. Man vajadzēja sēsties uz viena šķērskoka un pieķerties pie stāvinā koka, lai nenokristu. Nu saimniece, vai arī māte, trīs četras reizas pieķēra ar roku pie stāvkokiem, un es laidos kā putns.

Tad sākās audekla mešana.

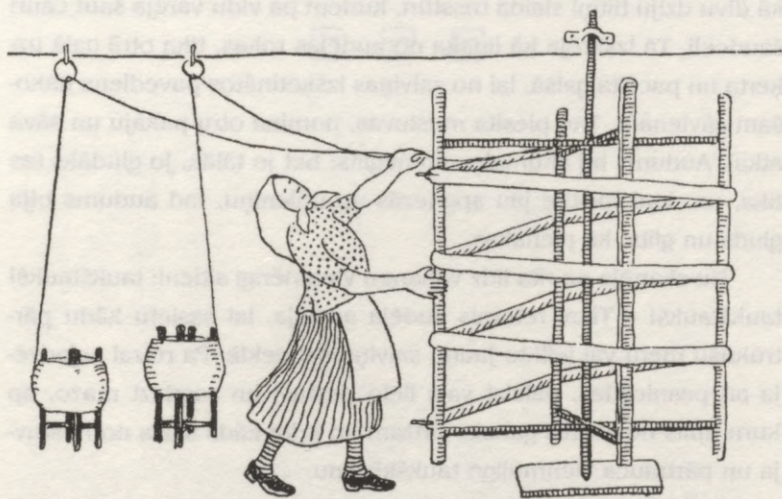
Bet vispirms sanāca visas sievas kopā un apsprieda, cik likumu mest. – Katrs likums bija divpadsmit olekšu garš. Un gadījās, ka apmeta divpadsmit tādu likumu. Nu tad gan audējs dabūja sēdēt līdz apnikumam. Bet gadījās arī tā, ka ar visu apspriešanu metu pietrūka un audekls iznāca par pāri posmu šaurāks, nekā sākumā bij nodomāts.

Dzijas tecēja no diviem vai trim kreķiem, bet, ja audekls bij metams strīpains, tad kreķi stāvēja metējai visapkārt kā celmi. No kreķiem dzijas skrēja taisni uz griestiem, cauri spožiem misiņa riņķiem un tad uz metējas roku un tinās ap stāviņiem, no augšas uz zemi un tad atpakaļ no lejas uz augšu. Izskatījās gluži kā verstes staba strīpas. Augšā un apakšā bij tapas, ap kurām dzijas tikai apliecās un skrēja atkal atpakaļ. Bez tam lejā bij vēl viena tapa, kurai dzijām vajadzēja vienu reizi iet pa virsu, otrureiz pa apakšu, lai iznāktu šķiemiņi. Tas gāja tik veikli, ka brīnums.

Bet noņemšana, – tā bij diezgan grūta... Metēja, notupusies pie zemes, pārskaitīja pāsmus šķiemiņos un, ja pietika, tad pārsēja, izrāva vienu tapu, tad otru un sāka audeklu pīt ķēdē. Lai stāviņi viegli nepadotos un audekls nenošļuktu zemē, tad es turēju tos atspēries un laidu tikai tik daudz uz priekšu, cik jau taisni vajadzēja. Metēja nu ņēma tik ar vienu roku un vēra it kā cilpai cauri jaunu cilpu, tad

119 bāza atkal otru roku šai silpā un vilka cauri no jauna. Tā apmetums tika sacilpots isā ķēdē, kura tam neļāva vairs sastaipīties.

Nu vajadzēja audeklu vērt šķietā un riest. Šķiemeiņos ielika lumstiņus un dzijas galus apņēma ap riestuvja rīkstīti. Tad viens stājās pie riestuvja griešanas, viens aizvien vilka šķietu un lumstiņus uz

priekšu un vēl viens turēja labi stingri audekla nesariesto galu. Griezējs laiku pa laikam lika ap riestuvi plānus priežu skalus, lai dzijas nebruktu.

Kad audekls bij sariests, tad audēja sēdās un vēra dzijas nītis. Jo vairāk nītis bija auzams, jo gausāk gāja šis darbs. Dažreiz audēja nosēdēja pie vēšanas dienas divas. Kad nītis bija savērts, tad vajadzēja atkal tajā šķietā vērt, ar kuru bija auzams, jo pirmais šķiets bij pārāk rets. Tas palīdzēja tikai audeklu sariest – izdalīja dzijas vienotrai līdzās.

Nu audekls jau bij tik tālu, ka varēja siet dzijas pie otras rīkstītes, celt šķietu mustavās, piesiet nišu virsējos kokus pie kaziņām un pie apakšējiem piekārt stiprās auklās pakājas. Tad varēja sākt strādāt.

Tiklīdz vienu pakāju nomina, tūlīt no rīkstes līdz šķietam radās kā divu dziju tiltiņi slaidā trīsstūrī, kuriem pa vidu varēja šaut cauri šaudekli. Tā izskrēja kā līdaka no audējas rokas, tika otrā galā uzķerta un pacelta gaisā, lai no saiviņas izšķetinātos pavediens nākošam šāvienam. Tad piesita mustavas, nomina otru pakāju un šāva atkal. Audums bij likumains un neglīts; bet jo tālāk, jo gludāks tas tika, un, kad rīkstīte jau apgriezās ap mileniņu, tad audums bija gluds un glīts, kā pienākas.

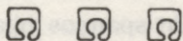
Nu skanēja no rīta līdz vakaram vienmērīgi sitieni: taukštaukš! taukštaukš! – Tikai retumis audēja apstāja, lai sasietu kādu pārtrūkušu metu vai ieliktu jaunu saiviņu šaudeklē. Pa reizai vajadzēja arī pasniegties, palaist vajā lielo riestuvi un sagriezt mazo, ap kuru tinās noaustais gabals. Brīžam arī krita kāds skals no riestuvja un pārtrauca vienmuļīgo taukšķēšanu.

Tad kādā dienā parādījās kaila rīkstīte uz riestuvja. Audekls bij galā. Vajadzēja tikai likt katlu uz uguns un vārit biežputru. – Nu audēja varēja uz brīdi salikt rokas klēpī, sēdēt un paskatīties savā darbā.

Es tagad stāvu glumo sēdekli pieslēju pie sola, sēdos augšgalā un braucu lejā. Tā bija skaista vizināšanās. Nu man neviens to neliedza.

Un tad pienāca tas skaistais laiks, kad spīdēja gaiša pavasara saule. Varēja skriet jau basām kājām. Visa piekalnīte no vārtiem līdz lejas vītoļiem bij sazēlusi tumši zaļa un saziedējusi saulaini

dzeltena. Te nu meitieši izstiepa linu un pakulu audeklus, lai saulē balinātos. Tie zibēja kā balti celiņi. Es nenocietos, pa tiem nepaskrējis augšup un lejup. Gan vēlāk saskatīja manas pēdas, bet nebārās, jo audekli bij skalojami un atkal klājami no jauna dienā.

Sulas

Kad strazdi dzied un purvos vārdes kurkst, tad iesāk arī koku dzīslās kustēt saldās asinis. Ak, kā es pēc drūmās, vairāk istabā pavadītās ziemas priecājos uz to brīdi, kad varēšu iet vectēvam blakām uz pirts bērziem. Katrā rokā tad man bij pa latekai. Un vectēvs nesa pāri spaņņu. Un spaņņos bija cirvis, svārpsts, kušķis pakulu. Kad bijām galā, tad vectēvs, galvu atkāris, novēroja, kurš bērzs āriskāks, jo tādiem, pēc viņa domām, bij saldākas sulas. Tad viņš urba dienvidu pusē. Svārpsts bij ass. Mīksti gurkšēdami, skrūvējās laukā dzeltenīgi, slapji skaidu ripulīši. Es tos ķēru un laizīju.

«Tīrais cukurs!»

Kad vectēvs, diezgan izurbis, izrāva svārpstu līdz ar visu smalko skaidu puļķi, tad steidzīgas baltas pilītes lēkāja pa krevelaino mizu lejup. Tai brīdī man likās, ka tās patiesi ir bērza asinis un ka bērzam sāp tik dziļa rēta.

«Vai bērzam nesāp, kad urbj?» es nedroši vaicāju.

«Lai klieudz, kad sāp,» vectēvs atteica un tina latekai ap resno galu pakulas.

Es skatījos, kā lateka tika iedzīta izurbtajā caurumā, kā pa mazo aliņu nu sāka sūkties sulas un tecēt pa renīti tālāk. Vēl vectēvs pāri reižu ar cirvja pieti piesita. Sulas nošķīda no latekas gala kā migla man acīs. Tad likām spanni apakšā. – Trrr! Kas par ātru tecēšanu... Ne ar straumi, bet arī ne pa pilītei. Trrr!

No tā brīža sākās mana staigāšana uz bērziem. Vajadzēja bieži vien apskatīt, vai spaņņi nav jau pilni un vai vējš lāses nenes sāņis. Tādā gadījumā es nogriezu tievu elksnīti, liku spanni un atspriedu

123 pret latekas galu. Nu sulas slidēja gar zaļo kociņu, un vējš velti mēģināja tās atraut.

Es izzvejoju mušas no sulām, kuras kāri tajās krita un tad, spārnus izplētušas, strādāja ar visām kājām, bet netika ne no vietas. Arī skudras nāca dzert, labi neuzmanījās un noslika. Pēc brīža jau tās gulēja dibenā, saliekušās kā melnas driksnas. Dažreiz

to tik daudzi sakrita un apslīka, ka dzerot varēja mani drusku tā kā sīvumu, kā skābumu.

Man vajadzēja arī uzraudzīt, vai skolasbērni neizlaista mūsu mantu. Jo pa pusdienas laiku zibēja vien saulē cepuru nagi tur pa bērziem. Tad lielie mani sūtīja neaicinātos viesus aizdzīt. Un es arī gāju, ar lielu pašapziņu krūtis izriezīs. Kājā man bij koka tupeles, un es izskatījos diezgan liels. Bet, kad tuvāk tiku un redzēju ap

spaņņiem lokāmies lielus zēnus, gabalus piecus vai pat desmit, tad kļuvu nedrošāks.

«Ēj, zeņķi! – Vai tu arī gribi kādu muti?» viņi kļiedza.

Es piespiedos pie kāda bērza vai apses un tikai noskatījos.

Skolasbērni metās ceļos, šķieba spaņņus, noliecās un dzēra. Sulas stipri lējās pāri; bet es tikai noskatījos.

Dažreiz skolā jau zvanīja, kad zēni vēl ap sulām ņēmās. Ak, kā tad viņi skrēja, taisni pār purviņu, no ciņa uz cini lēkdami. Ūdens vien ap papēžiem tinās. Spaņņus viņi dažreiz pameta pavisam sāņņis. Es piegāju, nokārtoju visu, kā nākas, un briesmīgi sirdījos.

«Nekauņņas! Zagļi! Muitinieki!»

Tomēr sulu mums pietecēja ļoti daudz. Tika pielietā liela muca, toverīts, vairākas pudeles. Kas tas bij par dzērienu, kad ieskāba! Puiši lika ribās pa lielai krūzai un norēcās vien pēc tam:

«Alus kas alus!»

Vēl Vasarassvētkos mēs dzērām šo alu, kuru, kā saimnieks teica, brūvējis pats Dieviņš.

Kad no bērza rudajiem pumpuriem sāka zaļģanas lapiņas laukā spraukties, tad sulas kļuva neskaidras. Arī drusku skābas viņas tika, un latekā vietvietām sāka pieķerties kā krējums. Vectēvs teica, ka bērziem esot uznācis jau nelabums, tāpēc jābeidzot asiņņis tecināt. Un atkal mēs gājām abi lejā. Tur vectēvs izrāva latekas un caurumus aizdzina ar sausa koka tapām, tā ka gandrīz ne zīmes nepalika. Un man likās, ka koki it kā atdzivoģjās, it kā smieties sāka.

Pēc dienām divām trim jau bērziem bija lielas zaļģas lapas. Kad iegāģji birzēs, – aiz smarģas tīri vai galva noreiba. Patikās izstieģpties knūpu, kuļāt kāģjas un raudģzities, kā pa jauno zāģliti rāģpo dažādi kukaiņģi un vabulģites visās zemes un debess krāsās.

Melni vēži

Kas to bij redzējis, ka vēzis ir melns! Kad Šukavs gāja vēžot, tad aizvien, no rīta uzcēlies, es atradu lielus traukus vēžu pilnus, un tad tie bija gaiši sarkani. Bet tagad, kad es pats aizgāju vēžotājiem līdz, es ieraudzīju brīnumus.

Ik pavasara mūsu ļaudis gāja uz lielo upi vēžot, un, kad es tiku mazliet prāvāks, tad apsolījās arī mani līdzī nēmt. Bet par to man vajadzēja čakli strādāt pie tāšu plēšanas. Priekš rijas bija atvesta bērza malka, lieli bluķi, līdzenu mizu. Ap tiem es nu locijos pavasara saulītē. Noplēstās tāsis vecāmāte uzsvieda uz krāsnes, kur tās ar laiku satinās rullītēs un izkalta tik sausas, ka ķēra uguni jau no tālienes.

Kad nu pirmie pavasara ūdeņi noskrēja, tad kādā rāmā vakarā mēs bāzām tāsis maisā un gājām. Mēs gājām labs pulciņš: vecāmāte, vectēvs, krusttēvs, saimniece un Katre. Mēs gājām pa vakara krēslu, un nebij brīv skaļi runāt. Kājā mums bij pastalas, lai droši varētu brist visām peļķēm pāri. Tas man patika, un es jau olņicas malā ieskrēju ūdenī kā netišām. Bet, aū, cik auksts tas bij!

Līdz upei bija vairāk nekā verste, ko iet. Kad tikām Biču pakrastē, tad ieraudzījām, ka te vēl viscaur ir sniegs. Upe dobji skalojās pa leju, un man bij bail no viņas. Tomēr vēlāk, kad pagājām lejāk un tikām pie viņas tīri klāt, manas bailes izgaisa, jo es redzēju, ka ūdens, gar kuru mums jāstaigā, nebij nemaz dziļš. Upe bija izkāpusi no saviem vasaras krastiem un pārplūdinājusi līcus un tēces.

Nu lielie sagatavojās uz vēžu ķeršanu. Viņi vilka no tāšu maisa laukā kules un kāra tās plecōs. Tad mauca uz gariem dzelzs

iesmiem tāsis un aizdedza tās. Tā kā Katre no dzīviem vēziem baidījās, tad viņai vajadzēja valdīt tāšu maisu un gādāt par to, lai tas nesamirkst. Man atkal vajadzēja katram vēžotājam pienest jaunās tāsīs, kad redzēju, kur uguns kļūst mazāka. No sākuma tas bija skaisti un patīkami, bet uz garāka es sāku jau ģurdēt par savu likteni, kurš man ne brīdī nedeva miera noskatīties, kā ūdens griežas un skrien.

Līdzko ugunis tika uzriekotas, tūlīt vēži nāca kulēs cits pēc cita. Es tikai redzēju, ka vectēvs pieliecas, iebāž roku ūdenī, izvelk un iebāž atkal kulē. Tāpat locījās arī saimniece un citi gabaliņu tālāk. Es skrēju ar tāsīm padusē no viena uz otru un lūdzos, lai parāda man kādu vēzi, bet nebij jau nevienam vaļas ar mani varzoties. Nu, kad ne, ne, – es brīdu ūdenī vecaimātei pakaļ un skatījos pats uz savu roku. Un es varēju tik labi ieraudzīt, ka vēlāk vecāmāte manis nost nelaida. Man esot gaišas acis, – lai tikai skatoties. Kā tad arī ne: viņa aizbrien jau, bet es redzu, ka liels melns vēzis guļ dīgstošajā zālē un kustina kājas. Es tā kā satrūkstos un čukstu, lai vēzis neizbītos no manas balss un lai neizbēgtu:

«Raug, še viens! Bet melns!»

Vecāmāte iesmējās un atgriezusies vēzi izcēla. Nu tikai es dabūju zināt, ka dzīvi vēži ir melni un ka viņi kļūst sarkani tikai vārot. Vai tas nebija traki?

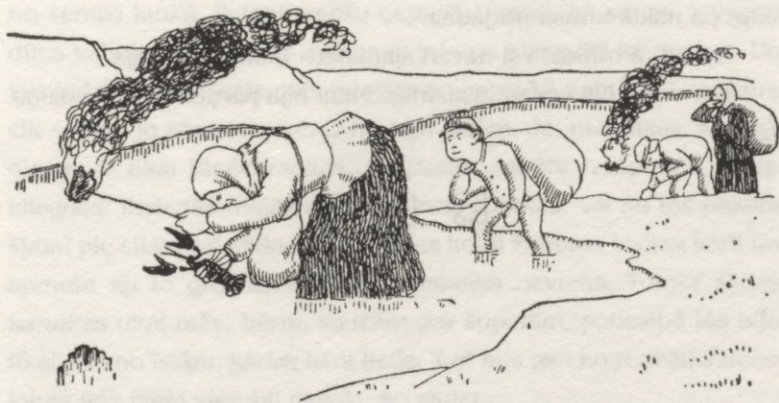
Tagad es brīdu vecaimātei līdz un citīgi skatījos. Beidzot es tā pieradu pie ūdens un melnajiem bubuļiem, ka mēģināju pats jau ķert. Bet avū! – tiklīdz mana roka tika vēzim tuvāk, tas saslēja abas lielās kājas man pretim un izturējās tik draudoši, ka man vajadzēja bēgt. Kādam citam es raudziju piekļūt tā paslepšus, bet, tiklīdz pirksts dūrās klāt, vēzis sasīta vairāk reižu ar līpu un iedelverēja

127 dziļumā. Vecāmāte mani izbāra un teica, lai es labāk liekotos mierā. Es nosaldēšot tikai nagus.

«Redzi, kāda man!» viņa teica un pacēla savu labo roku.

Tā bija sarkana un uztūkusi.

Mēs vēžojām tik ilgi, kamēr tāšu maiss bij tukšs. Bet tad arī vēžu kules bija pilnas un mēs bijām pa upes malu nogājuši lielu gabalu, garām Pontāgiem, garām Bīlāniem, Kvičiem un Berģiņiem,

līdz pat Pulpju pakrastei, kura atkal bija sniega pilna. Nāca jau arī uz rīta pusi. Cēlās vējš un pūta dažreiz tāšu dūmus taisni acīs. Mēs nokvēpām kā mori.

Mājup iedami, visus vakara notikumus vēl pārrunājām. Krusttēvs bija noķēris mārciņu triju vēdzeli un nu stāstīja, kā to savaldījis.

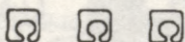
«Nebūtu apķēries un rokā uzmaucis cimdu, tad gan būtu aizgājusi. Tā jau tev glumāka par ziepēm.»

Mēs gājām pa Bergīšu ganībām, pa ciņiem un pa pančkām. Lielie steidzās, un man vajadzēja rīkšot. Es kļu un cēlos, un klusībā noņēmos nekad vairs uz upi neiet. Ko tad es tur iemantoju? Neviena vēža es nebiju noķēris, tikai samērcējies, krietni salis un tagad nomocījos skriedams...

Bet, kad tikām mājā un es ielīdu pie mātes siltā gultā un dzirdēju, kā vēži čaukst uz vadža pakārtajās kulēs, tad mani pārņēma tik tikama sajūta, ka es būtu bijis gatavs tūlīt celties un iet, un kļūpt pa nakts tumsu no jauna.

«Ko tu te trinies, vai nevari šļauknēt!» māte mani rāja.

Bet es vēl ilgi nevarēju aizmigt. Mani bija pārņēmusi liela dziņa dzīvot.

Lieldienas

Kad Ziemassvētki nāca, tad likās, ka jaukāku svētku vairs pasaulē nevar būt. Bet, kad labi apdomā, kas tad tie bij pret gaisajām Lieldienām! Toreiz visi čunčulojās tik pa istabu, un uz brītiņu vien varēji tu ārā izskriet, uz visām pusēm acis aplaist, vai nenāk kur kāds žīds vai čigāns, vai pat nāve. – Bet kas tad tagad kaitēja! Visi putni bija klāt. Apses ziedēja. Dārziņa stūrī taukās zāles spraucās no zemes laukā, lielām smilšu cepurēm galvā, kā sēnes. Vakaros dūca vaboles, un dienās mušas dejoja pa piesaulīti kā durnas. Un kur tad šūpoles! Tajās mēs lidojām pa gaisu kā putni un klieodzām, cik spēka, jo klusais gavēnis nu bija garām. Jā, man likās, ka Lieldienas ir tikai tāpēc radītas, lai ļaudis dabūtu izšūpoties un izkliegties. Ikvienās mājās tad bij mazas šūpoles. Vai nu tās pakāra šķūnī pie sijas, vai kādas tuvas birzes koku žuburos ievilka kārti un apmeta ap to grožus, bet bešā nepalika neviens. Tomēr šādas karulītes tikai mēs, bērni, saucām par šūpolēm, patiesībā tās bija tikai ēna no istām, kādas kāra lielie. Tad bija gan ko redzēt! Jau no jaires līdz jairei vien bij gabals, ko skriet...

Lielas šūpoles bij visā mūsu apvidā aizvienam tikai vienas. Vairākus gadus mēs gājām uz citām mājām, līdz tad pienāca kārta mūsu puisīem rādīt, ko viņi var. O, es ļoti labi atminos, kas tā bij par gatavošanos, ilgi, ilgi iepriekš. Jau ziemā tika kaņepāju virve vīta. Jau ziemā bij pie vecā Dekšņa aizrunāts pārs riteņu loku. Un kas tad ar jairēm? – Par tām tika prātots visvisādi. Vai izlasīt tievākās no cūkklēviņam savestām balķēm jeb ņemt no olnīcas kārtīm stiprākās? Bet izrādījās, ka balķītes ir uzliekšanai pārāk smagas un olnīcas kārtiņas par daudz tievas, lai lielo svaru, kas uz tām

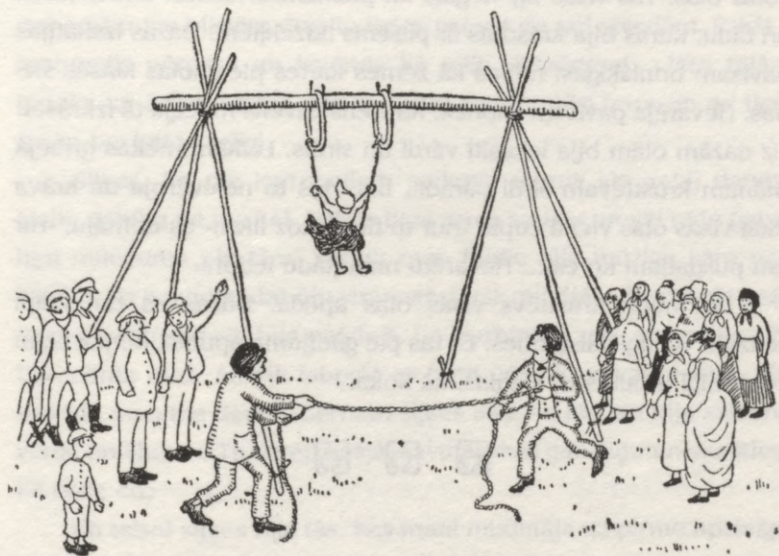
gūlās, stingri noturētu. Tās varēja locīties, vai kāda pat lūzt, un tad šūpolēs sēdētājs kaklu lauztu. Beidzot atrada, ka visdrošākās kārtis priekš jairēm būšot rijas ārdīs. Un atvilka tās. Jā, patiesi, uz tām sija gulēja kā iemūrēta. Varēja pat tie smagākie puīši iet uz galdiņa un sviesties tā, ka krišus krita atpakaļ, pat tad jaires neļodzījās, tikai, nastai uz zemi laižoties, tās nodrebēja smagi un nopietni. Šūpošanās bija droša. Lieldienas sestdienā, šūpoles uzkāruši un iemēģinājuši, puīši virvi sasēja mazgā labi augstu, lai neviens nesēstos iekšā pirms istā laika. Ar rūgtumu es noraudzījos šini rīcībā.

Kad šūpoles bij pakārtas un visi svētku sestdienas soļi apmesti, tad vajadzēja sākt olas vārīt. Daži to mēdza darīt tikai Lieldienas rītā, bet mēs tādi nebijām. Mēs negribējām svētā dienā tik daudz darboties ar uguns kuršanu un izdarījām to jau aizlaikus. Mūsu krāsa aizvien bij skaisti dzeltena. Mēs to izdabūjām itin vienkārši no sīpolu mizām. Mēs vispirms likām katlā mizas un pielējām drusku ūdens, un piebērām župsni alauna. Kad ūdens sāka mutulus sist, tad likām olas iekšā un vārījām tik ilgi, kamēr vecmāte noskaitīja tēvareizi uz priekšu un atpakaļ. – Saimniecei bij vairāk vistu, tāpēc viņas katliņā bij olu daudz, bet mūsu pelēcīte necik nevarēja piedēt, un to pašu bišķīti aiznesa žīds. Mēs vārījām tikai desmit olu, lai katram iznāktu pa divām.

Es uz olām biju ļoti kārs, un gandrīz ik reizes izgadījās tā, ka viena no manējām saplīsa jau pirmajā vakarā. Itin vienkārši tā vēlās un krita no galdiņa vai arī no rokas izšluka. Bet es daudz par to neskumu: es meklēju tikai sāli, mērcēju un ēdu. Un kas zin', var būt, ka pa svētkiem atnāca kāds ciemiņš un atnesa vietā. Tas jau nebij nekas neiespējams. Tikai nelaime, ka tad vajadzēja vai nu paldies sacīt, vai arī roku bučot.

Pirmā diena bija pārāk svēta, lai tajā taisītu kādas pasaulīgas izpriecas, bet otrajā – tad bija saaicināti uz šūpolēm ciemiņi no malu malām. Ak, kas tas bij par laimīgu laiku! Mūsu puīši stāvēja pie šūpolēm grožiem rokā un sagaidīja katru pienācēju ar vārdiem:

«Nu, lūgtu, tagad sēties tik vidā.»

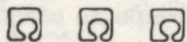

Svešajiem puīšiem bija balti kaklautiņi un meitām uz pieres nocirpti mati un lindrakiem lielas bodes. Tas toreiz bij tā modē, tur nekā nevarēja darīt.

Šūpotāji bij aizvien šūpoļu galvenie kārēji un klubas taisītāji. Viens no tiem bij arī mans krusttēvs. Es stāvēju netālu aiz viņa muguras un kāri noraudzījos uz viņa kabatām, kurās lida ola pēc olas. Meitas kauniģi nāca, acis nolaidušas, it kā vienīgi savu korpju

purnos raudzīdamās, padeva katram šūpotājam pa olai un sēdās šūpolēs... Kad krusttēva kabatās vairs olas neturējās, tad viņš ieskrēja klēti, izkrāva savu ieguvumu skapī un steidzās atpakaļ. Viņam bij pilna skapja apakša visraibāko krāsu. Tur bij gan rudz-zālē, gan sīpolu mizās, gan pirts slotu lapās, gan zirgu mēšlos krāsotas olas. Tās visas bij vieglas un patīkamas krāsas. Bet netrūka arī tādu, kuras bija krāsotas ar pilsētas līdzekļiem. Dažas izskatījās pavisam brīnišķīgas: raibas kā zemes kartes pie skolas klases sienas. Nevarēja pavisam saprast, kā viens cilvēks mācēja tā izkrāsot. Uz dažām olām bija iekasīti vārdi un sirdis. Laikam meitas gribēja manam krusttēvam sirdi parādīt, bet viņš to neievēroja un krāva tikai visas olas vienā čupā. «Kur tu tik daudz liksi,» es domāju, «tur jau pusgadam ko ēst... Nevarētu man kādu iedot?»

Bet neba krusttēvs visas olas apēda. Dažas es tur skapī redzēju vēl ilgi valstāmies. Es tās pie gadījuma aptaustīju, pacilāju: bij pilnīgi izkaltušas, vieglas, kā koka.

Silķes

Daudzreiz es tiku dzirdējis, ka silķe un kartupelis esot tāds ēdienu pāris, kurus tikpat labprāt ēdot ubags kā ķeizars. Es nezinu, vai ķeizars silķi ēd tā vienkārši ar ceptu kartupeli, bet mēs tā ēdām, ja kādreiz pagadījās silķes nopirkt. Mēs rausām no plītes kartupeļus, noberzām pie biksēm drusku lielos pelnus un tad spiedām. Pakš! – kartupelis pārplisa un izvērtās kā milti, kūpēdami... Mēs bijām taupīgi un ēdām kartupeļus ar visām mizām. Visi teica un arī ticēja, ka tas ļoti veselīgi.

Silķes, ko pie kartupeļiem piekost, mums vis nebij daudz. Lielie dabūja pa pusītei, bet es tikai astes spuras un vēl tādu gabaliņu mikstuma pie tām. Varbūt man tāpēc bija mūžīga kāre pēc silķēm, ka nekad nedabūju viņu paēst, cik gribējās. Es gan vēl izsūkāju galvas, kad citi bija paēduši, un izurbināju acis, bet arī tas vēl bija pārāk maz. Ai, cik labprāt es būtu ēdis ikrus vai pienus, bet kas tad man tos deva? «Bērnām silķes aste,» – tas jau bija sakāms vārds un likums. Tu varēji košļāt savu asakas gabaliņu un skatīties, kā lielie ēd.

Un taisni silķes bija tās, kas mani mudināja uz pirmo apzinīgu zādzību. Šo un to man varbūt pagadījās kādreiz paņemt, kas lielajiem varēja likties kā zagšana, bet es pie tam ļauna nekā nebiju domājis. Turpreti silķes es katrā ziņā būtu zādzis, ja tikai nebūtu bijis bail.

Es reiz redzēju, ka Stibera Abrams iegāja vecmātei līdz klēti, lai saņemtu par pārdotām silķēm maksu, kas aizvien bij gaudā. – Tik ātri jau viņi no klēts vis nevarēja izskriet... Es pakāpos uz zīda ratu riteņa un drusku atvilku pār mucu izklāto apķepušo drēbi...

Siekalu man pieskrēja pilna mute kā ūdens. – Tur viņas gulēja ciešās rindās kā sudrabotas šaudekles...

«Ak jūs izlutušie Rīgas un citu pilsētu bērni, – kas jūsu acīm ir Reinera un citu konditoreju logi, salīdzinot ar to skatu, kādu man sagādāja siļķu muca žīda netīrajos ratos! Jūs tikai pieķeraties mammai pie elkoņa un sakiet: «Bitte, bitte!» Un mamma ievēd jūs iekšā, un jūs izvēlaties to, kas jums vislabāk pa zobam. Bet, ja mamma tik drīz neklausa, tad jūs turpat uz ielas sākat raudāt, un tad viņai jāiet gribot negribot, lai novērstu atklātu ģimenes ķildu. – Zināms, nabagu ļaužu bērniem arī pilsētās patīk skatīties siļķu mucās...

Jā, tur viņas gulēja, un man vajadzēja tikai pastiept roku, – un viena vai vislabāk divas būtu manas. Es tad varēju aizsauties turpat aiz stallīša un tāpat bez maizes salocīt. Tomēr – tas nekādi nebija iespējams. Varēja ieraudzīt kāds no mājas ļaudīm. Arī Abrams varēja piepeši parādīties klēts durvīs. Tad es aiz kauna nebūtu vairs dzīvot varējis. Nē, labāk es Abramam paprasišu, lai man iedod kādu pāri. Kas tad tas priekš viņa, tik bagāta žīda! Viņam naudas maks uztūcis dūres lielumā. Un siļķu vesela pušmucā! – Es nolēcu no rīteņa un gaidīju.

Iznāca Abrams ar kulīti, kurā vecmāte viņam bija iebērusi vai nu miltus, vai putraimus, un taisījās braukt projām.

«Nu tad ar dieve!» viņš teica un trausās ratos.

«Brauc, brauc vesels!» vecmāte atteica.

Nuja, te taču nemaz nebija tādas starpas, kur man savu balsi iebāzt. Es paliku neapmierināts.

Bet tad reiz kādā pavasarā mēs abi ar vecmāti gājām uz Sulainiskām. Tā bija prāva leišu sādža turpat uz Kurzemes robežām,

un tajā dzīvoja pa lielākai daļai žīdi. Man bija kašķis, un, tā kā to ar ratusmēri nevarēja nodzīt, tad vecmāte veda mani pie aptiekera. No aptiekas tad mēs gājām uz Bencelienes bodi, kur vecmātei šo to vajadzēja iepirkt.

Benceliene ar manu vecmāti bija lielas draudzenes. Mēs tikām turpat bodē apsēdināti, jo bijām tālu gājuši, un tad Benceliene

paņēma divus kantainus cukura graudus, uzpilināja uz tiem drapu un deva vienu vecmātei, otru man.

«Nē, nē, miļā,» vecmāte teica, «tādas zāles viņam būs par stiprām. Bet vai tu nevarētu viņam kādu gabaliņu sīļķes dot? Nav jau arī ēdis, kā mājā brokastā.»

To dzirdot, es cauri simtām bodes smakām uzreiz saodu sīļķu smaku vien.

Benceliene sev iemeta mutē slapjo cukura graudu un gāja, kur stāvēja vairākas mucas. Viņa iekārās vienā un izcēla lielu siļķi. To viņa man iedeva un teicās iznest no istabas maizes kādu gabaliņu, bet es teicu, ka nav vajadzīgs.

Nekad es nebiju veselās siļķes turējis savās rokās. Brīdī es viņā noraudzijos un tad cirtu zobus apaļajā mugurā. Cik lieliski tas smeķēja! Vēl tas kumoss nebij norīts, kad gribējās jau otru kost. Es noplēsu vienu sānu līdz asakai un izcēlu veselu gabalu ikru. Kā tie sprakstēja un sprikstēja, kad kodu. – Aiz bodes galdiem stāvēja neliels skuķis, Bencelienes meita, un, acu nenovērsdama, skatījās, kā es ēdu. Kad plēsu otru sānu nost, viņa smējās, raustīja plecus un teica savai mātei kaut ko žīdiski. Arī Benceliene paraudzījās uz mani un pasmējās. Vecmāte, to ievērojusi, piebilda:

«Viņš jau man riktīgs siļķu ēdējs, ar tām viņu nekad nevar atbarot.»

«Ar astes spurām,» es nodomāju un lupīju tikai tālāk.

Uz beigām siļķe kļuva ļoti sāļa. Mēle un visa mute man kvēloja kā ugunis.

«Redzēs gan, ka tu aiz dzeršanas tagad neglābsies,» vecmāte, kā manu nelaimi zinādama, ierunājās.

«Nekā!» es atteicu un noliku siļķes galvu līdz ar garo asaku uz bodes galda.

Zemē sviest taču nevarēja, jo te nebija neviena suņa, – kamdēļ tā mazā skuķe atkal smējās? Var būt, ka brīnējās par to, ka es tik daudz apēdis. Varbūt beigās kļuva žēl. Varbūt dodama Benceliene domāja, ka kādu pusi atlikšu atpakaļ.

Bet nu gan es biju paēdis. «Jā,» es, muti slaucīdams, domāju, «cik taču maz cilvēks var apēst.» Līdz šim man aizvien likās, ka, ja

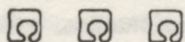
137 tikai dotu, es apēstu vismaz piecas siļķes. Un tagad? Jau no vienas pilnīgi pietiek. Un ja vēl ar maizi būtu ēdis!

Vecmāte bij visu sapirkusies un ar Bencelieni diezgan izrunājusies. Mēs atvadījāmies un gājām.

Ceļā es pie katra grāvīša gūlu klāt. Pa ūdeni man turpat pie deguna kā knipas uz visām pusēm sitās tārpī un ložņāja lielas ūdens zīles, bet es aizmiedzu acis un dzēru.

Kad vakarā vecmāte stāstīja citiem, ka es apēdis veselu siļķi bez maizes, – vectēvs man uzlika uz pleca savu smago roku tā, ka es nošķiebos pavisam uz vienu pusi, un teica:

«Tā vajag... Ēd sūru un dzer skābu, tad ne zemē nesapūsi!»

Tinte

Struņģa Anne man iedāvināja tādu burtņicu ar četrām lapām un skaistām zilām līnijām. Es jau uz tāpeles rakstīju visus mazos un arī lielos burtus, bet uz melna balts nebūt tik skaisti neizskatījās kā melns uz balta. Tāpēc es centos tikt pie tintes. Tiklīdz dzirdēju suņus rejam, skrēju pie loga skatīties, vai nenāk žīds. Bet tādi vien tukšinieki nāca, kam tādas mantas nemaz nebij, un mana burtņica stāvēja dikā.

Bet tad kādā rītā saimniece, pie plīts stāvēdama, māja man ar roku. – Es piegāju.

«Vai tu redzi, kas man te tai katlā?»

Es pastiepu kaklu un skatījos. – Saimniece tur maisīja tik melnu šķidrumu kā tinti.

«Kas tas ir?» es vaicāju.

«Es vāru tev tinti, citādi jau tu vairs nevienam žīdam miera nedod.»

Kas par laimi! Cik laba taču viņa bij, šī saimniece, pa reizai.

«Jā, jā! Bet tad tev arī vajadzēs visu to katlu izrakstīt. Nu, – bēdz nost!»

Saimniece sāka celt no katla melnas dzijas gabalus. Es skrēju pie mātes, lai dod man kādu trauciņu, kamī tinti ieliet, un māte man iedeva tievu, garu pudelīti. Tai gan nebija ne mazākās līdzības ar istu tintes trauku, bet tomēr tas bij no stikla un varēja jau tūlīt redzēt, kas tur iekšā. Es gribēju tinti turēt uz loga, lai ar to paleptos, kad atnāks kāds viesis vai žīds. Es tad paklungšīnāšu pudeli un teikšu: «Nu, diezi vai man tās tintes visam gadam pietiks?» – Cilvēks, kam sava tinte, nebija vis vairs ar pliku roku ņemams.

Saimniece pielēja manu pudeli netālit pilnu. Es ar prieku viņai par to pabučoju roku un palīdzēju katlu iznest ārā. Ar vienu roku es biju pieķēries pie katla stīpas, bet otrā cieti turēju savu pudeli. Katlu mēs izgāzām istabas galā, vagā, un melna straume, zili putodama, laidās lejup. Es gāju straumei līdz. Man bija žēl, ka te iet pazušā tik daudz tintes. Reizā ar straumes gaitu es biju nonācis pie lejas vītoliem. Te nu mēs apstājām.

Vai nevajadzētu izmēģināt?

Es nolauzu tievu vītola zariņu, iemērcu to savā tintē un uzrakstīju uz nozāģēta vītola zara gala A. – Tinte bij melna kā ogle.

Te man jāja garām krusttēvs. Viņš veda vienu zirgu pie rokas un teica, ko es tur blēņojoties, vai negribot labāk pajāt.

Nu, atteikties jau, protams, nevarēja. Es pieslēju tintes pudeli pie vītola saknes un gāju. Bet tad es iedomājos, ka tinte tur var izlīties, un ņēmu labāk līdz. Lai krusttēvs neieraudzītu, es pudelīti iebāzu bikšu skotelē. Nebija jau viņa tik pārāk pilna, ka būtu jābaidās no izliešanas, ja arī mazliet pašķiebtos. Krusttēvs mani viegli uzcēla zirgā, un mēs jājām. Mēs jājām uz pašu lauka galu, kur redzējām

ecēšas, sarkanā māla piekalnītē. Pa pļavmalas celiņu mēs palaidām pilniem rīkšiem. Man vajadzēja ieķerties ar abām rokām krēpēs un kājas cieti spiest pie zirga sāniem, lai nenoveltos zemē.

Kad tikām galā, es savu tinti biju pavisam piemirsis. Es šjūcu gar zirga sāniem zemē tik svabadi, it kā man skotelē nekā nebūtu. Bet – te nu bij! Uzreiz es jutu aukstumu gar kāju plūstam un, galvu pašķiebis, ieraudzīju, ka viss bikšu sāns, no skoteles līdz pat apakšai, melns. Es tikko nepakritu aiz izballēm. Labi vēl, ka šis sāns nebija pret krusttēvu.

Es gāju uz mājām ļoti ilgi. Man ceļā tik daudz bij ko apbrīnot. Vīspirms es izvilku no skoteles savu nelaimīgo pudeli. Vēl maza bišķīte tur bija. Es tomēr apņēmos to nest uz mājām, kaut gan pirmajā brīdī likās, ka vajadzētu likt to pret kādu akmeni un mājā teikt, ka jānot saspiedās. Žēl bija tintes, bet arī bailes sirdi māca. – Gar ežmali ejot, man vajadzēja cilāt akmeņus un velēnas, lai paskatītos, kas zem tiem mājāja. Man gan nebija nekur jāskrien. – Pie vītoliem es vēl drusku parakstīju un tad tikai gāju augšā.

Istabā es griezu vainīgo sānu aizvien tā, ka lai tas nebūtu mātei acīs, bet es nepavisam nebiju iedomājies, ka arī citi cilvēki var manu nelaimi ieraudzīt.

«Ak tu tētīt, – ko tas zēns jau norakstījis!» saimniece, tikko pa durvīm ienākusi, iesaucās un sasita plaukostas.

Es sastingu tā, ka nevarēju vairs ne pakustēt, ne vārda izteikt. Ap mani sanāca visas sievas, grozīja mani, šūpoja galvas un visvisādi izrunājās.

Dieva laime, ka tas notika pavasarī un pie tam vēl saules dienā, kad arī lieliem un pat veciem cilvēkiem par visu tikai pasmiešties vien gribas.

Bakas

Pavasārā saimnieku Jancis saslima ar bakām. Ilgu laiku viņš gulēja kambarī, un visi teica, ka miršot. Veda dakteri vairāk reižu. Es ar bailēm glūnēju gar loga stenderi, kad viņš ienāca un izgāja. Priekš manis dakters bij tas pats, kas Ziemassvētku nāve. Es zināju, ka tas ir cilvēks un ka viņš nevienam nekā ļauna nedara; bet tomēr, ja būtu nācis man klāt un gribējis man rokas pielikt, es būtu skrējis sienā kā jērs.

Jancis nemira. Nāca siltāks laiks. Uzplauka koki. Viss celiņš no istabas gala līdz lejas vītoliem bij ar pieneņu ziediem kā ar zelta dukātiem nobērts. Lejā ziedēja jau gundegas un drūvenītes. Kad iekritu tajās, aukstie vēji skrēja pāri. Sāka dārziņā jau smaržot cerīnes. Un kādā dienā Janci ar palagu aiznesa no kambarīša uz klēti, lai guļot nebūtu tik karsti.

Nu es bieži vien sēdēju uz klētspriekšas puķu pilnām saujām un vaicāju saimniecei, kad garām gāja, ko Jancis dara.

«Guļ,» viņa bēdīgi atteica un uz manām puķēm nemaz neskatījās.

Es labprāt būtu sūtījis tās Jancim, bet neiedrošinājos savu vēlēšanos izteikt. Un tad, kādā dienā, kad neviena cilvēka sētsvidā nebij, es ielāvijos saimnieku klēti pie Janča. Sākumā es nekā nevarēju izšķirt. Es it kā apdullu, jo klēts bij tumša un savādas smakas pilna. Bet tad es pamanīju gultas galu un gāju turpu.

«Janci!» es saucu.

Jancis kaut ko ģurdēja man pretim.

Es piegāju un ieraudzīju, cik Jancis briesmīgs izskatījās. – Viņam nebija ne acu vairs, ne deguna. Visa seja izskatījās kā

sakrevējusi koka miza, bez kāda veida. Tādas pašas bija arī rokas.

«Dzert!» Jancis sauca. «Mem, dzert!»

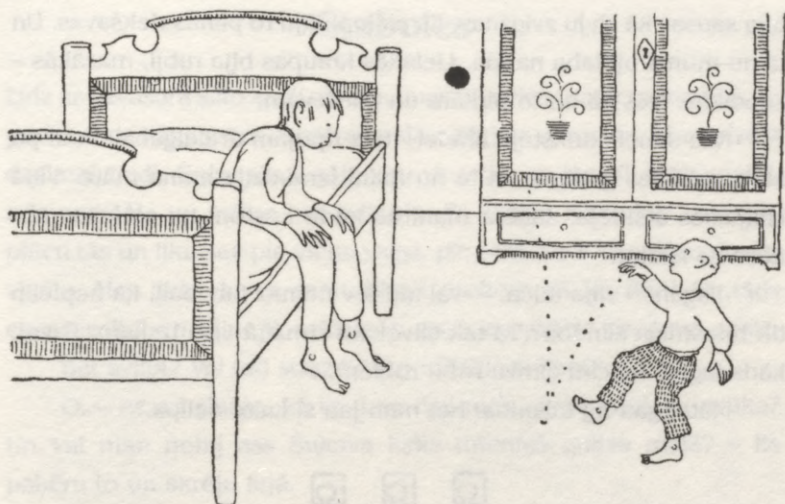
Es izskrēju laukā un pateicu saimniecei, ka Jancis prasa dzert.

Saimniece tā savādi uz mani paskatījās, bet neteica nekā jauna. Gluži otrādi! Pusdienā viņa man iedeva ar sviestu apsmērētu mīkstas maizes gabalu un krūzīti salda piena.

«Nevajag baidīties,» viņa teica, «tad tev nelips neviena slimība. – Bet tikai piesargies, ka tava māte vai vecmāte neierauga...»

No tās dienas sākot, es bieži vien saviem ļaudīm nozudu. Es teicu, ka iešu staigāt pa ganībām, ka meklēšu putniņus, rakņāšos pa grantsdobi, ēdīšu skābenes rudzu grāvī... Māte man labprāt atļāva šai sērgas laikā no mājām prombūt. Viņa pat priecājās, kad manis sētā neredzēja. Bet patiesībā es ikreiz tad biju pie slimnieka. Gan es zināju, kā paslepšus tur iekšā un ārā tikt.

Pamazām Jancim kļuva labāk. Jau viņš kādā dienā varēja acis atvērt, kaut gan sūdzējās, ka redzēt nekā nevarot. Ko tad šis būtu redzējis, kad klēts vienīgais lodziņš bij ar drēbēm aizbāzts. Ārsts bija teicis, ka gaisma varot acis izmaitāt. Tā, kaut gan lēnām, tad tomēr pienāca laiks, kad Jancis varēja jau gultā sēdēt. Tad viņš pārlika kājas pār gultas malu un raudzīja celties. Sākumā tas neizdevās, bet pēc dažām dienām jau mēs staigājām. Mums turpat klēti bija veca lielgabala lode. Ar to mēs tagad ripojām. Klēts vēl vienmēr bija tumša; kaut gan jau nu pa reizai pataisīja lodziņam vienu malu vaļā. Ak, kā Jancim tad gribējās iet un paraudzīties drusku laukā; bet viņš tomēr bij tik prātīgs, ka atturējās kārdinājumam pretī. Bet par to man vajadzēja visu izstāstīt, kā tagad izskatās stūra ābele, kā jaunās plūmītes vecajā dārzā, ko mūsu

stādītās eglītes dara un cik strazdu pāru ir istabas gala bērzos. Ik dienas, ja kas ārā bij no jauna klātu nācis, es pastāstīju. – Viņš netīcīgi kratīja galvu, kad teicu, ka pilnajām rozēm jau ir pumpuri. «Tad jau drīz būs Jāņi!» viņš iesaucās un sāka raudāt.

Es svaidīju Janča mazo gumijas lodīti un likos, ka viņa raudāšanas nedzirdu. Varbūt ka viņš negribēja, ka esmu viņa vājā brīža liecinieks. Tas pārgāja. – Drīz vien arī Jancis sāka lodīti ķert. Viņš to ķēra un svieda un sviezdams aizvien teica:

«Brenc, trenc! Juri, turi! Un tu, Mārtiņ, duri!»

Es smējos, ķēru, sviedu atpakaļ un saucu:

«Juri, turi!»

Visu teikumu atkārtoti pakaļ sacīt man bij kauns.

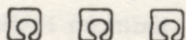
Kad mums nepatika vairs ar svaidīšanos ņemties, tad apsēdāmies uz gultas malas un lupinājām nost Janča vātis, kuras tagad

bija sausas kā zivju zvīgzņas. Es pielupināju to pilnas riekšavas. Un tā nu mums bij laba nauda. Lielākās kraupas bija rubļi, mazākās – kapeikas. Mēs šo un to pirkām un pārdevām.

Kad Jancis drīkstēja ārā iet, mēs ripojām ar lielgabala lodi pa klēts priekšas grīdiņu, un te nu mani ieraudzīja mana māte. Viņa izbijusies atskrēja, saķēra mani kā kādu kustoni un skriešus aiznesa uz istabu.

«Pagāns,» viņa teica, – «vai tad tev nemaz nav bail, ka nepielip tik briesmīga slimība? Tā tak cilvēkam izmaitā visu izskatu. Pavej, kāds tagad Jancim ģimīs, robu robiem...»

Mātei gan bij taisnība; bet man jau šī kaite nelīpa.

Stabules

Līdz ar pavasara silto sauli aizvien augstāk cēlās mana sajūsmība un prieks. Kur kāju spēru, olnīcas malā, grāvjos, ežmaļos, visur vizēja dzeltenie ziedi. Gaisā cīruļi gāja viru virumis, un strazdi bērsu galotnēs parkšēja un svilpa, un svilpoja. Es skrēju no puķes uz puķi, plūcu tās un liku sev pie viena vaiga, pie otra. Es it kā savienojos ar viņām. Man likās, ka es esmu tikpat dzeltens kā šie ziedi. Un tāds es patiesībā arī biju: jo mūs taču visus apspīdēja dzeltena saule.

Bet svilpt? Vai tad strazdi vien mācēja svilpot?

O, – es arī zināju, kā to dara. Vai man gludu vītolzaru trūka? Un vai man nebija ass Šukava kalts tuteniņš gultas malā? – Es paķēru to un skrēju lejā.

Tur lejā, kāpostdārza galā, pērnajā pavasarā bija nozāģēti daži veci vītoli. Nu tiem bija ataugušas atvasas, smuidras un lidzenas kā stiebrī. – Es uzrāpos līdz atvasām un nožilīju vienu. Tad es šjūcu zemē, sēdos sulas pilnajā zaļumā un sāku strādāt. Spīdēja saule, un visapkārt ziedēja pienenes. Man bija silti un jautri ap sirdi. Es te biju pilnīgi viens; tikai zāles zaļums mani apņēma kā mikstām rokām.

Ilgī man vajadzēja griezt un graizīt, līdz gludais koka gabaliņš dabūja stabules veidu. Tad es liku to sev uz ceja un sāku ar tuteniņa spalvu to bez žēlastības dauzīt. Es situ vienādā taktī un pie tam skaitīju bez apstājas, reizi pēc reizas, pazīstamos burvības vārdus, bez kuriem stabule neatlec:

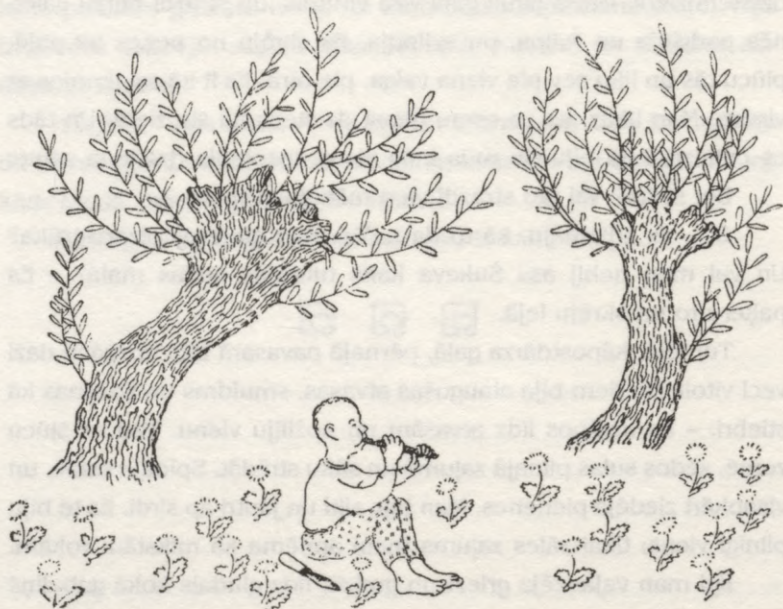
«Atlec, manu

Stabulīti;

Vilkam kauliņš,

Man – tā ādiņ...»

Gaišā vītola miza ar katru sitienu kļuva tumšāka un tumšāka, jo sasistājās vietās spiedās cauri mizai ūdens. Beidzot es ņēmu stabules atmizoto galu zobos un ar abām rokām griezu. Prakš! – un miza griezās svabadi ap koku. Nu tikai vēl vajadzēja atgriezt

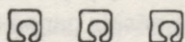
priekšējam kauliņam tādu sloksnīti, lai dvaša var tikt līdz mizā iegrieztajam robam, aizbāzt tievgalim koku priekšā, un – stabule gatava.

Kas par mīkstu skaņu!

Es sēdēju zālē starp pienenēm un stabulēju, acis piemiedzis un vaigus piepūtis. Es pavilku kociņu gan vairāk uz āru, gan pastūmu dziļāk iekšā. Tā es varēju skaņu mainīt no zemākās dūdošanas

147 līdz vissīkākajam svilpienam. – Krāsas un skaņas! Viss vienādi spilgts un gaišs. Es te izbaudīju pavasari visā viņa krāšņumā. Es taču plauku, es tiecos kā jauna lapa izplesties un līgoties vējā un saulē... Ja nu tur no augšas raudzījās uz zemi Dievs, tad viņš manas gaišās galvas nevarēja atšķirt no pieneņu ziediem. Un mana stabulēšana pilnīgi sakusa ar cīruļu dziesmām un ar strazdu svilpošanu. Bet var būt, ka viņš mani tomēr redzēja un ievēroja. Varbūt viņš lika eņģelim pasaukt manu tēvu, saņēma viņu pie elkoņa, rādīja un teica:

«Redzi, Jāni, kur tavs dēls zem vītola. Tu viņu atstāji bāreni. Viņam mugurā pakulu kreklis, bet viņš stabulē un zied kā puķe. Jo uz zemes tagad ir pavasars.»

Dārtīte

Nevaru īsti lāgā atcerēties Dārtītes ārējā izskata. Zinu tikai, ka viņa bija diezgan liela auguma, kaulaina, resnu degunu un laikam baktērētainu seju, – bet varbūt arī ne. Toties labāk manā atmiņā ir uzglabājies viņas iekšējais izskats.

Dārtītei bij varbūt gadu piecpadsmit, kad viņa mūsu mājās ganos gāja. Viņa bija liela govju pērāja un gāja bieži vien uz purvu bērza klūgās. Viņa atnesa pa veselam kūlam klūgu, nolika dārziņa malā zālē, lai nesakalst, un ikreiz, kad dzina govīs laukā, paņēma vienu. Vakarā no tās bija palicis negarš sprungulis Dārtītes padusē. To viņa iesvieda žaģarainē. Vismaz simtu jaunu bērzu viņa iznīcināja pa visu vasaru.

Zeķi vai cimdu Dārtīte nēsāja ganos līdz pa nedēļai, pat divas nedēļas, kamēr tad beidzot adījums nāca gatavs. Tur gadījās dažādi iemesli: tad izgaisa dažas adatiņas, tad adīklis mājā aizmirsās, tad skrienot adīklis bij kaut kur aizķēries un nomukuši visi valdziņi vai atkal kamols izkritis no kulītes un notrūcis. Ja adīklis bij balts, tad pēc beigta darba zeķe vai cimdš izskatījās kā no pelniem izvilks. Reiz pat Dūmaļai bij tikusi pie Dārtītes adīkļa.

Dūmaļai bij paraža vai arī nepieciešama vajadzība visu ko zelēt, kas tikai pagadījās. Ķieģeļu gabalus, kokus, vecas lupatas viņa grauza stundām ilgi. Tā nu Dārtīte reiz paskatās: kas tai Dūmaļai tāds spīdīgs pie purna?

Ak tu tētīt! – Tās jau adāmās adatiņas... Visa garā zeķe jau govij mutē, tikai adatas saspraislojušās gar purnu, nodod grēka daritāju.

Nu mēs abi ar Dārtīti skriet govij pakaļ un kliegt, lai atdod.

Pēc ilgas, ilgas dzenāšanas Dūmaļa tomēr izlaida glumo vistoki.

Pie dobes izskalojusi, Dārtīte atrada, ka zeķes stulms ir pilnīgi samalts, ka to nedrīkst ne saimniecei rādīt, ne arī teikt, kas noticis. Zeķe bij ar visām adatiņām pazudusi, un diezgan. Bet Dūmaļai tās nedarbs tika atmaksāts vispilnīgākā mērā. Dārtīte tai apmeta ap kaklu savu rūtaino priekšautu un, ar kreiso roku govi turēdama, ar labo velēja vienā velēšanā, kur vien pieklūdama, – visvairāk gan pa purnu kā pa vainīgāko vietu. Viņa meta mieru tikai tad, kad diezgan resnais klūgas gals bij sadrupis smalkās druskās. Govs sākumā skrēja cik spēka un vilka Dārtīti līdz kā kodeļu, bet beidzot apkusa un sāka soļot, galvu grozīdama uz visām pusēm, acis aizmiegusi, lai vismaz tās pasargātu no sāpīgajiem sitieniem.

Vakarā saimniece brīnējās, kāpēc gan Dūmaļai tik sapampusi galva un aizpūļojušas acis.

Būšot tārps iecirtis, Dārtīte domāja.

Čūsku mūsu purvos nemaz nebij, un saimniece Dārtītei neticēja, bet gan visi norunāja, ka tas būšot katrā ziņā no caurvēja. Un aizbāza stalla vienīgo lodziņu.

Mana sirds tā vien dega izteikt visu, bet es to nedrīkstēju darīt, jo biju nopirkts. Dārtīte man apsoliņās atnest no savas mātes, kad tikšot ciemā, dažādus putnus un zvērus, kuri dziedot, rejot un kautcot. Par to man vajadzēja dot vārdu, ka nestāstīšu nevienam cilvēkam, ja Dārtītei kas ganos atgadītos. Es ticēju viņas solījumiem un biju kluss visu vasaru, kaut gan ik dienas nācās redzēt dažādus nedarbus. Kā tad lai es arī nebūtu ticējis, kur lieta bij tik skaidra.

«Kur tad tava māte ņems tādus zvērus un putnus?» es vaicāju.

«Kur ņems?» Dārtīte tikai izbrīnējusies iesaucās. «Kur tad kungs muižu ņem?»

«Kungs ir bagāts, viņš var muižu uztaisīt.»

«Un es?»

«Tu varbūt mani tikai māni...»

«Kā muļķis! Kas man par labumu šo mānīt? Ja netici, – nedabūsi ar' nekā. Domā, liels prieks tev viņus tā par nieku atsviest? – Redz, man jau tie kustoņi visi stāv lādītē, tikai jādabū šurp. Mana māte, kad bij jauna, dzīvoja pie kungiem Ratkuņos, un tur preilenes visas savas spēļu lietas atdeva viņai priekš manis. Redzēs vien, kad mana māte kādreiz atnāks manis apraudzīt, vai neatnesīs kādu zirdziņu vai sunīti?»

«Vai stārķis arī ir?»

«Domā, ka ne? Un tam ir garas sarkanas kājas un liels sarkans knābis. Un, kad rausta tādu drātīti, tad knābis papešas un sitas kopā. Stārķis klabina.»

Es palēcos gaisā.

«Un strazds?»

«Ir visādi putni. Es jau saku: man liela kaste pilna. Strazds svilpo. Un lakstīgala, tā izloka visvisādi balsi. Ir arī lopi un daždažādi ķēmi. Govs ir ar lielu tesmeni, un, kad paspiež cīcus, – tek piens. Apdomā – īsts piens! Kad ievajagas, – tikai paslauc.»

Tas bija brīnišķīgi. Šie stāsti un solījumi mani turēja kā burvībā. Es pilnīgi noklusēju visus Dārtītes nedarbus. Meitai un saimniecei viņa zaga dažādas pogas un bantītes. Ganībās viņai priekš šādām lietām bija sava noliktava zem bieza paegļu krūma. Šo noliktavu es atradu tikai tad, kad Dārtīte, uz miršanu gulēdama, bij man visus noslēpumus atklājusi. – Bet man ir jāstāsta, kā Dārtīte tika pie tik grūtas slimības.

Pa vairākām audzītēm mums bija kādu desmit pērķļu vārnu. Būtu bijis vairāk, bet mēs jau dažus bijām iztukšojuši uz Lieldienām, jo vajadzēja taču olu. Tomēr, pēc mūsu aprēķina, ja arī katrā pērķlī būtu tikai divi vārnēni, ir tad jau būtu gaļas diezgan visai saimei. Kad nu vārnu bērni bij tik lieli paauguši, ka varēja gandrīz jau pērķli atstāt, tad Dārtīte no tiem gribēja iztaisīt brangu cepeti. Viņa nolēma vienā dienvidā izkāpt visus pērķļus, putnus nomaitāt un atnest saimniecei, lai tikai plūc un liek katlā. – Es teicu, ka pāpriekšu vajaga aprunāties, diez vai saimniece būs ar mieru, bet Dārtīte atteica, ka es nekā nezīnot. Kura saimniece tad likšot vārnas mājā nest? Viņas tak baidoties, ka pasaule nesāktu runāt, ka saimi baro ar vārnas gaļu. Bet, kad putni būšot bez galvām, tad cits nekas vairs neatlikšot kā pieņemt. Un tā mēs kādā jaukā dienas vidā ņēmām lielu grozu un gājām.

Mazākajos kokos bij man jākāpj, lielajos kāpa Dārtīte. Pāris pērķļu bij jau tukši, bet citos mēs atradām pilnīgi pieaugušus putnus, kuri izbrīnējušies rāvās cits pie cita un ieplēta briesmīgi platus knābjus, līdzko cēli roku.

«Svied tikai zemē!» Dārtīte kļiedza.

Man bija bail likt roku nikno knābju tuvumā, un es tāpēc laužu kādu zaru un ar to izgrūdu nevarīgos putnus no siltā šūplja bez žēlastības. Tie metās zaros, plēta spārnus un mēģināja lidot. Dažs aizdelverēja pa gaisu lielu gabalu, bet lielākā daļa ķerca tik un nobūksēja lejā smagi kā velēnas. Tur tos sagaidīja droša nāve.

Zemē nokāpis, es atradu izmestos putnus jau bez galvām, asinīm aptraipītajā grozā. Vecās vārnas griezās gaisā pār audzīti un brēca nemitīgi: «Dārt! Dārt!» Bet Dārtīte tikai smējās, mauca grozu uz rokas, un mēs gājām uz citu audzīti, uz citiem pērķļiem.

Gadījās, ka vārna bija ietaisījusies smuidra bērza galotnē. Tādā es neiedrošinājos kāpt, un Dārtīte to vajadzēja pašai darīt, jo nevarēja taču atstāt Dieva dāvanu. Man vajadzēja stāvēt tad lejā un labi uzmanīt, kur katrs no nomestajiem putniem paliek. Es redzēju, ka dažs no tiem aizauklešoja cauri audzītei un ielīda rudzos, bet neteicu nekā. Man bij tik liksmi ap sirdi, apzinoties, ka esmu izglābis

kādu dzīvību. Tomēr visus glābt es nevarēju, un dažus man vajadzēja uzrādīt. Putns bēga. Dārtīte asiņainu tuteni dzinās pakaļ. Kad putns manija, ka nav iespējams izmukt un noslēpties, tad pieplaka, atlieca plaši ieplestu knābi sev uz muguras un sagaidīja vajātāju, acis vārstīdams. Bet Dārtīte nebija bailīga: viņa sakampa vārnēnu aiz spārnieniem un – tad es novērsos, lai nebūtu jāredz šausmīgais skats.

Vārnu pār mūsu galvām salasījās aizvien vairāk un vairāk – vesels padebess. Reizēm mums vējš vien gar ausīm nošalca, tik tuvu bija vārna garām aizbrāzusies, gribēdama uzbrukt, bet pēdējā brīdī tomēr izbijusies.

«Ko jūs brēcat.» Dārtīte smējās, «ko jūs pakaļ skrienat? – Galvas jau mēs atstājām turpat.»

Pēc pēdējā pērķļa mēs izkrāvām visu savu laupījumu no groza laukā zālītē un saskaitījām. Bija divdesmit divi vārnēni.

«Kas par gaļu! Kas par gaļu!» Dārtīte priecājās un čāpstināja lūpas.

Mēs bijām diezgan ilgi ņēmušies, pavisam nemanīdami, kā laiks pagājis. Kad devāmies mājā, jau puiši gāja pie darba. Mans krusttēvs, kurš jāja art, redzēdams mūs vārnu padebeša aplidotus, apstājās olņicas galā un gaidīja. – Bet Dārtīte uzreiz viņa nodomu saprata.

«Iesim te taisni!» viņa iesaucās un lika arī man pie groza ķerties, jo šai esot grūti vienai pašai tādu svaru stiept, kad pie tam vēl jāsteidzoties.

Es pieķēros pie groza stīpas un delverēju līdz pa arumiem.

Krusttēvs, redzēdams, ka mēs no viņa gribam izvairīties, jāja pa lauku mums taisni priekšā – un, ieraudzījis mūsu kurvi, nopietni teica:

«Kas tad tie nu par darbiem?!»

«Kas tev bēda!» Dārtīte atcirta.

Šmīks! Šmīks! bij krusttēva atbilde, un mēs, kaklus ierāvuši, skrējām uz mājām.

Dārtīte bij kurvi pametusi arumos. Tikai pie staļļa gala tikusi, viņa iedrošinājās atskatīties. – Tur gulēja lielais grozs, kā kritis, ar visu skaisto gaļu.

Dārtīte brīdi pārlika, vai neiet atpakaļ pēc kurvja, bet es gāju šnaukādam uz klēti.

Saimniece jau stāvēja pie laidara vārtiem, dusmīga, lakatu cieti savilkusi ap acīm.

«Nu tu zirdziniece!» Viņa saņēma Dārtīti. «Jau saule launaga laikā... Ko tad jūs man tur tās vārnas bļūdinājāt? Nu, lai Dievs sargā tavu ādu, meit, ja tu man būtu kādu pērkli izpostījusi!»

Dārtīte pašķielēja uz mani, tad strauji nošņauca degunu un gāja laidarā dzīt govīs laukā.

Grozis gulēja arumos, it kā neviena nezināms.

Izdzinusi govīs ganībās, Dārtīte neparasti daudz klaigāja. Man likās, ka viņa ar to mani sauc, lai nāku. Un tiešām, – līdzko es parādījos olnīcā pie bērziņa, Dārtīte māja man ar roku.

Es apskatījos uz visām pusēm un tad laidu joniem vien uz ganībām. – Nepaklausīt es taču nevarēju, ja negribēju zaudēt skaistos putnus un zvērus, kuri dzied, rej un kauc, katrs pēc savas kārtas.

«Vai zini ko?» Dārtīte noslēpumaini čukstēja.

«Nu?»

«Nu ir slikti! Tu dzirdēji: saimniece vārnas gaļas negrib. Rudenī baložus tad viņa pati apkāva veselu lēveni; viņi kauj aitas un teļus, un cūkas, bet, redzi, tādus putnus, kuri plēs jūmtus, tos viņa žēlo. Labi! Mēs viņus izsvaidīsim vakarā pa ganībām. Bet tā pavisam par velti tik daudz dzīvību maitāt būtu grēks... Vismaz vienu mēs izcepšim un apēdīsim. Tu aizej uz māju un atnes – Pag, pag! – Ē, nevaļag vis! Man tepat jakas skotelē ir spicki no viņas reizes ņēmuma. – Vajadzētu gan sāls, bet – iztiksim arī bez tā. Tad nu tikai skrien un atnes vienu vārnēnu. Bet ņem to lielāko. Apskaties un aptausti, kuram spārnos cietākas spalvas, – tas būs vecāks un treknāks.»

Es biju ļoti priecīgs, ka tomēr dabūšu par savu kāpšanu gabalīņu cepēša, un labprāt klausīju savai pavēlniecei. – Es paņēmu uz labu laimi vienu no izkaisītajiem putniem un steidzos atpakaļ, jo baidījos, ka tikai mājā kāds nepamana un neizjauc mūsu mielastu.

Nekas, – viss gāja labi. – Putns tika noplūkts, izšķērsts, pie dobiņas izskalots, uzmaukts uz zaļa elkšņa iesma un izcepts.

«Redzi,» Dārtīte teica, «kas par baltu! Saka: zils kā vārns gaļa... Bet tā ir zila tikai tad, kad nedabū asinis notecēt, kad vārnēnus sit ar sišanu. Bet redzi, kāds ir kautsi!»

Viņa pacēla iesmu un ar pirkstiem noplēsa gabalu gaļas.

Tiešām, – tā bij balta kā piens.

«Vēl drusku par cietu.»

Dārtīte pagrozīja cepeti uz gaišās springuļu uguns, un tad mēs sēdāmies ēst.

Es dabūju veselu spārnu... Bet – tavu brīnumu – nezin kāpēc cepetis man nebūt negāja pie sirds. Gaļa bija drusku apgruzdējusi, pēc izskata tīrais jaukums, bet mutē tā pārvērtās par sāju, ūdeņainu mīklu. Pie kaula tā pat pretīga kļuva. Es ēdu, ēdu, bet tad teicu, ka vairāk negribas.

«Tik tā nelaime, ka sāls drusku trūkst,» Dārtīte atteica, «bet citādi tai gaļai nav nekādas vainas. Un tu neesi nekāds puisis, ja nevari nieka spārnu veikt.»

Vēl es drusku pamēģināju, bet tomēr. Nē, es nevarēju...

Dārtīte apēda visu putnu ar lielu kāri. Arī manis iesāktais spārns nozuda viņas lielajā mutē, kura bij kā apvilēta melniem ogļu putekļiem. Viņai, cilvēkam, nebija ne vaļas lūpas noslaucīt!

Vakarā, kad Dārtīte govīs sadzina, saimniece viņu saņēma ar garu pamācošu runu. Viņa teica, ka katram putniņam, katram kukaiņšam esot sava bērna žēl.

«Vai tava māte nekauktu,» viņa teica, «ja tev kāds galvu nogrieztu? Tu tak esi tik liela meita, – uz citu gadu jau varbūt iesvētīs, un tu vēl nezini, ka ir grēks maitāt nevainīgu dzīvību. Cilvēkam ir nodoti daudzi lopi un putni, kurus viņš var kaut un ēst, bet tie, kuri ir mežā un gaisā, – tie ir brīvi radījumi, tos mēs nedrīkstam aiztikt.»

Krusttēvs mājā bija pateicis par vārnu grozu, tāpēc tas vairs nebij ne priekš viena noslēpums. – Dārtīte stāvēja visas saimes vidū, lūpas izstiepusi un caur pieri raudzīdamās. Viņa taisījās it kā raudāt, bet asaras neparko netecēja.

Pēc diezgan garās runas saimniece lika Dārtītei iet noplūkt vārnēnus un tad tos aprakt turpat laukā. Esot tīri grēks tādu pulku spalvu zemē pūdēt. Tur varot iznākt prāvs spilvenels.

Otrā rītā, kad ap brokasta laiku atskrēju no klēts uz istabu, – atradu Dārtīti mājā. Viņa gulēja uz sava sola un drebēdama dudinjā. Viņai bija sasegti virsū kādi trīs kažoki, bet tie visi lēkāja vien, tā viņa tricēja.

«Kas Dārtītei?» es vaicāju.

«Drudzis,» māte auksti atteica.

Visu nakti Dārtīte bij skraidījusi ārā un ar savu steidzīgo duru virināšanu visu māju turējusi pusmiegā. Tāpēc visi pret viņas slimību bij vienaldzīgi.

«Tas ir lielais drudzis,» arī vecmāte piebilda. «Vajadzētu tikai krietni nobiedēt, – redzētu vien, ka būtu prom...»

Vecmāte sāka stāstīt, ka senāk – nezi kurās tur mājās – arī piesities drudzis jaunai meitai. Ne dakteris varējis ko līdzēt, ne

ārstes. Bet saimnieks reiz kampis slimnieci, aptinis tai ar deķi galvu un – blūks! prodiņā iekšā. Nogūstījusies, nogūstījusies skuķe, izrāpusies malā un – otrā rītā, kad saimnieks atnācis no lauka brokastā, – meita likusi jau putru uz galda.

«Tu jau, Lība, vesela?» saimnieks prasījis.

«Jā,» meita atbildējusi. «Paldies par zālēm.» Un nobučojusi saimniekam abas rokas.

Pēc šā stāsta saimniece ar manu vecmāti sametās ar acīm. Es nojautu, ka viņas taisās uz šausmīgu darbu. – Saimniece paņēma no plītes kakta pilnu spaini auksta akas ūdens. Vecmāte sagatavojās uz ķērienu, lai varētu noraut ar vienu rāvienu visas Dārtītes segas. – Es stāvēju kā uz virves, jau iepriekš izjuzdams briesmīgo brāzienu, kādu Dārtītei patlaban bija nolemts saņemt. Te uzreiz – visi kažoki kā ar šāvienu bij vecmātes rokās, un vesels spainis ūdens apsedza no galvas līdz kājām drebošo gulētāju.

«Au!» es iekliedzos.

Dārtīte iebļāvās kā teļš. Tad viņa sāka ķeparoties ar rokām un kājām, kā kad peldētu, slējās augšā un skrēja uz durvīm.

Saimniece viņu saķēra, noguldīja meitas gultā un sasedza no jauna ar visiem kažokiem.

Dārtīte vēl brīdi klabināja zobus, bet tad kļuva mierīgāka un – beidzot iemīga.

Uz vakaru viņa sāka sūdzēties, ka esot pārāk karsti. Viņa tagad saimniecei atzinās, ka apēdusi veselu vārnēnu bez sāls un bez maizes un tamdēļ laikam būšot viss tas nelabums. – Kad vairāk neviena istabā nebij, tad Dārtīte piesauca mani pie gultas un teica:

«Man tā kā tā būs jāmirst... Redzi, – tad ir labāk, ka tu zini... Man ir ganībās viņās stūrī, tur zem tā kuplā paegļa krūma, pie līkā

mazera bērza, ar skaidām apkrautas dažādas lupatiņas un cakas. Tās lupatiņas es šad un tad atradu uz skolas celītes, un tās cakas es notamborēju pate, ka neviens nezina, jo saimniece jau neļauj strādāt savu darbu. Tās tu visas atdod manai mātei, kad viņa atnāks uz bērēm. Un tepat aiz smēdes sausās apses caurumā ir iebāzts tīri jauns lakatels. To es nopirku no Zuska par sariem. Atdod to savai mātei, – būs tev ko ap kaklu likt. Bet tur ir vēl viens lakats, melns, puszīda, – to atdod manai mātei, jo viņa ir mana mantiniece.»

«Bet putni un zvēri? Atstāj tos man.»

«Ak tie? Nu, es pateikšu mātei, lai viņa tev tos atdod. Ko tad es ar viņiem vairs darišu?»

«Kad tad tu pateiksi?»

«Kad? – Ak jā! Nu, tad jau tu pats varēsi pateikt. Saki, ka es tā novēlēju.»

«Labi.»

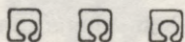
Ziņkāriņa mani dzina tūliņ uz apzīmētām vietām, kaut gan saulīte bij pie noiešanas. – Patiesi! Te bija daudz skaistu lietu. Visādi āķi, dažādas pogas un podziņas, adatas un kniepadatas. Pat gara sarkana zīda bante te bija, kura meitai tikko viņu svētdien bij kā ūdenī iekritusi. Te nu viņa gulēja, saritināta starp cakām, jostām un dažādām katūna lupatiņām. – Arī lakatus apses caurumā es atradu. Man novēlētais bija dzeltens, mazām, melnām pumpiņām, sarkanām puķītēm gar malām, – gluži tāds pats kā manai mātei. – Visas mantas es apskatīju un rūpīgi atkal paglabāju, lai guļ līdz tam laikam, kamēr atnāks Dārtītes māte uz bērēm.

Bet nākošā rītā Dārtīte jau sēdēja uz sava sola un sukāja galvu.

«Es jau būtu varējusi celties no rīta,» viņa teica, «bet kas man, slimam cilvēkam, par bēdu? Tagad es smuki mājā paēdišu brokastu un tad sāksšu staigāt. – Bet klausies: ko es tev tur vakar par tām mantām melsu, – tās ir tīrās muļķības. Kad tad es būtu ņēmusi diegus un tambori, ar ko cakas taisīt? – Un tādas lupatiņas neviens vis nemētā pa ceļa virsu. Un kur tad man tie sari radās, par ko lakatus pirkt? Es tikai karstumā tā murguju...»

Un tā arī bij. Pa dienas vidu es atkal pārmeklēju paegļu krūmu, izčamdiju apsi, – ne vēsts, ne zīmes no kādas mantas.

Nu es neticēju vairst, ka kādreiz dabūšu solītos putnus un zvērus, kuri dzied, rej un kauc, katrs pēc savas kārtas, jo zināju, ka tikai murgos Dārtīte runā patiesību.

Baznīca

Kad tēvareizi biju iemācījies skaitīt, es drīkstēju iet mātei līdz uz baznīcu. Līdz tam laikam vajadzēja apmierināties ar to, ka kalniņā pakāpies, redzēju balto torni ar sarkano jumtiņu un rāmos sestdienas vakaros dzirdēju tālu zvanišanu.

Māte apāva man jaunas dzeltenas pastalas, pate saģērbās savās labākajās drēbēs, un mēs gājām. – Ceļmalas bij spožas rasas pilnas, un mums vajadzēja augstu kājas celt, lai neizmirktu apavi. Kad tikām uz lielceļa, tad bija labi. Cik nu ceļš bij bagāts ar ļaudīm! – Te pāris braucēju, tur trīs četri gājēji, tad atkal braucēji un atkal gājēji. Un visi uz vienu vien pusi, klusi, steidzīgi. Man bieži vajadzēja palaisties skriešus, lai tiktu mātei līdz, bet es to dariju, kā kādai iekšējai pavēlei klausīdams, un tas man nebūt nenācās grūti. Kādas te pavisam svešas mājas pa ceļa malu. Kāds te savāds kalniņš, apaļš kā lodes puse. Un kā pa tilta apakšu rūc un putojas ūdens...

VĒL gabaliņš, un mēs bijām pie baznīcas. Man sirds sita kā putns cilpā. Māte satika vienu otru pazīstamu sievu, un viņas apstājās un runājās, pie akmens vales atspiedušās, bet es nedzirdēju, ko viņas runāja. Turpat lejā stāvēja baznīcēnu zirgi garās rindās, – arī tie man bija vienaldzīgi. Es tikai skatījos baznīcas baltajā tornī, skatījos uz plakano gaili augstu gaisā, un manas domas vītroja kā spārnos, augšup un lejup. Augstu torni patlaban sāka skanēt zvans. Kas par skaņu!

«Jau trešo reizi,» māte iesaucās. «Iesim nu iekšā.»

Pa mazām durtiņām mēs iegājām tumšā telpā. Tur stāvēja pāris nabaģu, atspiedušies uz saviem spieķiem.

«Tā ir ubagu baznīca,» māte teica. Un mēs gājām tālāk.

Kāds te nu bij gaišs. Pa augstajiem logiem krita spilgta priekšpusdienas saule uz dzelteniem augstiem krēsliem, uz atšķirtām grāmatu lapām, uz gludām vīriešu galvām un platiem pleciem. Mēs gājām pa krēslu vidu kā pa platu ceļu un tad iegriezāmies meitiņu pusē, kur bij vēl vieta.

«Skaiti nu tēvareizi,» māte man dūra pie sāniem.

Mēs nometāmies ceļos un skaitījām. Vietām man gan ķērās un vajadzēja sākt no gala, bet beidzot es tomēr tiku līdz «āmen» un varēju celties augšā. Māte mani uzcēla uz sēdekļa kājās, lai es varētu redzēt augstajām krēslu lēnēm pāri. Nu es varēju grozīties uz visām pusēm un apskatīt baznīcu pamatīgi.

Kaut gan māte teica, ka baznīcā neesot brīv runāt, tad es tomēr nevarēju nociesties, viņai šo to nevaicājis, jo dažas lietas

man krita acīs, par kurām pats nekādā skaidrībā nevarēju tikt. Kas tur augšā tai laktā bij par joku! Tur stāvēja saslietas vairākās rindās tādas kā skārda trūbas. Un augstajos, velvētajos griestos bija prāvi melni caurumi, no kuriem izkārās dzelzs ķēdes, un šo ķēžu galos karājās spoži, čemuraini daikti...

«Kāpēc tie tur pakārti?» es vaicāju.

«Tie ir smukuma pēc,» māte atteica. «Tie ir lukturī. Augstos svētkos tad tur sasprauž pulka sveču un aizdedzina.»

«Ir jau tāpat diezgan gaišs.»

«Ne gaismas pēc, bet Dievam par godu. Nu tagad klusi, – nerunā!»

Kā tad es varēju nerunāt? Tur pie vienas sienas, augšā, bija tāds kā kubuls ar gaisā paceltu vāku.

«Kas tas?» es atkal vaicāju un rādīju ar pirkstu.

«Tā ir kancele. No turienes mācītājs saka sprediķi. Gan jau pats redzēsi.»

Tur augšā sāka kaut kas dūkt. Es sabijos un griezu galvu turpu, no kurienes nāca šī dūkoņa.

«Redzi,» māte teica, «tur nu spēlē ērģeles.»

Tā tad resnās trūbas bija ērģeles. – Pret tām sēdēja melnās drēbēs ģērbies bārdains kungs un spēlēja. Ak, kas tās bij par skaņām! Man likās, ka tur dzied pulks bērnu, sīki, skaidri. Un tad sāk dūkt pērkons un noducina tālumā, tad nāk atkal rūkdams tuvāk, aizvien tuvāk. Nu sāk spert un dragāt. Ļaudis klieudz un sauc... Tad iestājas brīdi klusums. Baznīcēni sāk dziedāt.

Man bija kājas piekusušas, un es apsēdos. Mātei pašai grāmatas nebij. Viņa pagriezies skatījās kaimiņienes grāmatā un dziedāja. Es sēdēju un tikai klausījos.

Bija brīnišķīgi skaisti. Saule, baltas, augstas sienas, tīra grīda, visiem ļaudīm jaunas drēbes, visa telpa skan un skan... Es ieklausījos, un man sevišķi iepatikās viena skaņa, kas pārstaigāja visu baznīcu kā sīka žvadzēšana, – tas bija garī stiepts «s». Es sēdēju un gaidīju, kad šis «sss» ies atkal gar manām ausīm kā vēja pūsma...

Pēc dziesmas es atkal cēlos kājās un ieraudzīju mācītāju. Viņš stāvēja pašā dibenā un kaut ko lasīja no grāmatas. Viņam aiz muguras bij liela bilde. – Vai tas bij Jēzus, kas tur bildē karājās pie krusta? Un viena meita dzelteniem, viļņotiem matiņiem, apkārusies ap krustu un Jēzus kājām. Un vēl tur stāvēja divi cilvēki, galvas pacēlušī...

Es aizmirsu klausīties, ko mācītājs runā, jo bilde lika man daudz ko domāt. – Kāpēc Jēzus tur bija piesists? Un kāpēc šie cilvēki stāv un neglābj? Es sniedzos mātei pie auss, bet viņa mani atstūma nost, un man vajadzēja palikt vienam pašam ar savām domām.

Sāka atkal dziedāt. Žvadzošais «sss» lija kā lietus. Un dziesmas skaņām pievienojās mīksta zvaniņa šķindēšana. Es pagriezos, lai redzētu, kas tur skan.

Tepat pa ielu gāja vecs vīrs ar pliku virsgalvi un stūma garā koka galā uzmauktu stopu pa krēslu rindām, baznīcēniem gar deguniem. Pie stopa karājās divi mazi zvaniņi un pastāvīgi savā starpā runājās. Baznīcēni palieca galvas atpakaļ, kad stops patlaban garām gāja, cēla rokas un svieda tur iekšā naudu. Arī es būtu sviedis, bet man nebij.

Mācītājs uzkāpa kancelē. Nu viņš bij tik tuvu, ka es skaidri varēju redzēt grumbas viņa noskūtajā vaigā.

Un piepeši man ienāca prātā: vai mācītājam arī ir jāmirst?

Sprediķis bij garš un man nesaprotams. Es tāpēc sēdēju un domās dzīvoju pa mājām.

Es izstaigāju visas ganības, apraudzīju visus putniņu perēklišus, cik vien man viņu bija.

Vēl mācītājs runāja un runāja.

Es gāju atkal dažus likumus pa laukiem un pļavām...

Jā, nu sāka atkal dziedāt. Es paskatījos augšup: kancele bij tukša.

Vēl gara dziesma, simtiem garu «sss», un tad visi baznīcēni nolika pie zemes kā zāle.

Es vēl stāvēju un skatījos, bet māte vilka mani aiz piedurknes lejā pie sevis. Es zināju, ka nu atkal jāskaista tēvareize. Es metos ceļos un mudīgi noskaitīju bez misēšanās. Tad mēs cēlāmies un gājām laukā.

«Nu, kā tev baznīcā labi patika?» mājās ļaudis man vaicāja.

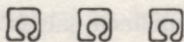
«Labi,» es atteicu.

«Nu ko tad tu tur redzēji un dzirdēji?»

«Tur bija ērģeles, saulīte spīdēja pa logu, bij Jēzus pie krusta, un viens lasīja naudu...»

«Un ko tad mācītājs runāja?»

«Mācītājs? Viņš teica sprediķi.»

Oazeits ar lilim roģim

Ap ganībām mums bij visapkārt kārtis. Govju nebij daudz, un ganišana bija viegla. Toreiz es no visa tā vēl nekā nejēdzu, bet tagad atminos un stādu jo dzīvi sev priekš acīm.

Ir rasots rīts. Zāle zaļgani pelēka. Tapat priekšā alksniši stāv kā izgriezti, bet tālāk nozūd vieglā miglā. Un, ja kāds krūms ir vēl tālāk, tad tas ar debesi jau saplūst, atdalās no zemes un paceļas gaisā. – Mēs ar māti atganām savu ganudienu. Es esmu līdz brokastam izgulējies, paēdis un tagad ar liksmu sirdi staigāju mātei līdz, mocīdams viņu ar nebeidzamu virkni jautājumu.

«Ullū! Ullū!» mēs kliedzam, staigādami pa lauka malu ārpus kāršu. «Ullū!»

Govis ēd, smaģi pūzdamas. Aitas steidzīgi plūc īso zālīti, caur pieri uz mums skatīdamās, sperdamas sīkus soliņus.

Te māte pamana, ka Dūmaļas starp lopiem nav.

Skaita.

Nav visu govju!

Citur tā nebūs kā viņā stūrī dābolā. Dūmaļa jau pazistama zagle.

«Stāvi teit, puis’, » māte saka, «un nelaid nevienas govys caur kārtim. Ja kāda lien, raug, še pātaga, – velc pa ragiem! Aitas jau tās nejaukās... Bet tikai sakliedz: pij! pij! No suņa viņas baidās. Es skriešu pēc tās draņķes.»

Man ir drusku bail vienam pašam ar tādu pulku lopu, bet ir jāpaliek. Ja nu govys sāk skriet katra uz savu pusi?

Es stāvu laukmalē un grozu galvu uz visām malām. Ka tikai kas jauns man neuzbrūk šai šaurajā, pelēkajā pasaulē. Es stāvu un

nekustos ne no vietas. – Lopi ir rāmi un klusi, un es topu drošāks. Man liekas, ka neviens nezina, ka mēs te esam, šinī vietā, un ka es te stāvu pilnīgi viens pats.

Bet es dzirdu: trapp! trapp!

Sirds man apstājas. Es redzu, nāk lēkšiem vien pa laukmali taisni šurp briesmīgs nezvērs. Vēl tikai nedaudz lēcieni – un viņš būs man virsū, un es gulēšu samidīts un beigts... Mute man iele-

šas līdz ausīm, un es laižu vaļā briesmīgu brēcieni. Pie tam man asaras birst kā pupas.

Nezvērs vēl palecas, tad tas nosēstas kā suns un saslien ragus. Bet tad viņš taisa pavisam dullu lēcieni un iedrāžas krūmos kā vējš.

«Nebļauj! Nebļauj!» māte skriedama kliedz. «Es jau tepat esmu!»

«Mem, oazeits ar lilim rogīm!» es raustīdamies saku.

Mēs tikko pavasarā bijām atnākuši šurp, tāpēc es runāju kā sauciets, kaut gan puiši mani par to pastāvīgi zoboja. Bet es tik drīz neretiski nevarēju iemācīties.

Māte pārnākusi smējās pilnā kaklā. Viņa manu āziti redzējusi, tas nebijis nekas cits kā zaķis.

Zaķis?

Un mēs sākām runāt par zaķiem. Un tad nāk lapsa, tad vilks, tad lācis un lūsis, lauva un tīģeris, un milzu čūska. Es tagad pazīstu visus zvērus un vairs nemaz nebaidītos, ja kāds no tiem cilpotu pa lauka malu šurp, ragus uzslējis.

Pusdienā māte notikumu pastāsta citiem ļaudīm. Visi smejas, un es aiz kauna nezīnu, kur līst. Oazeits ar lilīm rogīm nu ir uz katras mēles.

Es eju pa sētsvidu, – Jurks, mani ieraudzījis, kliez:

«Raug, raug, – koads tur oazeits ar lilīm rogīm!»

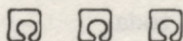
Nāk meita no laidara ar piena slauktuvi, un es stāvu istabas galā pie vārtniem.

«Vij, – oazeits ar lilīm rogīm!» viņa sauc.

Es nezīnu, ko darīt, kā glābties, un raudu, paklētē ielidis.

Vēl pēc nedēļas es krusttēvam prasu, kad viņš tēs kādu koka gabalu, sak, kas tev te iznāks, krusttēv?

«Oazeits ar lilīm rogīm!» viņš atbild.

Skroderi

Kā gan tā vīra lai es godam neminētu, kurš pašuva man pirmo drēbes gabalu tādu, ka es uzreiz kļuvu puiša kārtā! Līdz tam visi svešie ciemiņi vaicāja mātei: «Vai zēns vai meitene?» Bet, līdzko man bija bikses kājā, tūlīt man katrs labprāt sniedza savu pīpi, lai ievelku dūmu, vai arī mācija, kā runāt, kad satiekos ar meitām. Abus nedarbus es cītīgi mācījos un arī diezgan labi pratu, bet vēlāk, kad kļuvu lielāks un saprātīgāks, atmetu tā vienu, kā otru, jo maniju, ka tie man nepiederās.

Cilvēks, kurš, tā sakot, ar vienu rokas mājienu mani padarīja par vīru, bij žīds, vārdā Elijs. Parasti viņš ieradās mūsu mājās vasarā, kad sīpolu laksti jau bij šķinami, un šuva nedēļas divas vai trīs. Vispirms viņš apgērba saimniekus, tad puišus, beidzot sievietes un bērnus. – Tas bij priekš manis neapprakstāmi liksms brīdis, kad ieraudzīju pa olnīcu nākam Eliju ar nelielu pauniņu uz muguras, resnu olekti vienā, smagu gludināmo dzelzi otrā rokā. Paunā viņam bija maza šujmašīna. Dažus soļus aiz Elija tecēja sīks puišs, gadu desmit. Arī viņam bija maza pekelite uz muguras. Man likās, ka tā viņam uzsieta tikai tāpēc, lai izskatītos pēc žīda.

Ar mazo Nosti es labprāt būtu iedraudzējies, bet viņš nesen vēl kā bija sācis tēvam līdzī staigāt un nemācēja latviski. Kad es ko teicu, tad viņš tikai smējās, lielās lūpas atliecis – virsējo pie likā deguna, apakšējo pie garā zoda.

Ar Eliju es turpretim varēju izrunāties, cik vien sirds kāroja. Viņš man atbildēja laipni un mīļi uz katru jautājumu, un brīžam es pavisam piemirsu, ka viņš ir žīds. Nekad viņš neizrādīja pret mani iņnuma, kaut gan es kādreiz tiešām traucēju, jo savā bērna prātā

169 neaptvēru, ka esmu par kavēkli liela cilvēka darbā. Es maisijos pa kājām, kad viņš skraidīja ap galdu ar karsto dzelzi. Es stāstīju šo un to, kad Elijs skaitīja pātarus. Tomēr nekad viņa spīdīgi gludā piere nesavilkās dusmās. Viņa vienumēr laipno vaigu it kā apgaismoja baltā, tievā bārzda un no šņūktabaka apdzeltējušās ūsas.

Dažureiz es nosēdos aiz galda Elijam pretim un pa lielum laikam klusēdams raudzijos, kā top no līdzenas milas veste vai svārki. Elijs dziedā, dziedā lieliem dūrieniem un tad laida mašīnu darbā. Kā tad tur griezās un šaudījās, un vicinājās daždažādi daikti.

«Cik skaisti!» es saucu. «Raug, raug, – ij šitā mazā podziņā griežas!»

«Jā, katrs savu maizi pelna!» Elijs atteica.

«O, spolīte jau atkal drīz būs tukša!»

«To tu tūlit dabūsi.»

Un pēc brīža mašīna apstājās, Elijs nomauca no spožā stabiņa baltu spolīti un pasniedza man.

Nu es ar to varēju skaisti rīpot.

Lielajam saimnieku galdam stāvēja viens gals zemāk. Es liku spolīti augšgalā un tad skrēju uz lejas galu sagaidīt. Tad man apnīka vienmuļīgā ritēšana, un es iegriezu spolītei katrā galā pa mazam robiņam. Nu tikai bij ko dzirdēt: klibiks! klibiks! lēkšus! lēkšus! Vēlāk man sakrājās daudz spolišu, un es tās savēru uz diega kā klišgerus virtenē.

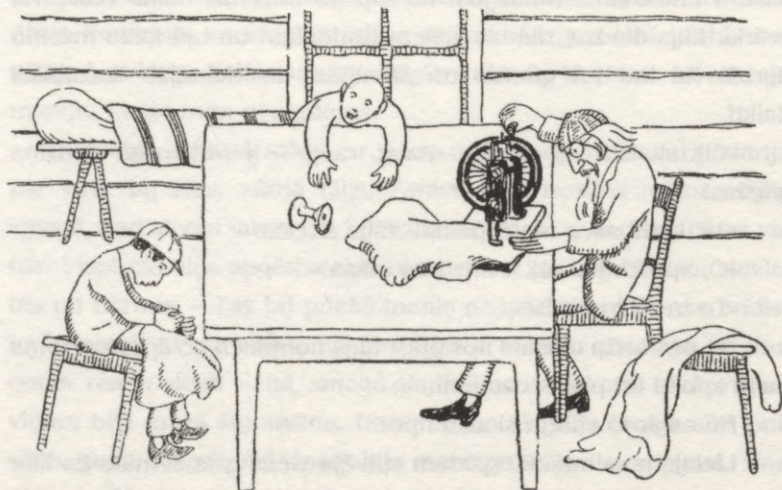
Ik rīta Elijam bij daudz moku, kamēr dabūja no sola nost mazo Nosti.

«Nostin! Nostin, – *steh uff!*» viņš, čakli šūdams, sauca, kad saule jau bij lielā gabalā.

Bet Nostins nekustējās.

«Nostin!» tagad Elijs sāka latviski, lai mēs visi dzirdētu, ka viņš dēlu nelutina, «ja tu necelsies, tad es šūšu viens pats un arī brokastis ēdišu viens pats.»

Bet arī tas nelīdzēja. Vajadzēja vecajam iet un dēlu piecelt sēdus, tad tikai tas sāka atzīrt kā no slimības. Ilgi viņš ar lielu

šņākoņu vilka dvašu pa muti iekšā un pūta pa degunu ārā un kasījās ar abām rokām, līdz tad pamazām sāka pavērties viena acs, tad abas. Nu zēns bij atkal pie dzīvības.

Parasti Nostim tūliņ vajadzēja kurt uguni un vārīt brokastu. Bet pēc brokasta viņš kā sēdās blakus Elijam, tā nekur netika līdz pusdienai un tāpat vēlāk atkal līdz vakaram. Viņš sēdēja salicis uz sava beņķīša, un lūpas viņam stiepās aizvien garākas, kļuva aizvien likākas, – viena uz augšu, otra uz apakšu.

Dažreiz lielie Elijam teica, lai izlaižot tak to bērnu paskraidit, viņš jau esot tīri kā noperējusies vista, bez dzīvības.

«Tas jūsu bērnu darbs,» Elijs tad atteica. «Viņi skrien ganos un pelna ar to maizi. Mans Nostis lai mācās sēdēt un lai liek adatai skriet, tā ir viņa maize.»

Un patiesi, zēns bij tā nosēdējies, ka piektdienas vakaros bij grūti tēvam līdzti, kad bij uz šabām jāsteidzas. – Miestiņš, kurā mūsu skroderi dzīvoja, bij labi tāju. Pirms iesāk zvaigznes mirdzēt, jau viņiem vajadzēja mājā būt, to prasīja no viņiem viņu ticība. Bet Elijs aizvien novilka pašu pēdējo brīdi un tad, paķēris olekti, uzsauca tikai zēnam: «Iamar gein!» – un bij pa durvīm laukā. – Es tad aizvien noraudzijos ilgi pakaļ, kā viņi aizgāja pa lauka malu. Vecajam garie šķiedaiņi plīvoja, pastāvīga vēja piepūsti, kas sacēlās no ātras iešanas, un olekts mētājās kā negudra uz visām pusēm. Nostim gāja pārāk grūti. Jau aiz rījas viņš bij tēvam tālu pakaļā. Vajadzēja rīksot, lai tiktu klāt, bet visu ceļu tak nevarēja skriet. Drīz vien zēns atkal jau bij lielu gabalu pakaļā un skrēja atkal. Vecais lēca pāri grāvjiem, ka noplīvoja vien, bet mazais tajos nozuda un tikai pēc brīža izkūņojās kā vabole un rāpoja tālāk.

Saimnieku Jānis pret Eliju izturējās, kā pret žīdiem vispār mēdz izturēties. Dažreiz viņš tam saņēma aiz baltās bārdas un jautāja:

«Kuram Dievam tu tici?»

«Laid vaļā, Janc, laid vaļā, – man nav vaļas ar tevi te jokus taisīt.»

Bet Jancis nelikās vis mierā. Viņš gribēja, lai Elijs teic, ka Jēzus bijis Dieva dēls.

To nu žīds nekādi nevarēja darīt. Un bieži vien viņi tā ķīvējās pa ilgam laikam.

Reiz Jānis bija uztaisījis augstas koka kājas un staigāja ar tām pa sētsvidu kā stārķis. Viņš pienāca pie loga, kur Elijs šuva, un grībēja vai nu palieļities, vai arī šo patraucēt, bet nez kas tur bij, kas ne, – uzreiz Jāņa elkone ielīda pa loga rūti istabā. Nošķindēja vien.

Nu bij no tēva gaidāms pēriens kā lietus.

Bet ko Elijs? – Viņš visu vainu ņēma uz sevis. Viņš stūmis ar sparū drēbi uz galda otru malu un nemaz neatminējies, ka zem drēbes olekts. Jā, viņš bij pat ar mieru samaksāt par rūti – divdesmit kapeiku, ja saimnieks to paģērētu.

Un saimnieku Jānis? – Es domāju, viņš tagad Eliju cienīs un turēs tādā godā, kāds vecam cilvēkam pienākas. Bet nē. – Tās pašas dienas vakarā, kad visi pārkoņi jau bija garām, Elijs dabūja ko piedzīvot. – Jānis bij bez kādas ziņas sācis ierkas skuīt pats savam sarkanajam kažokam, kuru Elijs patlaban šuva, un sagraizījis daudzās vietās glītās strēmeles. Kad nu saimniece pievāca noskuīto vilnu un ieraudzīja nežēlīgi izmaitātos ādas gabalus, – viņa Eliju nikni rāja. Ja jau roka vairs neklausot, tad vajagot iet atstaukā, kāpēc tad tišuprāt maitāt drēbes un ādas?

Elijs neteica ne vārda: tikai raudzījās uz Jāni un viegli kratīja galvu.

Jānis jūta, ka te nu būtu kas jāsaka. Viņš nekaunīgi atšiepās un teica arī:

«Tas vecais lops jau nejēdz vairs nekā.»

Elijs kļuva balts kā dvielis un ātri aizgāja uz plīti iekast dzelzi pirkstīs.

Es gaidīju, ka nu viņš, līdzko celsies, gan visu izteiks – tā par logu, kā arī par saniekotām ādām; bet Elijs neteica nekā. Vispārīgi viņš tai dienā nerunāja ne ar vienu.

Šis bij Elijam mūsmājās pēdējais gads. Visi bij tais domās, ka viņš jau par vecu, ka vairs nespēj šūt, kā pienākas.

Drīz vien es Eliju pavisam aizmirsu un varen priecājos, kad citā vasarā lielie sāka runāt, ka nu nāksot cits skroders. Tas būšot zemnieks, ne pagāna žīds. Un jābraucot būšot braukšus pakaj; jo viņam esot tāda mašīna, ko tik ar zirgu varot pavest, nevis tāda pijolite kā Elijam. Bez tam runāja, ka šis skroders esot Lie-lajā Jelgavā mācījies savu amatu un protot mēru ņemt bez pa-pīra.

Visas šīs iepriekšējās tenkas tiešām izrādījās pareizas. Bet es gan ar jauno skroderi nekad tā nevarēju iedraudzēties kā ar Eliju. Skatīdamies Kvica mēra ņemšanā, es aizvien atcerējos, kā Elijs iegrieza robiņu pēc robiņa savā dzeltenā papīra lentā; tikai pārlicca un knips! knips! Nē, nē, – nu nebij vairs nekāda jaukuma: deviņ-desmit seši... četrudesmit divi... zīmuls no aizauss laukā, drusku mutē, un tad ieraksta saplīsušā grāmatelē... Pieiešu es tikai drusku tuvāk pie mašīnas, lai apskatītos skaistās puķes uz melnā ču-guna, – jau Kvics kliedz:

«Vadzi, junkur, tu man te ko nenozodz!»

Es raudzīju dažādi pielabināties. Zirgu dārzā nāca pašlaik ze-menes gatavas. Es paņēmu krūzīti, aizgāju un pielasīju to pilnu ar ogām. Tās es klusām noliku uz mašīnas galdiņa.

«O, – jau ogas gatavas!» Kvics iesaucās, bēra tūliņ no krūzītes sauļā un ar sauju mutē. Bet, apēdis ogas, viņš tikai kādu brītiņu mani saprata. Vēlāk, līdzko gribēju tuvāk tikt, – rādīja «olekti» un draudēja ar to man zilināt plecus. Es jau arī vēl biju pārāk mazs priekš viņa draudzības. Ko tad viņš ar mani varēja iesākt? Ar saimnieku Jāni, ar to viņi kopā sapīpēja, smējās un runāja par

lietām, no kurām es nekā nesapratu. Tā es jutos atstumts un vēl vientuļāks nekā tai laikā, kad skrodera mūsmājā nebij.

Jā, tāds bij jaunais skroders. Un mānīt viņš mūs visus mānīja, tā lielos, kā mazos. Mazajiem izkrāpa šo to ēdamu un lielajiem raudzīja iestāstīt neizdevušos drēbes gabalus par visjaunākās modes. – Iznāk viņam bikses pārāk platas, – tāda mode. Otrreiz iznāk tīri uzspilētas, – atkal tāda mode.

«O, jums vajadzētu redzēt Jelgavā,» Kvics saka, «tur tagad šūn tādas bikses kā stabulītes.»

Uzšūs viņš pārāk platus svārkus saimniekam, – tiek stāstīts, ka taisni veciem kungiem tā pēc modes jāģērbjoties. Tur pa pilsētu staigājot baroni un fabrikanti, tīri kā maisos ielīduši. Citā reizē gadās puīšam uzšūt pārāk apstiepti, jā, Jelgavā atkal tāda mode. Tur kungus no muguras puses nemaz nevarot atšķirt no dāmām, tik knasti viņi ģērbjoties.

Tomēr katrai lietai ir savs laiks. Tā arī Kvīcam. Vēlāk neviens vairs viņam neticēja un sāka saukt par modes skroderi. Un tā viņš arī nomira kā modes skroders, sava amata nekad neiemācījies, kaut gan tajā darbojās vairāk nekā divdesmit gadu. – Nu viņi abi ar Eliju ir viena Dieva priekšā, kaut gan katrs savos kapos guļ: viens zem Ķišku kalna vecajām priedēm, otrs baltajā bērzu birzē miestīņa malā. Virs viena kapa stāv dzeltenām sūnām apaudzis akmens stabiņš; virs otra – asās smilgās iegāzies, saulē saplaisājis krusts, izdzisušu uzrakstu:

Pēters Kvics, drēbnieku meistars, *1862, †1908.

Linga

Vai esat dzirdējuši, kā ar lingu mests akmens dzied?

Kā nu ne!

Ja tā ir maza, gludena oliņa, tad tās dziesma ir: vuiš... un beigās kaut kur tālu laukā vai pļavā: pakš! – Ir akmentēns jau prāvāks, tad tas novelk: dimm!... un tālumā: būks! Bet, ja tam gadās ūdeni krist, tad liekas, it kā būtu sarkans nokarsēts, ar tādu šņākoņu ūdens viņu aprij. Pagadās akmens liels un nelidzens, tad tas spurks kā zvirbulis un neskrien necik tālu.

Un pašas lingas, tās ir tik dažādas! – Mēs dabūjām no mātēm vecas jostas, stāvējām uz kalniņa un lodējām akmeņus pļavā, ka rūca vien. Vajadzēja tikai jostas vienu galu aptīt ap roku un otru galu pieņemt klāt, līkumā tad iesēdināt akmeni, apgriezt reizes divas ap galvu un laist tad svabado galu vajā. Bez labas prasanas vis negāja. Vajadzēja palaist ne ātrāk, ne vēlāk kā zināmā acumirkli, citādi akmens gāja turpu, kur negribēja ne viņš pats, ne sviedējs. – Ar šo metamu tomēr nebij visai labi, drīz vien dzijas sāka staipīties, un mēs redzējām, ka josta ir neglābjami pazudusi, jo asie lauka akmeņi, ar sparū laukā raudamies, plēsa to kā ar zobiem.

Nu, kad jostu vairāk nevarējām dabūt, tad mēs ņēmām vienkāršu springuli, iešķēlām vienu galu, iespiedām iešķēlumā akmeni un laidām. Bet ar šāda veida lingu varēja strādāt tikai ar pavisam niecīgiem akmeņiem, tāpēc lietojām to tikai tad, kad nebija nekādi iespējams pie citas tikt.

Vispilnīgākā tomēr bij un palika kātainā linga. Tā izskatījās tīri kā pātaga. Tikai kātam vajadzēja būt resnākam, bez tam lokanam

un elastīgam, ar mazu šukumiņu tievgalī. Šis šukumiņš neļāva auklai nomukt, un pie tā bij laba piegulšana akmenim. Ap akmeni tad nu tika apņemta aukla, pāri šukumiņam. Auklas galā bija cilpa, tajā līda ikšķis un ar auklu savilka lokano lingas kātu liku kā kamanu slieci. Nu akmens stāvēja kā maza nastiņa uz gara, lika cilvēka muguras. Vajadzēja tikai atvēzēties un pūst vajā. Līdz ar metienu bij jālaiž cilpiņa no ikšķa nost. Tas nebij vis tik viegli izdarāms, un sākumā es daudzreiz palaidu ikšķi vajā vai nu agrāk, vai vēlāk,

nekā bija vajadzīgs. Sevišķi bailīga bij tāda svešana ļaužu un logu tuvumā, bet es tomēr daudzreiz darīju to sētsvidā, kad lielie bij pie darba un nebij, kas mani rāj.

Tā reiz es, izvilcis no paklētes saimnieku Jāņa lingu, stāvu sētsvidā un svežu akmeni pēc akmens. Dažs no tiem man aiziet gluži uz otru pusi, dažs ielien klēts jumtā – tik salmi vien paceļas tai vietā. Bet es par to nebūt nebēdāju. Man ne prātā nenāk, ka tuvumā ir istabas logi un ka klēts priekšā Jānis vilē kapāteni.

«Vai Dieviņ! Vai Dieviņ!» Jānis uzreiz iesaucas.

Es satrūkstos un raugos atpakaļ.

Jānis ir saķēris galvu, uzmetis briesmīgu kūkumu un grozās kā
apreibis pa klētspriekšu. Tad viņš ieskrien klētī.

Es iešu raudzīt, kas šim gan tik pēkšņi noticies.

Avū! – Jāņam galva pušu!

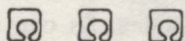
Ne nu taisni pušu, bet pierē uztūcis tāds zilums, it kā tur pat-
laban dīgtu rags. Jānis sēd uz gultas malas, birdinādams lielas
asaras un ar naža ģelzi spaidīdams zilumu.

Ienāk saimniece, Jāņa māte.

«Kas tad tev, sātan? Nu jau atkal apšķendējies?!»

«Apšķendējies gan?!» Jānis rūc un ceļ roku, lai rādītu uz mani.

Es kā bite no klēts laukā un prom pa olnicu uz ganībām.

Ripošana

Jau ilgi priekš Vasarassvētkiem mēs ložņājām pa krūmiem un kaut ko meklējām. Mums vajadzēja aizlaikus pagādāt vairākas ķeijas, lai apvist vismaz nedēļu vai divas. Tā kā bērzus saimnieks niekot neļāva, tad vajadzēja apmierināties ar elkšņiem. Mēs izmeklējām labi resnu elkšni ar krietnu, slaidi nolikušu zaru un stiepām pie zemes. Dažreiz no viena elkšņa iznāca divas trīs ķeijas, – no resgaļa liela, no tievgaļa tādām vīram kā man. Nu vajadzēja tik nocirst zaru vajadzīgā garumā un tad atzāgēt elkšni pašu tā par puspēdas uz katru galu no zara, un – ķeija bija gatava. Lai lodi labāk ķertu, tad ķeijai sānus drusku aptēsām un tēšot ieturējām virsmalu drusku slīpu, jo tā lode vairāk tika gaisā celta. Tas bij mūsu atradums, un mēs jau iepriekš priecājāmies, ka citu sētu zēniem tā neies kā mums.

Lode mums bij vairāk gadu veca. Tā bij taisīta no veca bērza puna, smaga kā akmens un sīksta kā āda. Samirkusi tā drusku it kā atpakulojās no tiem tūkstošiem sitienu, ko bija dabūjusi, bet izkaltusi bij atkal pavisam gluda un apaļa.

Jau Vasarassvētku sestdienā mēs tā paklusām iemēģinājām roku. Knaukš! Knaukš! Gāja labi. – Bet istā ripošana sākās tikai svētkos pašos pēc baznīcas laika. Bez iepriekšējas sazināšanās, bez kādas aicināšanas tad saradās tik daudz zēnu kopā, ka ķeijas vien slaistījās pa gaisu. Mēs izdalījāmies divos vienādos pulkos un tad sākām. Sitēji tika izvēlēti tie stiprākie, bet atsitienu varēja ņemt kaut kurš, kam tik pa rokai gadījās. O, visskaistākie bij šie atsitienu. Un lielas veiklības tur vajadzēja. Dažreiz redzi: lode nāk pa gaisu tev garām kā bite, bet tu – knaukš! ar ķeiju pretim. Un lode iet ar

tādu pašu sparū atpakaļ. Un ienaidniekam jāatkāpjas, jo atsitieni ir atsitējam par labu. Dažreiz atkal lode vājāk trāpīta, var redzēt – neatrīpos līdz mūsu pulkam. Ek, tad bij pretim skriešana. Daudzreiz divas un pat trīs ķeijas sametās, jo katram gribējās atsitieni ņemt.

«Ei! Gulēja, gulēja!» pretinieki kļiedza.

«Negulēja vis!» mēs visi apliecinājām vienā mutē.

Šāds miksts sitiens dažkārt bij no pretinieka puses tikai viltība. Nu mēs bijām pievirzījušies tuvāk, lai varētu ņemt labāk atsitieni, bet avū! – nākošreiz lode aizgāja dziedādama augstu pār mūsu galvām. Nu mēs metāmies pakaļ klupdami krīzdami.

«Ēj! Neaiztiec! Neaiztiec!» pretinieki jau aizlaikus kļiedza. «Jau guļ!»

Tomēr varēja vēl aizskriet priekšā, pirms lode apgula, un dot tai cirtienu pretim.

Gadījās viena puse stiprāka vai izveicīgāka, un otrie ar katru sitienu tika bīdīti atpakaļ. Sākumā tas gāja lēnām, bet tad aizvienam ātrāk. Reizām uzvarētājs ņēma tādu atsitienu, ka uzreiz par visu attālumu varēja uz priekšu tikt, jo atsitienu pretinieki nedrīkstēja atsist. – Ne ēšana vairs tādā iekarsumā bija prātā, ne citi kādi pienākumi.

Bet atgadījās arī šis tas nepatīkams pie tādas trakas ripošanas. Piemēram – iet pa ceļu kāds vecis vai vecene ciemos. Labi redz, ka zēni te ripo, bet vai tev tāds tur daudz ko skatīsies, kur lode skrien. Te uzreiz šī – klangs! atsitas pret gājēja kāju. Tas saķer trāpīto vietu abām rokām, brauka, brauka, brauka un lamājas, ņūzīti kratīdams. Dažreiz pat pakampj grēcinieci lodi un neatdod vairs. Nu ripo tāji, viens otru drošinādami, sāk tuvoties un lūgties līdzcietīgām sejām un žēlabu pilnā balsī. Bet, kad lode atdabūta, tad sitējs tikai uzsauc:

«Ēj, veci, tagad sargi pieri!»

Un reiz skolas pagalmā mēs ripodami nositām gailēnu. – Tur pie akas lasījās vista ar visiem cāļiem. Ripošana gan notika uz lielceļa, bet nez kā sitējam bij misējies, un lode ņēma pavisam citu ceļu, sānis, un kā traka spērās taisni cāļu pulkā. Mēs skatāmies: ak tu tētīt! viens jau augšpēdu un ar dzeltenajām kājēlēm airējas pa gaisu...

Starp ripo tājiem bija arī skolas Rūdis. Tas izveicīgi aplaida skatu visapkārt, vai kāds neredz, un tad metās pie cālēna.

«Vēl sirds pukst,» viņš teica un pūta putnēnam dvašu knābī.

«Ko tu pūt,» kāds no lielajiem sauca, «liec labāk saltā ūdenī.»

«Ko pūt?» Rūdis pašapzinīgi atbildēja. «Dievs zemes pītei iepūta dvašu, un tā sāka dzīvot...»

Bet gailēns neatdzīvojās no Rūda dvašas, viņš pat vairs neķepurojās. – Tad lielākais zēns izrāva cāli Rūdim no rokām un iemērcā govju silē. Un skat! Pēc britiņa tas sāka jau vārstīt acis un čiepstēt. Zēns nolika to zemē, un gailēns trūkās augšā un bija prom pie saviem brāļiem un māsām...

Mums visiem novēlās kā akmens no krūtīm.

Bet ar čigāniem mums neizgāja vis tik laimīgi. – Mēs rīpodami laidāmies pa atmatām un ganībām uz meža pusi. Tur nu netālu bij apmetušies čigāni, un pie mums atskrēja pārs čigānēnu nošļukušām bikšelēm, cepures uz acīm dziļi uzmaukuši. Viņi piebiedrojās viens vienam pulkam, otrs otram, un mēs itin godīgi ripojām tālāk. – Bet čigāniem traki gribējās sist, un mūsu sitēji to negribēja atvēlēt.

«Kaut vienu reizīti paprovēt!» čigānēns lūdās.

«Atkāpies, sātan!» sitējs tikai uzsauca.

Bet čigānēns neatkāpās; viņš aizvien turējās sitējam aiz muguras.

«Neesmu jau mulķis,» čigānēns atteica, «vai es neredzu, uz kuru pusi tu sīti? Par ko es nevaru aizvējā stāvēt?»

Bet pēc brīža čigānēns gan ieraudzīja, kādā aizvējā bij stāvējis. Uzreiz viņš sāka spļaudīties un lamāties. Mēs skatāmies, – čigānēnam visa mute, visas spļaudas sarkanas.

«Kas tev bija? Kas tev bija?» visi sauca.

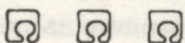
«Nu raug, šis ar to koka galu sit atpakaļ, – negrib, ka čigāns palīdzētu rīpot,» čigānēns šļupstēja.

«Nudie', zobi izsisti!» viens iesaucās.

Čigānēns aptaustīja ar roku un atrada, ka patiešām trūkst priekšā divu zobu. Nu viņš izlaida briesmīgu bļāvieni un joza prom uz būdu.

Mēs saķērām savas mantas un vilkām katrs savu malu. Arī otrs čigānēns apjukumā palaidās mums līdz, bet tad apķērās un muka atpakaļ.

Ķērāja neviens nemanījām, tomēr ripošanu atlikām līdz nākošiem Vasarassvētkiem. Ir tad vēl bailes bij no čigāniem, ja redzējām kur kādas birzes malā baltās būdas.

Pūnitē

Kad saveda sienu un naktis bij tik siltas, ka istabā, kura dažreiz dienā bij vēl krietni kurināta, nevarēja glābties, tad mēs ņēmām palagus un gājām uz pūniti. Arī te bij diezgan silts, bet tomēr pār strēķa virsu brīžam vilka it kā dzestrums. Tie bija patikami vakari, kad varēju te, smaržīgajā, platajā guļas vietā, vāloties, kā patikas.

Pa šķirbu un pa baļķu starpām redzējās sārtas debesis. Gaisma bij tik stipra, ka skaidri varēja redzēt bezdelīgu pārklus augšā uz pajumtes kārtim. Brīžam putni klusi sarunājās, tur iekšā sēdēdami. Varbūt viņiem patika, ka mēs te tik tuvu guļam... Tālumā kāds pūta tauri.

Stāstīja, ka mans mātes brālis esot krievos un pūšot tauri. – Nu man likās, ka tur viņš pūš, un es māti raustīju aiz piedurknes.

Māte grūda nost manu roku.

«Guli, ko tu cilājies!»

Bet es nelikos mierā.

«Vai tur Miks taurē?» es prasīju.

«Kāds Miks?»

«Nu, mūsu Miks!»

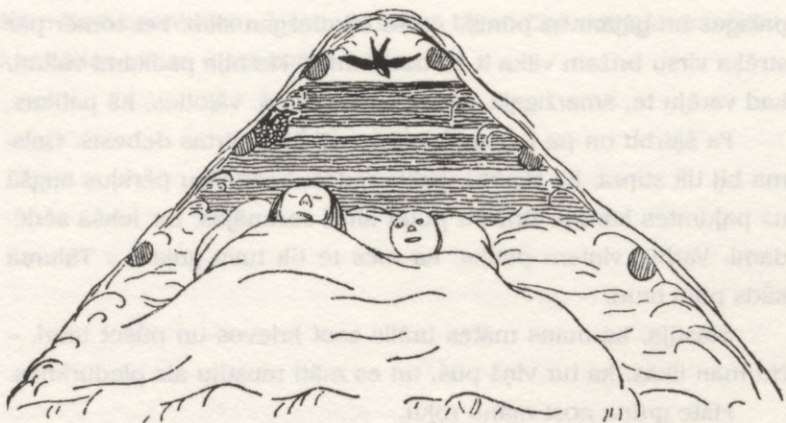
«Guli, nepļāpā niekus. Miks Dinaburgā. Dzirdēsi gan tu tik tālu!»

«Kāpēc tad nevar tik tālu dzirdēt?»

«Guli! Ritā agri jāceļas.»

Ak, šī mūžīgā celšanās. Dienā viņai darbs, vakarā domas par celšanos... Ik rīta es pamodos viens pats savā maliņā. – Tā es vienmēr biju vientuļš, un man vajadzēja vienam pašam galā tikt ar domām, ja kādas iešāvās galvā.

Es liku mātei mieru, gulēju un platām acīm raudzijos uz kvēlošajām strīpām tur apsārtušajā sienā. – Taures skaņas aplusa. Retumis tikai bezdelīgas sačukstējās klusi, kā pa miegam. Sica odi.

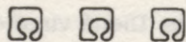

Likās, ka visa telpa ir viņu pilna, bet pie auss reti kāds iespiedzās. Bija tik tikami klausīties un skatīties, ka es noņēmos visu nakti neaizmigt. Bet tomēr... Pēc brīža es it kā satrūkos.

Kas tad tas!?

Mātes vairs nebij. Bezdelīgas jautri vidzināja, skraididamas ap saviem pērkļiem. Sētsvidā puīši runājās ar zirgiem.

Jau bija brokasta laiks.

Rites meža burvības

Uz Rites mežu mēs gājām zālēs. Patiesībā tas nebij nekāds mežs, un es nezinu, kādēļ viņu tā sauca. Tās bija zemas pļavas, vietām bieziem krūmiem apaugušas, vietām ūdens pilnas. Pa grīšļu dobēm plētās lieli kārklu krūmi un pacēlās augstas sūnotas krūtis. Tās izskatījās kā grīslī iebrīdušu brūnu zvēru muguras.

Mēs gājām abi ar māti un meklējām, kur būtu kaut kas mīkstāks priekš mūsu Piektaļas. – Aizvien tas bij pats dienas vidus, kad mums vaļa bij tā staigāt.

Vai neiet tepat jauno bērzu birzī? – Tur gārsas bij tik treknas, ka pašas lūza, līdzko piedūries.

Nē, mēs gājām labāk saulainākās vietās. Mēs līdām elkšņu krūmos un plūcām mīksto zāli, kura, saulē sakarsusi, bija smaržīga kā medus.

Lai gan mēs savu laupījumu ņēmām tādās vietās, kur izkopts nekad nevarēja piekļūt, tad tomēr tas bij nedarbs, ko mēs darījām, un mums vajadzēja izturēties klusi, lai kāds neizdzirstu. Mēs arī nerunājām ne vārda, tikai zāle dobji stīrkšēja, trūkdama no saknēm, un retumis lūza kāds sauss zars zem mūsu kājām.

Bet gadījās, ka es piepeši ieraudzīju veselu krūmu meža rožu, sārtu ziedu pilnu. Es iekliedzos. Es pavisam piemirsu mūsu stāvokļa nopietnību un iekliedzos.

Māte man iegrūda ar dūri sānos, tā ka es aizdelverēju labu gabalu tālāk, bet tas maz līdzēja. Es biju runīgs kļuvis.

«Kas tos te dēstīja?» es teicu.

«Kas tad elkšņus un bērzus dēstīja?» māte īgni atteica.

Bet drīz vien arī viņa atkusa. Viņa paliecās, paoda ziedus un teica:

«Tāda roze nav vis vienkārša puķe... Tā ir princese...»

«Pastāsti, kā tas ir!» es lūdzos.

«Jā, to es tev varu pastāstīt.»

Mēs čakli plūcām zāli, ložņājām pa krūmiem, un māte stāstīja:

«Aiz trejdeviņiem kalniem, aiz trejdeviņām jūrām senāk bijusi liela ķēniņa valsts. Bet tam ķēniņam nebijis neviena dēla, tikai viena vienīga meita, vārdā Rozīte, viņam bijusi. Bet tā tad arī izskatījies tik skaista kā saulīte. Kurā istabā nakti iegājusi, tur sveces nevajadzējis. Protams, ka tādai skaistulei arī precinieku netrūcis. Jājuši ķēniņu dēli no malu malām. To pulkā bijis arī kāds moru ķēniņš, melns kā velns. Tas princesi tik stipri iekārojis, ka kādā nakti ielauzies pa logu viņas kambarī un gribējis viņu aizvest ar varu, jo ar labu viņa pie tā negājusi. Bet kas nu bijis? – Tiklīdz princese ieraudzījusi melno ķēniņa dēlu loga rāmjos, tā pārvērtusies par dzeloņainu puķi baltiem ziediem un nostājusies puķu podā blakus savai kuplajai mirtei. Moru ķēniņš šo pārvēršanos tomēr pamanijis, izrāvis puķi un meties savā zirgā. Dzeloņi sabādījuši viņa pirkstus, asinis tecējušas uz ziediem un nokrāsojušas tos sārtus, bet moris turējis puķi cieti, cerēdams to ar savas zemes gudro palīdzību atkal pārvērst par cilvēku. Un nemaz nemanījis, ka asinis plūst no viņa rokām. Jājot pa mežiem un norām, beidzot sākusi plesties rīta blāzma, un tagad ķēniņa dēls ieraudzījis, ka viņa dārgās puķes ziedi nav vairs balti, bet sarkani. Domādams, ka princeses vietā tagad viņam rokā patiesi tikai kāds meža stāds, viņš puķi nometa noras vidū blakus lielam lazdu krūmam un steigšus devās mājup. Tur viņš savāca lielu karaspēku un gāja pret princeses tēvu, lai iekarotu sev ķēniņieni. Kā piķa upe plūda melnie pulki. Bet princeses tēvs bij aiz bēdām par princeses nozūšanu

187 aizgājis mežā un kļuvis par vientuli. Valsti bez kāda kara paņēma mori, bet princeses viņi neatrada. Princesei patika jaunā dzīve te meža klusumā daudz labāk nekā mūžīgais nemiers tēva pili. Viņa ziedēja, un viņai ienācās sēklas, un vējš tās izbārstīja, un meža strazdi tās aiznesa tālāk. Drīz vien tādas sārtas puķes piepildīja visu mežu. Kad vecais ķēniņš, kurš pa tam bija kļuvis balts kā ābele, pirmo reizi ieraudzīja krāšņo puķi, viņš iesaucās: «Tā ir tik skaista kā mana Rozīte, kuru reiz aizveda moru ķēniņš!» – «Es tā esmu,» puķe klusi atsaucās. «Tikai neplūc mani, jo tad es mirstu, tāpat kā cilvēki mirst.» – Vecais ķēniņš pazina savas mīļās meitas balsi un bija priecīgs par to, ka viņu atradis. Viņam arī nenāca ne prātā, ka vajadzētu Rozīti pārvērst atkal par cilvēku, jo mežs arī viņam bija kļuvis mīļš. Viņš dzīvoja, kamēr nomira. Tad Rozīte apsedza viņu ar saviem ziediem, un neviens nezina, ka tur trūd varens ķēniņš, jo ziedu smarža pārspēja trūdu smaku. Jā, un mirsdams ķēniņš teica: «Rozīt, es tagad redzu visus pasaules noslēpumus kā savas plaukstas līnijas. Ar savu stipru gribu tu kļuvi par puķi, ar savu stipru gribu tu kļūsi reiz atkal par cilvēku. Ja tev meža dzīve kādreiz apniktu, tad vēlies tikai – un tu kļūsi atkal par princesi, un tavi pavalstnieki tevī saņems ar taures skaņām un ar karogiem.»

Es noraudzījos uz skaisto meža rožu krūmu ar baigu cienību. Mātes stāsts man likās tik paties, ka es uz ziediem vēl redzēju moru ķēniņa asinis. Un viss stāds man likās dzīvs un maigas izteiksmes pilns. Es nedrīkstēju puķei pieskarties.

«Un redzi,» māte teica, «Rozītei vēl līdz šo baltu dienu nav apnikusi meža vientulība, un vēl viņa nevienu reizi nav vēlējusies kļūt par cilvēku. Vai tad viņai arī nav labāk tā uz vietas stāvēt,

ziedēt un smaržot, nekā mums te ložņāt un pūlēties pa dienas vidu svešu ļaužu daļā.»

«Bet viņa tak ir princese.»

«Ak, no princeses līdz ubadzei ir tikai viens solis. Vai tad es neteicu, ka viņas tēva valsti paņēma mori? Kas tad iepriekš var noteikt cilvēka ceļus?»

Un ilgi mēs klusējām, tikai zāle stirksēja, mūsu cieto roku rauta. Tad mēs nokļuvām skaistā vecainītē.

«Redzi,» māte teica, «tās ir svētās papērksnītes.»

«Kuras?»

«Nu šitās, ar tām sīki robainajām lapiņām un zaļgano čemurīņu. Tas ir ziedu pumpurs. Jāņu naktī zieds atveras, uzzied un nobirst. Tas notiek vienā acumirkli.»

Man bij brīnums, un es vaicāju, kāpēc tas tā. Kāpēc tad neviena cita puķe tā nezied?

«Neviena cita puķe jau arī nav tik svēta,» māte atteica. «Svētās papērksnītes zieds ir visas pasaules gudrības sakopojums. Viņš ir arī tik skaists, ka visas pasaules skaistumi nobāl viņa priekšā. Viņš ir kā raras piliens, kurā atspīd saule visādās krāsās; viņš ir kā prieka asara acu kaktiņā. Un, kad viņš atveras, pašā nakts vidū, tad uz acumirkli kļūst gaišs kā dienā.»

«Vai kāds to ir jau redzējis?»

«Vai tad ne? – Citādi jau nezinātu stāstīt.»

«Ak, kaut es reiz varētu...»

«Ja tik gribi,» māte noteikti atteica.

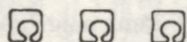
Es aizmirsu savu darbu un klausījos.

«Lai svētās papērksnītes ziedu novaktētu,» māte teica, «tev vispirms vajag būt ļoti drošam un ne no kā nebīties. Tad vēl tev vajag lielas dzelzs nūjas un zīda nēzdogs. Dzelzs nūja ir smaga, un zīda nēzdogs ir dārgs; bet, ja tev ir nauda un spēks, un, kā jau teicu, drosme, tad tu vari Jāņu naktī nākt un vaktēt. Tad tu nostājies pie papērksnītes pavisam klāt, – tik piesargies, ka tu viņu nesamidi, – griezies uz vietas riņķī un velc ar dzelzs nūju ap sevi strīpu, cik tālu vari aizsniegt. Jo riņķis ap tevi plašāks, jo labāk. Tad tu zem papērksnītes paklāj savu zīda lakatiņu, nometies ceļos un skaties uz zieda pumpuru, acu ne uz brīdi nenovērsdams. Tu matīsi, ka ap tevi sanāk lauvas, vilki, lāči un milzu čūskas, un visi pasaules zvēri. Visapkārt tev kauks, šņāks, zobus klabinās un ar nagiem zemi kasis, bet tu nepacel ne acu. Tur būs arī visādi ērmi, tie taisīs dažādus jokus un gribēs, lai tu uz viņiem paskaties, bet to tu nedari. Jo, tiklīdz tu pacelsi acis, apvilkta riņķa spēks zudīs, zvēri bruks tev virsū un saplošīs tevi. Bet, ja tu paļausies un ticēsi apvilkta riņķa spēkam, nebaidiesies no briesmīgajiem zvēriem un

neizrādīsi pret ērmiem nekādas ziņkārības, tad tu kaut ko pieredzēsi: papērksnītes zieds ar troksni atvērsies. Nošalks visas debesis sārtās liesmās. Zvēri un ķēmi rēkdami un kaukdami aizbrāzīsies uz visām pusēm, un zieds viegli novelsies uz tava nēzdoģa kā izkvēlojusi ogle. Bet zieda iekšējais spēks nebūt nav beidzies. Tu viņu tūlīņ ņem un cieti aizsien, un glabā visu mūžu, tad tu zināsi to, kas notiek visā plašā pasaulē. Un visi darbi, ko tu darīsi, būs labi un skaisti.»

Nastas mums bij pilnas. Arī dienas vidus jau gāja uz beigām. Mēs steidzāmies uz mājām, gandrīz pavisam noslēpušies savās zāļu nastās. Visu ceļu mēs klusējām, tikai atpūtas vietās māte aizvien apvaicājās, vai man neesot grūti nest.

Ak, es nemaz nemanīju savas nastas, jo iedams domāju par meža rozi un par svētās papērksnītes ziedu.

Puika pirtī

Var būt, ka tas patiesi bij nepieklājīgi, bet es gāju pirtī kopā ar meitiešiem. Es tur nekā nevarēju darīt. Desmitreiz labāk būtu gājis ar puisiešiem, bet tas nebij iespējams. – Pats es nomazgāties vēl nejdzdu, un vectēva nagos krist – tās bija briesmīgas moka. Reiz jau to biju izbaudījis. Viņš mani vispirms uzcēla uz lāvas un sameta tādu garu, ka es rīstijos vien. Tur nu man vajadzēja bez kurnēšanas gulēt, griezt pēc kārtas visas puses uz augšu un likties nopērties. Slota bij mīksta un smaržīga, bet āda dega tai vietā, kur sitiens ķēra. Beigās es krišus nokritu no lāvas un kļuva pie saltā ūdens kubla, lai cik necik atvilktu elpu. Es berzēju seju ar auksto ūdeni un sprauslāju kā kaķis. Tad nāca visbriesmīgākais: galvas mazgāšana.

Pats es drīkstēju tik matus samērcēt, bet tālāko visu darīja vectēvs. Viņš ar lielu ziepju gabalu steidzīgi rieba man ap virsgalvi un tad sāka ar saviem cietajiem nagiem kašāt no vienas vietas. Es locijos aiz sāpēm, es kliecēju, es raudāju un raudziju mukt, bet vectēvs mani saķēra aiz rokas, uzdrāza ar slotas resgali reizes divas, iespieda starp ceļiem un mazgāja. Viņš nebūt nebēdāja par to, ka ziepju putas slīdēja man pār seju, gāja acīs un koda degunā. – Pēc tam viņš skaloja. Karsta ūdens gāzes sekoja viena otrai tik bieži, ka nevarēju ne elpas atvilkt.

Tas bija briesmīgs notikums manā dzīvē. Man liekas, ka tagad es vairs tādu moku neizciestu: es kristu un būtu beigts uz vietas. Vēl šobaltdien es nevaru vienaldzīgi klausīties, kad tiek minēta pirts. Un katreiz tad es atceros savu vectēvu. Nudien, – citādi es viņa nemaz nepieminētu.

Otrā dienā māte gribēja paskatīties, vai mana galva arī diezgan balta esot. Un ko viņa ieraudzīja? – Zēna galva bij kā kaķu saskrāpēta. No vietas tur bij apkrevējušas likas svitras.

Māte piesauca vectēvu un rādīja tam viņa roku darbu.

Vectēvs brīnījās. Šis taču esot tik viegli kasījis... Ē, velns, kas tās par kungu ādām. Tad jau šis nemaz nezinot, kā pieķerties pie tādās pūpēdas.

Pēc tam māte ņēma mani sev līdz. – Tās bija pazīstami mīkstas rokas, kas man tagad pieglaudās pie miesas. Tie bija pazīstami, jūtīgi pirksti, kas tur ložņāja pa maniemiem. Pa garaiņu un krēslas pilno pirti es maisījos pa sieviešu vidu, nemaz nejudams, ka esmu te nepiederīgs. Un tāpēc man bij lielu lielais brīnums, kad kādreiz skolas meitas, kuras bij uz pirti atnākušas, mani ieraudzījušas, iespiedzās kā ķertas un klupa pār augsto pirts sliksni laukā.

«Puika pirti!» viņas kļiedza. «Māsiņas mīļās, – puika pirti!»

Bet nu notika tas visbriesmīgākais. No meitu kļiedzienu arī es nobijos. Man patiesi likās, ka pirti ir kāds šausmīgs puika, un es muku laukā meitām pakāj.

Nu viņas taisīja otru brēcienu, vēl stiprāku, un šāvās ārā no mazā namiņa taisni uz krūmiem.

Es nesapratu, kur nu skriet, un sāku aiz bailēm raudāt. – Bet pirti palikušie meitieti smējās, it kā nekas nebūtu noticis.

Kad mēs vēlāk apgērbusies izgājām laukā, skolas meitu nekur nebij.

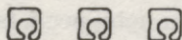
«Bet drēbes tak viņām namiņā,» saimniece teica un sāka ūjināt.

Tepat audzītes biezoknī atsaucās divas vājas balsis.

«Paskaties, muļķes,» saimniece teica, «domāt, ka bērna nebūtu redzējušas. Skrien, Jānīt, un iztramdi viņas labi krietni!»

No krūmiem atskanēja divbalsīgs griezīgs spiedziens.

Nu tikai es sapratu, ka meitas bij no manis bēgušas.

Kaimiņu gani

Ai, kā man bij piesacīts neiet uz kaimiņu ganiem. Es to turēju prātā, negāju, cietos, bet dažreiz kārdinājums tomēr bij tik stiprs, ka jāvos aizrauties, piemirsu gaidāmo sodu un biju prom.

Un kā tad arī ne? – Klausies vien! Tur skolas elkšņos skan tik skaisti klarnete. Rūdis pats to ir uztaisījis. – Es paskrienu pa mūsu ganību malu, pakāpjos uz kārtīm un skatos. Jā, tepat uz robežas ir skolas lopī. Un Rūdis, atspiedies pie kārtīm, stabulē. Brītiņu es taču varu...

Pēc neilga laika jau es stāvēju stabulnieka priekšā un mirdzošām acīm raudzījos, kā cilājās viņa garie pirksti virs klarnetes melnajiem caurumiņiem.

Govis pamazām virzījās tālāk, un mēs pagājām dažus soļus viņām līdz. Man mājas taču nebij necik tālu.

«Aizlaidisimies tur līdz viņam galam,» Rūdis teica, «tad es tev parādīšu kuļmašīnu.»

«Kuļmašīnu!»

«Jā, es uztaisīju. Nostrādāju visu pavasaru, bet nu ir gatava.»

«Vai liela?»

«Maziņa. Var iekšā laist tikai divus trīs salmus reizā. Bet tie tiek salauzīti: knik, knik, knik! – un izsviesti laukā.»

Es kuļmašīnas vispāri nebiju redzējis, tāpēc paliku vēl kādu laiku. Mēs aizlaidāmies līdz viņam galam. Te nu Rūdis meklēja vienā paegļu krūmā, otrā – mašīnas nebij. Laikam Kviču zēni būšot nozaguši.

Bet viņam bij vēl kas cits, ar ko mani saistīt.

Vai es esot ēdis kazas biezpienu?

«Nē.»

«Nu tad pagaidi, kamēr man atnesīs launagu, tad pusrieciena dabūsi. Tad tu redzēsi, kas tas par gardu ēdamo.»

Protams, kazas biezpienu man vajadzēja dabūt nomēģināt, un es paliku.

Tad Rūdis izvilka no kabatas saplīsušas kārtis, biezas un smagas aiz tūkstošu taukainu pirkstu pieskāšanās, un mēs spēlējām uz ubagiem.

«Ū-hū! Rūdi, dzen uz mājām!»

Es sabijos. Ko, vai tad jau vakars? Un drebošu sirdi, nejūtīgām kājām es lēcu pa skolas arumiem un tad pa mūsu pašu ganībām kā zaķis, lai tiktu mājās, pirms mana ilgā prombūšana ievērota.

Un kā tad es varēju atturēties, negājis uz Ķīķeru Miku? – Viņš ganija tepat pie mūsu zirgu dārza celmos, kur auga kaulenes un lazdu krūmi bija riekstu pilni. Bez tam Miks bija smalks kurvju pinējs. Viņš pina gan apaļus, gan garenus, gan četrkantīgus kurvīšus un pārdeva tos par dārgu naudu. Viņš dabūja par skaistākajiem pat piecpadsmit kapeiku gabalā...

Miks man rādīja, kā pārplēst koku vidū taisni pušu, kā no malas atplēst plānu klūdziņu. Vajadzēja tikai iešķelt un liekt ap ceļi. Viņš arī izstāstīja, kādi kārkli vislabāk kurvjiem noder, kuri ir pavisam trausli un kuri vissīkstāki. Ek, blīgznas, tās esot labas!

Mēs aizdzināmies aiz kalna, kur bija vairāki blīgznu krūmi. Tik spožas, lielas lapas! Un klūgas kā sutinātas. – Arī te laiks pagāja kā ar spārniem, un es satrūkos vien kaut kur pavisam svešā malā, ka man taču piesacīts neiet uz kaimiņu ganiem...

Bet pēc izciesta soda, pēc dienām divām trim man sāka atkal acis klejot uz visām pusēm.

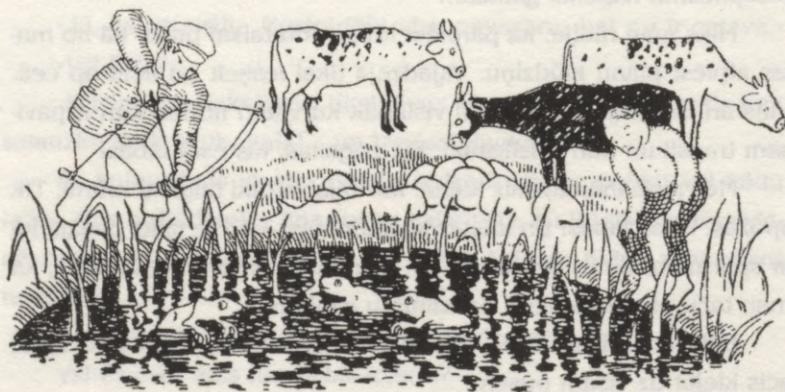
Vai tepat piekalnē nerakņājās ķišku cūkas? Vai lielajai daglajai tur netecēja pakaļ pulks tādu pašu daglu sivēniņu? Es paskrēju pa pļavas malu mazu gabaliņu un skatijos. – Uz ežmaļa sēdēja gans. To es pazinu! Tas bija vēl mums rada. Nu pie rada es taču brītiņu varēju paciemoties...

Nu bija dzīve kā pa kāzām. Tepat zālē vāļojās gana abi brājuki. Mēs atgriezām cūkas, katrs savu reizi, un dzīvojamies netraucēti pa gludo laukmalī. Mēs šāvām vārnas, sitām susuriņus, kāpām debesīs. Mēs izspēlējām visas spēles, kādas vien zinājām, un tas, kā likās, ilga tikai mazu, mazu brītiņu.

Vilitēs ar govīm ganos gāja meitene Anna. Arī tai es nebiju svešs. Viņa bija pret mani tik laba, kad aizgāju. Es varēju ēst no viņas cibiņas, kārt kaklā ganu kulīti un lepni staigāt pa vecaini. Viņai bija skaists, melns sunīts mārku kaklu.

«Paskaties!» Anna sauca.

Viņa paņēma kādu koka gabalu, saspļāva to krietni un iesvieda tad linu mārkā.

Mārķis bez apdomāšanās tūlīt lēca ūdenī un iznesa koku malā. Nolicis to pie Annas kājām, viņš priecīgi kustināja asti un gaidīja, kad atkal sviedīs.

«Bet skaties nu!» Anna sauca un iesvieda ūdenī akmeni.

Mārķis peldēja, ķēra ar muti vairāk reižu ūdenī tai vietā, kur akmens bija iekritis, griezās riņķī, smilkstēja un meklēja. Piekusis viņš izrāpās malā un vēl ilgi skraidīja ap dobi riedams un žēlodamies.

Ak, un Dekšņu Petris mani pievilka kā magnēts. Viņš taisīja koka plintītes, un, kad es aizgāju, tad sākās lieliskas medības un mērķi šaušana. Zaļās varden viņu rijas dobē mums bij pīles. O, sākumā mēs dažā dienā izcēlām gabalu divdesmit. Bet vēlāk vairs tā nelobās. Atlikušās bij tik manīgas, ka ar vislielāko uzmanību nevarēja piekļūt.

Kā mediniekiem mums, protams, vajadzēja arī iedzert, uzkost un arī uzpīpot. Petram bij no mājas līdzī ūdens zaļganā blašķē. Mēs dzērām pa malkam, norēcāmies, uzkodām maizes pa drupanai un kļuvām aizvien liksmāki. Beidzot jau mēs kraitājām vien un runājām dažādas muļķības, kāvāmies savā starpā un sākām govīs un aitas apšaudīt. – Bultām bija adatas galos, un tās iedūrās lopiem ādā un palika karājoties. Govs trāpīta satrūkās, žigli raustīja asti un meta ar galvu uz vienu, otru pusi, kā gaiņādama dundurus, tad sacirta kājas, slēja asti gaisā un laida skriet.

Petris metās pakaj un izrāva bultu. – Lops tūlīt norima.

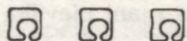
Ar aītām gāja grūtāk. Tās nebija noķeramas, un dažreiz bulta karājās, iešauta gurnā vai sēnā, ilgu laiku. Cits nekas neatlika, ka vajadzēja lopus trenkt kur diezoknī, lai noberzējas.

«Redzi, ko cilvēks visu dzērumā neizdara,» Petris smējās. «Bet nu iepīpēsim.»

Mēs nosēdāties un pīpējām katrs pa pīpei.

Pēc tam man aizvien kļuva nelabi. Es gāju uz mājām ākstīdamies un pavisam slims.

Ikreiz, no svešiem ganiem pārnācis, es saņēmu bargu sodu, vai nu tas bij sāpīgi jūtams, vai arī tikai dzirdams, bet mājā vientulība dažreiz bij tik nospiedoša, ka acis aizvien meklēja apkārtņē pēc kādas vietas, kur atrast vairāk dzīvības.

Sviesta maize

Man pašam nebij savas cepures. Siltā laikā es visur gāju ar kailu galvu. Mani jau tā gaišie mati saulē kļuva pilnīgi balti kā lini. Lietū vai aukstākā laikā, tad es valkāju vectēva ziemas cepuri, kurai vilnu jau pavisam kodes bija nodzinušas un kura mani tā paslēpa, ka es kļuju gandrīz neredzams. – Jau sen mēs abi ar māti gudrojām, kā tikt pie naudas, lai varētu es dabūt jaunu cepuri, tādu, kura būtu man laikā. Tad mēs Jāņos ietu uz ciemu pie krustmātes. Tur daudz bērnu, – krustmāte būtu sasējusi sieru...

«Palūdz krusttēvam,» māte mani mudināja, «viņš tev iedos kādu desmit kapeiku. Man pašai ir astoņi. Vēl kādu drusku es dabūšu no vecmātes...»

Lūgt? Nē, to tikai ne! Es labāk ciemā nemaz negāju, bet lūgt ne. Kā tad es tā kā liels cilvēks lai saku: lūdzu man tā un tā...

Nu, ja es to nedarot, tad nekas neiznāksot.

Bet, kad nāca zemenes sarkanas, – mēs kādā svētdienas rītā turpat mūsu celmos atradām tik daudz zemeņu, ka mātei ienāca prātā salasīt un aiznest kādiem kungiem pārdot. Tad nauda bij rokā. – Mēs ar lielu uzcitību tūlīt stājāmies pie darba. Līdz maltītei mūsu lielā dzeltenā krūze bij pilna, un, paēdusi pusdienu, māte tūlīt gāja.

Es sāku viņas gaidīt atpakaļ, līdzko bij nozudusi manām acīm, un kļuju pavisam nemierīgs, kad vēl ap launaga laiku māte nebij pārnākusi. Viņa taču solījās pāriet tepat līdz sudmalām, saņemt naudu un būt atpakaļ. Var būt, ka vēl tai pašā dienā mēs varējām aiziet uz kroga bodī un saņemt to skaistāko cepuri. Bet māte vēl nerādījās.

Citādi nav, – es domāju, – viņa būs gājusi apkārt pa lielceļu, gar bodi, un atnesīs man gaidīto. Vai tad viņa nezina, cik liela mana galva?

Metās jau tumsa. Es gāju lēnām uz lielceļa pusi. Es nevarēju sagaidīt...

Ticis pie Dekšņu paeglēm, es tomēr apstājos. Tur bija tik tumšs. Likās, ka gar abām celiņa malām guļ pelēki vilki un trin zobus. – Es apstājos un stāvēju kā pienaglots. Tālāk nedrīkstēju iet

un atpakaļ griezties vēl mazāk, jo šķitās, ka vilki tūlīt man uzbruks, līdzko griezišu tiem muguru.

Ak, nu jau viņa tur nāca! – Es aizmirsu vilkus un tumsu un metos pretim.

«Cepurīte?» es saucu.

Māte paplēta rokas.

Es paskatījos krūzā. Tā bija tukša.

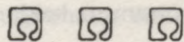
«Ogas pārdevi?» es vaicāju.

«Pārdevu,» māte atbildēja un klusēja.

Bet tad viņa man sāka visu izstāstīt, gluži kā lielam cilvēkam:

«No cepurītes nekas nebūs. Es, jau turp iedama, biju bodē iegājusi un apvaicājos. Lētākas par kvartu viņiem nav. Nu, un ar ogām man neizgāja tik labi, kā bijām domājuši. Sudmalās neņēma. Tad es gāju uz Ķesteriem. Bet Ķesteru cienmātes nebij mājā. Jaunkungi pagrāba pa saujai un teica, ka esot vēl par cietām. Gāju atpakaļ uz sudmalām un lūdzos, lai ņem. – Cik stopu esot? – Sak', mājā bija pieci, kad mēroju. – Nu, kādu stopu nesdama būšot noēdusi. Trīs kapeiki stopā! – Es gāju prom. – Nu, lai ņemot četri, spīzmane, pakaļ izskrējusi, kliedz. Negribot? Nu, tad lai iesālot. – Es neklausijos. Es gāju uz Buividām. Tas gan ir vēl kādas divas verstis aiz sudmalām, bet, sak, kas man, – paiešu to gabaliņu, kad jau tik tālu esmu atnākusi. Kur tad lai liek? Apēdīsi, – tikpat gudrs būsi kā neēdīsi. Buividu cienmātei taisni vajadzēja ogu. Pricējās, ka esot nākusi kā saukta. Neviens taču šogad nenesot... Bet vairāk arī viņa nedeava kā četri kapeiki stopā. Nu, es domāju, lai iet; var būt, ka tomēr bodnieks atlaiž vēl tos piecus kapeikus. Bet redzi: nesot ogas bija sakratījušās, un arī Ķesteru jaunkungi bija grābuši. Pie mērošanas piektais stops nebija pilns. Kungi mani nosauca par krāpnieci... Ak tu Dievs, – es nodomāju, – ka jūs būtu tik maz pasauli krāpuši kā es, tad gan tā runāt nevajadzētu. Es dabūju sešpadsmit kapeiku un par nepilno stopu – mazu saldskābas maizes šķēlīti, apsmērētu ar sviestu. Nudien, asaras bira ēdot, bet kauns bija neņemt un teikt kaut ko.»

Mēs gājām pa celiņu, kurš tagad, krēslā, likās spožs un tīrs, stipri uz priekšu salikuši. Mums bija jānes diezgan lielas bēdas.

Grāmatnieks

Šausmāni bij mūsu saimniekiem radi, tāpēc viņi bieži tos daudzināja. Un runāja, ka Šausmānu Jurks esot liels grāmatnieks. Viņi gan teica, ka arī es diezgan labi skaitot, bet, salīdzinot ar Jurku, es esot tikai ābecnieks. Viņam esot pilna istabas augša ar avizēm un skapis pilns grāmatu. Un kuru tikai Jurks kampfjot, – paisot kā linus. Pat vāciski un krieviski viņš mākot. Redzēšot vien, kad Jurks kādreiz atbraukšot...

Saimnieku stāstos par Šausmānu Jurku es klausījos kā pasakās. Pilns skapis grāmatu! Un istabas augšā, kur mums vistas un baloži tupēja un kura bij tik netīra, – viņiem avīzes grēdu grēdām. Nu kā tur zēns lai nav liels grāmatnieks... Tiktu es reiz tur augšā! Ko tad es te varēju noķert? Kad uz Jaunu gadu atveda no bodes «Laika grāmatu», es tai vienā dienā izgāju cauri. Vecmāte šad un tad atnesa no Valašiņiem vai no Liepiņām pa grāmatai. Arī tās man gāja ātri. Jauki bija lasīt par Priežkalna Rozi, par grāfieni Ģenovevu, par puķu kurvīti, – kā tur nabaga Marijai bij jācieš. Un Hirlanda, – cik tur aizgrābjoša tā nodaļa: «Kas bija bezvainīgās Hirlandas glābējs?» – Es lasīju citiem priekšā, bet nāca vietas, kur vairs nebija iespējams. Balss man aizcirtās, un brīdi mēs visi raudājām kā bērni. Pat vīrieši slaucīja acis. Bet par to mēs citreiz atkal dabūjām tā izsmieties, ka asaras vēl vairāk plūda. Kad es lasīju par Brenča un Žvinguļa braucienu uz dziesmu svētkiem, tad bija jākrīt vai pie zemes. Jau vāka bilde bija brīnum jocīga. Tur bija uzbildēti divi ķēmi. Tas viens uzmeties otram uz kakla un grieza ar šķērēm tam bīzi nost. Apakšā stāvēja:

«Ko brēci, vecais stūrgalvi,
 Reiz lieksies lepnā vara,
 Gan tavi gleznie lutekļi
 Vēl cinās tavā garā;
 Bet, kad šo lepno astgali
 Nolauzīs, tad it nopietni
 Tu sauksi: Brencim tiesa!»

Es nevarēju izprāt, ko šie vārdi lai nozīmē. Es prasīju vienam, otram, – neviens nekā man nevarēja pateikt.

«Tā jau tāda ziņģīte,» viņi tikai atbildēja.

Uz priekšlapas bij atkal viens teikums: «Šo grāmatu neviens nedrīkst bez naudas pirkt.» To nu mēs visi sapratām, un tas mums likās diezgan ērmīgs. Bet grāmatas saturs bij tik jocīgs, ka mums ne ēst vairs negribējās, kad iesākām lasīt.

«Nu vēl vienu nodaļu,» saimniece saka, «tad ēdīsim vakariņas.»
Izlasu to.

«Nu, vēl vienu, – gan jau paēdīs.»

Tā, kamēr viss. Kad grāmata cauri, tad visi izstaipa rokas un izgrozās.

«Ek, tādu grāmatu tad gan ir vērts par naudu pirkt!»

Ne mazāk jautribas mums sagādāja arī «Pūces spieģelis». Bet tur mums nepatika tie vācu pilsētu nosaukumi, visi tie kurvirsti un ercoģi.

Nuja, bet kas tad šās nieka nedaudzās grāmateles, kuras es lasīju divas trīs reizas cauri, ja negadījās citas, pret Šausmānu Jurka krājumu? Par to domājot, es Jurku savā prātā sāku turēt ļoti augstu. Man viņš rādījās kā pilnīgi liels cilvēks, kaut gan zināju, ka viņš ir taisni manos gados. Tāpēc man likās ļoti savādi, kad kādā dienā ieraudzīju saimnieku Jancim blakus pa olnīcu no smēdes nākam kādu zēnu rūtainām nātnām biksēm un basām kājām un kad saimniece teica, ka tas esot Šausmānu Jurks. Tas jau bij pavisam vienkāršs zēns, gluži kā es. Pat bikšu rūtis viņam nebija daudz citādas kā man, un kājas arī nebij baltākas. Es dzirdēju, ka viņi nākdami runājās iet uz Ķīķeru mežu ogās.

Kaut gan saimnieku Jānis kā aizvien, kad bij kāds ciemiņš, pret mani izturējās tā, it kā manis nemaz pasaulē nebūtu, tad tomēr es nejutos pavisam pie malas nobīdīts. Es vilkos pa tādu gabaliņu pakal, kad viņi gāja. Jurks teica:

«Kas tas ir par zēnu? – Izbēgsim no viņa!»

Nu, nu, – es domāju, – liels šis bēdzējs!?

«Lai viņš lien, kad kauna nav,» Jānis teica.

Un tā mēs gājām.

Ejot Jurks lielijās, ka viņš pielasišot brīnum daudz ogu un aizvedišot uz māju. Tēvs kamēr riteņus sakalšot, paiešot gandrīz visa diena; šie varot droši pa mežu dzīvot. Jānis piedāvājās viņam noplēst kārbu.

«Bet tad no tiem visulielākiem kokiem!» Jurks lielīgi teica.

«Tie jau krevelaini!» es tā kā paskaidroju.

Viņi abi uz mani paraudzījās, un Jānis teica:

«Kas tavu kazu tirgā ved?»

Zināms, – man nevajadzēja nekā sacīt, – bet vai tad man nebij taisnība?

Jānis uzmeklēja elksni rokas resnumā un noplēsa kārbu. – Sākumā Jurks citīgi likņāja, bet, tā kā ogu necik nebij, tad drīz vien vīram apnika. Jau sāka ceļos mesties un tupajot. Es piegāju un iebēru viņa kārbā sauju to vislabāko ogu. Jurks pacēla acis, un mēs saskatījāmies.

«Vai tev ir daudz grāmatu un avīžu?» es kā apjucis viņam prasīju.

«Augšā sasviestas ir. Jā, grāmatu ir diezgan daudz...»

«Tu visas esi izlasījis?»

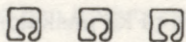
«Traks tu neesi!? – Ziemā pa reizai lasu, bet tur jau nekā laba nav.»

«Un vāciski māki?»

«Švernuder! – vai tad es esmu skolā gājis?»

Jancis mums ļāva runāt, un mēs šo to runājām. – Jurks nemaz tik gudrs nebij, par kādu saimnieki to bija izdaudzīnājuši. Viņš pat «Pūces spieģeļa» nebij lasījis. Es ar savām zināšanām tīri spīdēt varēju. Arī Jānim patika, ka es ko pratu, un viņš kļuva pret mani pavisam pieklājīgs.

Atpakaļ mēs gājām visi trīs kopā, un brīžam mēs ar Šausmānu Jurku bijām pat rokas sadevuši. Tas bija sākums mūsu draudzībai, kāda vēlāk starp mums pastāvēja līdz pat Jurka briesmīgajai nāvei straujajos laikos.

Pieguļā

Neba ik vakara mēs, bērni, varējām lielajiem līdz daudzities uz pieguļu. Viņiem rītos agri bija jāceļas, un mums tad būtu vajadzējis palikt būdā vieniem pašiem bez kādas nozīmes. Bet sestdienas vakaros, kad priekšā stāvēja skaista atpūtas diena, jā – tad mēs abi ar saimnieku Janci dažu labu reizi tikām šai paradīzē. Iedomājieties tikai! Saule ir nogājusi. Vakars ir dzeltenī zaļš un silts. Tikai pļavās vietvietām noklājušies miglas ielāpi, un no zāles ceļas vēss valgums. Mēs sēžam augstu zirgos un jājam svilpodami. Mēs esam lieli puisi un jājam pieguļā. Apkārtņē šur tur atskan sikas un rupjas balsis, un mēs atkliedzamies. Meži un bērzi aizlaiž mūsu kliegziedziņus tālumā... Tikuši zirgudārzā, istajā vietā, mēs nošļūcam gar zirgu sāniem zemē un sapinām savus kumeļus. Sapinuši nomaucam apaušus un ar pavadu uzšaujām zirgiem. Tie trūkstas un aizlec, ka zeme vien nodimd... Nu mēs esam pieguļā.

Ap zirgudārzu bij visapkārt kārtis. Par to, ka zirgs kaut kur laukā tiks, nebija ko baidīties, un zagļi arī nebija nekur dzirdēti. Tāpēc pieguļā bij rūpju maz, bet visādu jaukumu bez sava gala. O, kad jūs būtu redzējuši, kā mēs tur gājām kaķupirzā! Lielie mums uzmanca apaušus galvā, lika iekost uzpurņus zobos un tad sasēja pavadu galus kopā. Nu mums vajadzēja mesties četrāpus un iet katram uz savu pusi. Staipīšanās bija liela, kamēr viens otru uzvarēja. Vājākais, lai arī pretinieku pavilkst nevarēja, tomēr turēties turējās, kā nākas. Viņš ieķērās zālē ar abām rokām un, kad tā stirkšķēdama trūka, tad šņākdams ķērās no jauna un cīnījās. Tas izskatījās brīnum jocīgi. Bet, ja abi pretinieki bija lieli un abi vienos spēkos, tad cīņa bij pavisam lieliska. Viņi brīžam atvilkās un tad cirtās uz

priekšu tā, ka galvas vien nodrebēja, tomēr netika ne par pēdu tālāk ne viens, ne otrs, bij atkal jākārpās ar visām četrām pa zemes virsu un jāskrāpējas kā kaķiem.

Mūsu būda stāvēja uzkalniņā, no kura labi varēja pārredzēt visu lielo zirgudārzu. Būdas priekšā, tikai soļus piecus atstatu, bija ugunskurs. Uguns tika kurināta ne vien siltuma pēc, bet vairāk tamdēļ, lai ar dūmiem odus atturētu no būdā lišanas. Ai, šie odi! – ar tiem bija pieguļniekiem visulielais karš.

Uzkāpuši kalniņā pie būdas, mēs sākām vākt malku, ar ko uguni kurt. Zirgudārzs bij nesenā cirtumā, un celmi mums visapkārt gulēja kā lāči. Koku šķembeļu un sakaltušu skaidu te bij pārpilnība, tik vajadzēja drusku pastaigāt.

Kad malkas bija diezgan, tad saimnieku Jānis, kuram spicku nekad netrūka, izvilka no būdas sauju salmu, pietupās un vilka uguni. Salmi uzreiz saķēra spožo liesmu, un tā uzšāvās gaisā kā bāla skalbju lapa, gara un likumaina. – Nu mēs krāvām uz salmiem mazākas skaidas, tad lielākas un beidzot dažādus čemurus. Uguns bija sakurta.

«Urāā!» mēs kliedzām.

Ķīķeru puisi atsaucās.

Vēl šur tur noskanēja attālākas balsis. Vietvietām redzējās spožas uguntiņas, it kā tur nauda kaltētos. Skanēja arī tāšu vai elkšņu mizas taures. – Tra-rā-tra-rā-ridira-ridira-rā!

Uguns mums kļuva aizvienu lielāka. Nakts pret to satumsa tīri melna, kaut gan blāzma ziemeļos šai laikā neizdzisa. Mums nepietika ar malku vien, mēs sākām griezt paegļu zarus un kraut virsū. Ak, kas tā bija par sprakstēšanu! It kā tur simtiem katlu kūsātu. Lielie puisi, kuri jau būdā bija aizsnauduši, pacēla galvas un ierūcās.

Balti dūmi cēlās augstu gaisā. Mēs stiepām tiem pakaļ rokas kā ķerdami, kā turēdami. Tad pa tumšo skuju viduci liesmas izgrauzās cauri. Nu tās rūkdamas skrēja dūmiem līdz, raudamas līdz klēpjiem vien spožas dzirksteles. Nu mums bija pilna debess pašiem savu zvaigžņu. Un kā viņas tur dejoja un lidinājās veseliem spietiem kā bites.

«Bet kur tad mūsu zirgi?» Jancis piepeši iesaucās.

Jā, kur tad mūsu zirgi? Vai tad lielie tagad nepaļāvās uz mums un negulēja būdā pilnīgi droši?

Mēs pagājām tādu gabaliņu nostāk no sprakstošās uguns un klausījāmies. Nekā dzirdēt! Tālāk iet no būdas mums bij bail. Tad Jancis paklusām iesaucās:

«Koš, koš, koš!»

Viens viņā stūri atsagruģināja.

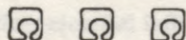
«Ir, ir!» mēs priecīgi iekliedzāmies un gājām uz būdu.

Pusnakts varēja būt jau pāri, kad mēs ielīdām pie citiem gulētājiem. Bet miegs vēl nenāca. Acis vērās uz dziestošo ugunsкуру būdas priekšā, un ausis saņēma un palaida katru odu, kurš vai nu tuvojās, vai laidās prom. Īī-īhīī – viņš vilka un, klātu labinādamies, spiedza: znots-znots-znots... Bet, kad bij dabūjis kur no mesties un piedzert asiņu, tad kā kaut kurš piedzērušais lamādamies, ļekans un smags delverēja projām, rupji un ķerkstoši stiepdams: cū-ū-ka!

Es vēl dzirdēju, kā gulētāji krāca. Arī saimnieku Jancis elpoja jau citādi, nekā nomodā būdams. Es pacēlu galvu. Ugunskurā vairs tikai ogles kvēloja. Nakts bij kļuvusi kā par brīnumu gaiša un zaļa. Es varēju saskatīt arī savus līdzās gulētājus, ja labi ieplētu acis. Vectēvam vēl bija pipe mutē. No tās viņš pat miegā nešķirās. – Arī man tagad vajadzēja gulēt, bet miegs tomēr nenāca. Taču – es aizvēru acis...

Sarkanās zvaigznītes lidoja pie debesīm šurp un turp. Es to redzēju caur saviem acu vākiem. Un es tā kā jāju. Bērais neskrēja vis pa celiņu, bet laida, ko vien mācēja, augšup, taisni zvaigžņu mudžekli iekšā. Tad es atdalījos no viņa muguras un lidoju viegls kā spalva vēl augstāk un tālāk, līdz tad sāku pieņemt svaru. Beidzot es viegli atsitos pret zemi.

Ī-ī – znots-znots – odi sāka sīkt, bet tūlīt arī apklusā. Es apgriezoz uz otriem sāniem, un miegs mani pieņēma.

Laurines

Mūsu saimniekam piederēja viens purva gabals, kuru sauca par Laurinēm. Te bija vairākas tādas dobes, kurās pat vasaras vidū ūdens netrūka, bet bij arī vai no vietas augstas krūtis, apaugušas melnajiem elkšņiem un zileņu mētrām. Dažos krūmos mēs siena laikā atradām arī avenes. Mētras liecās augstu man pār galvu, un rožainās ogas pret tumšajām koku lapām šūpojās smaržodamas. Es sniedzos, liecu mētras sev klāt un ēdu tiro cukuru. Bet Lauriņu vienā galā bija tāds kā sūnaklīts. Te vairs nemainījās elkšņu krūmi ar grīšļa dobēm. Vesels liels gabals bija noaudzis ar mīkstu sūnu, vaivariem, zileņu un dzērveņu mētrām. Auga arī šajās sūnās dažas jaunas egles un priedes, kuras patlaban spēcīgi bij saņēmušās, jo purvs ar katru gadu kļuva sausāks. Saimnieks jau vairākkārt bij nopriecājies, ka pēc gadu divdesmit te varēšot jau spāres cirst. Bet šis saimnieka nodoms neizdevās, jo Laurines nodega. Taisni kā mājas kad nodeg. Palika tikai pelni, balti pelni tai vietā. Cik tas bij savādi.

Ganu Dārtīte, tā pate, kura gribēja nomirt ar drudzi, kad bija pārēdusies vārnas gaļas, bij te ganīdama sakūrusi uguni, un no šī kūruma uguns vairs negribēja dzist. Dārtīte bij salasījusi visādus sausus zarus un čemurus un gribējusi tikai apsildīties rīta dzestrumā. Bet, kad vakarā viņa sadzina lopus mājā, tad pār Laurinēm vēl stāvēja kā migla.

«Vai tu tur neesi aizdedzinājusi purvu?» saimniece teica. «Tu jau man bez blēņām nevienas dienas nevari nodzīvot.»

«Es! Vai tad es traka, ka purvu dedzināšu!» Dārtīte tīri aizvainota iesaucās. «Tā tak migla!»

Un viņa rādīja, ka citos purvos arī migla tāpat ceļoties. Vai tad akli esot?

Bet otrā dienā vējš vilka no Laurinēm un māja bija dūmu smakas pilna. Tad mums ar saimnieku Janci vajadzēja skriet paskatīties, kas tur īsti ir. – Mēs aizskrējām un atradām pavisam skaidras lietas. Tāds gabals sūnas, zirga viļekļa lielumā, bij pārvērties baltos pelnos un iekritis labi vien dziļāk. Visa pelnu bedre kūpēja. Dūmi bij diezgan špetni; mums tūlīt asaras apbira, līdzko ieskrēja degunā. Liesmas nekur nebij. Mēs nolauzām sausu egles zaru un bāzām pelnos. Pelni bija viegli kā milti, un koks tajos lida bez kādas spiešanas dziļi iekšā. Bij izdegusi jau tāda dobe, ka es būtu varējis paslēpties, kājās stāvēdams. Šāds brīnums mums patika.

«Ko domā,» Jancis sauca, «zeme deg!»

Mēs sitām plaukstas, skrējām ap kūpošo bedri un priecājāmies.

«Izdeg aka!» es teicu.

«Vai tu ar' vienu aku gribi?» Jancis man prasīja.

Kāpēc lai es nebūtu gribējis sev aku?

Un Jancis izplēsa no degošās dobes malas sauju sūnu un pānesa citā vietā. Tad mēs abi nokritām pie zemes un pūtām. Sūna sprīkstēja kā kaņepes un kļuva sarkana, bet liesma nešāvās laukā.

«Nu gan jau degs,» Jancis teica.

Mēs cēlāmies un gājām atkal pie lielās akas. – Te Jancis tīri piepeši iesaucās:

«Ak, es muļķis! Tev nu būs aka, bet kur tad man? Šī lielā tak ir Dārtītes!»

Mēs ņēmām atkal višķi sūnu un gājām uz citu vietu.

«Kad tikai neapdzistu,» mēs, uz mājām iedami, viens otram teicām un viens otru mierinājām, ka gan nedzisis.

Mājā mēs ziņojām, ka nekas nav. Ka bišķi sūna gan ir iesākusi gruzdēt, bet ka iet jau uz beigām. Izdegs kāda aka un nodzisis. Būs kur govīm nodzerties.

Tā kā bij pats pusdienas laiks un gaišie dūmi pietvikušajā gaisā neko neatdalījās, tad saimniece par mūsu stāstīšanu tikai pasmējās un apmierinājās. – Bet vakarā atkal virs Laurinēm stāvēja balts miglas blāķis, kaut gan citi purvi bij pavisam klaji. Nu arī saimnieks sāka runāt, ka tur būšot padarītas blēņas. Kad kāda zemdega ietaisoties, tad neesot vis par joku. Kur tad nu lai ņemot ūdeni tur tuvumā? Un ūdens jau arī netiekot klāt pa tādu biezu sūnu. Ek, tik pēriena tādām skuķim!

Nu jau arī Dārtīte vairs neliedzās. Šai bijis salti, un tā šī sakūrusi tādu mazu, mazu uguntiņu. Vai tad šī zinājusi, ka tur apakšā tik vārīga zeme.

«Bet kāpēc tad tu, draņķe, nevarēji lauka malā kurt? Kāpēc tad tu tai purvā līdi?»

Saimnieks apņēmās pats otrā rītā iet un apskatīties, bet jau pirms saules lēkšanas bij atbraucis Rošānu Rimša kalt, un saimnieks savu apņemšanos bija piemirsis. Tikai dienvidā nākdams, viņš bij atcerējies, kad gruzduma smaka iesitās nāsīs. Nule, pusdienu paēduši, mēs visi trīs gājām: saimnieks, Jancis un es. Mēs, mazie, ņēmām saimnieku par priekšzīmi un bijām ļoti nopietni.

Pūta diezgan stīprs vējš, tā ka sausā sūna pa virsu vietām tīri ar liesmu dega. – Saimnieks, klātu pienācis, tik rokas vien saņēma.

«Nolokāms tārps!» viņš dusmīgi rūca. «Tādām vajadzētu cirst, ka lai āda kā lupatas laksta!»

Vairāk viņš nekā neteica, bet sāka strādāt. Kājā viņam bija koka tupeles, un ar tām viņš mina degošās dobes malas. Bet jo

vairāk mina, jo vairāk kūpēja. Bedre bij daudz platāka un dziļāka nekā vakar. Saimnieks redzēja, ka ar kājām nekas nebūs izdarāms; viņš rāvās nost un tikko neiekrita manā akā. Tā jau tagad bij tik liela kā vakar pirmā. Arī Janča aka dega, ka sprakstēja vien. Nu saimnieks saņēra galvu un nezināja vairs, ko iesākt.

«Tā te viss tagad aizies. Vējš guni iznēsās pa visu sūnu, un izdegs, ka ne zīmes nepaliks. Ak tu manas egles, manas egles!» viņš pūta.

Mēs ar Janci saskatījāmies, un viņš iedrošinājās arī kādu vārdu iebilst:

«Vējš tik liels... tik briesmīgs... Bet var būt, ka viņa jau trijās vietās ir kurinājusi. Ko tur var zināt? Man liekas, ka mēs jau vakar redzējām trīs akas. – Vai ne?»

Jancis pagriezās pret mani un meta ar acīm.

Es pamāju ar galvu.

Tad mēs steidzāmies uz mājām pēc šķipelēm.

Saimnieks runāja, ka vajagot visiem iet un ap zemdegu aprakt grāvi, bet citi mājnietki teica, ka tās esot tīrās muļķības. Uguntiņu novaldīt tik Dievam esot iespējams. Tagad esot tik sauss. Kur vējš dzirksteles likšot, tur degšot. Un kas tad esot tāds grāvis priekš vēja dvasas. Labāk nemaz nepūlēties. Nāksot lietus, gan tas apdzēsīsot.

Bet lietus nenāca. Pūta sausi vēji gan no rītiem, gan no dienvidiem. Mūsu akas jau bij savienojušās ar Dārtītes aku par lielu dīķi. Jau labi vien bija ko soļot, kamēr apkārt tiki. Jaunās egles cita pēc citas iešķiebas pelnos. Papriekš viņas stāvēja, kā elkonē atspiedušās, un domāja, bet tad lēnām laidās guļus, kas bij daudz ērtāki. Saknes viņām bija sadegušas par oglēm, bet tievgalji rēgojās no pelniem laukā vēl pavisam zaļi, apsarkušu ciekuri pilni, jo

215 tur pelni bij jau atdzisuši. Tagad visa apkārtnē, cik tālu tikai acis sniedza, bij ar dūmiem aizkūpusi. Sevišķi vakaros, kad laiks bij rāms, mēs atradāmies kā smirdošā mākonī.

Beidzot tomēr uznāca lietus, diezgan ilgs un stiprs lietus. Visi ļaudis priecājās, ka nu tikpat reiz beigšoties tā kvēpināšanās. Bet nekā! Purvs dega, kā dedzis. Pa virsu uguns gan negāja, bet sūna

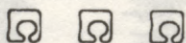
garoja vēl stiprāk nekā agrāk. Un aizgājuši mēs aizvienam atradām jaunas akas, kur virskārta bij iegāzusies pelnos. Uguns pa apakšu grauzās aizvien tālāk. Lietus tā lija, ka purviņā, vairs tikai bikses atraitījuši, varējām iebirst, bet dega, kā dedzis. Tikai pašā rudenī vietvietām malas nekūpēja vairs. Pa lielākai daļai kūdras mala bija sasniegta, tikai retumis vēl bija kas atlicies. Izdegums nu bij tik liels, ka tur būtu varējuši sēt pūru rudzu, ja nebūtu vilņojis ūdens.

O, tur bij tik dziļš, ka mēs ar Janci savās akās būtu nosliukuši kā kaķēni.

216

Un ko tad Dārtīte?

Saimnieks gan viņu gribēja likt policijā un aizturēt loņu, bet saimniece atrunāja. Labāk jau lai paliekot. Tak viņai roku nemaz divreiz nevajagot dot, – viņa tev pielikšot guni arī pie jumta, ja aizpigināšot. Gan jau pacietišot. Neesot jau vairs rudens tālu. Aiziešot. Gan pasaule izmācišot.

Jāņi

Tas bija savāds vakars un pavisam savāda nakts. Visos pakalnos spīdēja ugunis, visās malās skanēja dziesmas un bij dzirdama skaļa taurēšana. Mēs atradām vecu deguta spanniti, piebāzām to pilnu ar tāsīm, ar naglām piedzinām garas kārts galā un tad stiepām kalnā. Tāsis aizdedzinājuši, mēs kārti uzslējām stāvus un piesējām pie iepriekš zemē iedzīta mieta. Tāsis dega čurkstēdamas. Ar degutu apķepušais spannīts sakarsa un sāka arī degt. Uguns kļuva aizvien lielāka un straujāka. Deguts kusa un pilēja zemē lielām pilēm. Piles dega ar zilu uguni un krizdamas rūca kā sirseņi.

Ap uguni sapulcējās visi mājas ļaudis un ligoja bez mitēšanās. Man bija liels brīnums, ka tik daudz dziesmu varēja ietilpt manas vecmātes galvā; viņa teica un teica, bet dziesmu nekad nepietrūka.

Jāņiem tika brūvēts alus, un nu staigāja no mutēs uz muti liela, zaļa māla krūza, putām pārsegta, rūgtēni smaržīga dzēriena pilna. Mēs dzērām, norēcāmies, kā nākas, un uzkodām mīkstu sieru, kuru izdalīja saimniece no balta linu priekšauta.

Turpat mums stāvot un ligojot, atskanēja olnīcā spēcīgas svešas balsis. Mēs vērsāmies turpu un redzējām, ka nāk vesels pulks kaimiņu ļaužu lieliem klēpjiem jāņuzāļu. Ligoja nācēji, bet mēs arī neapklusām, līdz tad abas puses bij tik tuvu kopā, ka sāka meldīnš jukt. Tad nācēji stiepa rokas labvakaram. Savas jāņuzāles viņi krāva saimniecei klēpi un vaiņagus lika saimniekam galvā. Arī saimnieku Jancis stāvēja kā tīrais puķu klēpis. Un ak tavu laimi! – Viena meita uzlika man arī vaiņagu galvā.

«Jānīts nāca pār gadskārtu,» viņa teica.

Man priekš acīm nokārās kuplas smilgas, un es nekā vairs nevarēju redzēt. Bet smaržoja tik labi, un prieks par to, ka esmu ievērots, lika man lēkāt un ligot. Es dauzijos starp lielajiem kā negudrs.

No mūsmājām ligotāji gāja atkal tālāk. Viņiem piedroja mūsu puīši un meitas. Arī mēs ar saimnieku Janci taisījāmies līdz, bet mūs nelaida. – Ko nu dauzītosies cauru nakti!

«Nu bet tad mēs vismaz gaidīsim rīta, gulēt negājuši, lai redzam, kā saulīte roto,» Jancis teica.

«Jā, kā saulīte roto...» es piekritu.

Lielie nosmējās par mūsu valodu un teica, ka cūka gan ragus grībot, bet kaza nedodot. Saule sen jau būšot izrotojusēs, kad mēs lidišot no migas.

Nu, tāda zobošanās šoreiz nebija vis vietā. – Mēs apsēdāmies abi ar Janci istabas galā uz soliņa un apņēmāmies gaidīt. Māte mani pavilka aiz rokas, bet, kad es teicu, ka grību palikt pie Janča, tad viņa arī pameta mani. – Nu mēs sēdējām tur divi vien nakts sārtumā, kas nāca no nedziestošās vakara blāzmas. Tālumā vēl bija dzirdama ligošana, kaut gan ugunis nekur vairs nedega. Mēs šo to runājām un mēģinājām arī paklusām līgot, bet mums nekas neveicās. Brīžam, kad ligošana tālumā mitējās, mums kļuva pavisam baigi, tik liels bij klusums. Es redzēju, ka Jancis plaši ieplēta muti un nožāvājās. Un tai pašā acumirkli arī man vajadzēja slaidi nožāvāties.

«Vadzi,» Jancis teica, «tā mēs te vēl aizmigsim.»

«Iesim labāk gulēt,» es atbildēju.

«To nu gan ne! Tad jau rītā par mums tā smiesies, ka padevīgas ne peles alā nedabūsīm. Nē, – es zinu labu līdzekli: iesim uz laidaru un sēdīsimies katrs uz sava stubura. Kad sēdēšana nebūs tik droša, tad miegs nenāks.»

Laidara sētas stuburi bij diezgan resni, un apakšā bij tikko kaisīti salmi. Mēs uztrausāmies katrs uz sava staba un raudzījāmies blāzmā, kura jau sāka mesties spilgtāka. Miegs bij pārgājis. Jancis sita ar dūrēm sev pa ceļiem un dziedāja:

«Sit, Jāniti, vara bungas, līgo, līgo!

Vārtu staba galiņā, līgo!»

Bet man tik augstu sāka reibt galva. Bija arī tā kā vēsi. Es tāpēc kāpu zemē. Es labāk gāju un apsēdos uz trepītēm, kuras bija

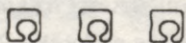
pieslietas pie cūkklētiņas augšas. Tur es vismaz varēju vēl ar rokām pieķerties un arī ar kājām atsperties...

Kļuva aizvien gaišāks, bet līdz ar to arī miegs nāca atkal virsū kā mākonis. Es brīžam satrūkos vien, kad galva nosvērās uz sāniem. Beidzot man kļuva pavisam silti un tīkami. Man liekas pat, ka es redzēju sauli viņas viskrāšņākajā rotā. Viņa patlaban lēca. Atlašu bērzu galotnes pārstiepās kā ar daudzkrāsainu mirdzumu. Un tad saulīte sāka rotot. Viņa nāca kā smaidīga māmiņa pa celīti tur no zirgudārza, un viņas platā vilnāne bij kvēloši zaļa. Tad viņa to vilnāni nometa pļavā un mirdzēja zila. Zilo vilnāni viņa uzsvieda gaisā un kļuva dzeltena, tad sarkana, tad balta kā mēness.

«Janci,» viņa, klātu pienākusi, teica un aizskāra manus matus.
«Janci!»

Es uztrūkos. Kas tad te? Tā taču bija mana māte! Un es gulēju laidara salmos zem trepītēm cūkklētiņas galā. Saule bija augstu. – Ar kauna pilnām acīm es gāju mātei pakaj uz aku mazgāties.

Bet Jancim, kurš bij par mani labi vien lielāks, nebij nemaz gaišāk gājis. Arī viņš bij novēlies no sava sēdekļa un, ieraudzījis, ka manis vairs uz trepītēm nav, lidis klēti gulēt. No turienes viņš iznāca tikai ap pusdienas laiku.

Bites

Es biju redzējis ābeļu dārzos lielus bišu auļus kriju jumtiem, ap kuriem griezās bites kā pelēki mākonīši. Bet šīs bites piederēja kaut kam, un es no viņu medus nedabūju ne paost. Ar tām bija gluži tāpat kā ar āboļiem saimnieku dārzā. Tu varēji stāvēt, pieri piespiedis pie sētas kokiem, un ar vienu aci raudzīties pa spraugu, kā viņi tur gulēja zālē, sarkanos vaigus pagriezuši pret sauli. Tu varēji skatīties un rīt siekalas, – neviens par tavu kāri nebēdāja...

Bet mums bija bites, kuras piederēja vienīgi Dievam, un pie tām mēs gājām ciemos, lai salda medus padzertos.

Kad sienu plāva, bieži vien gadījās, ka zem izkopts sāka kaut kas dziedāt. Šī dziesma tik lielā mērā atgādināja uguns svelmi, ka man no viņas stipri bija bail. Bet plāvējs tādā reizē apstāja strādāt un ar izkopts pēdu vairāk reizu piesita pie sūnas, lai izzinātu, no kuras vietas dziesma nākusi. – Āā! – te jau viņas bij... Dziesma kļuva par daudzbarsīgu, saskanīgu ērgelēšanu, un tad no vienas vietas sāka list laukā spīdīgi melnas bites sarkaniem okstiem. Es muku labu gabalu tālāk un uztraukts skatījos, kas tur notiks. – Ja plāvējs nebij sevišķi drošsirdīgs, tad arī viņš drīz vien lika kājas pār pleciem. Un pagāja labs brīdis, kamēr bites nomierinājās tādā mērā, ka cilvēks varēja iet un atkal turpināt cirtieni.

Bet man gribējās medus... Es ievēroju, kurā vietā bites bij, un meklēju sev bičoļa. Es griezos pie savas vecmātes, jo viņai bija drosmes diezgan un bišu kārnišanu viņa prata tā, kā nākas. – Vispirms viņa ņēma sauju siena, samērcēja to pie dobītes ar ūdeni un tad stājās pie darba. Viņa saslacīja bišu perēkli labi krietni, tā

ka bites nespēja vairs spārnos pacelties, un tad ar grābekļa kāta galu izrušināja šūnus.

Arī klibais Jurks man bija labs bičolis, jo pats viņš medus nemaz neēda un atstāja visu man vienam. – Viņš strādāja gluži kā lācis. Nometās ceļos un kailām rokām rakņājās pa bišu midzeni. Bites rāpoja viņam pa rokām, pa cepures virsu, lidoja gar degunu, bet viņš tikai pipēja un čankāja. Tad viņš nāca šurp ar lielu, brūnu

sūnu čemuru. O, dažreiz šūni bij tik lieli kā mana cepure. Bites Jurku pavadīja. Es metos bēgt, bet tad Jurks saskaitās un kļiedza:

«Putnu biedēklis!»

«Iekodīs!» es raudziju attaisnoties.

«Nu, kad bite kož tev, – kod tu viņai.»

Man tas likās ļoti jocīgi, ka Jurks man lika kost bitei. – Es saņēmu dūšu un gāju viņam klāt. Viņš man ielika riekšavās visu mantu, nogrieza resnu smilgas stiebru un padeva man arī to.

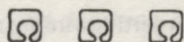
«Še, velc!» viņš teica.

Tur šūnos spīdēja medus kā brūnas actiņas. Es bāzu stiebra galu vienā actiņā un vilku... Slirks! Mute man bij pilna salduma. Es čāpstināju mēli, laiziju lūpas un vilku atkal.

Dažiem šūniem gali bija cieti. Es domāju, ka arī tur iekšā ir medus. Es paplēsu vajā, un šūnu čemurs man izkrita no rokām. Tur iekšā gulēja balts tārps! Pasaucis Jurku, es viņam rādīju šīs briesmas; viņš tikai smējās un teica, ka tie esot bišu bērni.

«Tad jau jāliek perēklī atpakaļ,» es teicu.

«Nav vērts,» Jurks atbildēja. «Kad pļavas nopļautas, tad bites vairs nepastāv. Vārnas izēd beidzamās. Kuras paglābjas, tās vēl pa vienai vārog līdz rudeņam un tad lien alās uz ziemas dusu.»

Ķīķeru pirtiņa

Kad es ieraudzīju, ka Ķīķeru pirtiņa kūp, tad visas citas vēlēšanās nobāla tās vienas priekšā: tikt turpu! – Šī pirtiņa man likās jaukāka no visām trābām, kādas vien biju redzējis. Viņa stāvēja jeb, labāki sakot, sēdēja piekalnītē netālu no vecās istabas. Pa pusei viņa bija zemēs ierakta, un jumta vietu izpildīja lielas skaidas, ar smiltīm apbērtas un pārklātas ar velēnām. Durvis bija aizklātas ar vecu lupatiņu deķi; to viegli varēja pacelt un ielīst pirtiņā kā alā. Vienā kaktā bij no akmeņiem sakrauta krāsne un turpat gar sienu lielā un arī mazā lāva. Katla, kamī ūdeni sildīt, nebij, bet to izdarīja koka traukā, kādā silķu pušmucā. Kad krāsne jau bij krietni sakurināta, tad Lates māte, kura arvien pirti kurināja, svieda nokarsušos akmeņus saltajā ūdenī, ka garaiņi vien griestos šāvās. Tā ūdens mucā drīz vien tika karsts.

Pirtiņā varēja reizē pērties tikai trīs vai četri cilvēki. Vīrieši gāja papriekšu un tad meities, bet, ja tie arī gara kaut cik vēlējās, tad atkal vajadzēja kurināt, un tas arī tika darīts. Tā pēršanās aizvien iestiepās dziļi nakti.

Pirtiņas aka bij ne mazāk pievilcīga. Tā atradās patālu pļavā, pavisam zemā vietā. Lai nestigtu, akas tuvumā bij iemesti daži dēļu gabali. Ir tie grima, kad smagā Lates māte stāja virsū. Pavasarā, tad dēji gulēja ūdens dibenā, nu izskatījās šis celiņš uz aku kā mazs grāvis, pilns tira ūdentiņa. Ūdens bija auksts, bet mums ar Latī grībējās plančot mātei pakal. Mēs noāvāmies un bridām. Mūsu kāju pirksti izskatījās sarkani, kā kad ziedēt taisitos.

Bet tas vēl nebij viss. Aiz pirtiņas rudzu laukā pie lielas akmeņu čupas auga divi zustrēņu krūmi. Nu, jūs varat iedomāties, ko

priekš mums, kam saimnieku ogu un ābolu dārzi bija slēgti, tas nozīmēja. Kad tik vien ar Lati tikāmies, mēs apmeklējām pirtiņu un arī šos ogu krūmus. Kad ogas kļuva prāvākas, mēs tās grauzām, ka kraukšēja vien. Kas tad varēja sagaidīt, kamēr sarkanas tiek. Nu varēja vēl kāds cits atnākt un noēst, jo gar pirtiņu gāja ceļš.

Mūsu prātus pirtiņa bija tādā mērā pārņēmusi, ka mēs pat rotaļās viņu ieņēmām. O, reiz mēs sarīkojām lielisku pēršanos mūsu vāgūža paklētē.

Mūsu ļaudis plāva sienu uz Ķiķeru robežas. Es metu kūleņus un klaigāju, lai Late zinātu, ka te ir jauka dzīve. Un tiešām – drīz vien viņa bija klāt. Bet te nu mana māte saka:

«Drīz būs dienasvids. Jūs, bērni, abi divi aizejiet uz mājām. Tur pie malkas ir balviņā govij dzēriens. Iznesiet vēl no istabas siltu ūdeni – uz plītes podā būs – pielejiet to un tad nepielaidiet citas govīs klāt, kad mājā nāks.»

Mēs aizskrējām uz mājām un atradām visu, kā bija sacīts. Mēs iegājām istabā, smēlām no poda remdenu ūdeni un stiepām laukā.

«Ek, tad ta būtu mazgāšanās,» Late, ar roku pa spanni plančodama, iesaucās, «kad tikai pirtiņa bijusi tuvāk.»

«Krāsne man tāda ir kā jūsu pirtiņā,» es atteicu.

«Kur tad?»

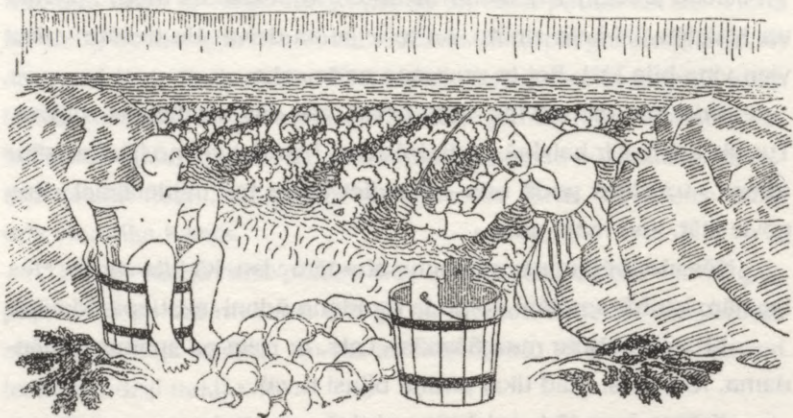
«Tepat paklētē.»

Mēs nolikām spanņus un skrējām turpu.

Tur man bij no akmeņiem sakrauta krāsne, ierīkoti dārzi, kapi ar daudziem krustiem un vēl šis un tas.

Ieraudzījusi krāsni, Late tūlīt gribēja skriet pēc malkas, bet es viņu atturēju. Mums taču nebij tik daudz laika, lai krāsni varētu, kā nākas, izkurināt. Bez tam – viņa jau nemaz nebij kurināma.

Izskrējuši olnīcā un paskatījušies, ka govis vēl nenāk, mēs ņēmām katrs savu spanni ar ūdeni un steidzāmies uz pirti. Tur mēs novietojam savas vannas līdzās krāsnij, viens vienā pusē, otrs otrā, noģērbāmies, sēdāmies iekšā un sākām dūšīgi mazgāties. Bet, tā kā mums te bija pirts, tad, protams, arī pērties vajadzēja. Late tāpēc izskrēja no paklātes laukā un drīz vien bija atpakaļ ar pilnām saujām kartupeļu lakstu. Tās nu bija brangas slotas. Mēs viņas pamērcējām ūdenī un likām uz krāsnes, lai pasūt. Tā kā krāsne nebij

kurināta, tad mēs dūšīgi vien šņācām, lai izklausītos tā, it kā kad akmeņi čūkstētu.

Kad nu mēs patlaban gribējām sākt pērties, tad izdzirdām steidzīgu dunoņu un ieraudzījām sētsvidā govju kājas. Tai pašā brīdī arī tā kā manas mātes balss sauca:

«Tak diezi kur tie pagāni ir palikuši... Sūti tādus!»

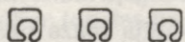
Late bij uzreiz no spaņņa laukā. Viņa paķēra savas drēbes un apjukumā ielīda kartupeļu vagā turpat dārzā.

Bet ko tad es? – Es gan cinijos, bet nekādā ziņā nevarēju tikt no savas vannas laukā. Likās, it kā spannis būtu mani saķēris ar stiprām rokām un kā par spīti nelaiz vajā. Cits nekas neatlika kā vilkt garo meldīju. Manas raudas pielipa arī Latei. Viņa sēdēja kar-tupeļu vagā, savas drēbes klēpī turēdama, un brēca.

Atskrēja māte un nevarēja saprast, kas te īsti notiek. Bet tad viņa mani sagrāba aiz rokas un rāva. – Es gāzos ar visu spanni un tiku svabads no nejaukajām spilēm. Bet, tā kā māte tikko govis laidarā bij dzinusi, tad rokā viņai bija krietna klūga. Un, tā kā māte bija stipri noskaitusies, tad es, no vilka glābies, tiku lāčam nagos.

Mani nodrātējusi, māte griezās uz Lates pusi, bet tā bij acu-mirkļi prom pa vaģu kā irbes bērns. Māte klūgu vien tik nokratīja.

Man visu dienu bija dusmas par to, ka māte neprata cienīt pirts svētuma. Vai tad viņa neredzēja, cik skaisti viss tur bija ierīkots?

Ciemā

Māte bija apsējusies batista lakatu, apvilksusi savus labākos pākstainos lindrakus un aizsējusi baltu priekšautu. Man bija kājās zils ar baltu rūtainas bikšeles, ap kaklu balta drāniņa, galvā studenta cepurīte, vēl pajauna, spīdošu nagu. – Mēs gājām uz ciemu.

Kad tikām pie bērzu audzītes, es ieskrēju palūkot, vai nebūs sākuši jau baraviki augt, – būtu ko kristamātei aiznest kukuļam. Bet atradu tik dažas skābas zemenes un sakodis skrēju mātei pakaj. Jau viņa bija labā gabalā.

«Skrien tu, skrien, – gan piekusīsi,» māte gādīgi teica.

Bet es zināju, ka nepiekusīšu. Tai ciemā jau bij būts, – zināju, ka nav tālu. Kad jau pērn aizgāju, kad mazāks biju, tad šogad tīri skriešus vien varētu aizskriet.

Laiks bij piemācies. Debesis pelēkas kā nebalināts linu audeklis. Jau trešā diena, kā saulīte nebij redzēta. Vējš dienvidā, bet tomēr vēss. Mēs gājām pa Brangaļu lauka malu. Papuvē rakņājās liels cūku pulks. Uz ežmaļa sēdēja maza puskailla meitenīte, leitiete, auklas pātagu tievajā rociņā. Kājas viņai bija basas, melnas un sasprēgājušas. Māte padeva dievpalīgu:

«Padēk, Dievai!»

Meitene nodūra galvu.

«Redzi, puisīt,» māte man teica, «kas viņai pulka cūku, ko ganīt. Un memme viņai tālu, tālu Leišos; skaties, tur pa kalnu starpu var redzēt to tumšo mežu, – vēl aiz tā. Ne vārdiņa pa latviskam nemācējusi, kad atveduši. Grūti bērnam. Raudot ik dienas...»

Es atskatījos.

Leitietīte skrēja, cik spēka, lielai daglai cūkai pakaj un, skaji raudādama, brēca. Mazs, divkājains radījums sacentās ar pieaugušu

lopu. Cūka skrēja uz mājām, uz mūsu pusi. Māte saņēma priekšautu un gaiņādamās paskrēja pretim. Cūka apstājās. Meitene tika priekšā.

«Uzšauņ, meitiņ, uzdod pa ādu!» māte pamācīja. «Laikam gan sīvēni mājā?»

Meitene ne atbildēja, ne arī uzšāva. Raudādama viņa gāja kviecošajai cūkai pakaļ un pātagu vilka gar sāniem kā putniņš aizlauztu spārnu.

«Tā tev ar', dēliņ, drīz būs jāskrien,» māte nopūtās.

Kad nonācām pie upītes, tad redzējām, ka kāds palaidnis laipu aizlaidis. Kārts bij iegriezusies viņā likumā. Mēs gājām paskatīt, vai nevarēs aizsniegt un atvilkt atpakaļ. Bet kārts bij viņā pusē. Vajadzēja iet atpakaļ uz ceļa vietu. Māte pietupās un lika man ķerties kukarēs. Tad viņa sacēlās labi augstu un brīda. Es pa tam pacēlu acis uz augšu un ieraudzīju tumši zilu strīpiņu nebalinātajā linu audeklā. Kad māte mani nolika zemē, man kļuva ļoti liksmi ap sirdi.

Es redzēju sev pie kājām tumšas un gaišas dzeguzītes, redzēju tērces malā vēlus pureņu ziedus. Es skrēju pa līci likum likumiem un plūcu druvenītes, naksnenes, – plūcu un metu pret zilo strīpiņu, kaisīju spilgtos ziedus pa pelēko gaisu uz visām pusēm un izkaisījis plūcu no jauna. Kas gan man deva šo prieku? Vai tiešām mazā zilā švīka augstu debesis?

Labu gabalu mums jāiet bij pa kalna virsu. Kalns bija šaurs kā vājas govs mugura un verstēm garš. Apakšā kā samezglota un salocīta virve gulēja vizošā Salate. Tālāk kūlaini purvi un tukšas, drūmas dārzīnes. Vēl tālāk mežs. Un pāri pār visiem pakalniem un mežiem pacēlās Ormanis. Kalna virsū kā pelēks punkts bij saredzamas vēja sudmalas.

Blakām iet mēs nevarējām, un nopakaļis tā kā bailes metās, kad abās celītes pusēs redzēju biezas priedītes, tāpēc es soļoju pa priekšu. Te uzreiz māte strauji iesaucās:

«Ak tu grēciniek, ko tas te izdarījis!»

Es satrūkos un skatījos, kur māte rādīja ar roku. Netālu no ceļiņa bij daudz mālainu spalvu. Tās droši vien bij kāda mūsu balodīša. Māte paņēma divas lielākās spalvas un teica:

«Nabaga putniņš... Kā tevi tas pagāns varēja noķert? – Varēji bēgt zem jumta...»

Jau klāt bij ciema olnīca. Izskrēja mums pretim divi lieli suņi. Es ieķēros mātei lindrakos. Bet suņi māti pazina un sāka lumstīties; es varēju būt drošs.

Istabas durvis mūs sagaidīja kristamāte.

«Tad tu arī, dēls, reizi atnāc mani apraudzīt,» viņa teica. «Nu šoreiz esi trāpijis: mums patlaban bēres, – gaļa jau katlā.»

Kristamāte smējās par savu joku, un viņas apaļā priekša rautījās pie katra smieklu paņēmiena. Tad viņa pagriezās pret māti un stāstīja, ka šitiek vēlā un siltā laikā teji necik nemaksājot, labi ja tik ādas tiesu dabūjot; tad jau labāk paši varot apēst nekā žīdam atdot.

Mūs ieveda istabā. Ciema māte lika mums sēdēt, bet pati tūlīt izgāja. Jāpaskatoties, ko tā gaļa darot, kukņā viena palikusi. – Māte nosēdās un noglauda ar cietajām rokām balto priekšautu. Man sēdēt bija tā kā kauns, un es piegāju pie loga paskatīties, vai dārzā āboli jau aizmetušies. O, bija jau labi prāvi un ļoti daudz. Es pielīdu pie mātes un iečukstēju ausi:

«Kad āboli būs gatavi, tad atnāksim.»

Kristamāte ienesa lielu, kūpošu bļodu un aicināja mūs pie galda. Lai es tikai nebaidoties, bet lai ēdot droši. Un viņa sāka rakņāties pa kūpošo bļodu. Viņa pārplēsa lielākos gaļas gabalus, izlauza

kauliņus, nosūkāja tos un nometa pagaldē suņiem. Man māte padeva mazu liesumiņu, bet kristamāte atrada to priekš manis par niecīgu un iedeva otrā rokā lielāku. Viņa skubināja māti, lai ēdot. Nevarot tak prišas gaļas šinī laikā vis tik lēti dabūt. – Māte sāka runāt, ka mēs atnākuši pēc smalkā šķieta, kuru ziemā Anna atnesusi. Un viņas runāja par aušanu un vērpšanu.

Piepeši man ienāca prātā mālaino spalvu čupiņa tur kalna virsū. Atminējos mātes vārdus – «Nabaga putniņš... Varēji bēgt zem jumta.» – Bet vai tad gotiņa nebija zem jumta?

Gaļa man valstījās pa muti tik mīksta un sāja, ka kļuva pavisam nelabi. Nemanot es nolaidu rokas pagaldē, un suņi tur kaut ko aprija.

Salate

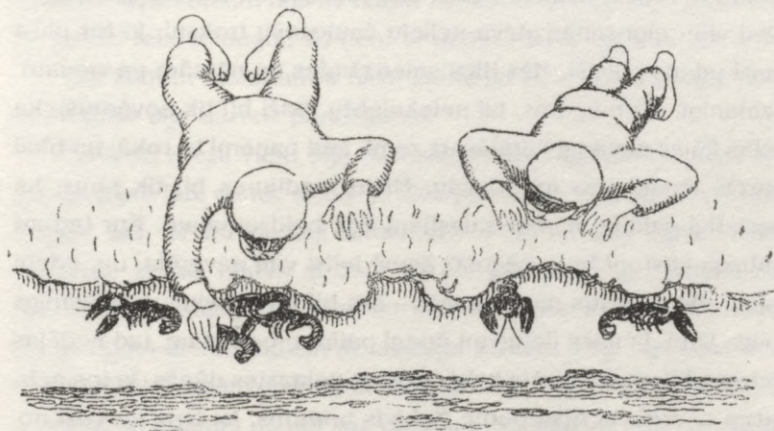
Salate bij mūsu tuvākā upe. Vasarā karstās svētdienās mēs dažu reiz tur gājām mūdāties. Gar Ķīķeru eglēm, gar Sluķiņu dāržini, pāri Vilītes rozai – un klāt.

Salate iztecēja no Krigānu ezera un locijās pa Dāviņa kalna malu, kā meklēdamās, kur ātrāk uz priekšu tikt. Vieta bija zema un ļūnēja, bet šaurā upīte tomēr skrēja diezgan ātri. Protams, netrūka arī klusu, platu līkumu, kuros ūdens lēnām griezās riņķī, kā spēkus krādams.

Gar Salates malu, sevišķi kalna pusē, bija briesmīgs stīgons. Vietām bija dūņu pieslīguši grāvji, pa kuriem tikai drusciņ sūcās ūdens, bet, ja tu mēģināji šim sausajam grāvitim pāri tikt, tad iegrudī kāju līdz ceļiem šķidrā dūņā, un tavas baltās bikses bij kā ar degutu nopeckātas. Vispārīgi gar pašu Salates malu bija staigns, un retās zāļu saknes gulēja mūžīgā sarkanā rāvā. Un bieži vien, ja tev gadījās gar Salati steigties, ar troksni izsāvās caur kāju pirkstu starpu maktīgs guldziens dūņota ūdens un nodarīja lielu grēku pie tava svētdienas apģērba.

Neraugoties uz ļūnējo apkārtni, Salate pati bij tira un skaidra. Ūdens bij tik caurspīdīgs, ka visdziļākajā vietā skaidri varēja redzēt dibenu ar visām milzu siekstām, kuras gulēja tur dziļumā kā apdrupušas, apglumējušas balķes. Bet dažai siekstai gals izsāvās no pakrastes tepat pie ūdens virsa. Kad nu pret to vietu uz krasta palēcies, tad krasts ar visu siekstu līgojās. Vēzi ļīpoja no alām laukā un, tikuši upes vidū, dibenā apstājās, un, lielās kājas pacēlušī, gaidīja, kas nu notiks. Mēs taisījām maigles un viņus ķērām.

Vēžu Salatē bij neticami daudz. Vēžotājiem jau cita mēra pie vēžu daudzuma noteikšanas nebij kā pūrs. Pūru, puspūra, sieku vēžu! – tā vien tika runāts. Mana vecmāte stāstīja, ka reiz, kad vēl Liepiņās dzīvojuši, šī, savu ganudienu atganīdama, pa līci, taisni pa sausu zemi, salasījusi vairāk nekā trīs pūri vēžu. Šī ieskatījusies, ka govju pēdās vai lielākos zāles kuškos guļ čupām vien. Sākusi lasīt

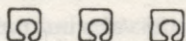
un tikai kraut deķi, kamēr vairs tikko nest spējusi. Tā divus deķus aizstiepusi uz mājām. Visi tīri vai slimī palikuši ēzdamī. Un vai tad tik vien kā šo līcī? – Viss Salates virss līdz pat lielajai upei bijis vēžu pilns. Vārnas griezušās kā melns debesis ap Salati. Tas bijis linu mērcējamā laikā. Viss Salates ūdens bijis brūns un smirdējis kā maita.

Mēs pilnīgi ticējām šim vecmātes stāstam, jo paši bijām to pieredzējuši, kaut gan daudz mazākā mērā. Lielo pamudināti, mēs ar saimnieku Jāni bijām aizgājuši linu laikā uz Salati un pārnēsām

mājā katrs kulīti vēžu. – Mēs gājām vairāk uz leju, tā pret Radiņu kalna starpu, jo tur sākās lielas līnu mārkas. Laiks bij sauss. Salates malas izkaltušas. Mēs nogūlāmies uz paša krasta. Vajadzēja ausi spiest pie zemes un klausīties.

Jā, tur kaut kas čaukstēja.

Mēs pārkārāmies krasta velēnai pāri un redzējām, ka pakrastē ir vesela kaudze vēžu. Cits pie cita tie mierīgi gulēja, un tikai viņu elpošana izdeva nelielu čaukstošu troksni, jo tur plīsa mazi ūdens pūslīši. Mēs tikai sniedzāmies un ņēmām pa vienam, uzmanīgi, aiz muguras, lai neiekniebtu. Daži bij tik novārguši, ka lielās kājas nevarīgi karājās uz zemi, kad paņēmi to rokā, un tikai mazās lēnām irās uz priekšu. Mūsu medijums bij tik rāms, ka pacietīgi gaidīja, kamēr salasījām līdz beidzamajam. Kur tad arī nabaga kustoņi būtu bēguši? Zemē ielist viņi nevarēja, un, ūdenī ielikti, tie steigšus rāpās laukā. – Tas bij priekš viņiem briesmīgs laiks. Labi, ja nāca lietus un ūdeni patīrīja; bet, ja ne, tad nedējas četras vēžiem vajadzēja kalst ličos un pakrastes dūņās, ja tos neizlasīja cilvēki vai rijīgi putni. Nekāds brīnums, ka beidzot vēži nolēma pavisam izmirt, ja jau cilvēki vēlējās viņu nāvi.

Rupuča āda

Atlases bij nocirstas. Gada laikā visa malka bija aizvesta, zari novākti, skaidas ar grābekli nokašātas un sadedzinātas. Tagad milzīgo apšu, bērzu un egļu vietā vasarā viņoja brūni pelēkas smilgas, spīdīgas kā zīds; tikai vietām ziloja ugunsroku vietas kā lieli, apaļi ielāpi. Un ap celmiem bija tik daudz zemeņu, ka man elpa aizrāvās, tās pirmo reizi ieraugot. Es ķēru ar abām rokām un ēdu, un ēdu.

Bet katram labumam ir sava jaunā puse, un pie zemenēm šī jaunā puse bija dažreiz pārāk jauna.

Nocirstā meža vietu bija norentējis mežsargs Ķīķers. Viņš tur gribēja pļaut labi daudz sienu, jo zāle patiesi bij milzīga. Nu, un tik milzīgu zāli lai nu ogotāji nomīdītu? – Nē! Lidzko ogas metās sarkanas, vecais Ķīķers ar lielu bērza nūju pastāvīgi staigāja pa celmiem un apskatīja, vai tikai nav kāds ielavījies. Sevišķi grūta ciņa viņam bij pa dienas vidiem ar pusaugu zēniem, kuri parādījās drīz te, drīz atkal pavisam otrā malā. Vecajam vajadzēja tekāt kā tilviķam un kliegt un draudēt no rīta līdz vakaram. Svētdienās veci atmainīja viņa trīs dēli. Tie tad staigāja pa kalna virsu un pa reizei izšāva gaisā ar savu garo vienstobra plinti. – Tomēr gardās ogas arī pie tik stingras apsardzības darīja uz kaimiņu ļaudīm savu iespaidu.

Tā kādā svētdienā jau agri no rīta klupdama krizdama ieskrēja mūsu istabā Dekšņu Anna. Ne vārda neteikusi, viņa ielēca mūsu gultā, kur mēs ar māti vēl gulējām, un izstiepās gar sienu, čukstēdama, lai Dieva dēļ šo paģelbjot. Dzenoties pakal Ķīķera dēli. Šī domājusi, ka tik agrā rītā neviena sarga nebūšot, tāpēc iegājusi celmos drusku paogot. Bet paģāni sēdot jau kalnā kā kraukļi. Gana šī slapstījusies pa ieliekņām, tomēr nebijusi ne riekšavu ielasījusi,

kad jau ieraudzījusi, ka kalna virsā vairs neviena sarga nav. Laime vēl, ka laikā to pamanījusi un tā jau sākusi virzīties laukā, citādi būtu rokā... Un tak, velni, dzinušies pakaļ caur pa purvu, cauri rudzu laukam un nu nāksot vēl mūsmājās iekšā, jo redzējuši, ka šī te iemukusi. Viņi būšot šo drusku pazinuši, vai kā, un nu gribot skaidri izzināt, vai šī tā bijusi vai ne. Ak kauns! Ak kauns!

Annai mati bija rasas pilni. Galvas lakatels, kuru viņa skrienot bija norāvusi un vicinājusi rokā, bija tikpat slapjš kā jaunās pastaļas un pelēkie lindraki ar melno zīda banti pa apakšu. Viņa pilnīgi savazāja mūsu tikko vakar vakarā uzsegto balto palagu, bet ko tur varēja darīt? Tādā nelaimē tak cilvēku nevarēja atstumt.

Drīz vien mēs gulēdami dzirdējām ārā ķērāju balsis. Tur Ķīķera dēli bija sastapušies ar mūsu puisiem, tērzēja un smējās.

«Ek, kā viņa tikai gāja, – šķeter šķeterēm! Un es tikai vēl aizkliežu...» viens teica.

«Tas ir Reinis,» Anna čukstēja.

«Neba mēs tādas lindraku priekšā lasītas ogas būtu ēduši,» otrs smējās, «bet tā pa krūmiem izbārstīt, kā viņa to izdarīja, arī nav nekāda prāta. Labāk jau tad varēja godīgi atdot un staigāt mājā soļiem.»

Anna klausījās, drebēdama ķērās manai mātei ap elkoni un dvesa:

«Kad tikai Dieviņš nogrieztu... Kad tikai viņi, velni, neiedomātos nākt istabā.»

To visu es tikai tāpēc stāstu, lai rādītu, cik tas bij šausmīgi – iet uz Ķīķeru celmiem ogās – pat lielam cilvēkam, kur tad nu vēl tādām kā man! Un tomēr, vēl pēc gadījuma ar Dekšņu Annu, man bij dūšas diezgan aizlavīties šad un tad uz bagāto ogu vietu un krietni saēsties. Dažkārt es pat vēl mātei pārnesu pa pusstopiņam.

Viņa sataisīja tās ar pienu, un tad mēs gardi ēdām. Smaržoja ogas, smaržoja dzeltenīgās paegļu karotes...

Es aizvien notikoju, kad Ķīķers aizgāja pa purva stūri uz mājām pusdienā, un tad joņoju uz celmiem. Ogodams tad es viņu atkal redzēju izejam no mājas un varēju pamazām ievirzīties mūsu pašu zirgudārzā, kur arī bij pa kādai zemenei.

Man neienāca ne prātā, ka mana izmanība kādreiz varētu tikt pārspēta, tāpēc es ļoti nobijos, kad kādā dienā, līdzko noliecās pie pirmās ogas, izdzirdu sev aiz muguras briesmīgu ķērcienu:

«Rupuča āda! – Nu tu man reiz esi rokā!»

Ak tu nolāpīts! Es taču itin skaidri redzēju, ka vecis iegāja mājās. Vēl olnīcas vārtus piecēla, ieiedams sētsvidū. Laikam gan, neziņa, bij mani tāpat sācis novērot kā es viņu un apņēmies nu rokā dabūt, jo es zāli patiesi biju krietni vien noplikšīnājis, vienmēr vienā un tai pašā stūrī grozīdamies. Un tā viņš bij pa vieniem vārtiem mājā iegājis un pa otriem tūlīt izgājis, tad pa krūmiem atlēdis šurp un nu man aizsprostojis ceļu uz māju...

Ko nu?

Tomēr vecais Ķīķers bija vai nu mani vērtējis pārāk zemu, vai arī savu kāju veiklumu pārāk augstu. Vēl viņš nebij ar savu saucienu galā, kad man jau kājā bija zaķa ādas pastalas. Es lēcu kā pele pa rugājiem, pāri celmiem un ciņiem. Tīri pašam bija prieks par savu skriešanu. Jau domāju, ka būšu izmucis, kad te pavisam tuvu atkal izdzirdu:

«Rupuča āda! Tad tu nu man izbēgsi!?»

Es iebrēcos un laidu, cik spēka.

Tūlīt pēc tam man gar kreiso ausi kaut kas aizlocījās dūkdams, viņu viņiem.

Tā bija Ķīķera bērza nūja.

Man nebij laika skatīties, kur tā nokrita un cik tā bija gara un cik resna, tikai to gan tai brīdī sajutu, cik labi ir nabaga zaķēnam vai putniņam, kad garām aizšalc medinieka skrotis vai nerātņa zēna akmens. – Es izstiepos vēl trakāk un tad maniju, ka aiz muguras nav vairs šausmīgās dimdoņas.

Rungas sviediens bija Ķīķera pēdējā trumpa. Viņš kā vecs cilvēks vairs nebij jaudājis ilgāk mani vajāt un tāpēc dūsmās bij taisījis neprātīgo sviedienu. Droši vien viņš vēlāk Dievam pateicās, ka

nebija man trāpījis, jo nevar zināt, vai tad es vairs šodien varētu šo notikumu atstāstīt.

Ticis zirgudārzā, es atskatījos un redzēju, ka Ķīķers iet riņķu riņķiem pa to stūrī, kur es vienmēr ogoju, gluži kā suns pa to vietu, kur cēlis zaķi.

Nu es biju drošs un sāku citīgi ogot pa zirgudārzu, lai nebūtu mājā jāierāda, ka ticis izdzīts. Es pielasīju savu stopiņu pilnu, tomēr māte pazina, ka tās neesot celmu ogas... Tās tak nevarot būt tik sīkas.

«Tās rupjās jau nolasītas,» es atteicu.

Peļu Vanags

Dekšņu paeglēs bija starp sikajiem krūmiņiem arī dažas eglītes jumta augstumā. Zari tām bij nodarināti gandrīz līdz augšai, un tāpēc tās izskatījās kā kuplas slotas garos kātos. Nereti tādas egles pašā galotnē tupēja mazs pelēks putniņš raibiem spārniņiem un vilka skaistu dziesmu. Pa reizei žvadināja arī kāda žagata.

Mēs reiz gājām svētdienā pa paeglēm un, galvas atkāruši, aplūkojām šos dziedātājus. Tie nelikās par mums ne zinīs, tikai virināja savus knābjus visvisādi un brīžam pacilāja spārnus. Bet šāda nevērība no nieka putnu puses likās mums tīrā necienība pret cilvēkiem.

«Kad nu bijuse plinte!» skolas Rūdis teica. «Zin, mans brālis nocēla šitādu putnēnu no ganību lielā bērza galotnes.»

Lielais bērzs bija īsts milzis, un tāpēc vārds «plinte» darīja uz mums lielu iespaidu.

«Taukš!» saimnieku Jancis iesaucās, plaukstas sasizdams un gaisā palēkdamies, bet raugi, – putniņš egles galotnē ne dziesmas nepārtrauca. Viņš čakli čivināja un grozīja gludo galveli uz visām pusēm. – Tas nu bij par daudz lielīgi. Jānis ķēra akmeni, meta un tikko netrāpīja putniņam. Tā sākās mūsu medības Dekšņu paeglēs.

«Cik tur nu trūka!» Jānis lielījās, «un es būtu nocēlis bez tavas plintes. Zēni, tikai akmeņus kabatās un duj uz priekšu!»

Mēs aizskrējām uz lielceļu un pielasījām kabatas, cik jau kuram viņu bij, ar akmeņiem un sākām strādāt. Mēs izdalījāmies pa visiem krūmiem. Putnu nebij mazums, un tie aizvien turējās egļu galotnēs. Kurš no mums patlaban bija izšāvis un redzēja putnu aizskrejam, tam vajadzēja divus akmeņus trīsreiz kopā sasist –

knik! knik! knik!, lai citi dzirdētu, ka medījums ir gaidāms. Jo putniem kaut kur uz attālāku vietu negribējās laisties. Viņi no vienas egles cēlās un metās atkal otrā, cēlās un metās, bet, kad tur atkal akmens garām svilpa, tad laidās uz trešu, uz ceturto, uz piektu. Visur viņus sagaidīja balti akmeņi, kaut gan ne nāve, jo tādām niekam ar vēl mazāku metamu bij ļoti grūti sastapties tik plašā telpā.

Bet skolas Rūda vienam akmeņam gan bij nolikts sasniegt kādu citu mērķi, kādu daudz lielāku dzīvību, un pie tam pavisam netišām. Rūdis bija sviedis uz lielceļa pusi un tūliņ izdzirdis tādu kā ievaidēšanos, tad niknu rūcienu un pēc tam lielisku lādēšanos. Visubeidzot viņš bija jutis, ka zari ņikš un zeme dimd. Tad mēs visi dzirdējām rupju balsi:

«Sātani, jūs ceļa gājējam pakaušus dauzīsiet!»

Nu es ieraudzīju, ka nav neviena biedra vairs. Jā, tur pa viņu lauka malu vilka saimnieku Jānis, ko tikai nagī nes. Akmeņu pilnās svārķeju kabatas viņam mētājās pa gaisu kā spārni. Tepat netālu gāja, ka mirdzēja vien, arī Rūda brūnās manšestra bikšes. Un Rūdim pakal gāzās elsdams un pūzdams liels puisis dzeltenu lakatu ap kaklu. Viņš tepat Rūdi varētu jau sakampt, te klāt ir zema ieliekņa, un Rūdis pūš tajā iekšā un pāri. Ap viņu nošķīst ūdens, mirdzēdams kā varavīksna. – Svešais sadurstās un sāk lādēties.

Nu ir arī Rūdim laiks atņemt elpu. Viņš atskatās un ierauga, ka dzinējs ir kaimiņu kalps Vanags, vēl pērn pie brāļa skolā gājis. To redzot, bailes viņam pavisam nozūd, un viņš atgriezies sāk zoties:

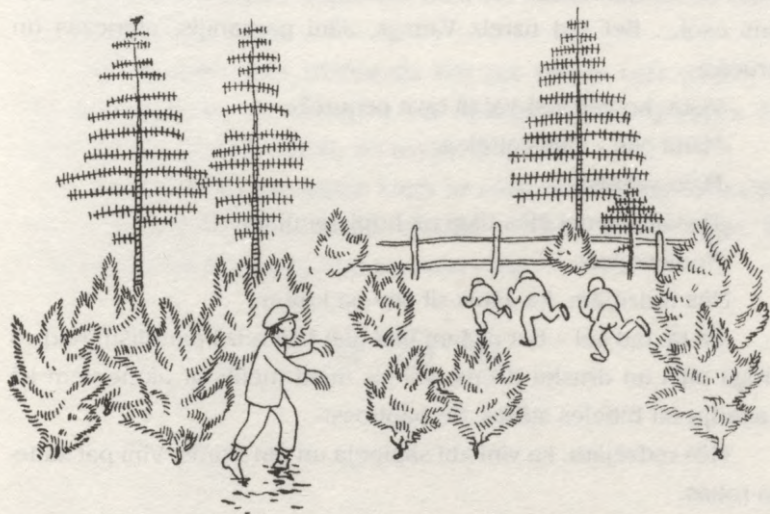
«Peju Vanags! Peju Vanags! Hē! Domā, ka man no šā bail?»

Tas nu Vanagam tomēr ir par daudz. Viņš samauc cepuri un stiepj ar visām kamašām dobei pāri. Drīz vien Rūdis ir rokā. Viņš

241 to grābj taisni aiz pleca, bet gadās saķert pie cepures, un tā paliek Vanagam rokā.

«Nu, pietiek arī ar to!»

Vanags tālāk pakāj vairs nedzenas, bet aiziet mierīgi, kaut gan drusku greizi, ar savu laupījumu taisni pa lauku uz māju pusi.

Kā uz mājienu visi mednieki nu bij kopā, lai apspriestu, kas darāms. Cepure bij tikko Vasarassvētku tirgā pirktā, un to zaudēt būtu bijis tikpat kā dot sēžamai vietai ziņu, lai gatavojas saņemt bārgus viesus. Tomēr «peļu Vanags» pret šo vietu nebūtu saudzīgāks, ja tikai Rūdis nāktu viņa nagos. Nē, – viņš nevarēja pats sev līdzēt, tāpēc tika nolemts, ka saimnieku Jānis kā lielākais ies un atprasis cepuri. Apdomāties nebij vaļas, un Jānis tiešām arī gāja. Mēs drebēdami apbrīnojām viņa drosmi.

«Lai man pašam nekas nenotiktu,» viņš vēl teica, «tad šie paturiet manu cepuri, kamēr pārnākšu,» un tad steidzās prom.

Mēs nu notupāmies krūmmalā un glūnējām uz lauku, kur Vanags jau bij labā gabalā.

Jānis sākumā skrēja, bet tad sāka iet aizvienam lēnāk, tā ka Rūdis izteica jau bažas, vai tikai Jāņam dūša nesašjukšot. Bāba jau viņš esot... Bet tad uzreiz Vanags, Jāni pamanījis, atgriezās un ierūcās:

«Vista, ko velcies! Vai tā tava cepure?»

«Mana gan,» Jānis atteica.

«Melo vesels!»

«Tiešām mana! Mēs tikai uz brīdi samijām.»

«Nodievojies!»

Mēs redzējām, ka Jānis sit sev pa krūtīm.

«Ja tā, tad šei! – Bet es tam utei gan citā reizā parādišu! Kad es krogā bijis un drusku dzēris, vai šis mani mētās ar akmeņiem kā Cakariju tai Bībeles stāstā. Še papiross!»

Mēs redzējām, ka viņi abi sapīpēja un tad šķirās. Viņi pat sadeva rokas.

Nu mēs kļuvām pavisam droši. Mēs atstājām savu paslēptuvi un iznācām laukmalē. Jānis nāca, lepnī kūpinādams savu papirosu. Arī mēs dabūjām pa dūmam, un Rūdis saņēma priecīgs savu cepuri.

«Pušu!» viņš ar asarām iesaucās, ieraudzījis, ka cepures nags pārlauzts. «Nudien pušu!»

Nu Rūdis steigšus vien kāpa uz kārtīm un pilnā kaklā kļiedza aizgājējam pakaļ:

«Peļu Vanags! Ei! Peļu Vanags!»

Vanags atgriezās un kratīja dūri.

Rūdis kratīja pretim:

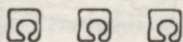
«Peļu Vanags! Vai tev nav peļu, ko rīt, ka plēsi cilvēkiem cepures!»

Nu «peļu vanags» sitās atpakaļ.

Mēs uzreiz bijām skujās kā zaķi. Arī Rūdis nokrita no kārtīm un devās mums pakaļ.

Mēs skrējām bez mitēšanās līdz pat skolas ceļa galam, tad tikai apstājāmies un redzējām, ka vajātājs bij tikai grasījies mūs ķert. Nu jau viņš bij netālu no savām mājām.

Mēs šķirāmies un gājām katrs uz savu pusi. Rūdis šoreiz gāja par visiem lēnāk un pastāvīgi raudzīja ar roku cepures nagu. Reizēm viņš cepuri pat noņēma un nesa rokā.

Briežumāte

Vecāmāte bij no Valašiņiem atnesusi grāmatu par grāfieni Ģenovevu. To mēs pa vakariem lasījām. Tur bija stāstīts, ka grāfiene līdz ar mazo dēlu tikusi ievesta mežā un tur viņai vajadzējis dzīvot. Viņiem nebijis nekā ko ēst. Bet tad alā, kurā grāfiene apmetusies, ienākusi briežumāte, un nu viņi visi trīs kopā dzīvojuši...

Visinteresantākā persona šai stāstā bij priekš manis briežumāte. Es tik skaidri redzēju, kāda tā izskatījās un cik laba viņa bij, ka man ne prātā nenāca lielajiem kaut ko vaicāt.

Grāmatu mēs lasījām ziemā, un pēc tam tai vasarā es briežumāti dabūju redzēt pats ar savām acīm. – Mēs abi ar māti braucām

245 uz Jurāniem ciemos pie manas tēvamātes. Mums bija jābrauc pa lielu mežu, un es ierunājos, ka varbūt šīnī mežā Ģenoveva dzīvo-
jusi. Māte teica, ka te dzīvojot arī brieži.

«Vai briežumātes arī?» es vaicāju.

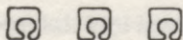
Protams, ka briežumātes arī dzīvoja tādā mežā. Kur jau brieži,
tur arī briežumātes.

Mēs pabraucām gar Budviķiem un tikām atkal liela meža malā. Te nu bija pašā piesaulītē tāds kā dārzs, apzogots kārtīm, un dārzā
auga jaunas Vāczemes egles un citi smalki koki. Un turpat ceļmalā,
pie kārtīm atspiedusies, stāvēja briežumāte un raudzījās taisni uz
mani. Viņai bija lielas, brūnas acis un galvā sarkans lakatiņš. Es ne-
varēju no viņas acu novērst, bet man sirds bij pamirusi aiz lielām
bailēm. Tikai kad bijām labu gabalu tālāk pabraukuši, es iedro-
šinājos mātei vaicāt, vai arī viņa bija redzējusi briežumāti.

Nē, viņa tikai redzējusi Budviķu gani. Briežumāte taču izska-
toties tā, gandrīz kā gov, tikai esot vēl lielāka. Vismaz kājas tai
esot garākas nekā govij.

Man bija dusmas par šādu paskaidrojumu. Briežumāte tāda kā
govs! To nu gan varēja iestāstīt tādām, kas nekā pats nezināja; es
nebiju vis tik lētticīgs...

Un patiesi, – vēl šobaltdien manā apziņā vārds «briežumāte» ir
cieši saistīts ar lielām, brūnām acīm, sarkanu lakatiņu un saulainu
mežmalu, kur aug jaunas Vāczemes egles.

Posta dzeguze

Kas gan varētu būt pavadinošāks par vasaras svētdienu, ja laiks ir jauks un tu neesi vientulis. Kokiem, liekas, jaunas lapas uzplaukušas, puķēm pavisam citi ziedi. Tu ej pa zāli, un tev baso kāju pirkstu starpas izpušķotas sārtām dābola galviņām. Tu noplūc lazdas lapu, liec uz cauras sauļas un ar otru roku sit virsū: paukš! Un apkārtējos mežos un birzēs kūko piecas sešas dzeguzes...

Bet reiz mēs dzirdējām posta dzeguzi.

Saimnieks ar saimnieci bij kaut kur ciemos aizbraukuši. Saimnieku Jāņam tāpēc bija cieti piesacīts sargāt māju, bet taisni šis piekodinājums viņu didīt didija kaut kur aizskriet.

Visu priekšpusdienu mēs jau bijām nostaigājuši pa sētsvidu, pa dārzmalām, pa šķūņiem. Bijām izlodājuši paklėti, apskatījuši kambarīti vecā sienas pulksteņa iekšas un likuši tam nelaikā sist stundas. Bet tad ap pusdienas laiku mums it nekā vairs nebija ko darīt.

«Aiziesim līdz smēdei,» Jānis mani vedināja.

«Kāpēc tad ne?»

Mēs aizgājām uz smēdi un sākām kravāties pa viruļu kaudzi sienmalē. – Te atskanēja krūmos tā kā svilpiens.

«Vai nesvilpa?» Jānis iesaucās un sāka aušoties.

«Tā likās.»

«Tad jādod pretim!»

Un Jānis lika četrus pirkstus pie mēles gala, bāza tos mutē, tā ka lūpas izstiepās kā gumijas, un izlaida slaidu, skaļu svilpienu.

Tā nebija vis atskaņa, kas tur tālumā atsaucās.

«Tas būs skolas Rūdis,» Jānis teica. «Iesim kalniņā, paskatīsimies, ko šis tur dara. Vai tik nav kazas atdzinis uz mūsu prieditēm. Tad ķersim rokā. Nudien, tad noķilāsim!»

Skolas Rūdis šoreiz bij viens pats, gluži svabads no gana raizēm. Viņš nāca pa grāvja virsu un svilpoja. – Mēs viņam mazliet pretim pagājām.

«Nu tikai, puiši, uz mežu, uz mežu!» Rūdis jau pa gabalu klie-dza. «Redz, kur nāk jau arī otra partija.»

Mēs raudzījāmies uz norādīto pusi. – Jā, tur patiesi joza šurpu Brangaļu trīs zēni, brāļi, cits par citu lielāks par pusi galvas.

«Viņi iet uz lielo mežu ķerbelēm stīpas griezt. Kas ir! Šausim arī mēs līdz!»

Saimnieku Jānis aizbildinājās ar savu mājas sarga uzdevumu, bet, kad pienāca citi, tad viņš jau domāja, ka līdz mežmalai varot visi kopā glīti pastaigāt. No turienes tad mēs abi atnāksot atpakaļ. Un tā mēs gājām.

Brangaļu zēniem rokās bija atvāzti naži, it kā tūlīt vajadzētu ķerties lazdaļai vai kārkļam pie apkakles. Kad mēs nesapratām sava pienākuma, tad viņi nažus sāka visādi mums tuvināt.

«Nedomā, ka neass,» viens no viņiem teica un taisījās griezt saimnieku Jāņam pogas laukā.

Nu Jānis paņēma nazi, apskatīja no visām pusēm un atrada, ka tas esot tikai tāds varžu duramais. Tad viņš izvilka savu spožo mausneri, atlieca – knakš, knakš! un ar vienu rāvienu nogrieza pa-resnu elksni celītes malā.

Brangaļu zēni bija notriekti. Viņi saskatījās un klusēdami bāza savus dunčeļus kabatās. Es turpretim jutos daudz lielāks pēc tāda iznākuma, it kā man tur būtu kāds nopelns, ka saimnieku Jāņam tāds nazis.

Pa tam mūsu kājas naski vien spēra gan sīkus, bet mudigus soļus. Te mums pa kreisi palika pelēki zaļš rudzu lauks, te pa labi saziēdējusi mārka; te uzkalniņā spieda basās kājas cieti māla kukulžņi, tā ka mēs strēbām vien, te atkal sakritām pa nesen izšķīpelēto papuves grāvi kā pilēni un pekojām tikai uz priekšu. Te jau arī bija lielā pļava aizsniegta. Aiz tās tūlīt bij mežs. Pļavā auga vairāk sūna nekā zāle. Mūsu pēdas tur maz ko varēja nodarīt, bet mēs tomēr baidījāmies, ka tikai kaimiņš nebūtu tepat kur noslēpies un nesāktu mūs mizot. No tās puses viņu pazinām it labi. – Tā, steigšus vien, drīz mežmala bij klāt.

Jānis atskatījās. – No mājām mēs varējām būt tikai kādu versti.

«Nav jau nekāds tālums,» viņš nedroši ieminējās.

«Vai tad tu domā, ka tēvs bez vakara būs mājās?»

«Skolā iet – un vēl tēva baidās!» lielākais no Brangaļu puikām nicinoši iesaucās. Viņam bija sika balss kā meitenei.

Nu, Jānis nebija vis tas vīrs, kurš ļautu par sevi zoboties. Viņš samauca cepuri un ar vienu lēcieni bij pirmais mežā iekšā.

Veci kreveļaini bērzi, tumšas dālderainas egles, visi koki un krūmi stāvēja kā izbrīnējušies par tādu pulku jautru ciemiņu. Daždažādi sīki putnēni čivināja un vidžināja bez mitēšanās. Gribējās gaidīt skaļās dziesmas beigu, bet tā kļuva aizvien jo spēcīgāka, jo dziļāk gājām mežā. Te šo skanīgo dziesmu pārtrauca aizsmacis kļiedziens:

«Kā-gā! Kā-gā!»

Mēs visi izbijušies apstājāmies.

«Kas tas par putnu?»

«Vai tikai nav kāds zvērs?»

«Kā-gā! Kā-gā! Hahahahaha!»

«Ak tu obaža, – tā jau dzeguze!»

«Tomēr redziet vien, – nebūs labi,» Rūdis biedināja. «Tā ir posta dzeguze. Tā nekūko uz labu.»

Mēs rāvāmies cits aiz cita un gājām klusām pa meža krēslu. Brangaļu zēni pa reizei novērsās kādu soli sānis, kad pa ceļam gadījās kāda taisnāka lazdiņa, un nogriezuši mudīgi skrēja atkal pulkā. Mūsu ceļa mērķis bija upēja piekraste, kur auga lazdas vairāk nekā citi koki. Bet kā par brīnumu tur mēs atradām, ka tik tievu lazdu, kā brangalēniem vajadzēja, gandrīz nemaz nebij.

«Te tev nu bij tā posta dzeguze!» viens iesaucās. «Nedabūsīm nenieka.»

«Nebūs, nebūs,» lielākais savā sīkajā balstiņā teica, «teiksim mājā, ka jāiet citu svētdien uz jauno mežu. Mums labāk staigāt nekā ganos iet.»

Nu mēs kļuvām svabadāki. Iedoma, ka lazdas nav atrodamas, nostiprinājās zēnos, un tie uzreiz kļuva kā no saites vaļā. Katrs pa lazdas nūjiņai rokā vicinādami, mēs uzkāpām kalniņā, kur zaļā sūnā vajadzēja apmest lēģeri un krietni atpūsties.

Jau labu laiku bijām vāļojušies, kad Rūdis pamanīja, ka uzkalniņā sūna tā kā izrakņāta, kā izplūkāta.

«Nudien, – vai te ir āpsī bijuši vai meža cūkas!» viņš iesaucās un trūkās kājās.

Mēs darījām to pašu. Pat vēl vairāk: mēs devām tūlīt kājām vaļu. Lielākie skrēja, vairāk iedomāto baiļu dziti, bet mazākie no tiesas jūta jau pie kāju ikriem zvēra zobus. Pat asaras un kliezieni spruka vaļā.

«Vai dulli esat? Vai mežsargam gribat ziņu dot?» lielle atgriezušies mētājās ar rokām un apspiestā balsī kliezda mums, mazajiem,

pretim. Un starp abām briesmām mēs palikām kā saslēgti. Mēs baidījāmies pat galvas grozīt.

Nevarēja būt vairs mala tālu, kad uzgājām savādu purviņu. Tas bija diezgan augstā vietā, vienā galā baltām pūkām pieaudzis, otrā tumša ūdens pilns kā mazs diķis. Bet šā diķa vidū bija sala, un uz šās salas auga kārkli. Ak, kas par taisniem un slaidiem kārkliem! Tādus ieraugot, visiem brangalēniem naži bij no kabatām laukā. Bet kā lai klātu tiek? Tur vajadzēja laba lēcēja. Bez tam bij jālec taisni kārklu krūmā. Varēja acis izskrāpēt.

Nē, – nevienam nebij dūšas.

Te nu bija vieta mūsu Jāņam uzvesties. – Viņš atskrējās dažus soļus un – blāks! kārklu krūmā iekšā. Noviļņoja vien... Nu tikai nazi laukā un ravēt!

Bet – kas tad tas par joku? Sala liecās un grima ūdenī.

Jānis atlocīja drusku bikses un pakāpās sāņis. Nu viņš ar izbailēm ieraudzīja, ka mazā sala līgojas kā palags.

To redzējām arī mēs no sava krasta, bet nebūt neaptvērām posta, kādā Jānis bija ielēcis. Lieta bija tāda, ka viņš nekādi nevarēja tikt vairs atpakaļ. Atsperties uz lēcieni te nebij iespējams.

Mums vajadzēja izpētīt, vai nevarēja brīsus malā tikt. Mēs dabūjām tievu, garu kārtiņu un mērojām ar to ūdeni. Ūdens nebij dziļš, bet dūņa apakšā bija tik miksta, ka ar mūsu koku nemaz dibens nebij aizsniedzams.

To redzēdams, Jānis kļuva bāls un īsi iebrecās nedabīgā balsī. Pa tam viņš, kaut gan cieti kārkklos ieķēries, jau bija iegrimis tepat līdz ceļiem netīrajā dumbrājā. Viss jauno rūtaino bikšu atlocījums stāvēja zem ūdens. Briesmas kļuva vēl lielākas, kad netālu izdzirdām aizsmakušo dzeguzi.

«Kā-gā!»

Nu Jānis sāka no tiesas raudāt, brēkdams plaši ieplestu muti, aizmiegtām acīm kā mazs bērns. Pa vaigiem viņam rindām vien skrēja baltas asaras.

Mēs mētājāmieš šurp un turp, nezinādami, ko iesākt.

«Vajaļ lauzt kādu koku un likt laipu!» viens sauca.

Mēs ķērāmieš pie viena koka, pie otra, – tie nekustējās.

«Vajaļ meklēt kādu vēja lauztu!»

Ari tos mēs nevarējām celt.

Te Rūdim ienāca labs padoms prātā. Mežmalā, kur pirmīt gājām, pār lielo grāvi bija divas kārtis pārliktas. Ja vienu no tām mēs varējām dabūt šurp, tad Jānis bija glābts.

Mēs nelaimīgo apmierinājām, cik labi varēdami, un likām tikai turēties virs ūdens. Pēc pusstundas mēs varējām būt atpakaļ.

Elsdami un pūzdami mēs stiepām garo kārti. Šaura taka, no kuras mēs nedrīkstējām novērsties, locījās pa biezo mežu. Dažā vietā tā tik strauji liecās, ka mēs ar savu kārti nevarējām tomēr pa to iet. Vajadzēja atkāpties un ņemt taisnāku ceļu.

Bet kas par brīnumu – pusceļā mēs satikām Jāni. Viņš, nabags, bija domājis, ka mēs viņu atstājuši savam liktenim, un tāpēc laidies garšjaukus un – izķeparojies malā. Kamzojus un kreklus viņš bij novilcis un uzmetis krastā, bet bikses baidījies aizmigt. Un tās būtu vajadzējis tā kā tā caur ūdeni vilkt, jo bijis iegrimis jau pāri ceļiem. – Tāpēc bikses Jānis tagad nesa rokā un bija apvilcis tikai augšgala drēbes.

Bet kāds viņš gan izskatījās! Dūņu vērsis kas dūņu vērsis! Pat matas viņš bij saslavinājis un dūņām piedzinis. – Bet pa šo ciņas laiku viņš bij paspējis apmierināties. Tagad, kad mūs satika, viņš izlikās pat varonīgs. Vispārīgi viņš izturējās tā, it kā pirmītējās asaras tikai pa jokam būtu birdinātas.

«Nesiet vien atpakaļ to laipu!» viņš jau pa gabalu sauca. «Nebij nemaz vērts pūlēties. Es tikai nepaspēju jūs atturēt. Jūs jau skrienat kā bez prāta.»

Mēs nolikām kārti zemē, jo bijām diezgan piemocījušies un gribējām atpūsties, bet tad apdomājām, ka nav vērts tādu malku vairs stiept atpakaļ. Tur taču palika vēl viena laipa, un ar to pilnīgi varēja pārtikt.

«Gan jau ieliks kāds jaunu, kam būs vajadzība,» Rūdis teica.

Nu mēs visi priecīgi soļojām uz māju pusi.

Kad tikām no meža laukā, Jānis aplaida visapkārt žiglu skatu, vai nava tuvumā kāds cilvēks. Cilvēka gan neviena nebija, bet nu ar izbaile Jānis redzēja, ka saulīte tuvu pie noiešanas. Uzreiz viņam

kļuva tik auksti, ka sāka zobi klabēt. Tomēr viņam vajadzēja tikt vēl tāpat puskailem līdz graviņai, kur bija daudz maz skaidrāks ūdens. Tur viņš tad varēja nomazgāt kājas un arī bikses izskalot. – Kad viss tas bij padarīts, Jānis smagi nopūtās un, apraudzīdams pieķepušo galvu, vaicāja:

«Vai es tikai pa šo laiku neesmu nosirmojis?»

Mēs pašķirstījām viņa slapjos matus. – Nē, no sirmuma tur nebija ne vēsts.

«Bet ja nu tēvs ar māti jau būs atbraukuši?» es ieminējos.

Jānis ķēra ar roku pie kamzoļu kabatas. Paldies Dievam – atslēga bij dzīva.

«Redzi,» Rūdis atņēma, «vai es neteicu, ka posta dzeguze tā bija?»

Jānis mums neatbildēja ne vārda. Viņš cieti nogrieza un tad izstaiņāja savas rūtainās bikses, un uzdabūja žigli vien kājā, kaut gan tas negāja nebūt tik viegli.

«Ēk, kad būtu tikai mazliet augstāk saule,» viņš iedams bēdājās, «tad pēc pusstundas vairs nemanītu, vai ir slapjas bijušas vai ne.»

Mājās tikuši, mēs atradām saimnieka ratus sētsvidā. Paši saimnieki sēdēja uz klēspriekšas draudoši kā mākoņi, jo kambārīti viņi bez Jāņa nevarēja iekšā tikt. Arī manas mātes seja nebij diez cik laipna.

Mums abiem ar Jāni šai posta dzeguzes vakarā vēl daudz ko bija piedzīvot, bet to sevišķi aprakstīt, pēc manām domām, nav vairs vajadzīgs. Ak tu Dieviņ, – to jau mēs ikkatrs zinām visos sīkumos.

Velni

Velnu es tikpat labi pazinu kā Dievu. Viņš arī nebūt nebij mazāk daudzīnāts par labo garu. Gāja kāds ar ūdens nēšām istabā, un metās spannis drusku stenderē. «Kad tevi velns!» nesējs iesaucās. Notika kaut kas, par ko bij jāsmejas, un visi smējās locīdamies, asaru pilnām acīm un atgūdamies tikai dvesa: «Velns! Ak tu velns!» Un kur tad ziemas vakaros, kad sākās pasaku stāstīšana, – tad aiz velniem visi kakti čumēja un mudžēja. Tur bija velni trim, sešām, deviņām un pat divpadsmit galvām...

No lielajiem velniem man bij traki bail, bet ar mazajiem es rotājos kā ar kaķēniem. Dažreiz vakara krēslā, kad lielo ļaužu nebij istabā, sāka visos kaktos čabēt, un es, muti paplētis, grozīju galvu, – vai tikai nav kāds daudzgalvainis. Bet nē, – tie bij visi mazie, pelēki kā istabas plāns, spīdošām acīm un garām astēm. Viņi nerunāja ne vārda, tikai kustināja savas teļa ausis, kā mušas atgaiņādami, un brīžam izšāva sarkanas mēlītes pār spilgti balto zobu rindām. Es viņos raudzījos, un man nebija garš laiks. – Bet dažreiz viņi it kā sadusmojās: trina ķepas, vilkās pusriņķī, glūnēdami laivījās uz manu kaktu un sāka rādīt nagus. Tad es metu krustu. Pār krēslaino istabu pārskrēja kā balts putns, un es biju glābts.

Reiz es mātei vaicāju, vai viņa kādreiz ir velnu redzējusi.

Nē, māte nekad velna nebij redzējusi. Un viņa sāka man stāstīt, ka velni esot tikai pasakās. Patiesībā velns, tāpat kā Dievs, esot gars, kuru cilvēka acs nevarot saredzēt. Bet viņš pastāvīgi esot mūsu vidū.

«Vai tas būtu žīds vai čigāns,» māte teica, «velns, tāpat kā Dievs, prot viņu valodu un pastāvīgi mūs visus pavada. Līdz Dievs

drusku novēršas, velns tūlīt kūda uz ļaunu. Tāpēc pasaulē ir gan prieki, gan bēdas, gan labi, gan ļauni darbi.»

Ar šādu izskaidrojumu es nebiju apmierināts, bet ar māti vairs nekad neielaidos valodās par velniem. Bij taču skaidri redzams, ka viņa nevarēja nekā noteikta man sacīt. Kā tad viņa arī būtu varējusi runāt par lietām, ko nebij nekad redzējusi? – O, to jau man neviens neiestāstīs, ka velns ir gars, kur es savām acīm viņus simtiem biju redzējis. Un gars... Jā, kas tad ir gars? Gars ir migla. Gars ir karsts, ka ņem vai elpu cieti. Gars ir tikai pirti!

Vajadzēja griezties pie vecāka cilvēka. Un es ar šo pašu jautājumu gāju pie vecmātes. «Velns!» vecmāte iesaucās. «No tā mums nav ko baidīties. Nu viņš ir piesiets pašā elles dibenā.»

Redzi nu! – Tā bij pavisam cita valoda.

«Bet vai tu viņu esi redzējusi?»

«Trakais! Vai tad es ellē esmu bijusi?»

Vecmāte iesmējās pilnā kaklā, tad viņa noglaudīja man galvu un teica:

«Pagaidi vien, – kad iesim kādreiz uz ciemu, tad es tev parādīšu, kāds ir īsts velns.»

Nu man kļuva baigi.

«Bet kā tad viņš tika vajā? Tu tak teici, ka piesiets.»

«Nu, tad gan redzēsi.»

Tā toreiz beidzās mūsu saruna. Bet piesietais velns man toreiz neizgāja no prāta. Elles dibenā, kur droši vien bij tumšāks nekā rijā, viņam vajadzēja vārgot. Ja jau tā, tad kāpēc viņu nenomaitāja gan pavisam? Un kas viņu tur piesēja? Un reiz es atkal uzsāku ar vecmāti sarunu:

«Tu, vecmāt, teici, ka velns esot piesiets. Kas viņu piesēja?»

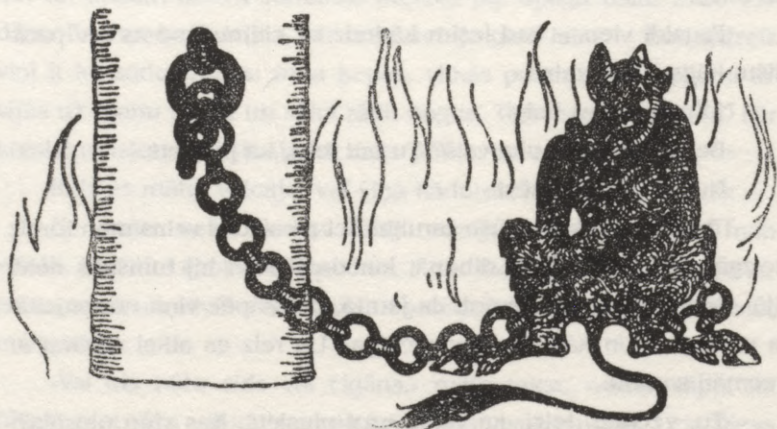
«Dievs, kas tad cits.»

«Bet Dievs ir taču labs.»

«Viņš ir labs pret labiem, bet velns bij palaidnieks. Redzi, kad mūsu Pestītājs tuksnesī bij četradesmit dienu un četradesmit nakšu gavējis, tad viņam piestājās velns un viņu visādi kārdināja. Un Pestītājs, tu zini, bij Dieva dēls. Nu, par to Dievs bij traki pārskaities. Līdzko saticis velnu, tūlit ņēmis aiz auss un prasījis, kāpēc tad šis šā dēlu esot kārdinājis? Velns vēl nezina ko tur pretim murkšķējis, – tā vārds pa vārdam, kamēr Dievs beidzot licis diviem eņģeļiem aizvest velnu uz elli un piesiet.»

«Tad gan vajadzēja stipras saites?»

«Tur, puis, saite nekas nav. Govi tikai var ar saiti piesiet, ne velnu. Viņam ir pielikta tāda ķēde kā mūsu drēbju kuļamais bluķis. Un tomēr šī ķēde ir jau līdz pusei pārdilusi. Tas tāpēc, ka nevīžīgi cilvēki atstāj nažus uz galda augšpēdu. Līdz nāzis tā nolikts, – velna ķēdei tūlit robiņš. Tā tu, dēls, nazi neliec nekad augšpēdu...»

«Un kad viņš tiks vajā?»

«Vai velns? – Tad mēs esam postā. Viņš visu pasauli samīdis un apspļaus ar uguni. Apdomā, tik ilgi krātas dusmas. Viņš tagad tikai sēd un rūc.»

«Vai no krusta arī nebaidīsies?»

Vecmātei vairāk nebij laika man atbildēt. Man arī pietika. Nu es zināju, kur lielais velns un ko viņš dara. Un es sev iztēlojos daudz garāki un lieliskāki visu vecmātes stāstu. – Ek, ar kādu sparū Dievs ar velnu tikās. Meži nolocījās un mākoņi pašķīrās tai vietā. Tad nāca eņģeļi, tik lieli kā egles, baltām, garām drēbēm. Zelts un zīds! Viņi velnu aizveda kā lāci. Jā, kā taču tur bija? Viņi jau vis negāja ar melno resgali raustīties un dauzīties. Nē, abi eņģeļi gāja slaidiem soļiem pa priekšu, augsti paceltām galvām, zilās acis plaši ieplētuši, un velns viņiem lida pakaļ, asti iemiedzis kā suns. Viņam pat asaras bira. Un tad pie elles vārtiem viņi velnu nodeva kalējiem. Resno ķēdi varēja desmit vīri tikko kustināt. Stenēdami viņi to lika velnam uz labā pleca un kreisajā padusē saāķēja kopā. Velns nogrēmās un apgūlās, jo bija grūti kājās turēties zem tādas nastas... Bet tad ķēdes sāka dilt, un velns rēca vien aiz prieka. Viņš dažureiz pat dejoja ap savu stabu kā teļš un mēģināja ķēdi pārraut. Vēl tā turējās, bet tad uzreiz viens loceklis izstiepās kā klinģers, un velns ar šausmīgu kliedzienu devās pasaulē.

Man bij bail tājāk domāt. Drebēdams es velnu atkal piesēju un apmierinājos.

Vasarā mēs ar vecmāti gājām ciemā pie viņas krustmeitas, manas krustmātes.

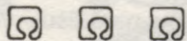
«Nu, tagad es tev velnu parādišu,» vecmāte teica, kad tikām pret Vilītes dāržini.

Dāržine bij kādu pusversti no ceļa, bet mēs nogriezāties un gājām turp. – Ak, tā bij tā skaistākā dāržine, kādu vien es savā mūžā esmu redzējis. Visas četras sienas tai bij velniem aplātas no vienas vietas. Ar asu nazi tur bij iegriezti gan lieli, gan mazi velni. Tur jāja uz stalta zirga karalis garu bārdu, bet velns veda viņa zirgu, un divi velnēni ar dakšām bikstīja tam pakaļkājas. Tur gāja vecs žīds, salicis, lielu pekeli uz muguras, bet uz pekeles sēdēja velns. Tad vesela elle, pilna velnu un šausmīgu cilvēku. Visiem velniem bija zirga kājas, mazi radziņi pierē un purni gandrīz kā aitām. Astes dažam nemaz nebij, bet dažam tā vilkāš pakaļ kā čūska. Tie bij uz mata līdzīgi maniēm mazajiem velnēniem, un es ticēju vecmātei, ka lielais ir piesiets elles dibenā un ka neviens viņa nav redzējis.

«Nu, vai tu tagad redzēji, kādi ir velni?» vecmāte vaicāja, kad dāržine bij aiz muguras.

«Jā.»

Šos velnus bij vecā šķūņa sienās iegriezuši Viliša dēli, ganos iedami. Tie bija mākslas darbi, un viņu darinātāji bij īsti mākslinieki. Bet vai nu aiz trūkuma, vai aiz sava talanta neapzināšanās šie mākslinieki kļuva par ikdienas darba strādniekiem. Tomēr manā atmiņu ielokā viņi vienmēr paliks kā lieli mākslinieki, un es ļoti labprāt uzņemtos garo ceļojumu uz velnu dāržini, ja nezinātu, ka šis mākslas muzejs jau sen nodedzis. Stāsta, ka tai naktī, kad šķūnis dedzis, velni brēkdami skrējuši uz netālo upīti un lēkuši ūdenī. Pēc tam tie ilgī vēl pa naktīm un pa dienasvidiem sēdējuši dāržines vietā, ausis nokāruši. No tālienes tie izskatījušies pēc nodeguļiem.

Nu māte sāka runāt par Piektaļas pārdošanu. Neviens labāka padoma arī nezināja dot. Tomēr vajadzēja gaidīt vēl tā laika, kad govys aiztrūks. Tā mēs ar Piektaļu vēl nodzīvojām kopā visu vasaru.

Beidzot taču pienāca šķiršanās brīdis. Māte palūdza no saimnieka zirgu, un mēs braucām, piesējuši Piektaļu pakaļā, uz tirgu. – Tīrgū es vēl nekad nebiju bijis. Man kļuva baigi, ieraugot šo cilvēku un lopu jūru. Likās, ka mēs tur iebrauksim un ārā vairs netiksīm, pazudisīm. Un kādas skaņas nāca no šā ņudzekļa, kad tuvāk tikām! – Pie vārtiem sēdēja bāla leišu ubaģe, mazu zvaniņu

skandinādama. Turpat tālāk, ielas malā, sēdēja liels ubaģis pinkainu galvu un spēlēja harmoniku. Viņam blakām stāvēja sašķiebusies netīra meitene, tik liela kā es, un, acis pārvērtusi, dziedāja. Mēs pabraucām viņiem garām, palaidām vēl kādu gabalu pa ielu un tad nogriezāmies. – Vectēvs nojūdza zirgu un saslēja ilksis gaisā, lai nebūtu pa kājām. Nu varēja sākt ar židiem par Piektaļu runāt.

«Cik grib? Cik grib?» skanēja bez mitēšanās.

«Divdesmit astoņi,» ikreiz bij atbilde.

Židi tikai pasmējās un gāja projām, cits pēc cita.

Pienāca pie Piektaļas gara leitiete dzeltenu jaku. Viņa parauzījās govij mutē, aptaustīja astes galu, paspaidīja tesmeni.

«Divdesmit pieci,» viņa teica.

«Tev es viņas nedodu ne par trīsdesmit,» māte atbildēja.

«Kāpēc?» leitiete iesmējās.

«Priekš turēšanas es viņu nevienam neievēlu.»

Leitiete saprata. Viņa pateicās un aizgāja.

Nu iznāca klusa bāršanās. Vectēvs māti sauca par muļķi. Redzēšot vien: vairs ne divdesmit nedabūšot. Bet māte teica:

«Lai es esmu muļķe!»

Nāca atkal židi un solija, un smādēja. Līdz divdesmit trīs jau sadzina, un varbūt māte būtu par to naudu atlaidusi, ja nebūtu pienācis kāds jauns kungs zaļu platmalīti galvā un brūniem cimdiem rokā. Tas mūsu Piektaļu no visām pusēm apskatīja, un viņam tā iepatīkās. Pēc ilgākas aprunāšanās viņš bij ar mieru maksāt divdesmit sešus rubļus. Un māte saņēma naudu.

«Vai tālu aizies?» vectēvs ievaicājās.

«Uz Garozu muižiņu, netāl no lielās Jelgavas,» kungs atteica.

Māte noskuma.

«Tad mēs vairs neredzēsīmies, manu gotiņ,» viņa sacīja un deva Piektaļai pēdējo maizes garoziņu.

Atnāca bārdains vīrs un apņēma Piektaļai ap kaklu smagu ķēdi. Viņa to nebij radusi un nodūra galvu, kā gaididama vēl kā jaunāka. Tad māte atsēja saites galu no ratiem un teica:

«Ņemiet, kungs, to ķēdi nost, – es došu saiti līdz. Tā ir jauna un stipra, – galvoju, ka netrūks. Un viņai būs kāda pazīstama lietīņa līdz tur svešumā.»

Kungs pasmējās un lika ķēdi noņemt. Tad Piektaļu aizveda.

Māte izvilka no kabatas naudu, paturēja to, cieti dūrē saņņaugusi, un iebāza atkal atpakaļ. – Tad mēs gājām tirgā.

Es dabūju jaunu cepuri spožu papīra nagu. Es dabūju arī garu kompeti kā verstes stabu, aptītu ar zelta stīgu, un lielu pīrāga kukuli ar pumpu rindu pa virsu. Es gāju pa ielu, mātei lindrakos ieķēries, un plēsu sīksto maizi. Piektaļa bij aizmirsta.

Bet, kad izbraucām no tirga un bijām jau uz lielceļa, kāda pazīstama balss mūs sauca.

Mēs atskatījāmies.

Netālu no ceļa pie garas kārts bij piesietas govīs un vērsi. Tur stāvēja arī mūsu Piektaļa un, galvu uz mums pagriezusi, mauroja. Mēs skaidri redzējām viņas melnās acis.

Māte iešņukstējās un teica vectēvam, lai uzšaujot zirgam. Kas tad tā esot par braukšanu, tik lēnām. – Vectēvs savilka grožus, un mēs drāzāmies uz priekšu tā, ka ceļmalas stiepās garām kā zaļas jostas.

Mājā māte visu vakaru bij klusa un aizgāja gulēt, vakariņu neēdusi. Otrā dienā es dzirdēju, ka viņas pie akas ar saimniecī runājās. Māte teica:

«Nabaga cilvēkam, kuram varbūt viens vien lopiņš turams, sirds neatjaun...»

«Priekš turēšanas jau nav nekādas drošības,» saimniece teica. «Var būt, ka pa to laiku, kamēr no jauna atvedas, arī sadzist, bet kas tad to var galvot.»

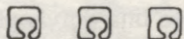
«Man visu laiku guļ kā akmens uz sirds,» māte atkal saka. «Var būt, ka tomēr esmu grēku nopelnījusi, ka kungam nepateicu visu taisnību.»

«Nekas,» saimniece mierināja. «Vai tādiem naudas trūkums? Ja nevarēs turēt, pārdos tālāk.»

Un tad māte stāstīja:

«Tik tukšas tagad liekas visas malas, kā kad būtu kas miris, kā kad būtu kas zudis. Es ieeju stallīti un skatos, – kur tad mana Piektaļa? Nav vairs ne saites, ne siles... Raudas vien nāk.»

Vakaros mēs pēc tam bieži ēdām ubaģīni, un, garoziņas laužīdams, es katreiz atcerējos Garozu muižiņu. Un pat tagad vēl, kad lasu kādreiz laikrakstos šo vārdu, es domāju par Piektaļu. Man liekas, ka viņa vēl ir dzīva, un, ja mēs ar māti ieiētu muižas stallī, tad mūs sauktu kāda pazīstama balss un mēs ieraudzītu divas melnas, skaidras acis.

Vai vaj' dzīgs?

Lates vecāki bij svešu ļaužu. Viņas tēvam bija sirma bārzda, izskūtu zodu kā kara kungam bildē. Māte bija pārmērīgi resna, slimīga sieva. Viņa gāja, stipri ļodzīdamās un tusdama. Bet pati Late bija acīgs meitēns, par mani veselu pusgalvu lielāka un divi gadi vecāka. Viņi dzīvoja kaimiņos mazā, vecā mājiņā kā iebūvieši, jo kalpa sievas gaitas Lates māte nespēja izpildīt.

Reiz vasarā kādā svētdienā Late ar savu māti atnāca pie mums ciemā. Mēs klēti ēdām launagu, kad piepeši kļuva pavisam tumšs. Kas tad te nu? – Lates māte bija durvis piepildījusi un teica:

«Dievs svētī launagu!»

Tad viņa ienāca iekšā, un pēc viņas ielēca pār sliksni Late.

Mēs sasveicinājāmies, un pie tam manas acis krita uz skaistu misiņa putniņu zaļiem spārniem pie Lates krūtīm. Es tūliņ pielīdu pie mātes un čukstēju, ar pirkstu rādīdams uz Lati:

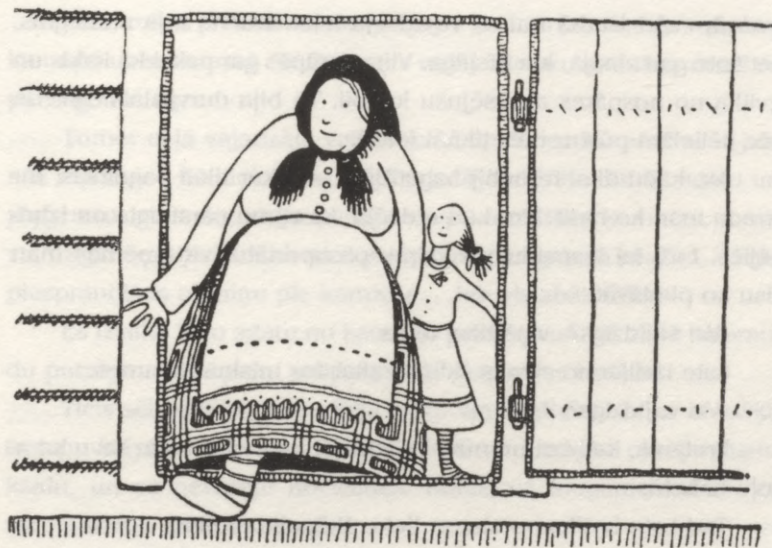
«Man ar' vajag tāda putniņa.»

«Vai tad tu esi meita?» māte iesaucās.

Ar to man pietika. – Bet tomēr putniņš man arvienu palika prātā.

Pēc dažām dienām es izgāju mūsu Annai līdzī ganos. Mēs ganīdami aizlaidām līdz pat kaimiņu robežām, kur es ieraudzīju laukā Lati. Viņas tēvs un māte plūca linus, bet viņa slēja no smagajām saujām būdu un glabājās tajā.

Mani it kā vilksus vilka turp, un pēc neliela laiciņa jau es biju būdā. – Te nu mēs abi ar Lati dzīvojām. Tā bija mūsu pils. Kalpi tur laukā strādāja, bet mēs varējām līdz brokastam izgulēties, ēst un dzert. Palaikam mēs arī izgājām laukā pastaigāties un apskatīties, vai strādnieki neslinko.

Saule laidās aizvien zemāk un zemāk, bet mēs to nemaz neievērojām. Es aizmirsu ganus, aizmirsu māju. Vai tad te nebij skaistāka māja nekā mūsu lielā ala, kurā stāvēja mātes gulta?

Tad Latī sauca māte. Lai aizskrienot uz māju un lai ielejot vepreļam kādu ķipīti lapu. Dzi, kā kviecot. Mēs klausījāmies. – Veprelis tiešām kvieca, un mēs skriešus devāmies uz māju. Ielējuši vepreļam, mēs gribējām vēl drusku padzīvot pa sētu. – Viņiem bija labi paauguši burkāni. Griežņi spīdēja starp kāpostiem lieli kā galvas.

«Cik jums briesmīgi lieli!» es brīnējos.

«Vai vaj'dzīgs?»

Late apskatījās visapkārt, tad žigli vienu izcēla un nolīdzināja vietu, lai māte nepamanītu. Tad mēs aizskrējām aiz klētiņas un

grauzām. Arī istabā mums vajadzēja ieiet. Durvis bija aizslēgtas, bet Late gan zināja, kur atslēga. Viņa uzrāpās gar paksi kā kaķis un izvilkla no nospāres aprūsējušu knabli. Tā bija durvju atslēga. Un pēc nelielām pūlēm mēs tikām iekšā.

Ak, kādu tikai te nebij bagātību! Late, kur tikai pagriezās, tur atrada man ko rādīt. Un, kad redzēja, ka esmu pārsteigts un izbrīnējies, tad, lai iespaidu vēl vairāk pastiprinātu, viņa ņēmās man visu ko piedāvāt.

«Vai vaj'dzīgs?» viņa tikai teica.

Late izvilkla no sienas šķirbas skaistas misiņa ķemmes.

«Vai vaj'dzīgs?»

Protams, ka ķemmu man vajadzēja, un es tās bāzu savu kamozoju kabatā.

Tad Late izvilkla no sienas lielu, šķēpainu adatu.

«Vai vaj'dzīgs?»

Mātei derēs, – es nodomāju un spraudu adatu sev priekšā.

«Bet kur tavs putniņš?» es nedroši ieminējos.

«Ak tas? Tas blēņa... Vai vaj'dzīgs?»

Un mēs gājām pie galdiņa atvilktnes.

Te nu bija istā dārgumu noliktava: krāsainas lupatiņas, apdauzītas pīpes galviņas, spožas nagliņas, gabaliņš krīta, liela kniepada, kalenders... Arī Lates putniņš zaļajiem spārniem te bija.

«Vai vaj'dzīgs? – Vai vaj'dzīgs?»

Es dabūju vēl kamolīti baltas dzijas, vienu pīpes galviņu, salocītu piņģerotu un arī skaisto putniņu. Tad mēs gājām laukā un aizslēdzām istabu, kā pienākas.

Visas mantas kabatā man nesagāja, abas rokas arī bija pilnas. Es gāju kā pūķis.

Late, rokas plātīdama, aizskrēja uz saviem ļaudīm, es – pa lauka malu uz savu pusi. Saulīte vairs nebij tālu no laišanās, un arī es palaidu rikšiem.

Tomēr ceļā vajadzēja vairāk reižu apstāties un pārkravāt jaunās mantas. – Kā viņi tagad mājā priecāsies! Māte dabūs adatu un piņģerotu, vecmāte dziju, vectēvs pīpi, krusttēvs ķemmes... «Vai vaj' dzīgs?» es tikai teikšu un došu gabalu pēc gabala projām. – Pats piespraudīšos putniņu pie kamzoļa... Jeb vislabāk tūliņ!

Es izvilku lielo adatu no kamzoļa priekšas un tās vietā iespraudu putniņu. – Kā tas nu mirdzēja, zaļos spārnus izplētis!

Ticis sētsvidā, es ieraudzīju māti. Viņa patlaban nāca ar sašķītu lapu klēpi no kāpostu dārza. Smiekli un liksmība plosīja manu kaklu, un es nevarēju nociesties. Rokas uz muguras salicis, es skrēju mātei preti un saucu:

«Vai vaj' dzīgs?»

«Kas vaj' dzīgs?»

Bet te māte ieraudzīja manu putniņu un kļuva nopietna.

«Kur tu to ņēmi? Tas tak Lates!»

«Man... Es biju pie Lates...»

«Un ko es tev esmu pieteikusi?»

«Ka nav brīv iet uz kaimiņiem,» es stostījos un nu slēpu rokas aiz muguras. Acumirkli es nojēdzu, ka esmu izdarījis slikti, ņemdams tādas dārgas lietas no muļķa skuķa.

«To putniņu jau tu man būsi zadzis!»

«Nē,» es taisnojos, «man Late pati iedeva.»

«Ne Late pati var ko nopelnīt, ne viņa var ko otram dot... Sivēni! Pēriena abiem diviem! – Bet ko tad tu tur slēp? Rādi šurp tās rokas!»

Es lēnām kāpos atpakaļ, bet māte nosvieda lapas un ķēra man aiz rokas.

Vienā bija dzijas kamolīts, – otrā pīpes galviņa.

Māte sasita plaukstas. Tad viņa krita man pie kabatas un izvilka pārējās lietas. Visu manu mantu viņa pavisam nevērigi nometa zemē.

«Labu galu gan tu, sātān, neņemsi!» viņa iesaucās un gāja uz žagariem.

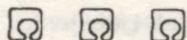
Vai gaidīt?

Nē. Es paķēru savas mantas un metos bēgt.

Sākumā māte dzinās pakaļ, bet, kad redzēja, ka es skrienu uz Lates māju pusi, tad apstājās un skatījās.

«Nāc paņem!» es Latei pa lielu gabalu kļiedzu un, visas mantas nosviedis uz grāvmalas, metos atpakaļ. Saule jau bij nogājusi.

Vai, mājā ticis, izgāju sveikā vai tiku sutināts, par to labāk kļūsēšu. Negribas par tādām lietām runāt, kas sen jau pagājušas.

Mans tēvs

Es nezinu, vai esmu to kādreiz sapnī redzējis jeb vai tas patiesi tā noticies, bet atmiņā man ir saraustīti skati no tēva bērēm un slimības laika. Es visu to tā redzu kā šodien, un dažreiz liekas, – vajadzētu tikai pastiept roku un varētu aptaustīt glumo šķipeli, kura iedurta dzeltenā smilšu kopā; vajadzētu tikai pateikt vārdu vai iešņukstēties, un tēvs paceltu galvu un mani uzskatītu.

Ir liela, drūma istaba, dzeltenī zaļiem logiem. Šausmīga, melna krāsns mute ir manas tēvamātes gultai pretim. Es stāvu gultā kājās un, pārlicies pār vecmātes kaulaino plecu, lieku pirkstu pie viņas jakas pogām, un it kā skaitu tās. Tas ir mans darbs. – Drusku tālāk, pie dibenējās sienas, ir atkal viena gulta. Uz šās gultas malas sēd balts vīrs un klepo. Viņam ir mugurā rupjš pakulu kreklis un vēl rupjākas nātnas bikses kājā. Krūtis viņam kailas. Pie zemes, pie vīra kājām, ir trauks ar ūdeni. Vīrs ir mans tēvs.

Es stāvu atkal gultā un dzīvojos ar vecmātes sarkanā lakatiņa stūriem, kuri ir slapji. Gulta pie dibena sienas ir tukša. Bet istabas vidū uz krēsliem stāv balta, gara lāde, mājai līdzīga, augstu jumtu. Cilvēki staigā klusām. Māte nosēstas pie mums, saņem manas rokas, bet tad pēkšņi krīt un apslēpj seju pagalvī. Mans tēvs ir miris.

Uz lādes vāka deg sprēgādama tieva tauku svecīte, un māte sēd uz krēsla un tur grāmatu klēpī. Citi mājas ļaudis sēd katrs savā kaktā, galvas nokāruši. – No rīta es pamostos. Māte sēd vēl uz krēsla, tikai galva viņai noliekusies pie pašas grāmatas.

Mēs braucam pa zaļu mežu. Ceļa malā ir priedes, resnas kā toverī, saplaisājušas un apsūnojušas. – Mēs braucam pāri tiltam. Upītē ir pavisam sarkans ūdens. Ūdenī es redzu dažus dzeltenus

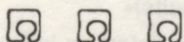
ziedus. Man izstiepgas rokas, – es gribētu kādus noraut. – Braucēju ir gara rinda: es redzu caur mūsu zirga loka līkumu cilvēku muguras un atkal brūnus lokus un zirgu krēpes. Mēs braucam tāju, tāju.

Nu esam pelēkā priežu siliņā. Pie zemes sabiris daudz čiekuru, bet es pie tiem netieku klāt, jo vecmāte mani tur uz rokas un nelaiz zemē. Es redzu dzeltenu, lielu smilšu čupu. Tajā ir iespraustas vairākas šķipeles skaistiem kruķišiem kātu galos. Es sniedzos

pēc vienas. Cilvēki dzied un raud. Un tad puīši smilšu čupu iesāk rakt un bērt tājāk. Beidzot paceļas maza gubiņa, drusku citā vietā. Gubiņas galā stāv melns krusts. Pie krusta karājas rakstaini cimdi. Tad viens virs izvelk nazi un nogriež cimdus. Māte nometas pie paša krusta ceļos un iespiež pieri smiltī. Vecmāte mani noliek blakus mātei. Es skatos visapkārt un taisu ar pirkstu caurumiņus mikstajā smiltī. Cik labprāt es te dzīvotos, ja nesāktu patlaban lietus mirdzināt un māte mani neņemtu pie rokas un nevestu projām.

Īsa un nabadzīga ir šī atmiņu virkne, bet tā ir ļoti dzīva manā sirdī palikusī. Man pat šķiet, ka visi šie mazie skati ar katru dienu kļūst spilgtāki un plašāki. Es neatminos neviena vārda, neviena glāsta, pat neviena skata, ko būtu saņēmis no sava tēva, – tomēr milu viņu un pie šām saraustītām atmiņām jo bieži atgriežos.

Mazais galdiņš

Tālu, tālu Sauciešos, Jurānos, man dzīvoja tēvamāte. Viņa bija ļoti veca un pīpēja pīpi kādas acu kaites dēļ. Bet mani viņa ļoti milēja. Kad mēs ar māti kādreiz aizbraucām, tad ikreiz viņa skrēja no istabas, klētiņas vai dārza, rokas gar sāniem berzēdama un saukdama: «Diviņ, Diviņ, – muns puiseits!»

Mani viņa saķēra un nelaida no klēpja laukā, kamēr tikām pie viņas gultas. Tur viņa mani nosēdināja, cik rūpīgi vien varēdama. Viņas apsarkušās acis sasarka vēl vairāk. Viņa šņauca degunu. Viņa raudāja... Pat vēlāk, kad es jau lielāks un smagāks kļuvu un vairs tik cieti nepieskāvos, vecmāte mani vismaz no ratiem izcēla.

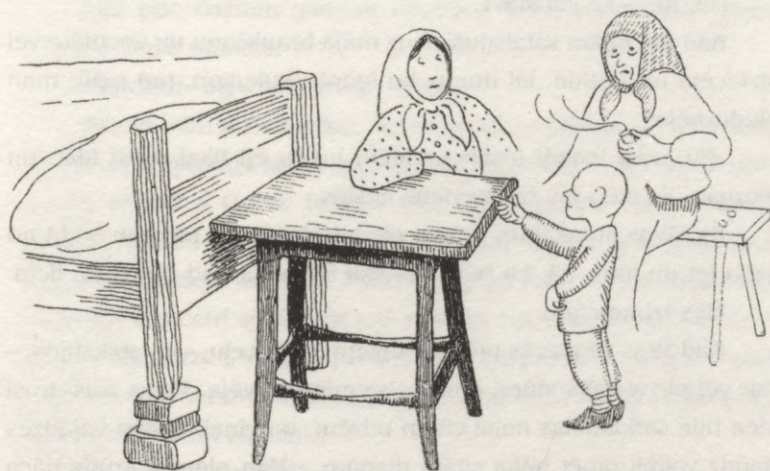
Šai vecmātei bij visskaistākais galdiņš visā pasaulē. Viņai bija arī vēl citas dažādas mantas: liela, zaļa krūze, ar tāsīm apšūts māla pods, šķīvji, krūzītes, melns, šķībs krēsls, gulta un pat balta vīstiņa; bet galdiņš stāvēja tiem visiem pāri kā debesis. Tas bij tik mazs, ka divi cilvēki tikko varēja piesēsties un ēst. Bet viņam bija skrāģi un atvilktnes gluži kā lielam galdam. Un viņš bija brūni krāsots, melnu līniju gar malu.

Es tiešām nezinu, vai, uz Jurāniem braukdams, es vairāk domāju par vecmāti, kura manis tik ļoti gaidīja, vai par šo galdiņu, kurš stāvēja auksts un nejūtīgs savā kaktiņā.

Māte reiz ieminējusies, ka vecmāte varētu man to galdiņu atdot. – Vai tad viņa, vecs cilvēks, nevarot paēst, gultā sēdēdama? Un no tās reizes, kad šos vārdus dzirdēju, galdiņš iegūlās man galvā pilnīgi kā mans īpašums. Kad nu braucām, es biju pārliecināts, ka šoreiz vecmāte man viņu atdos.

Bet atkal un atkal mēs izciemojāmies bez panākumiem. Man galdiņš patika. Es ložņāju pa viņa skrāģiem, stumdiju atvilktni, kurā

273 stāvēja tāšu sālīca, rupji diegu gali un šādas tādas lupatiņas. Galdiņš tik skaisti ļodzījās, un es priecājos. Bet vecmāte nesaprata, ka ir jāsaka: nu ņem viņu, ja jau tev tik stipri patīk! Nē, – viņa palīdzēja galdiņu slavēt, apglaudīja mani un, kad braucām mājā, šo to arī iedeva, bet galdiņš palika, kur stāvējis. Beidzot es sāku jau kurnēt, kad atkal tukši mājā braucām. Arī māte man piekrita.

«Ak, jau uz kapiem līdzī neņems,» viņa teica. «Pienāks stunda, – paliks viss Jurānu saimniekam. Kas tad mūs iegādās?»

Iedoma, ka galdiņš varētu man zust, mani tik stipri nospieda, ka es visu ceļu netiku pasmējies. Māte redzēja manas bēdas un teica, ka citā reizē man vajagot prasīt.

Nē, – to nu gan es neticēju, ka varēšu to izdarīt.

Kas tad tur esot? – Lai pieejot un pabučojot roku, tad jau viņa pati vaicāšot, ko es gribot. Nu, tad lai tikai sakot, ka man galdiņš ļoti patīkot. Gan jau tad viņa zināšot, ka es gribot...

Kad nākošu reiz ciemojāties, – es biju kā diegā pakārts. Ik acumirkli man bij prātā, ka nu vajadzētu to darīt.

Mēs strēbām putru... Nu būtu laiks! – es domāju.

Mēs izgājām dārziņā un apsēdāmies vecmātes kāpostu ežas galā. Vecmāte mani pieņēma ar savu sauso, dzislaino roku... Nu man tikai mazliet vajadzēja pastiept lūpas...

Nē, nē, – lai vēl stāv!

Kad jau bijām sataisījušies uz mājā braukšanu un vecmāte vēl aiztecēja uz klētiņu, lai mums ko iedotu kukuļam, tad māte man piedurnēja:

«Nu prasi tagad! Iesim uz klēti, un tu eji tikai droši klāt, un diezgan. Pa pieri jau tev neviens nesītis.»

Es rāvos atpakaļ un nebiju piedabūjams. Kā tad gan lai tā no lieka iet un lūdz. Jā, ka būtu sevišķa izdevība, tad būtu cita lieta.

Mēs izbraucām.

Kad zirgs uzgriezās pret Znotiņiem uz lielceļu, – es atskatījos. – Tur vēl pie stallīša stūra, olnīcā, vecmāte stāvēja. Viņas acis droši vien bija sarkanākas nekā citām reizēm, un viņai šodien vajadzēs daudz vairāk pīpēt nekā citām dienām... Man piepeši krūtīs nāca kā uzplūdums. Nu es to darītu! Ar viņu taču varēja runāt kā ar māti. Vai tad es viņai nebiju tikpat kā dēls? Cita dēla taču viņai nebija.

«Vai mums nav kas aizmirsies?» es mātei teicu.

Māte pačamdīja ratu priekšā stirājus. – Tur gulēja zirga miltu kulīte. Kukulis viņai bija klēpī. Pātaga rokā. Mēs nekā nebijām aizmirsuši.

Es atkal atskatījos. – Vecmātes vairs nebij olnīcā.

Uzplūdums manās krūtīs atkrita, un es biju atkal neapmierināmi nelaimīgs.

Kad citā reizē braucām, es māti lūdzu, lai viņa izdara šo grūto darbu manā vietā. Viņa apsolījās, bet arī viņai negāja labāk. Kaut gan es katrā izdevīgā brīdī atgādināju, beidzot viņa tomēr taisnojās, ka aizmirsusi. Un mēs braucām atkal mājā klusi un nelaimīgi, gluži kā visas reizes.

Kad pēc dažiem gadiem vecmāte mira, mēs tikām aicināti saņemt viņas mantas.

«Galdiņš!» bij mana pirmā doma.

Mēs ar māti aizbraucām. Šoreiz groži un pātaga jau bija manās rokās. Ar lietpratēja skatu mēs aplūkojām visas lietas. – Kas tad te bij ko ņemt? – Gultai stakles bija notrunējušas tepat līdz sānu dēļiem. Vienas stakles vietā bij pat tikai klucišu grēda sakrauta. Gultu nedrīkstēja kustināt. Māte apskatīja veco ratiņu. Spārns bija saplēsts, trīs četri zobīņi tik tajā turējās. Sprēslicas pavisam nebij. Skrūve apdauzīta. Kacīte piesieta pie pamines ar sarkanu parķa strēmeli. Visi skrama trauki bija apskrambāti. Vienīgā bļoda pārplīsusi un ar līnēm sašūta...

Bet kur tad galdiņš?

Ak tepat jau viņš stāvēja, piespiedis vienu plecu pie gultas gala, un gaidīja, ko mēs teiksim. Viņš izskatījās diezgan nožēlojams. Kājas bij gan visas četras, bet tās bij tik ļekanas, ka galda virsus varēja svabadi gorities uz visām pusēm. Skaistā atvilktne bij tikai iekārusies un čīkstēja, kad roka dūrās klāt. Skrāģi pārdiluši gandrīz pušu. Brūnā krāsa nebij nodilusi, bet tā stāvēja rupja un nelīdzena kā zvīņas. – Mēs ar māti saskatījāmies un nezinājām, ko iesākt.

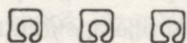
«Nu?» vecais Jurāns teica.

«Nu?» māte atbildēja. Tad viņa pagriezās pret mani un vaicāja: «Ļemsi galdiņu?»

«Ko tad mēs te lai ņemam?» es sacīju.

Man bij lielu lielais brīnums par šo galdiņu. Tik ilgu laiku viņš bij mani saistījis. Es biju tik daudz priecājies un cietis viņa dēļ. Vai manas acis senāk bija apmānītas? Daudz labāks šis malkas gabals nevarēja būt arī dažus gadus atpakaļ. Nu es arī atcerējos, ka jau toreiz viņš stāvēja tā drusku piešķiebies pie gultas gala un ļodzījās, kad ložņāju pa viņa apakšu. Varbūt taisni tāpēc tēvamātei neienāca ne prātā galdiņu man piedāvāt, ka tas nebij nekur liekams. Bet var arī būt, ka citi radi manu skaisto mantojumu bij atmainījuši pret tādu nederīgu grabažu. Nu, ja tā, tad lai viņi patur arī šo!

Mēs braucām mājā pilnīgi tukšā. Bet sirds man bija vieglāka par visām reizēm. Jo toreiz es vēl nespēju apjaust, ka biju zaudējis nevis nieka galdiņu, bet gan kādu skaistu daļu pats no sevis.

Bērnauklis

Mātesbrālis Miks, kuram ziemā bija kāzas, pa Jurgiem aizgāja uz Osāniem par savinieku. Viņiem nu bij mazs puisēns, Jānītis vārdā, un Miks, kādā svētdienā atnācis ciemos, runāja, lai māte mani laižot pie šiem par bērnuaukli.

«Vēl jau pats kopjams,» māte mani žēloja.

Bet beidzot viņi tomēr bija norunājuši, ka man vajagot iet. Pretimrunāšana nelīdzēja, un es tecēju Mikam pa celiņu pakaļ. – Sirds man bij tik skumju pilna, ka es būtu tūlīt sācis raudāt, tiklīdz būtu bijis kāds, kas pasaka kādu žēlu vārdu. Man likās, ka māte būs jau veca, varbūt pat nomirusi, kad pārnāksu...

Miks redzēja manu nelaimi un raudzija mani visādi mierināt. Visus jaukumus, kādi mani tur Osānos sagaidīja, viņš izlika kā uz delnas. Vai es kādreiz esot vēžus ķēris? O, šiem turpat gar dārzu tekot Salate, un tajā dzīvojot tādi vēži kā sakārņi. Varēšot sist var-des, dīrāt, likt pie kritiņiem un celt laukā vai simtu pa dienu.

«Bet kas tad pie Jāniša?» es prasīju.

Miks tūlīt neatbildēja, tikai pēc laba brīža viņš klusākā balsī noteica:

«Jā, pie bērna jau gan būs jāstāv, bet pa cēlienam jau arī pati būs mājā, un tad tu būsi svabads kā kumeļš.»

Visi šie solījumi gan mani ļoti maz varēja iepriecēt, bet sakarā ar tiem manas domas tomēr sāka gaišoties. Jau es gāju mātesbrālīm blakus un izmetu pie reizes pa jautājumam. Starp citu es vaicāju, vai Osāniem ir arī ābeļdārzs.

Jā, Osāniem bij ābeļdārzs – un pie tam vēl uz paša upītes kras-ta. Āboļi kritiņot ūdenī un straumē, stiebros, tad tos varēšot ņert kā

vēzus. Un pie rijas esot liels, liels ozols, un tajā ozolā kovārņi bērņus perinot. Tur es varēšot kādreiz iekāpt un izņemt labu cepeti...

Kad es tā labi apdomāju, tad dzīve jaunajā vietā patiesi slikta nevarēja būt. Kas tad man mājās bij par labumiem? Tik jau nu tā māte, bet arī tā pret mani bieži bija bārga un pat uzdeva pa buktiņam...

Es liecos pie zemes, ņēmu akmentiņus un sviedu. Es brīžam mēģināju pat svilpot, un man kļuva vieglāks prāts. – Kad iegājām Osānu daļā, saulīte patlaban laidās. Te patiesām bija ļoti skaisti. Pār Salati sašķiebies vecs tilts. Zem tā ūdens tik dziļš, ka ne domāt redzēt dibenu. Mazas zivtiņas lokās pa melnā ūdens virsu, gaišas un vieglas. Tad mēs gājām pa rasotu liča malu, gar riju, gar vecu ābeļu dārzu, kurš patiesi bij uz paša upes krasta. Tur augstu gaisā, ābeļu kuplajās galotnēs, jau bija labi prāvi āboļi. Un tad – mūsu tekas malā bija lielais ozols. Kovārņu tas bija pilns un pilns, bet vai es tajā kādreiz iekāpt varēju? – Es pieskrēju tam klāt un izplētu rokas. Desmit tādu kā es viņa neapņemt! Tad jau es būtu varējis pa mājas sienu arī kāpt.

Vedekla mūs saņēma ļoti mīļi. Viņa mani pat nobučoja un tūlīt deva balti aiztaisītu putru strēbt un piekost maizi ar biežpienu.

«Kur tad Jānītis?» es nedroši teicu.

«Tas jau pie miera,» vedekla atteica un rādīja ar roku uz kaktu.

Tur pie viņas gultas bija šūpulis, aplāts ar pelēku lakatu, tāpat kā mūsu saimnieces Pēteram.

Pa naktīm man jau nebūšot jāšūpo, vedekla smējās, – lai es guļot droši līdz brokastam. Pēc brokasta tad jau diezgan izšūposoties. Tik mazu šī vēl laukā negribot stiept sev līdz, un neesot arī ratiņu, kamī vilkt. Bet šī jau kādu reizi atskriešot cēliena vidū paskatīties, kā mums ejot, un padošot mazajam ēst.

Kaut gan es ejot biju diezgan piekūsis un guļa man uz sola nebij visai cieta, tad tomēr es gulēju ļoti nemierīgi. Deķis man pastāvīgi krita zemē, un reiz es arī pats novēlos ar visu galvas maišņu, kurā čaukstēja tikko bāzti salmi. Man šķiet, es arī diezgan bieži nakts vidū šņaukāju.

Otrā rītā es pamodos ar stiprām sāpēm vienā galvas pusē. Pie auss nevarēja ne roku pielikt. Kas tas varēja būt?

Kad brokastā ieradās Miķis, viņš pieveda mani pie loga un paskatījās ausī. Tad viņš teica, ka diez vai nebūšot salms ielīdis, tur tā kā baltu galiņu varot viedēt. Viņš paprasīja no vedeklas divas adāmās adatiņas, saspieda starp tām salma galu un izvilka. Jā, tas bija no mana maišeļa izspraucies un nolūzis rudzu salms, kādu collu garš. Nu Miķis teica, ka vajagot maišeļam uzvilkt vēl vienu drēbi, un vedekla laikam arī uzvilka, jo nekad vairs salmi man ausis nelīda.

Un tad sākās mans darbs. Visi ļaudis strādāja līcī ap sienu. Māja bij kā izmirusi. Tikai mēs divas vien dzīvības visā plašajā istabā. Kad mazais bija aizmidzis, man brīžam tīri baigi kļuva, bet, tiklīdz tas modās, tūlīt brēca kā negudrs. Es visādi izmēģinājos viņu apklusināt, bet nekas tur nebij izdarāms. Pa reizei es teicu:

«Nu, velns, izbļaujies arī, cik tik tev rīkle nes!» un atgāju pavisam nost no šūpuļa.

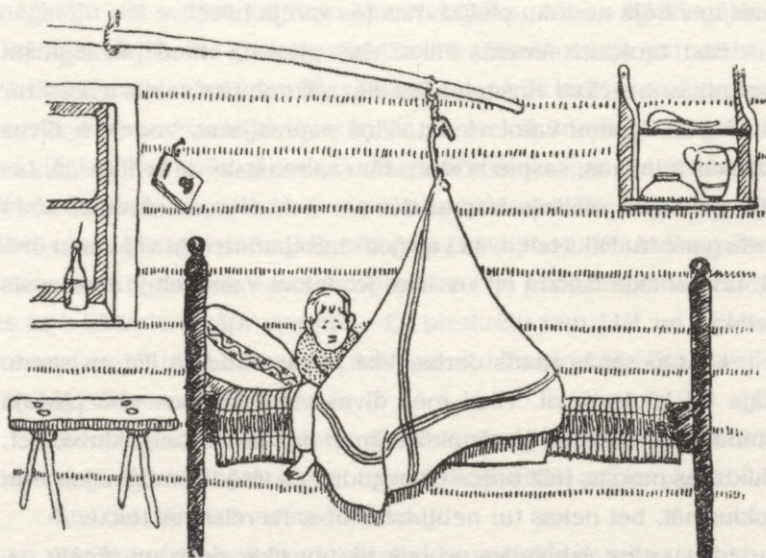
Viņš kļiedza un kļiedza aizvilkdami. palika tīri bail. Un es gāju un šūpoju. Nekā. Viņš kļuva brīžam zils no lielas raudāšanas. Nu ko tad vairāk varēja darīt? Es varēju tikai šūpot vai nešūpot, jo mazo no šūpuļa laukā ņemt bij aizliegts: es varot viņam muguriņu pamaitāt, vēl jau viņam neesot sava stingruma. Es dziedāju parasto dziesmu:

«Aijā, aijā, aijājā,
Āa, āa, āa, ā!»

280

Bet ar to es viņu sakaitināju vēl vairāk. Tas jau vairs nebij Jānītis, kas tur gulēja mikstā, baltā šūpulī, – tas jau bij pats nelabais.

«Nu, pagaidi vien!»

Es apturēju šūpulī, pavēlu satīto rulli sāņīs un sadevu krietni pa to vietu, kur varēja dibens būt. Zēns aizvilkās, bet neņēma nekādas mācības. Es sviedu šūpulī tik augstu, ka bērns pacēlās gaisā un krita atpakaļ. Laikam vēja viņam pieskrēja pilna mute, viņš uz brīdi apstāja un kā bailēs plaši ieplestām acīm raudzījās mani.

«Cik muļķis tu esi,» es viņam teicu, «vai tad es tev tā darītu, ja tu kaut drusciņ klausītu.»

Man tika žēl, ka biju Jānīti sitis. Es pasniecos un apglaudīju viņa mazo galviņu. Bet te viņa seja sāka raukties krunkās, un viņš brēca atkal. Ņu es nekā vairs prātīgāka neatradu kā mest visu kaunu un pašapziņu pie malas un vilkt mazajam līdz. Tā vedekla, istabā ieskriedama, mūs atrada abus pilnā spēkā raudot.

«Tad ta man zēni!» viņa smiedamās teica.

Es tūlīt izslaucīju acis un teicu, ka neraudu vis tāpēc, ka nevaru Jānīša aplusināt, bet ka tāpat šo to sadomāju un palīka tā smagi.

Nu raugies vien, – rupucēns, – līdzko vedekla viņam rokas pielīka, tūlīt nostāja raudāt. Ticis pie krūts, viņš vēl tik pa reizei norautījās un tad turpat ēzdams iemīga.

«Tagad tu kādu laiku varēsi paskraidīt pa āru,» vedekla, bērnu šūpulī likdama, man teica, «nu jau viņš gulēs. Tikai tu neaizskrien kur tālu, tā ka vari dzirdēt, kad mostas.»

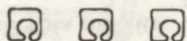
Nu bij atkal viss labi. Es aizskrēju uz Salati, izrāvu pāri stiebru un satīnu pīles. Tās peldēja tik cēli pa atvaru. Tad es lēkāju pa kras-ta virsu un skatījos, vai neizlīdis kāds vēzis no alas. Saimniece dārzā ravēja. Es notupos pie viņas vagā, un mēs šo to runājām. Viņa prasīja, vai manai mātei arī esot kāda aita vai sivēns, un es viņai visu izstāstīju. Tad mēs izdzirdām, ka mazais atkal kliez, un saimniece teica:

«Skrien nu, puis!»

Pamazām es pie sava amata pieradu. Es iepazinu visus mājas ļaudis, kuri bija pret mani diezgan labi. Kad es viens ar mazo nevarēju tikt nekādā galā, tad vai nu saimniece, vai vecā Priciene man palīdzēja. Viņas mācēja sataisīt tādu knupīti. Sakodīja rupju maizi kopā ar cukuru, ielaida linu lupatiņā un ar diegu aizsēja. Tad

pazīda drusku plakanu un iegrūda zēna plaši ieplestajā mutē. Mute uzreiz bij cieti. Bērns zīda, kunkstēja zīzdams un pamazām ielaidās miegā. Es nostāju šūpot. Viņš bija aizmidzis. Tikai šad un tad lupatas platais gals pakustējās; laikam pa miegam zīda.

Dzīve man vairs te tik grūta nelikās kā sākumā. Ēdiens arī te bij labāks nekā mājās, bet tomēr, kad biju kalpot beidzis un ar nopelnītajām divdesmit kapeikām kabatā ierados pie mātes, – visa pasaule man bij kļuvusi daudz gaišāka un priecīgāka. Kaut gan nāca jau uz rudenī, tad tomēr nekad, visu cauru vasaru, saulīte nebija tik silti spīdējusi kā tagad. Un visi cilvēki pret mani bija mīļi un labi. Arī māte bija maigāka. Un viņa nebij nemaz vecāka kļuvusi pa šo ilgo, ilgo laiku.

Čočojies, dvēselit!

Kad mana māte bijusi vēl jauna, tad pagastā dzīvojis kāds vecs vīrs, kuru visi saukuši par «Čočojies». Simtām reižu es jau biju dzirdējis, kā Čočojies pie sava vārda ticis, bet nekad neapniku klausīties šai stāstā. Varbūt tas bija tāpēc, ka es kā bērns ātri garlaikojos, tiklīdz nāca kas vienmuļš un truls. Šādi vienmuļības brīži bij, kad māte tina dzīparus cimdu aizadiem. Man tad vajadzēja uz rokām turēt gabaliņu krāsotas dzijas, un māte to tina kamolā. Garlaicīgāka darba vairs pasaulē nebij. – Māte sēd uz sava melnā krēsla, kuram atzveltni sirds, bet es stāvu viņas priekšā, kājas ieplētis un rokas vēl vairāk, un uz rokām man uzmaukts dzijas gabals. Es biju pataisīts par nedzīvu lietu, par kreķi, par tītavām, kuras var grozīt pēc patikšanas. Patiešām, es pat čikstēju pa reizei, bet mātei ne prātā nenāca mani iesmērēt ar taukiem.

«Turi stingrāk!» viņa tikai uzkliedza, un manas nogurušās rokas cēlās augstāk un plētās plašāk.

«Jā, bet man jau rokas sāp,» es ņurdēju.

«Ko domā? – Lellīte!»

«Zināms, ka piekūst!»

«Netaisi nekādus žartus! Nenolaid dzijas!»

«Nu tad pastāsti par «Čočojies».»

«Par to jau es tev nez cik reižu esmu stāstījusi.»

«Es vairs neatgādāju.»

«Vajag mācīties visu, ko dzird, atgādāt. Nu tad klausies, bet vairāk neprasi!»

Es atgādāju katru vārdu, sākumu un beigas, bet man patika klausīties un dzirdēt to no mātes mutes, ko manas domas viņai jau priekšā teica. Māte iesāka:

«Sen, sen atpakaļ pie Mārkadānu Vārnas gājis ganos kāds zēns. Dievs to zina, kāds viņam vārds bijis un no kurienes viņš tāds atdauzījies. Bet zēns bijis liels palaidnis un saimniekam ne labprāt klausījies. Kādreiz, tā jau uz rudeni, saimniece liek zēnam aizvest kazu uz Kunderatiem, uz brūtgānu. Zēns ņurd un kasās. Bet

saimnieks apsien kazai pavadu ap ragiem, padod galu zēnam un saka, lai pasteidzoties, ka līdz laukā dzišanai varot tikt atpakaļ. Nu nekā, – šis arī aiziet ar visu kazu. Ko tad citu lai dara? – Bet, ticis pie Ķesteriem, puika ierauga dārzā tik skaistus āboļus – –»

Te es vairākkārt noriju siekalas. Māte to pamanīja. Viņa drusku apstāja stāstīt un pasmējās.

«Jā, jā, – tik skaistus āboļus, ka ne soli vairs paspert. Viens divi, – zēns piesien kazu olnīcā pie stubura un pats caur sētu cauri āboļos. Ķesteris sēd uz lieveņa un klausās: kur te tā kā kaza brēc! Nokāps raudzities. – Rau, Dieviņ, – olnīcā balta kaza. Pašā dienasvidū! Ķesteram tīri silts un salts pār kauliem pārskrējis. Ko tur varēja zināt? Tepat kapī... Bet, kad ieraudzījis, ka lopiņš piesiets, – gājis palūkot tuvāk. Jā, kā tad: – īsta kaza. Brīnums. «Vai te kāds ir? Hei!» ķesteris kliedzis. Nekā! Kad ne, – ņems, vedīs sētā. Bet, kā nu šis sien vaļā, zēns nobistas un, ābelē tupēdams, kliedz: «Neaiztiec! Tā Mārkadāna kaza!» Ķesteris nobijies un kā zutis izspraucies pa zēna iztaisīto caurumu dārzā, lai skrietu uz istabu. – Vēl tai pašā mēnesī Ķestera kapos bija apglabāta Mārkadāna māte, un tas ķesteram bij licis tik briesmīgi trūkties. Taču, ticis dārzā, viņš atskatījies. Kaza turpat stāvējusi un bļāvusi bez mitēšanās. Bet zēns nebij varējis noturēties, tas nu ābelē aiz smiekliem iesprauslojies, kad redzējis, ka ķesteris spraucas pa viņa taisītu caurumu. Kad ķesteris apstājies, zēns domājis, ka tā kā tā ir ieraudzīts, un skaļi iesaucies: «Čočoļies, dvēselīt, ķestera āboļos.» Ķesteris atkāris galvu un ieraudzījis nebēdnieku. Bet tad gan sirdīgs ticis. «Vai kāpsi, lupata, zemē! Puc tauzen!» Bet zēns tikai šķērējis āboļus un smējies. Nu ķesteris iesplāvis rokās un trausies zēnam pakaļ. Bet, tiklīdz ticis pirmajā žuburā, zēns burr-bur-bur! ar veselu krusu āboļu pa zaru galiem zemē. Vēl pakampis dažus un iegrūdis azotē, tad – caur slitiņu atpakaļ, paķēris savu kazu un vaļai pār kalnu uz mājām. Kesteris tikai nokliedzis un rokas noplātījis, ābeles žuburā sēdēdams. – Bet vārds «Čočoļies» zēnam palika vēl cauri vīra gadiem, līdz pat vecumam.»

Dzija bija notīta. Rokas man nokrita gar sāniem.

Cik ātri!

Vectēvs joko

Tās bij priekš manis nelaimīgas dienas. Saimnieku Jancis skraidīja pa lauku, svieda akmeņus linu mārķā, kāpa kokos, stāvēja pļavā uz galvas, bet man vajadzēja sēdēt istabā.

Jau vairāk nekā nedēļu vectēvs gulēja un vaidēja. Viņam bija grūti pacelties un sev kaut ko padabūt. Visi ļaudis bija pie lauku darbiem. Miežiem lūza vārpas, auzas bira. Trūka paša labākā strādnieka, un tāpēc neviens no darba nevarēja atrauties. Tā man vajadzēja pastāvīgi būt istabā, padot vectēvam ūdeni, ja gribēja dzert, vajadzēja viņam arī pipi iepipēt. – Saulīte spīdēja pa to logu, aiz kura atradās vectēva gulta, tad viņa aizgriezās un nāca pa aizkrāses rūti, beidzot jau viņa ķērās gala loga rāmjos un kļuva aizvien sarkanāka un sarkanāka. Tad sāka tumst, un es biju vajā no sava cietuma. Jo nu nāca ļaudis no darba. Sadzina lopus. Es izskrēju laukā un riņķoju kā kumeļš pa sētsvidu. – Bet otrā dienā sēdēju atkal un skatījos, kā saule izstaigā visus logus, un gaidīju, kad vectēvs ko pavēlēs. Beidzot viss tā apriebās, ka negribējās ne rotaļāties, ne ar nazi ko griezt, ne arī darīt, ko vectēvs lika. Es tikai sēdēju pie gala loga uz sola un, galvu rokā atspiedis, raudzījos tukšajā laukā. Tur ganibās jau sāka bērzi dzeltēt...

Es zināju, ka veci cilvēki mirst, un sāku ilgoties pēc tās dienas, kad vectēvs mirs. Ak, ar kādu prieku tad es aizskrietu uz lauku pie vecmātes un teiktu: vectēvs nu ir nost!

Bet vectēvs nemira un nemira.

Viņš gulēja un kļuva aizvien īgnāks. Man vajadzēja skriet, tiklīdz viņš vārdu teica, citādi rājās. – Viņš jau aizvien bij stingrs. Es vēl tagad atceros, kāds viņš toreiz bija: liela auguma, gadu sešdesmit

287 vecs, pelēku adītu kamzoli mugurā, rūtainām nātņa biksēm, izspīlētu kabatu uz labā gurna. Kad pienācās ātrāk soļot vai pat skriet, tad šī kabata mētājās uz priekšu un atpakaļ. Iekšā tur bij tikai pīpe, tabakas maks, šķiltavas un poss, bet visi šie rīki bija diezgan prāvi. – Viņš bija spēcīgs vīrs, pāri vidusmēram. Ja vajadzēja divu pūru maisu ratos celt, tad palīga meklēt vis negāja: ņēma maišeli klēpi un ielika ratos. Ielicis tad gan drusku nošņācās, uzsita ar plīķi un samauca bikses, kuras viņam nekad nestāvēja vajadzīgajā augstumā. – Kā tāds viņš nevarēja ieredzēt nespēcīgus cilvēkus ne acu galā, sevišķi vīriešus. Man tamdēļ daudzreiz nācās ciest vienkārši aiz tā iemesla, ka nespēju ne kustināt tās lietas, ko vectēvs lika man atnest, vai arī nevarēju pašķobīt to zirga mietiņu, kuru vectēvs man lika izraut. Parasti viņš tad mani ar vienu roku atsveda, ja gadījos pa ķērienam, tā ka kājas vien saslēju, un izdarīja darbu pats.

Bet nu vectēvs gulēja savā platajā gultā, pēc parašas pussēdus, milziņi augstu pāgalvi, un vaidēja. Nu es biju par viņu stiprāks: varēju padot, kas bij vajadzīgs, pat palīdzēt viņam ārā tikt, ja pienāca vajadzība. Sākumā šī pārākuma sajūta mani stiprināja, bet beidzot kļuva viss pilnīgi vienaldzīgs. Atlika tikai cerība, ka vectēvs drīzi mirs. Jau es sēdot sev iztēlojos bēres. Redzēju garu galdu, pārsegtu ar baltiem palāgiem. Uz galda dzeltenī pīrāgu kukuliši rindā. Tad sviesta un biezpiena šķīvīši, tad sīrupa tasītes. Ek! Un tad braucām uz kapiem...

Te vectēvs sāka smieties, un visiem maniem priekiem bija gals. Jā, patiesi, viņš smējās un, galvu atkāris, spīdīgām acīm raudzījās uz mani.

Es satrūkos, domādams, ka vectēvs zina, ko patlaban domāju. Es gribēju vai nu bēgt, vai ko sacīt, bet vectēvs tūliņ aizgriezās pret

sienu un krekšķēja vēl stiprāk. Viņam bija droši vien kas jocīgs prātā ienācis. Jeb viņš aiz gara laika itin vienkārši ar mani gribēja pajokot. Vectēvs aizvien bija darbos iestidzis, pat svētdienās viņam nebij vaļas, bet nu viņš reiz to gribēja.

Es kļuvu priecīgs. Es piegāju pie gultas un teicu:

«Ko tu smeijies, vectēv?»

Vectēvs apklusā, pagrieza galvu šurp un raudzījās kā miglā. Acis viņam brīnišķīgi spīdēja. Tad pēc brīža viņš savieba lūpas un caur zobiem teica:

«Nu ko tu stāvi? – Laid šurp tos miežus!»

Es nesapratu.

«Vai vajag ūdens? Vai gribi dzert?» es prasīju.

«Mulķis,» vectēvs tāpat klusām ņurdēja, «vai tad tu neredzi, ka tev deguns aizskrien ar visām nagliņām...»

Es plīsu smieties, un arī vectēvs smējās.

«Hihihhi! Hihihhi!»

Vectēvs bija iedomājies jokot.

Es saķēru savu degunu un smiedamies saucu:

«Redzi, vectēv, redzi, te man viņš ir sauja! Vectēv!»

Vectēvs izstiepa roku:

«Dod pusrubli, tad paņem.»

«Ko tad lai es paņemu?»

«Tos sarus!»

«Ko tad es ar sariem? Hihihhi!»

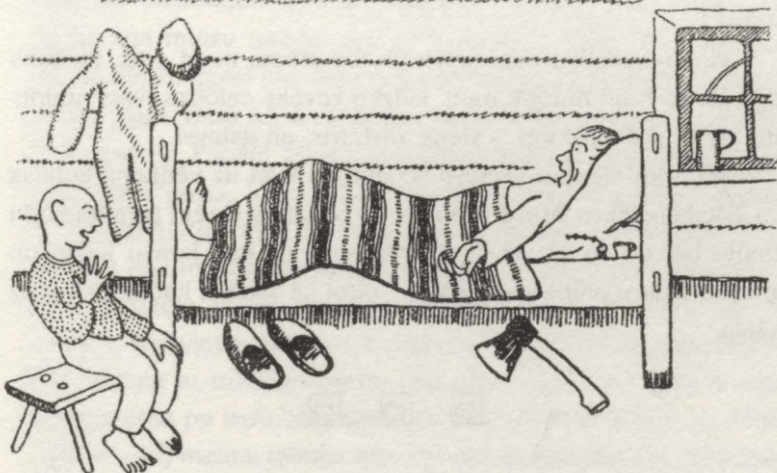
Bet te nu vectēvs šausmiņi pārvērta acis un sāka zobus griezt un krākt.

Es metos pa durvīm laukā un skrēju uz lauku pie vecmātes. Es skrēju un kliecēju.

Tad vecmāte nosvieda grābekli, sacēla lindrakus augstu zem padusēm un skrēja man preti.

«Vectēvs jokoja un smējās, smējās, kamēr aizrijās,» es viņai teicu.

«Ko nu pļukšķi!» vecmāte iekliedzās un skrēja tā, ka es tai netiku līdz. Man arī nebija vajadzība tik ātri skriet; es biju visu

dienu līdz apnikšanai izsēdējies. Es gāju pavisam lēnām. Kad nācu istabā, – vecmāte patlaban gāja laukā, atpakaļ uz darbu.

«Par velti biedē Jaudis,» viņa man dusmīgi teica. «Nevelcies nu tikai vēl no istabas laukā, var būt, ka dzert prasa, kad pamostas!»

Vectēvs bija apsegts ar kažoku un vēl ar lielu lupatiņu deķi. Viņš gulēja augšpēdu, mierīgi, ātri elpodams.

Es sēdēju un skatījos pa logu, kā lauki kļuva aizvien bālāki, aizvien pelēkāki. Atkal reiz satumsa, un es biju brīvs.

Otrā rītā, kad mani modināja, saule jau bij atstājusi vectēva logu un zeltīja aizkrāsnes vienīgo rūti. Saime ēda brokastu. Vectēvs sēdēja uz gultas malas un pipēja. Man par to bija nepasakāms prieks. Ar vienu lēcienu es biju laukā no gultas un pie vectēva klāt.

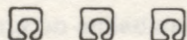
«Kāpēc tu vakar tādu jokus taisīji?» es prasīju.

Vectēvs pasminēja.

«Murgi, dēls, murgi... Varbūt es murgoju. Man bija liels karstums.»

Viņš noglaudīja man galvu un tad stūma mani nost, likdams žigli ģērbties un mazgāt muti. Līdzko cilvēks ceļoties, viņš nedrīkstot ne druskas gatarēt, – viens, divi, trīs, un gatavs!

Pēc trim dienām vectēvs sēdēja jau kulā uz vētījamā ķebliša un svieda pelēkos zirņus uz riņķa. Es brīžam ieskrēju pagrābt kādu sauju, bet tas nebij vis viegli izdarāms. Es gan ierāvu kaklu un griezu muguru pret krusu, tomēr – oho! kā sāpēja, kad ķēra kur uz kaula.

Pirkstiņa žēl

Nepilnu verstī no mūsmājām bij skola. Skolotājs bija jauns cilvēks melnām ūsām, liels no auguma. Skolā dzīvoja arī viņa tēvs un māte, kurus visi par mammu un par papu sauca. Tas gan man likās brīnišķīgi, bet es domāju, ka tam tā vajag būt, un pēc iemesliem nepētīju. Skolotājam bija arī vairāki brāļi un māsas. Paps agrāk Leišos bija muižu turētājs, bet ar to viņam pēdējā laikā vairs neveicies, tāpēc tagad visa lielā dzimta mita pie vecākā dēla un brāļa, kuram algas vietā bij liels zemes gabals, tikpat liels kā pagasta saimniekiem. Papam bij no muižas atlikusies iedzīve: arkli, rati, zirgi, dažas govīs, kazas un zosis. Tā viņi varēja labi saimniekot.

Skolotāja jaunākā māsa Martīte bij drusku mazāka par mani, bet viņa bija mācījusies valdīt, un tāpēc, kad kādreiz kopā bijām, man vajadzēja pilnīgi padoties viņas prātam. Un bij man ar' ko brīnīties, kad viņa mani ieveda papa kambarī. Te bija baltas sienas, balta krāsne ar melnām dzelzs durtiņām, uz kurām zēns ar raga-
viņām stūma pa ledu otru zēnu. Te bija dzeltenī krēsli, un dēlišu vietā tiem bij melna, miksta āda. Pie sienas bija pakārts papa pulkstens, sudraba pulkstens, zilām puķītēm vākā. Un kas te tikai bilžu nebija! Viens no Martītes brāļiem sēja grāmatas un no spožajiem vāku papīriem taisīja bilžu rāmjus. Viņš lika stikleram nogriezt stiklu, cik jau liels bija vajadzīgs, aizlika aiz tā bildi un aplīmēja malas ar spožu papīru. Nu tikai cilpiņu klāt un pie sienas! Tā bija sakrājies diezgan daudz bilžu, kuras Martīte man prata izrādīt un izstāstīt. Kā tad lai man nebūtu bijusi pret viņu cienība? – Un, kad mēs iegājām pie mammas, tad tur bija liels pulks resnu zosu spalvu, no kurām varēja iztaisīt kartupeļu plintītes. Es vilku tikai naželi no kabatas

laukā un sāku strādāt. Un tad mēs šāvām, ka pakšēja vien. Dažreiz mamma ienāca ar medus podiņu rokā, ar lielu galda nazi nodūra pa kumosam no cietā dzeltenā salduma un uzlika uz maizes. To redzot, mums acis vien zibēja; un, tikušas mūsu rokās, gardās maizes skriešus skrēja savu ceļu.

Taisni pār skolas sētsvidu gāja lielceļš. Reiz pa šo lielceļu mēs abi ar vecmāti gājām uz ciemu. Skolas klēts priekšā patlaban sēdēja mamma, un turpat smiltiņās rušinājās Martite. – Mana vecmāte nevarēja garām paiet nevienam, brīdi nepastāvējusi un nepatriekusies, tāpēc arī tagad viņa sēdās mammai blakus un sāka runāties. Tad viņas abas iegāja klētī, jo mamma gribēja parādīt, kas pagājušā ziemā austs.

Martitei bij smilti vesels puķu un koku dārzs. Tur tika rakts un stādīts, vesta grants un mēsli likti. Tas bija tikams darbs, un drīz vien mēs bijām abi divi dārza īpašnieki un kopēji. Dari to! un dari tagad to! Martite tikai komandēja, un es strādāju nosvīdis.

Kad abas mātes iznāca no klēts un vecmāte man piedūra pie sāniem, lai bučojojot mammai roku un sakot ardievu, tad tas man likās tīri netaisni, ka jāatstāj šī iekoptā vietīņa un jāiet pasaulē. Es tāpēc tikai ņurdēju un paliku mūsu dārza malā sēdot. – Tad mamma lēnām ierunājās:

«Ak Saknien, kam tev arī to bērnu stiept tādu gaisa gabalu līdz? Ko šis tur darīs pie lieliem cilvēkiem? Lai padzīvojas abi ar Martīti. Viņi tik labi satiek. Nāksi atpakaļ, – paņemsi.»

Kaut gan vecmāte mammai pretojās un ņēma mani pat pie rokas, – es tomēr tikai ņurdēju un necēlos. Man bija visādas kaites, un es tās viņai liku pie sirds, kad vienkārša ņurdēšana vairs neldzēja. Es teicu, ka viņa skrien, ka es nevaru viņai līdzī tikt, ka man stipri caurduras dur. Man arī kājas briesmīgi spieda ceļa rupjā

293 grants, un ciema olnīcā būs droši vien sakaltuši dubji. Beidzot man pat gruzis acī iekrita, un es nevarēju nekur kustēt.

Kad vecmāte bij prom, man kļuva tik viegli un liksmi. Tad mamma teica, ka vajagot iet drusku launagu iekost. – Man bija ļoti kauns svešā vietā ēst, bet Martīte ķēra mani aiz rokas, un mēs tecējām kā sunēni uz dzīvojamo māju.

Mēs izdzērām pa krūzītei piena kopā ar Martītes vecākām māsām. Pēc tam es sēdēju, acis nodūris un nosarcis, jo lielākās meitenes sāka mūs abus aprunāt.

«Redz, kāds Martai brūtģāns!» viena teica.

«Ar pulksteņa ķēdēm,» otra atteica.

Man ēdot bij uz kamzoļa uzkritušas dažas lāses piena un norītējušas zemē, atstādamas baltas sliedes. Es saliecos čemurā un žigli norausu baltās ķēdes ar abām rokām. – Nu meitenes skaļi iesmējās un kļuva vēl nebēdīgākas. Lielākā pienāca, uzmetās ar elkoņiem uz galda malas un, galvu pašķiebusi, raudzījās man acīs. Es, protams, raudzijos pagaldē, bet no viņas dziesmas nevarēju nekādi paglābties, tā skanēja pa visu māju:

«Kur tecēsi tu, puisīti,
Sarkaniem kamzoliem?
– Cauri Rīgu, caur Jelgavu
Uz Dobeles meitiņām.»

Nu nāca otrā māsa un gribēja pamēģināt, vai es arī deļot māku. Viņa mani saņēma aiz padusēm un vilka, bet es biju cieti ieķēries krēslā un nelaidos no tā nost.

«Marta, vai tad viņš tev patīk?» trešā vaicāja.

Es caur asarām paskatījos uz vaicāto, bet Martīte neatbildēja ne vārda.

«Patikt jau varbūt arī patik,» cita atbildēja. «Bet viņš tak zemas kārtas.»

«Zināms. Un, kad viņam savs simtiņš būtu, – ij tad Marta pie viņa neietu.»

Oho! – es domāju un klausijos, kas vēl te notiks. Bet nāca mamma un lika skuķiem vākt krūzītes un maizi no galda.

Es pabučoju mammai roku un skrēju Martītei pakaj uz klēts-priekšu. Tur mēs atkal rakāmies pa savu dārzu, un diena varbūt būtu pagājusi tīri laimīgi, ja Martītei nebūtu ienācis prātā list paklētē un uzmeklēt dažus šķīvjus, kuros lasīt ogas un pasniegt viesiem, ja tādi mums gadītos.

Lejas galā paklēte bij augsta. Mēs varējām tāpat kājās staigāt un visu redzēt. Te tādas mantas nebij. Tālāk jau mēs varējām tikt tikai pielikuši. Bet vēl tālāk bija tīri tumšs – un mēs varējām tikko rāpus uz priekšu tikt. Mēs rāpojām un cilājām dažādas podu suķes, buteļu un blašķu kaklus un sarūsējušas mucu stīpas. Beidzot mēs atradām dažas baltas skambas, kuras Martītei likās taisni noderīgas mūsu mērķam, un lidām laukā.

Tikusi atkal saulītē, mana biedrene nelabi iekliedzās. Viņa piepeši bij ieraudzījusi, ka no labās rokas mazā pirkstiņa tek asinis, un nu raudāja, cik spēka. Es noplūcu lielu celmeņu lapu, aptinu to ap vainu un liku cieti turēt, bet viņa tikai brēca un gaudoja vienā balsī:

«Pirkstiņa žēl! Pirkstiņa žēl!»

Uz mammu viņa tomēr neskrēja. Varbūt baidījās no bāriena, jo stingri bija noliegts paklētē list.

Par laimi, asinis drīz vien vairs netecēja. Un izrādījās, ka ievainojums ir pavisam niecīgs. Nu Martīte aiz prieka sāka smieties.

«Mapša, kur tu iesi?» saimniece kļiedza, kad es gāju vienkārši no klēts uz istabu.

Mapša bij kļuvis par vārdu, ar kuru varēja apzīmēt pat tos vismijākos cilvēkus.

Man šķiet, ka Jeci pazina visi pagasta suņi, jo pret tiem viņš izturējās laipni un devīgi. Jeb viņš pret mūsu Neravu vien būtu bijis tāds? O, – mūsu Neravs Jeci saoda jau pa pusversti un bij priekšā kā kūlens. Es stāvēju pie olnīcas vārtiem un raudzijos lejup uz celiņu, kur Jecs kāpa, rokas sabāzis garā, sajoztā mēteļa kabatās, katram sojam galvu līdzī pamezdams kā gailis. Neravs viņam pastāvīgi slējās klāt, sniegdamies ar mēli pie ģimja. Jecs šad un tad izvilka rokas no mēteļa kabatām, kuras tam izpildīja vispilnīgākā mērā kuļu vietu, un pasvieda kaut ko Neravam. Pēc brīža Neravs atkal slējās, lumstijās un rēja. Jecs viņu glaudīja, un es jau notālēm dzirdēju, kā viņš ar suni runājās:

«Mapša... Mapša...»

«Jec,» saimniece reiz saka, «vai tu, mapša, nevarētu to Neravu nomērdēt? Dabūsi gabalu gaļas.»

«Ir jau mapša diežgan večs,» Jecs atbild.

Neravs pienāk pie Ječa un kustina kuplo spalvu kušķi, kas tam ir astes vietā, jo istā aste, kviešus pļaujot, ar izkapti nocirsta. Jecs viņam papliķē stīvo muguru un saka:

«Tad miršim ar', mapša...»

«Bet ar ko tad tu viņu mērdēsi?» saimniece vaicā.

«Vai tev nav lapšu žāles?»

«Ir gan...»

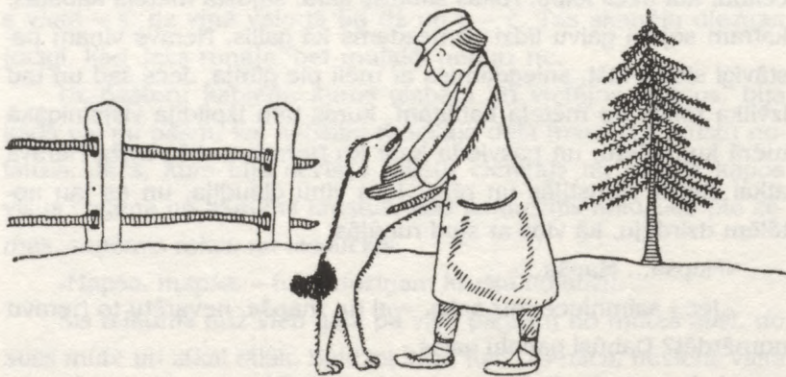
Otrā rītā es Ječam palīdzēju rakt Neravam kapu kalniņa audzītē starp diviem jauniem bērziem. Tur mēs ieguldījām veco

biedri un draugu, kurš stīvs bij kļuvis kā no koka. Kad bedre bija aizbērtā, tad Jecs noņēma cepuri un skaitīja tēvareizi. Arī es darīju to pašu viņam līdz, jo laikam taču tā vajadzēja.

Pēc brokasta Jecs gribēja iet jau prom, saņēmis no saimnieces prāvu gabalu gaļas, bet tad, pastāvējis labu laiku pie vārtiem, gāja atpakaļ istabā.

«Vai nevajadzētu mapšai kruštu?» viņš saimniecei prasīja.

Saimniece pasmējās un pameta citiem ļaudīm ar acīm.

«Kā tad, Jecīt! Kā tad Neravs lai guļ bez krusta?»

«Eš jau ar' tā domāju,» Jecs noteikti atbildēja un, nolīcis savu gaļas gabalu uz plauktiņa, izgāja.

Vēlā vakarā Jecs pārnāca ar līdzenu ozoliņu pirksta resnumā. – Viņš izstaigājis visu Bites mežu, visas Ķišku un Vilītes pļavas, kamēr beidzot atradis noderīgu krusta koku Ķīķeru lauka malā.

Visa nākošā diena aizgāja, kamēr Jecs krustu uztaisīja. Tikai ceturtā dienā tas pušķoja Nerava kapa vietu.

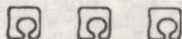
«Lai nu guļ mapša,» Jecs teica, atvadīdamies no saimnieces.

Kad Jecs bij prom, tad visa saime, pusdienu ēdot, aprunāja viņu un smējās par viņa darbu kā par ko ļoti jocīgu.

«Jā, redz, cik tā prātiņa,» saimniece teica, «pasaki tikai pa jokam, viņš tev tūlīt iet un dara.»

Man bija tiri savādi, to dzirdot. Es taču ar vislielāko nopietnību biju sekojis Ječa darbam un cik vien spēdams pat palīdzējis. Vai tad arī man drusku trūktu?

Nē, tai lietai vajadzēja citādei būt.

Viņas skolas Otiņš

Viņas skolas skolotājam bija melna ķēve, bet visas četras kājas līdz vēzišiem tai bija baltas. Tas izskatījās tik savādi, kad ķēve rikšoja. Notālēm raugoties, likās, it kā četri balti kucēni tur spēlētos. Ik vasaras reizes divas es šo ķēvi redzēju. Viņa bija ļoti lēna. Es varēju pieiet, glaudīt viņas plecus un samtamīksto purnu. Runāja, ka ķēve esot akla. Ja tas tiesa, tad viņa manis nav redzējusi.

Mēs ar saimnieku Jāni, kurš, blakus minot, bij par mani gadus astoņus vecāks, satikām labi, pat ļoti labi; bet, līdzko atbrauca viņas skolas Otiņš ciemā, tad mūsu draudzībai bij beigas. Tad Jānis apmauca zābakus, vilnānas bikses, apvilka jaunos svārkus, ar vārdu sakot, – uzcirtās. Nu, un es paliku tāpat: basām, sasprēgājušām kājām, rupjām nātņa bikšēlēm, salāpītiem kamzoliem. – Jānis ar Otiņu rīpoja pa saimnieku klētspriekšu ar lielgabala lodi, un es – stāvēju žagarainē un griezu šo vai to, lai varētu tikai noskatīties viņu rotaļā. Dažreiz es mēģināju arī tuvāk piesjūkt, bet tad mani Jancis paklusām sarāja:

«Kauna nav te list! Klēti viesis... paskat, kāds tev tas kamzolis.»

Pēc brīža es viņiem tuvojos bez kamzoļa, bet arī mans rupjais kreklis Jānam nepatika.

«Labāk atkrāmējies!» viņš teica.

Otiņš mani raudzījās kā kādā brīnumā. – Viņš izskatījās kā noplūkts cālis, garām kājām, lielu galvu. Mutīte viņam bija maziņa, acis lielas, melnās uzacis ar slaidu līkumu augstu pierē.

«Khe! Khe!» viņš smējās, kad es vilkos projām.

Kas viņam nekaitēja smieties: viņam bija kājā skaistas kurpes, garas melnas zeķes, zilas biksites zelta podziņām gar ceļiem, tāda pat zila jaka un cepure ar zelta rakstiem uz loka.

Pag, pag, – es domāju un gāju savā klētī.

Pēc brītiņa es sēdēju istabas sānos uz soliņa taisni pretim saimnieku klētij un lasīju skaļā balsī no «Skolas maizes» pasakas. – Vai tu tā vari ar savu lielo galvu un gludo lejas galu? – es domāju. Bet Otiņš nelikās ne dzirdis.

Pēc kāda laika nāca saimniece no istabas.

«Ko tu te skaiti kā leišu ubags!» viņa iesaucās.

Dievs, – kas tad te visiem bija noticies? Arī mani ļaudis bij pret mani kā uzskurti:

«Tu netaisies! Tu nelien! Tu noslauki to purnu!»

Klētspriekšā saimniece noglaidīja Otiņa gludo galvu un teica, lai tak Jancis ievadot ciemiņu dārzā, lai abi pastaigājoties, kamēr pusdienu nākšot gatava. Varbūt tur varot atrast kādu ogu. Un viņi aizgāja, rokas sadevušies kā brāļi.

Es noliku nost savu «Skolas maizi». Man negribējās lasīt, jo sirdī gulēja liels smagums.

Pēc maza brīža Jānis ar Otiņu iznāca no dārza. Otiņam rokā bija garš lupstājs dzelteniem ziedu čemuriem galā, un viņi sēdās uz klētspriekšas un sāka taisīt ūdeņa plintīti.

Kad plintīte bija gatava, Otiņš skrēja uz aku pie govju siles to iemēģināt. – O, kas par spēcīgu strūklku! Viņš šāva gan gaisā, gan apses zaros, gan istabas logos! Tavu skaistu šaušanu! Es skatījos un nevarēju nociesties, es lūdzu Jāni, lai arī man tādu uztaisa.

Nevarot ķēzīt lupstājus.

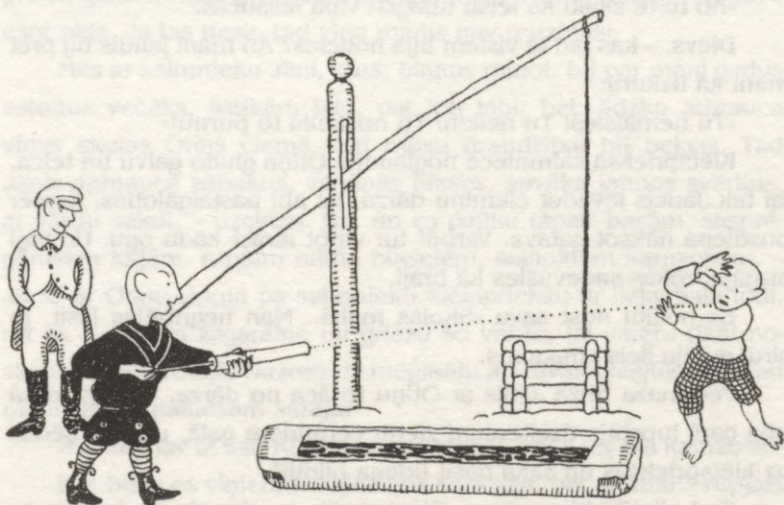
Nu tad vismaz lai dod man ar šo pašu pašaut – kaut vienu reizīti.

«Dzirdi, Otiņ,» Jānis nu griezās pie sava mazā drauga un meta ar acīm, «šis ar' grib šaut... Dod viņam!»

«Tūlīt!» Otiņš teica un pievilka pilnu stobru ar ūdeni.

Viņš nesa plinti tā, it kā gatavotos uz šaušanu. – Es gan iedomājos, ka Otiņš var mani samērcēt, bet paļāvos uz viņa nopietnību un stiepu rokas jau pretim, kad – dabūju visu lādiņu sejā.

Par šo joku Otiņam bij neapraktāms prieks, un viņš skrēja atkal pie siles, pievilka stobru un nāca atkal.

Bet nu es bēgu. Es skrēju pa sētsvidu riņķu riņķiem, un Otiņš man nevarēja trāpīt. Tā bija savā ziņā skaista rotaļa, un es kļuju pat liksms. Bet tad nāca saimnieku Jānis Otiņam palīgā. Nu es nespēju vairs pretoties. Viņi mani salēja pavisam slapju. Es gan uzskrēju uz savas klētspriekšas un kļedzu, ka te manas mājas, ka te nedrīkst šaut, bet Otiņš tikai nāca un lēja. Beidzot es ieraudzīju, ka viņš savu plinti pievelk ar dubļotu ūdeni, kas sakrājies govju pēdās pie siles, un nāk atkal šurp.

«Nē!» es iekliedzos.

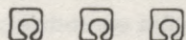
Kā kaķis es biju šāvējam pusceļā pretim. Ne atjēgties nedarbija, kad plinte nošķirkstēja un aizgāja pa gaisu.

Otiņš stāvēja brīdi augstu izvelvētām uzacīm, – tad viņš saviebās kā vecis un vilka garās vaļā! Viņš raudāja skaļi, nogruģinādamies kā kumeļš, un viņa raudas sacēla pie visiem lielu līdzjūtību.

Es, protams, biju memmes dēliņš, kurš nevar panest nieka ūdens lāses, un dabūju no mātes bārgu pērienu. Viņa dedzināja ar bērza žaģaru man muguru un atkārtoja pie katra cirtiena:

«Vai nedarīsi citā reizē tā?»

Bet es sacirtu zobus un neatbildēju. Jo skaidri zināju, ka dubļus acīs liet nekad sev neatļaušu.

Putniņ, kur oliņas!?

Pirmo un pēdējo reizi mēs viņus redzējām. Neviens nezināja, no kurienes nāca šī māte ar smaidīgo zēnu un uz kurienu aizgāja. Vai viņi bija ubagi vai tikai gāja kaut kur tālā ciemā un, kad iegribējās ēst, tad iegriezās kādās mājās?...

Es jāju patlaban uz olnīcas likās kārts, kad ieraudzīju viņus nākam. Mazais zēns tecēja gabaliņu pa priekšu, basām kājām, nemazgātu muti. Viņa mātei bij ap galvu cieti aptīts netiri dzeltens lakats lielām, daudzkrāsainām puķēm. Pati viņa bija jauna, bet ļoti bāla, pat dzeltēna, gluži kā lakats. Viņi pagāja man garām, ne vārda neteikuši. Tikai mazais zēns, kurš varēja būt manos gados, atgriezās dažas reizes un liksmi raudzījās, kā es joņoju savā augstajā zirgā. Tad stipri ierējās suņi. Svešie iegāja mūsmājās.

Nu es kāpu zemē un gāju paraudzīties, kas tie par ciemiņiem.

Bālā viešņa bija apsēdusies istabas priekšā uz soliņa un ar vājiem, gariem pirkstiem šķirstīja puisēna baltos matus, runādama ar saimnieci, kura gribēja izzināt, no kurienes viešņa un kas viņa tāda. Viņa pat rāja viešņu: tik jaunam cilvēkam esot grēks tā bez darba apkārt vazāties.

Es domāju, ka viešņa stipri sakaunēsies, bet viņa tikai sminēja un atteica:

«To jau es pati zinu, to tev, saimniec, nemaz nevajadzēja man sacīt.»

Viņa runāja svešu ļaužu izloksnē, gandrīz pēc grāmatas.

Saimniece nekā neatbildēja. Viņa iegāja istabā un iznesa bļodu balti aiztaisītas putraimu putas un rīcienu maizes.

Nu abi ciemiņi ēda pamīšus, ar vienu karoti.

Tā kā bij pats pusdienas laiks un saule diezgan stipri spieda, tad svešā sieva lūdza, lai atļaujot te sētsvidā bērzu ēnā atstiepties.

Saimniece brīnījās par šādu smalkjūtību un iznesa no vāgūža biezu zirgu deķi, ko paklāt uz zaļā maura, citādi varot saaukstēties. – Un abi svešie apgūlās.

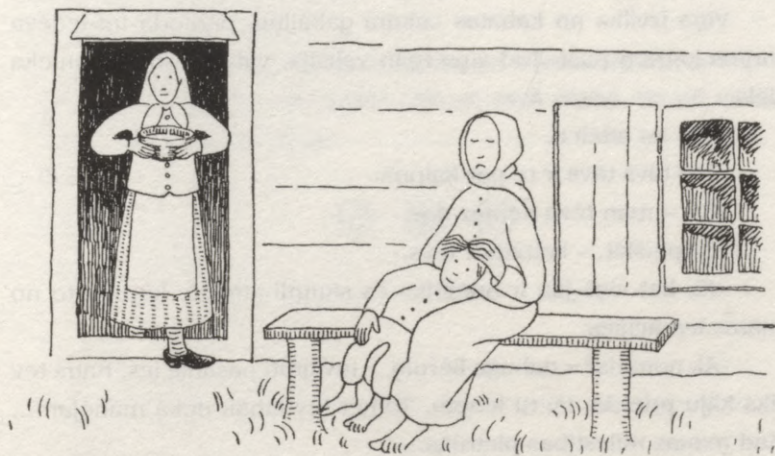
Māte drīz vien aizmīga jeb varbūt tāpat mierīgi gulēja, bet zēna rokas ķepurojās pa gaisu kā ko taisīdamas, kā ko rīkodamas. Pa brīžam viņš pacēla arī galvu un skatījās uz visām pusēm.

Es sēdēju uz klētspriekšas un mētāju apdauzītu lodi no vienas rokas otrā. Tad lode man izkrita no rokas un vēlās lejup.

«Putniņ, kur oliņas!?» zēns jautri iesaucās un trūkās augšā, lai lodi pasviestu man atpakaļ.

Tā mēs sākām rīpot.

Man likās, ka svešais zēns ir par mani mazāks, tāpēc es viņu laidu kalnā un pats gāju lejā. Bet izrādījās, ka viņš ir lielāks sviedējs

par mani. Drīz vien es biju nodzīts lejā, ganībās. – Mēs kļuvām arvien skaļāki. Ikreiz, lodi sviezdams, puisēns kļiedza:

«Putniņ, kur oliņas!?»

«Putniņ, kur oliņas!?» arī es kļiedzu pretim.

Šie trīs nenozīmīgie vārdi bij visa mūsu saruna, un tomēr mēs ar tiem izsmēlām visu savu darbu, visas tā acumirkļa sajūtas. Mēs iekarsām aizvien vairāk un kļiedzām skaļāk un skaļāk.

Dienvīdus jau bija pagājis.

Mauroja govīs kaimiņu ganībās. Mēs apstājām ripot un klausījāmies.

Un tad mēs ieraudzījām zēna māti pa celiņu nākam. Viņa bija dzirdējusi mūsu kļiedzāšanu un nogriezusies šurp.

«Putniņ, kur oliņas!?» zēns, māti ieraudzījis, iekļiedzās un taisījās ceļā.

Bet māte apsēdās uz veca celma un pamāja mums ar roku. Mēs piegājām klāt.

Viņa izvilka no kabatas cukura gabaliņu, pārkoda un iedeva mums katram pusi. Tad viņa man vaicāja, vai es esot saimnieka dēls.

«Nē,» es atteicu.

«Tad tavs tēvs ir te par kalpu?»

«Nē, – man tēva nemaz nav.»

«Ej, pļušķīt, – katram ir tēvs.»

«Jā, bet viņš jau ir nomiris,» es skumji atteicu, kā biju to no mātes iemācījies.

«Ak nomiris? – nabaga bērniņ, – tev grūti pasaulē ies. Katrs tev liks kāju priekšā, lai tu kļuptu. Tomēr tev labāk nekā manējam... Kad manas milestības pietrūks...»

Viņa cieti sažņaudza zēna kuplo galvu un spieda sev pie krūtīm. Pie tam viņa raudāja tā, ka asaras cita pēc citas krita puišņa matos.

Es stāvēju, galvu nodūris, un grozīju pirkstos savu lodi.

Pēc laba laika svešā sieva pacēla acis un teica man, lai ejot mājā: māte sāksot meklēt.

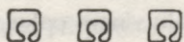
Es gāju un vienmēr atskatījos. – Vēl aizvien viņi tur sēdēja svešās ganībās, uz sveša celma, pirmo un varbūt pēdējo reizi. Un man likās, ka viņi tur sēdēs mūžīgi. Ies cilvēki pa celiņu, govīs un aitas staigās, visapkārt zāli plūkdamas... Viņi sēdēs un raudās...

Bet pasaulē nekas nav ilgāks par acumirkli. – Piepeši es iztrūkos no savām domām. Kas tur? Kur tāds tik pazīstams sauciens!

Es paslējos pirkstu galos un raudzījos atpakaļ.

Jā, kā tad: svešais zēns bij uzkāpis uz tā celma, uz kura māte pirmāk sēdēja, un kļiedza, cepuri mētādams un palēkdamies: «Putniņ, kur oliņas!»

Es cilāju rokas, sviedu lodi gaisā un kļiedzu tāpat atpakaļ. – Ar šiem trim vārdiem mēs bijām iztikuši savā darbā, tie arī vislabāk mums noderēja šķiroties.

Pļavā

No brokasta līdz vēlai tumsai es varēju pa pļavu dzīvot, kad sāka sienu pļaut. Kaut gan es nopietna nekā te nestrādāju, tad tomēr visur darbojos līdz, un dažreiz man pat likās, ka bez manis nemaz nevarētu iztikt. Te es biju pie pļāvējiem, te pie kasējām. Te es pasniedzu puisam striķi, ja izkrita no seklās kabatas, te es aizskrēju uz dāržini un atnesu griežamo, ja kādam gadījās izkaptij iesist zuņģi. Pie kasējām es kampu sienu klēpī, nesu uz gubu vai apgabali un nokrāvu tur savu nesamo apzinīgi un svarīgi. Vienā otrā vietā gan mani pastūma ar grābekli nost, ja ietaisijos pārāk pa kājām, bet tas man bija vairāk patīkami nekā apvainojoši.

Rītos es saimniecei palīdzēju pļāvējiem aiznest brokastu. Mēs gājām pa nopļauto pļavu, un es viņai parādīju visus Jurka cirtienus, jo mikstajā sūnā vēl ilgi stāvēja viņa klibās kājas zīmes. Izska-tījās kā mazas trepītes šī sliede.

Vispārīgi man patika viss, kas vien bij kādā sakarā ar veco Jurku. Aizvien es pļavā biju viņa tuvumā. Viņš man atļāva pat pamēģināt pļaut. – O, kā es būtu pļāvis, tikai žēl, ka izkopts bij tik smaga, ka nemaz neklausīja maniem spēkiem.

«Neko darīt,» Jurks mierināja, «citu gad', citu gad'...»

Es apmierinājos un gāju viņam pakal solīti pa solītim. Man bija patīkami skatīties, kā krita puķes pār Jurka izkapti. Es noskatījos kādu lielu baltopuķi un acumirkli sev teicu: ar trešo vērienu viņa kritis.

«Viens, divi, trīs –»

Nekā!

«Četri –» Ai, ai, – kā nu viņa satrūkās, nodrebēja, gluži kā dzīva, un tad tika ierauta vālā kopā ar citām zālēm un brūnu sūnu kušķiem.

«Nelien tik tuvu!» Jurks kļiedza. «Redzi, kā zāli ņem. Tu domā, ka tavu kamiesi neņems vēl labāk?»

Dievs to zina, ko viņš ar šo «kamiesi» domāja, bet tā viņš teica.

Cik skaists un dažāds bij šis laiks, šis nedēļas divas trīs, kamēr appjāva visas pļavas! Šodien te, rītu jau citur, parīt, aizparīt jau mājām pavisam otrā pusē. Tikko pusdienu vēl ēdām dārzīnes ēnā, bet launags jau gaida audzītes malā zem kupliem bērziem. Vienā pusē viņo sārta pļava, otrā staipās kuplas siena vālas, guļ apgabaļi, un tālāk paceļas skaistas gubas, kurām rītu laiks jau šķūnī. Bet aiz muguras audzītē spīd sarkanās zemenes...

Un cik dažāds ir gaiss šais garajās dienās vasaras vidū! Vēl brokasta laikā kājas kļūst slapjas un dzeltenas no ziedu puteklišiem, bet pusdienā viss ir izkaltis un tveices pilns. Tik sargies, ka kur nepaliecī viens. Uzreiz tevī apstāj sausmas. Tu dzirdi no liela klusuma savu vārdu saucam, ieplēt acis, veries apzilušajā, mirdzīgajā apkārtņē un zaudē visu apdomību. Brēkdams tu mūc pie ļaudīm un, vaicāts, kas bija, noklusē visu. Tikai sirds vēl ilgi dreb.

Puiši, paēduši pusdienu, ēnā izplāja izkaptis, tad atstiepās mierīgi atdusēties stundas divas. Pagalvī viņi lika cepures vai paši savus cietos elkoņus. Meitieši sakrita otrā grupā un apsedzās ar galvas lakatiņiem, lai paglābtos no mušām. Dažreiz tā tikko sagulušiem jau tālumā ieducinājās pērkons.

«Ēj, puiši!» saimnieks iesaucās un trūkās augšā.

Visi gulētāji drīz vien bija kājās un žāvādamies un rokas staipīdami gāja pie grābekļiem.

Darbs kļuva aizvien karstāks, jo augstāki cēlās zilais mākonis. Vienu daļu siena vajadzēja sabāzt šķūnī, dažus apgabaļus sakraut gubās, dažas gubas no purva izvest laukā, jo tur tās drīz vien varēja

stāvēt ūdenī. Viriešiem krekli lipa pie muguras, sievietes bieži slaucījās priekšautā, bet darbs nebija atliekams. Līdz ar pirmajām lietus pilēm tad strādnieki sakrita dārzīnes nojumē, priecīgi, ka izdarījuši visu, kas bijis vajadzīgs.

Reiz tādā steigšanās es tikko nezaudēju dzīvību. Mēs vedām sienu, lai bāztu to šķūnī. Apgabalis tika sagrūsts divos vaļņos; vidū iebrauca ori un krāva. Orē bija mana māte un pie došanas krusttēvs. Es biju tai brīdī suns un gulēju zem ores. Te man bija skaista būda. Bet tad vezums bija pilns. Pag, – es domāju, – iztaisīšu lielus brīnumus: rāpošu klusām pa ores apakšu līdz dārzīnei. Visi brīnīsies: kur tas zēns? Te es uzreiz zem ores sāksu riet...

Ore sāka kustēties, un es rāpoju.

Te mani ieraudzīja krusttēvs.

«Vai līdīsi laukā!» viņš iekliedzās un atvēzējās ar grožu galu. «Gala meklēt tur ielīdī?»

Es spruku pa otru pusi, pa riteņu starpu, laukā.

Es jutu, ka mani kas cieti saķer, apvērs augšpēdu un tad sašpiež tik cieti, ka liekas: es iegrimstu dziļi zemē. Vēl drusku redzu, ka māte noliecas pār mani, un tad – nozūdu...

Kad pamodos, es atrados brīnišķīgā telpā. Tepat virs acīm gaiši griesti. Sienas zaļganas. Un kas tur tā skan?

Ā, – tur taču strīķēja izkapti.

Es cēlu rokas, un mana telts sagāzās. Mātes lakats nu man gulēja uz kājām. Es biju pie dārzīnes. Vāja pēcpusdienas saule man spīdēja acīs. Lietus nebija lijis. Es pacēlu galvu, lai redzētu, kur māte. Tur viņa kasa sienu tālu purvā. Es gribēju celties un iet turpu, bet vidus briesmīgi sāpēja, līdzko pacēlos, un es raudādams atkritu atpakaļ.

Launaga laiks jau bija pāri, to es redzēju no tukšajiem traukiem tepat man blakām, tāpēc cerība, ka māte atnāks un būs kādu brīdi manā tuvumā, bij jāatmet un mierīgi jāgaida vakara. Šausmīgi garš bija šis dienas ceturksnis, varbūt tas garākais visā manā mūžā. Tās bija dubultas sāpes, un tik mazam tās prasīja daudz asaru.

Saulītei noejot, nāca māte. Viņa tomēr atnāca drusku ātrāk nekā citas kasējas. Es to ievēroju, un tas man darīja tik lielu prieku, ka es sāku skaļi un neapmierināmi raudāt.

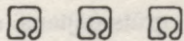
«Vai stipri sāp?» māte vaicāja.

Es neteicu nekā, tikai saķēru cieti mātes roku un piecēlos.

Acu priekšā man izplētās melna nakts, pilna žiglu, dzeltenu zvaigznišu. Mātei vajadzēja mani turēt, lai es nekristu. Tā mēs gājām uz māju.

Mājā saimniece man piensēja pie gultas karstas tējas krūzīti un apvaicājās, kā ejot.

«Kā tad nu iet,» māte atbildēja, «ja tikai nebūs nekās laužts, tad jau vilks neraus.»

Naudas racēji

Gar Salates malu stiepās kalns, varbūt verstes piecas garumā. Vietām tas bij tik šaurs, ka augšā vieta bija tikai kāju celiņam. Šur un tur gadījās pa stāvam robam šai augstajā kalnā; pa tiem locījās dziļi grāvji izbrukušiem krastiem, nesdami uz upi brūnus ūdeņus no apkārtējiem purviem. Tā garais kalns sadalījās vairākos gabalos, un katrs gabals bij dabūjis savu vārdu. Tur bija Kapu kalns, Skruzanu kalns, Radiņu kalns. Un Radiņu kalna galā vajadzēja būt naudai...

No tālienes bij ieradušies daži kungi, izlūgušies no saimnieka atļauju, parakņājuši dažas dienas kalna galu un aizbraukuši. Ko gan šie citu tur meklēja, ja ne apraktu naudu? – Tā vēsts par naudas racējiem izplatījās zibens ātrumā pa visu apvidu. Visi bija tais domās, ka kungi nekā nav izrakuši, jo, projām braucot, tiem nekā smaga nebijis līdz. Tāpēc pa dienvīdiem un pa naktīm tagad skrēja uz kalnu pavisam prātīgi cilvēki. Dažs tikai paskatījās, bet lielāki daļai bija šķipeles padusē.

Mana vecāmāte nu arī nebija tā sieva, kas tādā reizē varētu mierīgi mājā nodzīvot.

«Iesim!» viņa kādā lietainā dienā teica. «Šodien, tādā laikā, tur neviens nebūs, citādi kauna lieta... Un kas zina, var būt, ka taisni mums ir laime.»

Neviens no mājas ļaudīm nedrīkstēja zināt, kur mēs ejam. Mēs paņēmām kurvjus un iegājām audzītē kā sēnēs. Tur mēs kurvjus pabāzām zem biezas eglītes un steidzāmies pa viņu pusi prom. Priekš manis tas bij grūts gājiens, sevišķi tādā laikā un bez ceļa. Mēs gājām pa lauka malu, kur no labības dzīvs ūdens lija

313 acis. Nebija vajās ne pasargāties, ne apskatīties, jo vecāmāte staidzās. Lai viņas gaitu padarītu lēnāku, es sāku runāt.

«Vecāmāt!»

«Kuš, – ko tu ļļāun!»

Es runāju diezgan klusi un tāpēc brīnējos par tādu atbildi. Es pietecēju vecaimātei pavisam klāt, ieķēros lindrakos un čukstēju:

«Vai tur daudz naudas?»

«Kas viņu zina,» vecāmāte, ar lakateļa stūri slapjo ģīmi slaucīdama, atteica, «varbūt pods, varbūt šķirsts, varbūt tikai kāda zeķe vai zutens, bet būt tur ir, ja jau kungi meklē. Varbūt pašu tēvi jeb tēvutēvi ir aprakuši prancu laikos, un nu rakstos šie ir uzgājuši, ka tur un tur nauda guļ.»

«Un kad mēs izceltu?»

«Var jau Dieviņš pagādīt.»

«Bet ja tā kungiem pieder?»

«Tāpēc jau mēs ejam tā paslepšus. Kas tad mūs tādā lietū redzēs?»

«Un ko tad mēs pirktu?»

«Tad mēs nopirktu kādas mājas un dzīvotu par saimniekiem.»

«Ollā! Tad mums būtu ābeļdārzs...»

«Kuš! Nekliedz!»

Mēs pārbridām pār Salati. – Te bij gluda, lopu nograuzta pļava, un vecāmāte palaida vajā savus augsti uzrotītos lindrakus. Es maniju, ka viņa nav īsti droša, un arī man sirds sāka dauzīties.

«Vai tas tikai nav ar velna ziņu?» es čukstēju.

«Tāpēc jau mēs ejam dienas laikā,» vecāmāte atbildēja un pārmeta krustu.

Es dariju tāpat, un tad mēs gājām taisni uz naudas kalnu.

Vecāmāte bija maldijusies, domādama, ka šodien, tādā laikā, tur neviena nebūs. Gluži otrādi. Ļaudim nu bij taisni vaļa te strādāt. Viss kalna gals bij cilvēku pilns. Jokoja, smējās un raka. Pat kalna īpašnieks strādāja nosvīdis. Lietus lija, ūdens tecēja Radiņam pār seju un pilēja lielām lāsēm no deguna, no virslūpas, no zoda. Viņš tik pa reizei nosprauslojās un raka. Tas jau bij norunāts, – lai naudu atrastu kas atrazdams, puse jādod Radiņam, bet viņš gribēja pamēģināt arī savu laimi. Kas zina, – var būt, ka viņa lāpsta atduras pret lādes vāku...

Vecāmāte bij dzirdējusi, ka naudai vajagot būt zem tās vietas, no kuras pāri Ķišku kalnam varot redzēt baznīcas torņa galli. – Mēs kāpām un skatījāmies, un meklējām. Jā, te nu viņu varēja redzēt. Un te jau arī bija izraknāts: bedre pie bedres. Dažās vēl likņāja cilvēki un kasās aizvien dziļāk.

Vecāmāte ielaidās vienā bedrē. Nez kur viņai gadījās, kur ne – garais dedzeklis, ar kuru viņa ēkā žurkas badīja. Viņa dūra ar to smilti no vienas vietas. Kad bedres dibens viss bij izbakstīts, tad arī sāni netika atstāti sveikā. Varbūt ka manta nebija nemaz tik dziļi. Kam tad kara laikos vaļa bija diez cik dziļi rakt, tad tikai noslēpa no ienaidnieka acīm.

Trešās bedres dibenā vecāsmātes dedzeklis atdūrās pret kaut ko cietu. Viņa paskatījās augšup man acīs un dūra otrā vietā. – Atkal ciets! Viņa piedauzīja ar garo dedzekli. – No zemes apakšas nāca dobja skaņa. Vecāmāte pavisam pārvērtās. Viņa pameta man ar acīm, iekladzinājās kā vista un metās ceļos. Deķīti, ar kuru bija apsegusies, viņa pasvieda man un tad sāka strādāt. Nez kur atkal viņa rokai gadījās veca ķelle. Ar to viņa raka kā ar šķipeli. – Es cēlos kājās, sēdos pie zemes, stiepos guļus un cēlos

315 atkal uz ceļiem; es nevarēju atrast savām sajūtām piemēriģa stāvokļa.

«Te nu bij!» vecāmāte uzreiz iesaucās.

Es uztrūkos kājās. Ū – tur jau nu bij!

«Saņem naudu!» viņa sauca, sviezdama no bedres plakanu radzes gabalu.

Vecāmāte mēģināja smaidīt, bet viņas ģimis bij kā pārakmeņojies. Vēl viņa izbakstīja bedres sienas un tad kāpa laukā.

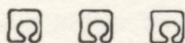
«Vai jau pietiek?» citi smējās, kad mēs gājām prom.

«Būs jau izcēluši, ka tik žigli aizjož,» daži nosauca mums pakaj, bet mēs nekā neatbildējām.

Lietus bija norimis. Sāka nodalities mākoņi. Brīžam atvērās starp bālganiem miglas blāķiem tumšzili bezdibeņi, līdz vienā no tiem parādījās saule. Uzreiz mana slapjā mugura kļuva tik silta. Arī vecāsmātes ģimis atsila. Viņa sāka runāt, ka tā esot beidzamā muļķība – meklēt apraktu naudu.

«Tas tikai tāds vajenteru darbs,» viņa teica. «Varbūt nauda sen jau izcelta. Varbūt neviens tur nekā nav ielicis. Tādi kundziņi izdomā tikai visādus niekus, pa pasauli skraidīdami. Ej nu sažini, ko viņi tur meklēja, bet mēs tūlīt ticam, ka nauda. Radiņš pat: būtu labāk racis pa savu purvu grāvjus, – būtu izcēlis mantu...»

Nu, nu, – es domāju, – gan jau tu savu sirdi tikai mierini. Varbūt ka drīzumā vēl kādu reizi mēģināsi.

Varde, kur tu līdi!?

Vecais Ķīķers, tas pats, kurš mani reiz nosauca par rupuča ādu un izdzina no ogām, mēdza lielīt savus dēlus. Viņš bij jau agrā jaunībā no Daudzevas pārnācis uz Neretu, bet nebij atstājis vēl savas izloksnes.

«Roins – dampš,» viņš aizvien teica, «bet Jeakaps – lauva!»

Bet, kad kāds ievaicājās par Jāni, kurš bij mazāks no auguma un laikam pat slimīgs, tad vecais nebūt neapjuka.

«Jonks?» viņš teica. «Jonks tis vacākais, tam tij voldišana pieder.»

Kaut gan Jēkabs bija tiešām zēns kā lauva, tad tomēr tēvs viņam bij izraudzījis to vieglāko no visiem amatiem, – viņš bij to nodevis mācībā pie kāda skrodera, kaut kur tālu, citā pagastā.

Tomēr zēna stiprā daba necieta tāda sprosta. Pēc kāda pusgada, vasarā, mūsu ļaudis runāja, ka Ķīķeru Jēkabs esot jau mājā. Napanesis vīrs sēdēšanas.

Drīz pēc Ķīķeru Jēkaba atgriešanās dzimtenē man paklētē gadījās slavens atradums. Taisni aiz stūra akmens es atradu čupiņu spičku un lielu tabaka maku, pavisam jaunu, no dažādām plānām lupatiņām. Maks bij pusē ar tabaku. – Es atsēju, pavilku sarkano aukliņu vajā un ieskatījos: jā – smalks tabaks! Nu es sāku meklēt, vai nav kur arī kāda pipe, bet pipes nebij. Es nosēdos ar savām jaunajām mantām klēpī un pārdomāju, ko darīt. – Vai atradumu atdot vectēvam vai vecajam Jurkam? Jeb vai labāk nesākt pašam pīpēt? Tā kā tā reiz vajadzēja mācīties. – Bet tad es iedomājos, ka te ir saimnieku paklēte un ka tā nebūs vis nekāda sveša manta. Gan jau varbūt saimnieks pats bija tabaku nolīcis, lai drusku atlaižas. Jā, bet kāpēc viņš tos spičkus tur tā nobēra?

Man vēl daždažādi domājot, iečikstējās dārza vārtniņi. Es tūlīt atstāju tabaka maku un žigli devos dziļāk. Es airējos kā kurmis, un tas nenotika bez trokšņa. Tur bija veci rūši, daždažādas suķes un pat stikli. Nācējs gan varēja domāt, ka vistas trokšņo, bet kā par nelaimi vēl pašā pēdējā brīdī sasiņās kopā divas buteles tik stipri, ka es pats nobijos. Nu es arī redzēju jau saimnieces kājas un lindraku apakšu. Te kājas piepeši apstājās, un es ieraudzīju saimnieces apaļo seju.

«Kas tur?» viņa sauca.

Es gulēju knūpu un raudzījos, acis ieplētis, tomēr neteicu ne vārda, jo jutu, ka manis nevar redzēt tādā tumsā. Es pat neelpoju.

Saimniece jau gribēja iet savu ceļu, te viņa piepeši ieraudzīja pavisam klajā vietā atstāto tabaka maku.

«Kas tad tas?» viņa pie sevis noņurdēja un lida pakaj.

Turpat bij arī spīcku čupiņa.

Saimniece paņēma tabaka maku, grozīja un brīnējās. Brīnēšanās tika izteikta pastipros vārdos, un es dzirdēju, ka aizdomas krīta uz viņu pašu Jāni.

Jā, kā tad! Es taču daudzreiz tiku redzējis, ka viņš zaga tēvam tabaku, tina papīrā un pipēja.

Laikam beidzot saimniece bij tomēr mani ieraudzījusi, jo nu viņa stingri un noteikti teica:

«Klausies, zēn, – tu lien man tūlīt laukā!»

Es vispirms nokāsējos un tad lēnām līdu.

Saimniece bija manāmi pārsteigta, mani ieraudzīdama. Laikam bija domājusi, ka viņas Jancis būs tepat kur noslēpies. Tomēr tas bij viņai savā ziņā mierinājums, jo nu vainīgais biju katrā ziņā es.

«Iesim nu tikai pie mātes!» viņa teica. «Nu paskat tikai, kur viņš lien pīpēt! Tak vai tu traks jau esi, tik mazs sākdams? Vai tu arī zini, kā spičku vilkt? Vai tu arī zini, pagāns, ka vari visas mājas nodezdzināt? Nu pagaid', pagaid'!»

Es sāku raudāt un nespēju attaisnoties.

Par laimi, manas mātes nebij sētā un lieta noskaidrojās, pirms viņa pārnāca no mēslu ārdīšanas. Tas noticis tā: saimniece bij tabaka maku nolikusi klēti uz galdiņa un sākusi turpat ko strādāt. Te uzreiz ieskrējis Jānis, gribējis ko ņemt no atvilktnes, bet uzdūrīs kā uz iesma. Māte prasījusi, ko šis meklējot, bet Jancis tikai stompījies un virzījies uz durvīm. Tad viņa iedomājusies dēlu patirdīt.

Arī es tiku iesaukts klēti.

«Saki tu man, kam tas pieder?» saimniece bāza Jāņam tabaka maku pie deguna.

«Tas? Kam tas pieder?»

«Jā, tas!»

«Tas tabaka maks un tie spič – spičkí?» Jānis piedūra pirkstu vienam, tad citiem.

«Nu? – Būs vai ne?»

«Es nezinu,» Jānis atteica un rāvās uz durvīm.

Saimniece pataisīja maku vaļā, atrotīja malas un rādīja tabaku.

«Vai tas nav tētes?»

«Vai tētem vienam tāds tabaks?»

«Nu, un pats tak viņš tai makā nelīda!»

Es iesmējos, bet saimniece pagrieza uz mani baltas acis, un es sarāvos kā ezis kamolā.

«Tas maks, tas gan varbūt ir Ķīķeru Jēkaba šūts,» Jānis klusām dvesa.

Viņš paņēma maku rokā, rūpīgi no visām pusēm apskatīja un tad teica:

«Jā, nudien, tas ir Ķīķeru Jēkaba maks.»

«Bet kā tad viņš te paklētē gadījās?»

«Vai tad es zinu?»

«Tepat paklētē, tūlit aiz stūra akmens,» es teicu.

Jānis neklausījās manos vārdos. Viņš tūlit sāka šķetināt savu pavedienu, kurš iznāca tik gluds, ka prieks bij ko redzēt. – Pēc viņa domām, Jēkabs katrā ziņā te nākot pīpēt, jo mājā tēvs neļaujot. Aiz to šim esot licies, it kā paklētē dažreiz kas ieklepotos. Un dažreiz, kad gājis dārzā, – situsies pretim kā pīpes dūmu smaka.

«Nu, pagaidi tu man, kundziņ!» saimniece iesaucās un kratīja dūres. «Skaties, kas par skroderi! Vēl varbūt nejēdz pogas iešūt, bet jau jādiedz tabaka maki un jālien svešā paklētē rūģināt. – Es to kundziņu gan padancināšu, kad jūs man te abi pa dienvidiem sloķinēsiet. Redzēšu es tevi ar viņu kopā, tad tu gan dabūsi zāļu! Vēl iemācis tevi nedarbos.»

«Ko tad es tur varu darīt, kad viņš nāk?» Jānis mikstā balsī taisnojās. «Vai tu kādreiz esi man redzējusi pīpi mutē? Es jau no tās smakas vien bēgu.»

«Es jau nesaku, nesaku...» saimniece nobeidza.

Nu mēs būtu varējuši iet, bet tai pašā brīdī ienāca saimnieks klētī. Tas lietu ņēma pamatīgāki, un iznākums bija pavisam citāds.

«Kīķeru Jēkaba maks?» viņš rūca. «Hm, – nevar būt!... Vēl šorīt pat es redzēju, ka Jēkabs ecēdams dūmus ap ausīm laida. Kā tad šis bez maka? Un kāpēc tad makā mans tabaks?»

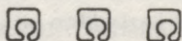
Saimnieks pavilka galda atvilktni. Kā tad: pakiņa bij gandrīz tukša.

«Nu, izmeklēsim tad tās kules,» saimnieks rūca.

Jancim vajadzēja stāvēt kā zaldātam un ļaut izmeklēt visas kabatas. – Loms nebij nekāds lielais, bet pilnīgi pietika, lai pierādītu Jāņa vainu. Aiz svārķeļu oderes tika atrasta maza, apdrupusi pīpīte un vestes kabatā vēl veca, resna cigāru spice.

Nu es tiku no klēts izraidīts un tāpēc nezinu, kā tālāk Jānim gāja. Bet vakarā, kad es taisijos viņam līdz uz pļavu pēc zirgiem, tad dabūju niknu grūdienu sānos:

«Varde, kur tu līdi!?»

Brūklenes

Lai citi ogu laiki sā tā pagāja, bet, kad nāca brūklenes sarkanas, tad mēs ar vecmāti taisījāmies uz lielisku lasīšanu. Tad jau arī bija vairāk vaļas: siens bij nopļauts, rudzi statos, pat lini jau bij noplūkti un apstrādāti.

Ogās mēs vis negājām prieka pēc, bet gan lai ko nopelnītu. Salasītās ogas mēs vēl paturējām dienas divas saulītē, izbērtas uz balta palaga, lai kļūtu sarkanas arī puszajās, izlaidām vējā, lai steigā klātpiebraucītās lapas atietu nost, un tad nesām kaut kur pārdot.

Jau ilgi pirms ogu laika man vecmātes uzdevumā vajadzēja izpētīt apkārtējos purviņus. Brūkleņu bij visos diezgan, bet tās ap-lasija gani vien un paši saimnieki savām vajadzībām. Mums tāpēc nācās aizvien skatu tālāk mest.

«Būs jāaiziet līdz Primbulam,» vecmāte teica.

Es katrā laikā biju gatavs līdzgājējs, kaut gan man ogas lasīt visu cauru dienu nācās ļoti grūti. – Mēs bāzām kabatās pa baltai kulītei, ņēmām rokā mazas ķerbelītes un gājām. Laiku mēs aizvien noskatījām to visjaukāko, jo labā laikā ir daudz šķirīgāka lasīšana. Vecmāte zināja, kuros purvos čūsku nav; uz tiem tad mēs gājām basām kājām, lai, pa slapjumu bradājot, kājas nenosustu...

Nujā – mēs gājām uz Primbulu. Te izskatījās tik savādi. Purva vidus bija izliecies uz augšu kā bļodas dibens, un visapkārt stiepās zema, dūņaina pļavas strēmele, pa kuru slapjākās vasarās līdz ceļiem vajadzēja brist. Bet pārbrīduši tad mēs nokļuvām sūnainā vietā, kur starp lieliem kārklu krūmiem auga reti bērziņi, priedītes un kuplas zīleņu mētras. Un pa zīlenāju starpām spīdēja sarkani

323 brūkļuņū čemuri. Mēs staigājām, norāvām šur tur pa ķeķei un meklējām bagātākas vietas, jo Primbuls bija priekš mums par nabagu.

«Iesim tik pie laika uz Velnakroga deksni,» vecmāte teica. «Tur ir vairāki tādi mazi purviņi, un tajos var dažreiz ko atrast.»

«Vaļai pār pļavu!» es atteicu.

Vecmāte sacēlās pa paradumam ļoti augstu un brida. Es atrotiju bikšeles pāri ceļiem un steidzos pakaļ pa purva otru malu laukā. – Tad mēs gājām pa Rites pļavām garām vairāku māju ganiem, kuru suņi skrēja mūs riet. Bet vecmātei bij maize līdz. Viņa pasvieda katram pa kumosam, palabināja, un suņi kļuva uzreiz draugi...

Mēs iebriidām Velnakroga purviņā.

«Tikai klusām!» vecmāte biedināja. «Tepat mājas. Ja kāss nāk, tad nogulsties, iebāz muti sūnās un izkāsējies.»

Viņa paveda mani uz purviņa malu un, lai savus vārdus apliecinātu, rādīja mājas.

Man sametās pavisam baiģi. Tepat caur krūmiem es redzēju jaunu māju baltu skaidu jumtu. Pie akas viena meita smēla ūdeni. Smeldama viņa paklusām vilka kādu meldiju. Tas bij tik ļoti tuvu, ka es ar drebošu sirdi atkāpos atpakaļ un līdu dziļāk purviņā.

Oģu te bij milziģi daudz. Vecmāte bij tīri uztraukta. Viņa rausa ar abām rokām un dusmoģās uz mani, ka man tik gausi eģot: šai trīs kurģiši, kamēr man viens. Viņa pat aizģmirsa, ka māģas tik tuvu, un rāģjās pavisam stiprā balsi.

Man apģnika viņas pārģmetumi un arī murgura bij stipri nolģkusi, tģpēc es lasģju vģl gausāk. Un viņa sāka ar labu:

«Pielasģsim labi daudz un tad iesim uz ciemu... Aiznesģsim kādai saimģiecei, – tad tu varģsi kģpt ķirģšos un ēģt āģolus, cik vien gribģsi...»

Tā bij cita lieta. Es tūlit kļuju žirgtāks. Arī es nu priedājos par ogu daudzumu. Un dažās vietās nemaz nebij jāliecas; taisni kājās stāvēdams, varēji grābt no kāda celma veselām sauļām un bērt kurvīti. Tās lielākās un sarkanākās, protams, mutē šāvās, bet tomēr – pie vakara man sava nelielā kulīte bij pilna, un es to nesu, uz koka uzmaucis un pār muguru pārlicis, pavisam lielīgi. – Kad gājām klēti, tad citas sievas, sevišķi saimniece, šņaukāja vien aiz skaudības un ar vecmāti nerunāja.

Citā reizē mēs gājām uz Izdēju ganībām. Tur bij ieslavēta čūsku vieta, tāpēc kājas vajadzēja aut. Tāļu bij ko iet, un es tīri piekusu, kamēr galā tikām, bet atpūsties nekādi nevarēja, jo čūsku briesmas bija lielākas nekā Velnakroga purviņā māju tuvums. Tur tomēr varēja pa brīžam atlaisties valgajā sūnā un izstaipīties, – bet ko tad te?...

«Vai viņas skrien cilvēkam virsū? Vai var no viņām izbēgt?» es ar bailēm vaicāju un domāju par čūskām.

«Kad neaiztiec,» vecmāte atteica, «tad viņa šjuc savu ceļu.»
«Šjuc?»

«Kā tad, ka šjuc! Viņai tak nav nevienas kājas. Tu nezini? – Paradīzē viņa Ievu piemānīja. Nu, un tad Dievs viņu ņēma priekšā: kad tu man tāda mēlnese esi, tad es tev noraušu kājas, lai tu nevari nekur uz priekšu tikt, citādi jau tu man visu pasauli pievīsi!»

«Bet tomēr viņa tiek uz priekšu.»

«Jā, kad kāju nav, – iemācās par ilgu laiku arī bez viņām uz priekšu kulties. – Redzi, kā sliekas lien...»

«Bet cilvēka jau tad viņa nevar panākt?»

«O jā! – Kad tikai aizkaitina, tad viņa iekož asti mutē, izliecas apaļa kā stīpa un tad vejas cilvēkam pakaļ tik ātri, ka tu nekur nevari paglābties.»

«Bet kad es kokā?»

«Viņa pakaļ –»

Šādi sarunājoties, mani prāti bij tā uztraukti, ka katru acumirkli sagaidīju kaut ko briesmīgu. Un, kad no kāda cera lēca varde vai biju uzminis kādam nokritušam zaram un otrs gals tam slējās gaisā, – tad iebrēcos pilnā kaklā. Bet, kad reiz no kuplas eglītes apakšas, zem kuras bij daudz ogu un es patlaban liecos tās ņemt, cēlās rubenis, tad es gāzos augšpēdu pie zemes un izbēru visas ogas.

Nē, šī vieta bij priekš manis pārāk briesmīga, un ikreiz es nosolījos citā reizē šurpu neparko vairs nenākt. Tomēr, kad atnāca cita reize, kaut kas mani vilka un urdīja, un es āvu atkal kājas un tecēju vecmātei līdz.

Kad ogas bija iztīritas, tad vajadzēja par tām tālāk gādāt. Tad mēs abi ar vecmāti mazgājām mutes, tīri apgērbāmies un gājām.

Uz kurieni tad? – Jā, dažreiz, gabalu pa celīti pagājuši, vēl nezinājām, kurai saimniecei vislabāk nest.

«Iesim uz Saukajāņiem,» es teicu, «tur mūra istaba...»

«Ū – tie skopi!» vecmāte strauji atteica. «Ja ar vienu roku tie tev ko dos, tad ar otru jau grābs atpakaļ.»

«Nu tad iesim uz Kalnakrogu!»

«Tie jau paši ubagi. No sīksta vēl var gadījumā kaut ko izspiest, – bet ko tad no nabaga ņemsi?»

«Nu tad iesim tepat uz Kvičiem, – ko tur tik daudz gudrot.»

«Jā, tur varētu gan,» vecmāte atbild. Bet, brīdi vēl padomājusi, viņa saka: «Nē, – iesim labāk uz Pontāgiem. Kvičiem vēl kvieši laukā, bet Pontāgi viņudien jau bīdelējuši.»

Un mēs nogriezāties uz Pontāgiem.

Vecmātei bij divas lielas ogu kules pārkārtas pār plecu, viena priekšā, otra uz muguras, viņa tusa vien zem savas nastas. Arī mans nesamais kjuva ar katru soli smagāks, un uz ceļa galu mēs bieži likām kules zemē un pūtāmies.

Bet par to mums ciemā gāja ļoti labi. Mūs tūlīt mieloja ar tēju un ar bliņiem. Pēc tam es varēju iet Pontāgu skuķiem līdz dārzā plūkt ķiršus, lasīt nokritušos ābolus, ēst ērkšķ- un jāņogas. Tad mēs noskrējām gar klēts galu uz upi, kura tecēja te garām, braudājām un ar riekšavām ķērām mazas zivtiņas. Ne acumirkli mēs nestāvējām dikā un nekā vēl nebijām redzējuši, nekā vēl nebijām izdarījuši, kad vecmāte sauca jau, – iešot mājā.

«Tik drīz!» es nevilšus iesaucos.

Ar skumju sirdi es gāju klēti, kur Pontādziene vecmāti ieveda, lai kaut ko mūsu kulēs iebērtu. – Vienā nāca miežu putraini, otrā smalki bīdelēti kviešu milti. «Un ko tad tu gribi savā maisā?» saimniece man, roku uz galvas uzlikusi, vaicāja.

Es aizliku delnu acīm priekšā un nodūru galvu.

«Vai varbūt gribi pelēkos zirņus?»

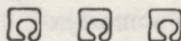
Es neatbildēju, un viņa runāja tālāk.

«Tie gan mums šogad tādi cieti, – nez vai sliktā mēnesī sēti, vai kā. Labāk es tev iebēršu kaņepes. Un būs arī tev vieglāka nešana.»

Es dabūju pilnu kulīti kaņepju un nobučoju devējai roku.

Tad mēs gājām atpakaļ pa to pašu ceļu, ar tādām pat nastām pār pleciem. Mēs bijām mainījuši preces, pie tam labi pelnīdami. Vecmāte tusa un vaidēja vēl vairāk zem savas nastas, nekā turpu ejot, bet tomēr viņas seja laistījās vien, kad, nesamo nolikusi, ap-sēdās.

«Nu mums te vismaz līdz Ziemassvētkiem būs ko pagrābties,» viņa teica un ar cieto roku glaudīja gludās, baltās kules.

Uz kapiem

Ja kāds bij miris, tad uz Ķišku kapiem zvanija. Kapi no mums nebij tālu, un zvanišanu mēs skaidri dzirdējām.

«Nu jau kāds ir atkal atmetis ķedeles,» puisi nebēdīgi teica.

Bet meitiesi bij līdzjūtīgāki. Tie tūlīt pārrunāja vecu cilvēku miršanu, tādu cilvēku, kuri sev un citiem jau par nastu palikuši dzīvojot. Bet varbūt tur bija miris pusmūža cilvēks, kuram daudz pakaļraudātāju? Un varbūt ka nomirējs bij pavisam jauns cilvēks, tikai vēl plaukstošs pumpurs, kuru tārps sagrauzis jau agrā pavasārī? – Valodas aizvien nobeidzās ar klusām nopūtām, un es jutu, ka ar kapu kalnu, aiz kura ziemā saule laidās, saistās kaut kas tumšs un bēdīgs.

«Es jau domāju, ka izdzirdīs kur nomirušu,» vecmāte teica.

«Man šorīt deguns uz zemi noniezēja.»

Es vēl tagad nesaprotu, kā deguns var niezēt uz augšu un uz zemi, bet mana vecmāte izšķīra šos niezēšanas veidus, un ikreiz, kad deguns viņai bij uz zemi niezējis, viņa izdzirda kur nomirušu.

Kad kapos bija zvaniīts, tad katrā ziņā kādam no mūsu ļaudīm jau tanī pašā vakarā ievajadzējās vai nu spīcku, vai tabaka vai arī silļķu kādas mārciņas, un viņš gāja uz krogu. Pārnācis šis cilvēks zināja visus sīkumus par to, kam zvaniīts, kā apzvanītais miris un cik tam gadu, jo krogs bij mūsu ziņu birojs.

Vasarā, kad laiks bij jauks, tad mēs gājām uz kapiem, ja kādu glabāja. Man patika šis gājiens gar Ķišku istabas galu, pa Vilītes līci, kur lielajā zālē bij iemīts ciets un gluds celiņš, saulē sasillis. Pār Salati bij pārlikta laipa, divas kārtis. Pa šo laipu es gāju ar sirds drebēšanu. Tur apakšā bij dziļš ūdens. Lēpju lapas stāipījās kā

dzeltenas auklas, un vietām izšāvās no ūdens zaļas skrūzītes. Mēs pārgājām pār Salati un tad kāpām kalnā.

Kad es tagad eju pa šo niecīgo piekalni, tad man ir brīnums, kāpēc gan kapukalns kļuvis tik zems un slīps. Es taču skaidri atceros, ka toreiz, līdz pusei uzrāpies, es nedrīkstēju paraudzīties atpakaļ, jo galva reiba. Jā, toreiz šis kalns bij augsts un stāvs, un, augšā tikuši, mēs britiņu atpūtāmies un noraudzījāmies uz Salati, kura pa leju locījās, vietām nozuzdama zālē, vietām pamirdzēdama zila kā debess. Un tad mēs gājām uz vārtiem, kur jau stāvēja pulciņš cilvēku.

Uz melnajiem kapu vārtiem bija balti raksti, un es lasīju: «Tim. 1, 10, Kristus to nāvi ir izdeldējis un dzīvību un neiznīcību gaismā vedis.»

Turpat pie lielajiem vārtiem bija mazi vārtiņi, un mēs pa tiem iegājām kapos. Cik te bij krustu, gan lielu, gan mazu, visvisādās krāsās un veidos. Taisni vārtiem pretim stāvēja balts krusts. Tas pirmais krita acīs un ir iespiedies manās smadzenēs neizdzēšami. Jā, Ķišku kapi manā atmiņā ir un paliks tādi: kalns, priedes, melni vārti un vārtiem pretim balts krusts ar uzrakstu – Ieva Skrābanu.

Mēs izstaigājām visus kapus un apciemojām zem krustiem guļošos radus. Mēs apskatījām visas puķes, kādas vien uz kapiem ziedēja, un nopriecājāmies par tām. Es ložņāju žigli pa kapu starpām un lasīju nelaiķu vārdus. Uz dažiem krustiem tie bij grūti salasāmi, jo bij pa pusei nodzisusi. Bet uz dažiem bija skaisti ietaisīts. Krustā iegriezta tāda kā tāpelīte un tad uz papīra uzrakstīts nomirēja vārds, papīrs ielikts šai iedobumā un tam aizspriests priekšā stikls. Bet uz daudziem krustiem nebija nekas rakstīts, tikai izbalējušas jostiņas bij stūriski ap tiem apsietas, un puķes uz

dobēm rādīja, ka ir ļaudis, kas šos kapus pazīst un zina arī bez vārda.

Pašā kapu vidū bija augsta būda, kurā karājās zvans. Un turpat pie būdas stāvēja liels melns krusts. Es biju dzirdējis, ka pastarā dienā katram vajadzēšot nest savu krustu, kad iešot Dieva priekšā, un ka tad tiem bagātniekiem būšot ko svīst, cīnoties ar

saviem akmens un čuguna krustiem. Bet te nu šis koka krusts bij tik liels, ka to kaut kurš vis nevarētu pakustināt. Es mātei vaicāju, vai te varbūt paglabāts kāds milzis...

Māte pasmaidīja un teica, ka zem tā neesot nekas paglabāts, tas stāvot tikai tāpat, kā visu krustu kungs.

Ak tu Dievs! – pat te, kapos, nevarēja iztikt bez kunga.

Sāka zvanīt, un mēs steidzāmies uz vārtiem.

Patlaban bērnieki brauca stāvajā kalnā. Zirgi mētāja galvas un grūti kāpa pa izbraukto smilti. Tad pirmie rati apstājās pie melnajiem vārtiem. Zirgs bij aplāts ar skaistu deķi, un zārks arī bij aplāts, un ap zārku vēl bij apņemti balti dvieļi. Piegāja daži cilvēki pie zārka, atraisīja dvieļus, nosedza deķi, nocēla zārka vāku. Visi ļaudis spiedās klāt vēlreiz aizgājējā noraudzīties un pateikt tam klusas ardievas. Sievas skaļi šņukstēja, arī daži vīrieši slaucīja acis. Tad seši puiši cēla zārku no ratiem nost, katrs lika dvieļa galu sev ap kaklu un nesa mironi uz dobi. Skolotājs ar atšķirtu grāmatu rokā gāja pa priekšu un dziedāja. Dziedāja arī visi citi un gāja tik lēnām, ka es nezināju, kā kājas likt.

Kad zārks bij nolaists dobē un visi pavadītāji sastājušies apkārt, tad skolotājs sāka lasīt grāmatu. Un tad pienāca lasīšanā tāda vieta, kur visiem vajadzēja cepures ņemt nost. Šai brīdī viens vīrs sniedza skolotājam šķipeli ar smiltīm. Skolotājs grāba ar sauju un meta bedrē, un citiem arī vajadzēja mest pa trīs saujas nomirējam virsū. Māte mani piebīdīja, lai arī es to darītu. Un tad es redzēju, cik dziļa bij bedre, kurā ieraka cilvēku, kad tas vairs nebija dzīvs. Bedres sienas bij ar zaļumiem izspraudītas, bet tas nevarēja nodzēst kapa tumšo iespaidu, kādu tas uz mani atstāja.

Skolotājs atkal uzsāka dziesmu, un dobrači ar steigu ķērās pie kapa aizbēršanas. – Cik savādi dunēja, kad smiltis bira uz zārka tur dziļumā. Šņukstēšana man visapkārt pieņēmas, un likās, ka arī tur, bedres dziļumā, kāds raud un vaid...

Apglabāšana bij galā. Atkal viens krusts kapos bija pienācis no jauna, atkal viena dzeltena smilkšu kopiņa ar mētru vaiņagiem un puķu pušķiem saulē mirdzēja.

Mēs gājām atpakaļ uz vārtiem, kur izdalīja kapiniekiem pirāgus un brandavīni. Šāda pacienāšana vēl toreiz bija modē, un daudzi, sevišķi vecītes un veci, tamdēļ vien uz kapiem gāja. Kāda veca sieva, ritiete, reiz pie kapu vārtiem bēdājusies, lai jau nepaliktu nepamanīta:

«Ka tis cilvēks dzeivs, ta jir smuks in lobs; bet, ka jis nūmirst, – ģgrouž toadā dziļā dūbē. Teiri baist!»

Bēru tēvs uzdevis ritietei vienu čarku, un sieva teikusi:

«Ak jou – mirstami cilvēki. Gon jou ij mousu stunda danoks. Ūtra mouža ni vīns nadzeivūsīm.»

«Ņu še, māt, dzer vēl uz otru kāju!»

Ritiete izdzērusi otru čarku un sacījusi:

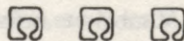
«Ak, voi ta mas ar savu raudāšanu nalaiķi pīcelsim? Lai guļ, kur nūlikts, – koa soka: vīglas smilktiņas, spūdra sauleita!»

Bet, kad sieva dabūjusi vēl trešo šjanku, tad kļuvusi pavisam liksma un iesaukusies:

«A paldis Dīvam, ka nūmira, – ben soldana brandaviņa atsa-dzēru!»

Saule spīdēja vēl mīļāk, kad mēs gājām mājup, nekā turpu ejot, un es sajutu dzīvību katrā koka lapā, katrā zālītē sev zem kājām, visos savos locekļos. Lai pats sev rādītu, ka esmu dzīvs, es lēkāju pa grāvjiem no vienas puses uz otru un pastāvīgi māti mocīju ar uzsaukumiem:

«Redzi! Redzi nu, skaties!»

Vecaistēvs

Vasarā mums bieži vien nācās redzēt, ka debess mala pārvilkās kā ar zilganu, bālu ledu. Reizu reizēm pa šo ledu pārlaidās uguns mirdzums, un bij dzirdama dobja dūkoņa, it kā no apakšzemes kaut kas laužtos uz āru.

«Vecaistēvs... ducina,» lielie teica, «būs lietus.»

Vecaistēvs... Šis vārds man likās tik tuvs. Vecaistēvs... Es biju ar mieru ķerties viņam pie rokas un slidināties pa mākoņu virsu, un ducināt tāpat kā viņš.

Bet, kad mākoņi cēlās augstāk, ugunis sāka šauties kā pātagas pa gaisu un vecaistēvs bārās tā, ka logiem rūtis dārdēja, tad es ievilkos istabas kaktā un jutos pavisam niecīgs. Un kā tad arī ne, ja jau lielie cilvēki sēdēja sarāvušies un pēc katra zibšņa lika roku pie pieres un pie krūtīm.

Kad lietus jau bij pāri un vecaistēvs, tam līdzī steigdamies, jau arī bija labā gabalā, tad mēs izlīdām no istabas, sastājāmie priekšnama durvīs un noraudzījāmie ūdens straumēs, kuras plūda no jumtiem un pa sētsvidu lejup. Arī no gaisa vēl krita sīkas piles. Visa zeme, pļavas un audzītes kūpēja. No ķīķeru eglēm cēlās tīri kā dūmi, bet tā bij tikai migla.

Laiks kļuva vēss, un mēs atspīrgām. Vēl pēc brīža mēs jau grozījāmie pa sētsvidu un skatījāmie uz visām pusēm, vai nav kur iesperts. Es noskrēju pat lejā pabradāt pa lejas dobēm. Ūdens bij tik tīrs. Dibenā stāvēja rasēnītes un citas zāles un puķes, no vietas kā mazām sudraba pērlītēm apliktas. Es bridu, un manas kājas notrauca šīs pērlītes. Tās skrēja augšup, sīkdamas palēcās virs ūdens, tad nozuda. Ūdens bij kā nosildīts.

Šausmīgi bij, ja vecaistēvs kādreiz iedomājās nakti bārties. Pa lielākai daļai miegs man bij gan stiprāks par vecātēva balsi, bet tomēr dažreiz iznāca, ka pamodos. Ak, nedod, Dievs! – Es plaši atvēru acis un tomēr neredzēju itin nenieka, – tik tumša bija nakts.

Bet tad šķīda uguns, un es ieraudzīju visus logus. Tie pamirkškinājās vairāk reizi kā acis un pielēja pilnu istabu šausmīgas gaismas. Šai gaismā es redzēju visas lietas, kas bij istabā, un arī cilvēkus, kuri gultās bija sēdus pacēlušies. Pēc katra zibšņa viņi kaut ko čukstēja. Tad nāca spēriens. Visa māja drebēja. – Galva man bij kā ar svinu pielietā. Gribējās dzert, bet netikās tādā laikā mātei prasīt. Es apsedzu galvu ar segu un domāju aizmigt, bet vecātēva uguns

spiedās cauri segai, cauri maniem acu vākiem un nejāva gulēt. Ak, nedod, Dievs!

Pēc lietus aizvien saimnieks izgāja ārā paskatīties, vai nav kur tuvumā kāds ugunsgrēks. O, es atceros, reiz pēc briesmīga negaisa mēs visi izgājām laukā un saskaitījām septiņus blāznumus pie debesīm. Cits bija lielāks, cits mazāks.

Reiz kādā pēcpusdienā vecaistēvs iespēra mūsu bērzā tepat ganību galā. To mēs tik vēlāk uzgājām. No galotnes līdz zemei tāsis bija noplūkātas. Taisni tai brīdī mēs stāvējām priekšnama durvis, jo lietus jau bij lielums pārskrējis. Suns drebēdams un smilkstēdams spiedās mums pie kājām, jo bij par agru izlīdis no paklētes, kur negaisa laikā aizvien mēdza patvērumu meklēt. Mēs jokojam un smējāmies, kad uzreiz pastiepās uguns švitra taisni mūsu acu priekšā un līdz ar to kā šāviens norībēja. Nekādu atbalsu, nekādas dārdoņas pēc tam. It kā kad gaiss piepeši elpu būtu aizturējis. Bet šis rībiens bija tomēr tik stīprs, ka daudzi no mums saķēra ausis un iestreiņņoja priekšnamā, kā pa pieri sisti. Un tad mēs steidzāmies laukā, jo gaisā bija stipra gruzduma smaka.

Nekā. Uguns nekur nebij.

Tai acumirkli vecais Šukavs bija smēdē, tikai soļu piecdesmit no sadragātā bērza. Tas stāstīja, ka bijis durvis pievēris un no iekšpuses aizkrampējis, bet līdz ar spērienu tās bijušas uzreiz līdz kājām vaļā.

«Ak spēks! Ak tavu spēku!»

Tai pašā vasarā, ap linu plūcamu laiku, mēs pēc kādas bārgas dienas saņēmām bēdīgu ziņu. Atnāca uz mūsmājām Ķibildiene, mūsu radniece, raudādama un rokas lauzīdama. Viņas dēls Pēteris, kurš Pontāgos par puisī dzīvoja, bij nosperts. – Viņi laukā

sukājuši linus. Nācis tāds neliels mākonītis, gandrīz caurspīdīgs, bet gāzis dzīvu ūdeni. Puiši cirtuši, un meitas sējušas kūļos. Kad redzējuši, ka lietus nāk, – Ķibildienes Pēteris žigli uztaisījis alu nocirsto linu čupā, un abi ar meitu ielīduši tajā. Otrs puisis, leitis, un otra meita tāpat ielīduši otrā linu kaudzē. Tad tikai paredzējuši uguni, – vairāk neviens nekā neatceroties. Kad pēc kāda laika Antons atjēdzies, viņš redzējis sev blakus meitu, uz mutes nokritušu pie zemes. Tā linu čupa, kurā Pēteris ar otru meitu sēdējuši, kūpējusi un vietām pat ar liesmu degusi. Leitis bijis kā piedzēries, bet tomēr nez kā aizdelverējies uz mājām. Plātījies rokām un rādījis uz lauku. Saimniece pirmā ieraudzījusi, ka puisim gar deniņiem, pāri vaigam un kaklam velkas sarkana švītra. Jā, šī švītra viņam bijusi no zibens iededzināta, no galvas līdz pat kājām, zaru zariem, kā kāda ādere. Aizskrējis uz lauku saimnieks, arī saimniece. Aizskrējuši Bīlānu ļaudis, tiklīdz pamanījuši dūmus. Sarakuši visus trīs nospertos zemē. Pēc kādām divām stundām meita, kura bijusi kopā ar Antonu, atdzīvojusies, bet Pēteris ar otru meitu neatmodušies – – –

Visu to stāstīdama, Ķibildiene it kā aizmirsās, vietām pat viņas balss likās svabada no bēdām un sāpēm. Bet, stāstīt beigusi, viņa nokrita pie zemes un vaimanāja:

«Ak Dievs, ak Kungs, – kam tu man tā dariji! Kamdēļ tev taisni manu pirmo bērnu vajadzēja paņemt? Es šuvu svārkus, šuvu bikses, mazu šūpoju un ratiņos valkāju... Ak Kungs, ak Kungs!»

Mūs lūdza uz bērēm, un mēs arī braucām. Diena bija stipri samākusies. Likās, ka vecaistēvs tur augšā nožēloja savu skarbo dabu un skuma līdz ar diviem tēviem, divām mātēm un vairākiem brāļiem un māsām. Ceļš bij slapjš, arī riteņi šļūkšēja pa olnīcas

grambām. Kad tikām Pontāgu dārza malā, es redzēju ķiršos dažas brūnas ogas. Te vēlāk man vajadzēja atnākt un kādu dabūt.

Klēti stāvēja divi balti zārki, un tajos gulēja divi jauni cilvēki. Ļaužu bija pilna klēts. Tie dziedāja un skaitīja dažas lūgšanas. Tad zārkus iznesa, lika uz ratiem un aizveda uz kapiem.

Es paliku mājā. Te bij vēl daži Ķibildienes zēni un saimnieku abas skuķes, viena lielāka, otra mazāka par mani. Mēs skraidījām pa lici, kur bija sausāks, un gājām ķiršos. Mēs bijām ļoti, ļoti mierā ar tādām bērēm. Pie vakara mūs aizsauca uz istabu un deva dzert kafiju. Arī sirups bij uz galda. Mēs to tinām ap nažiem un bāzām mutē.

Kapinieki pārbrauca, tikai tumsai metoties. Laiks bija sācis skaidroties, un arī bērū viesiem vaigi tagad bija liksmāki. Pēc vakariņām Ķibildiene izslaucīja ar priekšauta stūri acis un sacīja:

«Bēres nu ir nodzertas, mīļie, – tagad dzersim kāzas. Lūgtu puisus un meitas uz klēti.»

Antonam bij armaņukas. Viņš sēdās kaktā uz galdiņa un rāva vaļā. Man likās, ka viņš armaņukas pārplēsis, tik plaši viņš tās plēta un tik strauji kopā grūda, laikam gan aiz prieka par to, ka bija palicis dzīvs. Klēts grīda bij līdzena, un dejot varēja labi. Tur, kur priekš dažām stundām stāvēja abi zārki, tagad dimdēja smaģi, bet liksmi un spēka pilni soļi. Es stāvēju uz klēts sliekšņa un skatījos. Man viss tas izlikās kā sapnis, kā pasaka...

Naktī, kad braucām uz mājām, jau spīdēja liels, iegarens mēness. Arī vecaistēvs bij beidzis sērot. Droši vien rītā būs saulīte, – es, līdz ar ratiem šūpodamies, domāju un, no maisa noslidējies, starp mātes un krusttēva ceļiem iemīgu.

Ganu Līze

Vienu vasaru mūsmājās ganos gāja veca meita. Runāja, ka viņa neesot pilna prāta, bet man viņa patika, un es bieži vien pie viņas aizgāju. Neviens viņas citādi nesauca kā tikai par ganu Līzi. Laikam gan uzvārda viņai nemaz nebij.

«Kāpēc tu neej par meitu, bet, tik liela, vēl vienmēr ganos?» es Līzei kādreiz vaicāju.

«Man smagi patik govīs un aitas,» viņa atteica. «Un maizes paēdusi es esmu un mantu krāt negribu. Tikai žēl, ka cūkas nevar ganīt kopā ar lopiem. Man trakoti patik sivēniņi. Tos var ņemt klēpī un auklēt kā mazus bērņus. Un viņi raud un smejas arī.»

Tur es viņai pilnīgi piekritu. Un, kad viņa vēl uzdziedāja dziesmu, kā Dāvids aitas ganījis un kokli spēlējis, tad es teicu, ka nekad nederēšu pie saimnieka par puisī, bet mūžīgi iešu ganos.

Līzei bija vienmēr dziesmu grāmata līdz. Mēs dziedājām visas dziesmas pēc kārtas, kurām tikai viņa meldīju zināja. Mēs dziedājām tik ilgi, kamēr smiekls sāka nākt. Tad Līze grāmatu bāza kulītē un teica, ka esot grēks smieties, kad svētas dziesmas dziedot. Es, protams, biju pirmais, kas smieties sāka, un, kad es smējos, tad arī viņa nevarēja noturēties. Viņa smējās locīdamās un dažreiz pat pakrita un paslēpa seju zālē.

Bet mūsu dziesmām pienāca bēdīgs gals. Pie dziesmu grāmatas reiz bija tikusi klāt Dūmaļa un to apēdusi. Bez jokiem! Mēs ieraudzījām tikai tad šo postīšanas darbu, kad visa glābšana jau bij par vēlu. Nu Līze gan briesmīgi saskaitās. Viņa pacēla roku un zvērēja, ka uz Dūmaļu savā mūžā vairs laba prāta neturēsot. Tfi! Šai nepatīkot tādām ķēmam ne virsū skatīties... Bet ne par ilgu, – viņa apķērās Dūmaļai ap kaklu, glaudīja viņu un teica:

«Tu jau, gotiņ, esi muļķīte. Tu jau nemaz nepazīsti, vai tā ir svēta grāmata vai kalenders. Tev gribas visu ko grauzt, un tu grauzi.»

Tā kā mums vairs grāmatas nebij, tad mēs arī nedziedājām. Nu mūsu laiks pagāja visvairāk, šo to runājot. Līze man stāstīja par savu bērnību. Viņa bijusi tik liela kā es, kad izdevuši pie saimnieka par cūkganu. Tās mājas bijušas piekalnē. Pa leju gājis lielceļš, un kalnā bijusi papuve. Reizi, drīz pēc Jurģiem, šī skatoties, ka uz ceļa stāv māte. Nu tikai šī kliegt un māt, lai nākot šurp. Bet, kad māte nenākusi, – šī ņēmusies un ar visām cūkām laidusies no kalna lejā. Tur priekšā bijuši rudzi un tikko apsēti ziņi, bet viss tas nebijis ne prātā. Klāt tikusi, tad tikai ieraudzījusi, ka nav vis māte, bet ceļa stabiņš. Tad sākusī raudāt. Saimnieks turpat netālu ecējis un jau kliedzis, kad šī cūkas dzinusi, bet nu viņš nācis ar visu garo pātagu un nopēris šo tā, ka sarkanās šūlas stāvējušas divas nedēļas.

«Tā mums iet, tiem nabaģu ļaužu bērniem,» viņa savu stāstu beidza un nopūtās.

Pie mūsu saimnieka mācijās kalt kāds sarkans puisis, vārdā Miks. – Līze teica, ka Miks viņai stipri patikot, un mēs bieži runājām arī par viņu. Miks gulēja vāgūzī uz maišeja ragavās, un, ka šī vieta viņam aizvien bija miksta, par to varēja pateikties vienīgi Līzei. Bet vietas taisīšanu viņa izdarīja tik paslepšus, ka ne Miks, ne citi to manīja. Viņa teica, ka Miks esot jauns zēns un ka viņam būšot kauns, ja kāds pamanīšot un sāksot zoboties. Dažreiz viņa, vietu uztaisījusi, palika zem deķa puķes.

«Viņš brīnīsies,» viņa teica, «un skatīsies, un odis, un puķes smaržos...»

Reiz Līze ganos man teica, lai es ieejot smēdē un lai Mikam uzziņģējot šito ziņģi:

Skat, Mikiņ, kur skrien tauriņi

Pa puķu ielejām;

Tie ir pēc ziediem kāriģi,

Tos visus aplaizīt.

Jūs, zēni, tāpat staigājiet

Pie katras meitiņas.

Un bucojiet un mīlējiet,

Bet tik no viltības.

Es gan solījos, ka kādreiz to izdarīšu, bet nekad tik tālu netiku. Taisnību sakot, šis Miķis man bija pretīgs, un tikai tamdēļ, ka Līze viņu visādi slavēja un cildināja, es viņu varēju ciest. Nekāda skais-tule jau arī Līze nebija, bet man viņa patika tāpēc, ka ar mani runāja kā ar cilvēku, turpretim citi tikai pasvieda pa vārdam, kā no augšienes.

Manai vecmātei bija ļoti drošs melns aveniņš. Tam mēs reizi uzvilkām mugurā Līzes katūna jaku un apsējām galvā baltu lakatiņu. Nu mūsu aveniņš bija moru firsta meita. Bet tavu nelaimi! Taisni tai brīdī vajadzēja iet pa celiņu skolotājam ar savu lielo suni. Suns, mūs ieraudzījis, taisīja vienu vienīgu rupju «vau!» – Bet ar to pietika. Aveniņš uzreiz bija aitu pulkā. Un ko šis? Ieraudzījušas tādu ērmu savā vidū, tās šāvās uz visām pusēm un tikai riņķu riņķiem skriet un bēgt, bet ķērājs visur līdz. Skolotājs teica:

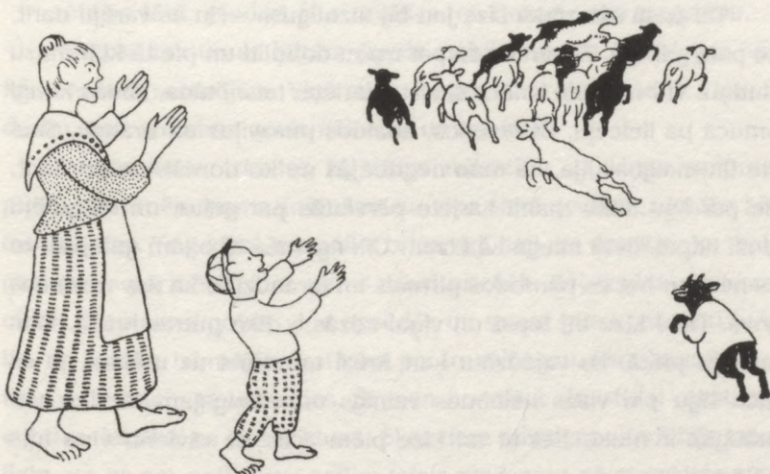
«Nu jūs gan dabūsiēt rājienu.»

«Kas nu tur, kungs, būtu ko rāties,» Līze atteica, «redziet, jums pašiem smieklī nāk. Bet svētīt jau saimniece vis nesvētīs.»

Aitas pa tam bija atdūrušās mājās. Līze gribēja, lai es skrienu pakal, bet man bija bail no vecmātes, un es labāk paliku pie lo-piem.

Pēc brīža Līze bija klāt ar visām aitām. – Mājā nebijis neviena cilvēka, – visi izgājuši uz pļavu, un viņai laimējies jēru laidarā saķert un noģērbt.

«Bet vai zini,» Līze pēc laba laika kā apdomājusies teica, «tādam kungam ir gan slikti dzīvot pasaulē. Viņš pat nieka aveņam nedrīkst smieties. Un var taisni redzēt, ka tikai ar mokām turas.»

Kādā citā reizē mums notika lielāka nelaime, un tad vis nebeidzās ar smiekliem. – Es biju aiznesis Līzei brokastu. Govis bij patlaban sagūlušās un gremoja. Līze ēzdama man stāstīja par grūtumiem, kādus savā mūžā piedzīvojusi, un stāstīdama tā aizrāvās, ka sāka raudāt un laist putru caur zobiem. – Man vienmēr ir bijis žēl, kad esmu redzējis kādu raudam, bet Līzes es toreiz nemaz nežēloju. Es aizgriezos un prasīju, ko viņa domā, – vai drīz jau nebūs burkāni raunami? Tad viņa piepeši beidza stāstīt un sāka smieties.

«Tu tak nekā nesaproti,» viņa teica. «Bet man tomēr paliek daudz vieglāk, kad izrunājos un paraudos. Ja tevis te nebūtu, es runātos ar lopiem.»

Govis vēl vienmēr gulēja. Līze paēdusi kļuva gurdena. Viņa lika man uzmanīt lopus, – šī gribot drusku nosnausties. Kad govīs celšoties, tad lai šo modinot.

«Labi,» es teicu.

Tai pašā acumirkli Līze jau bij aizmigusi. – Nu es varēju darīt, ko pats gribēju. Es atradu turpat mazu dobulīti un pie tā klāt mazu cintiņu. Tur nu man iznāca skaista kariete, taisni tāda, kādās kungi brauca pa lielceļu. Es iesēdos, atlaidos puszviļus un braucu. Saulīte tik maīgi sildīja, ka man negribējās ne ko domāt, ne ko darīt. Ne par ilgu laiku mana kariete pārvērtās par gultu, un es gulēju gluži tikpat cietā miegā kā Līze... Cik ilgi mēs tā bijām gulējuši, to es nezīnu, bet es pamodos pirmais un ieraudzīju, ka nav nevienas govīs. Tikai Līze bij tepat un viņai līdzās – dīkā putras krūza. Man iešāvās prātā, ka vajadzētu ķert krūzi un skriet uz mājām, jo es taču biju pie visas nelaimes vainīgs un vainīgajam aizvien visprātīgāk ir mukt. Bet te arī Līze plēta acis. Uz rāvienu viņa bija kājās.

«Kur mūsu lopi?» viņa iekliedzās.

Lindrakus augsti sacēlusi, viņa skrēja no vienas puses uz otru, bet aizvien atgriezās tai vietā, kur gulējusi, it kā vadātājs viņu vilktu aizvien riņķī. Ķimīšs viņai bija ļoti saviebts, bet es nevarēju saprast, vai viņa raudāja vai smējās.

«Ko tu stāvi? Rupucs!» viņa man uzkliedza. «Vai iesi govīs meklēt!» Es no tiesas sabijos un sāku arī skraidīt šurp un turpu. Tad es aizskrēju uz skolas laukamalu un paprasīju arājiem, vai viņi nav

42 343 redzējuši mūsu lopus. – O ja, priekš kādas pusstundas vēl izdzinuši aitas no vasarāja laukā, un arī govīs turpat bijušas, kāršu malā. Tad lopī aizgājuši uz Ķīķeru pusi.

Es aurēju un pavēstiju ievāktās ziņas Lizei. Nu mēs skrējām uz ganību galu. – Tikuši no krūmiem laukā, mēs ieraudzījām, ka trīs cilvēki dzen šurpu mūsu lopus. Viens no tiem bija vecais Ķīķers. Lize klupa tam pie rokas un lūdzās:

«Mīļais tētīt, piedod šito reizīti, – es nekad vairs negulēšu...»

Kā par brīnumu, Ķīķers šoreiz nebija nemaz tik bārgs, par kādu mēs viņu turējām. Viņš teica, ka par laimi šiem gadījies iet uz darbu, kad patlaban govīs nākušas uz miežiem.

Tomēr lielās izbailes bij Lizes mīlestību uz viņas ganāmu pulku tādā mērā pamazinājušas, ka viņa sāka govīs bez kādas žēlastības sist. To redzot, man tika briesmīgi bail. Es domāju, ka beigusi govīs pārmācīt, Lize ņems mani priekšā. Bet iznāca pavisam citādi. Sagriezusi govīs, viņa apsēdās un sauca mani par mīļo brālīti, un lūdzās, lai mājās nestāstot par to gulēšanu. Esot kauna lieta lielam cilvēkam tā uzvesties. Šī man noadišot skaistiem rakstiem cimdus, lai tikai es ciešot klusu. Skaistiem rakstiem cimdī bija laba lieta, un es par notikumu netiku teicis nevienam ne pušplēsta vārda, un, ja es to tagad daru, tad tikai tāpēc, ka solītās algas vēl neesmu saņēmis.

Vasara gāja uz beigām. Saule kļuva arvien tālāka un bālāka. Bieži lija lietus un pūta smagi vēji. Bet es, neraugoties uz visu rudens bārdzību, tomēr vēl šad un tad pie Lizes nogāju. Kas tad mums kaitēja arī tagad? Mēs sakūrām uguni, cepām kartupeļus un dzīvojām pavisam svabadi. Visi lauki bija vajā, tikai uz rudziem vajadzēja acis pamest. Par slāpumu un aukstumu arī nebija ko bēdāt.

Lizei bija biezs lakats uz pleciem, un man vecmāte atļāva staipīt savu veco strīpaino deķi. Es palīdu zem viņa un sēdēju kā istabā.

Bet tad mums ar šo deķi notika nelaime. Mēs sakūrām laukmalā uguni, bet, tā kā pūta pārāk liels vējš, tad iespraudām zemē vēja pusē divus garus kokus un piestiprinājām deķi pie tiem. Nu bija aizvējš. Uguns dega pavisam godīgi. Mēs sēdējām un sildījāmies. Bet tad Līze aizgāja atgriezt govīs, un man vajadzēja iet uz ganībām palasīt žaģarus. Un, kad mēs atgriezāmies, tad mūsu būdas vairs nebij. Vējš bij manu deķi uzgāzis uz uguns, un no tā bij atlikuši tikai visi četri stūri un tāda šaura maliņa visapkārt. Arī Līze nebija bez zaudējumiem. Pie uguns par daudz tuvu bija pievēlies viņas dzijas kamols, un puse tam bij nogruzdusi.

Es jau zināju, ka pēriens nu būs neizbēgams, bet tomēr tā, tīšā prātā, to vis negribējās saņemt. Es tāpēc deķa atliekas savistiju un noslēpu klēti aiz mātes lādes. Nu ja viņš tur būtu aizkritis un ilgāku laiku stāvējis, – vai tad viņu nevarēja žurkas saēst? Lai stāv, kamēr kāds atradīs un izvilks.

Bet kādā vēsā vakarā visi runāja, ka rīt rītā būšot salna, un māte lika man iziet un uzsviest uz jurģinēm veco deķi. – Es drusku ņurdēju, bet bija tomēr jāiet. Nevarēju taču teikt, ka nezinu, kur deķis ir, jo es vien viņu biju lietojis. – Es izgāju un apsedzu puķes ar lanckariem, cik labi varēdams.

Otrā rītā, līdzko acis paplētu, vecmāte smiedamās teica:

«Vai, Janci, kad tu zinātu, kas šorīt par briesmīgu salnu: noēstas visas puķes, un tavam deķim viss viducis izēsts.»

Es sapratu un tinos ciešāki segā.

Nekas ļauns man tomēr šoreiz nenotika. Līze bija visu izstāstījusi un vainu ņēmusi uz sevi.

Vai Līze nebij laba meita?

Vecā nauda

Kad mēs ar māti tumšos rudens vakaros izgājām ārā, dažreiz kaut kur tālumā pazibēja uguntiņa.

«Kas tur?» es vaicāju un rādīju ar pirkstu.

«Vai nu tur kāds vilks ložņā, vai arī nauda kaltējas,» māte isi atteica un mudināja mani istabā.

Kaut gan es vilka nebiju redzējis, tad tomēr zināju, ka tas ir ļoti līdzīgs suņam. Bet nauda, tā izveidojās manā galvā daždažāda. Ja jau viņai vajadzēja kaltēties, tad taču viņa katrā ziņā bija dzīva un ļoti samirkusi. Pamazām es kļuvu pie noteikta tēla. Šis tēls bij pilnīgi cilvēcīga būtne. Veca, veca sieviņa, apsegusies ar brūngani zaļu deķīti, no iesnām uztūkušu degunu un sasarkušām acīm. Es skaidri iedomājos viņas likteni: viņa tur iznāk, tālu purvā vai mežmalā, pa simtu gadiem reizi, nosalusi, samirkusi, tik ilgi zemē gulēdama, – sakur uguntiņu, sildās, kaltējas un raugās visapkārt nakti, vai kāds neieraudzīs un nenāks paņemt. Brīdi kaltējusies, viņa pieceļas, nošķauda trīsreiz un saka: simtu gadu gulējusi, vēl simtu jāguļ. – Noskan un iegrīms zemē, ka ne zīmes vairs. Izdzisusi uguntiņa, izzudis ugunskurs, kā nebijis. Un tu vari otrā dienā iet, rakt un meklēt – velti! velti!

Manu naudu pazina visi mājas ļaudis, jo es bieži par to tiku runājis. Naktīs viņa parādījās te mežmalā, te kaut kur purva krūmos, pat tepat Seskā, mūsu zīleņu sūnāklītī. Dažreiz nauda bija dienas laikā redzēta! Pa pašu dienasvidu viņa bija bridusi, sacēlusies pāri ceļiem, pa purva grīslī. Bet, tiklīdz redzētājs to citiem gribējis rādīt, nauda kā akā iekritusi.

Mūsu saimniece bij visādi pret mani laba un devīga, bet to viņa nevarēja ciest, ka eju uz Sesku ogās. Tāpēc viņa raudzīja man

iestāstīt, ka Seska malā, govju dzirdāmajā akā, dzīvojojot Vecānauda. Nevajagot nekad vienam ogās iet. Redzēšot vien, ka mani kādreiz saķersšot un ievilkšot iekšā. Viņa uz tādiem maziem zēniem glūnot vien.

Es saimniecei ticēju un raudzījos uz Sesku kā uz Vecāsnaudas piederumu, kurā nav brīv kāju spert. Bet, kad redzēju, ka ganu skuķe pa dienvidiem iet ar prāvo groziņu lejā un uznes to saimniecei pilnu ar mellenēm un zilenēm un neviens vilks viņu neparauj, tad arī es vairs nevarēju nociesties. Es aizlavījos pa lauka malu uz purviņa otru pusi un – biju iekšā...

Aka palika šinī malā; no naudas es biju tālu. Pie tam es tik klusiņām kājas vilku pa augsto zilenāju krūmu starpu, ka pats savu soļu nedzirdēju. – Saulē satvikušie vaivari smaržoja. Mitrā sūna kā siltas rokas saņēma manas basās kājas. Es biju kā apdullis šai apburtajā vietā. Un tīri brīnums, – no augšas uz purviņu noraugoties, man dažreiz šermuļi pārskrēja, domājot par Veconaudu un par viņas aku. Tagad turpretim man viņa nebūt nelikās tik briesmīga. Šis saules sakarsētais, stipru smaržu pārpildītais purvs kļuva kā par pasaku, un es tajā dzīvoju.

Ja nu nāktu Vecānauda?

Nu, mēs nosēstos un brīdi parunātos. Viņa redzētu, ka es ne-maz neesmu tik muļķis un bailīgs, cik mazs vēl esmu, un teiktu:

«Vai tev, Janci, ir nazis?»

«Jā, man ir tāds vecs klebers,» es atteiktu.

«Dod man to!»

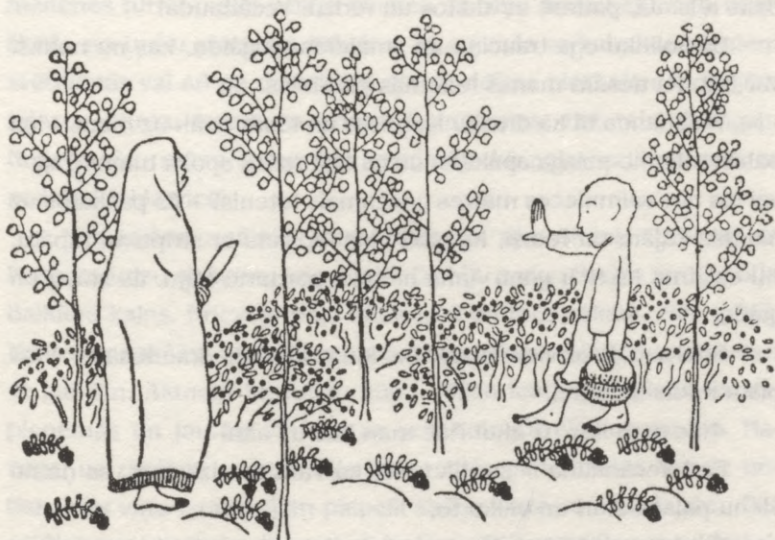
Es viņai pasniegtu nazi. – Viņa nogrieztu sev mazo pirkstiņu un atdotu līdz ar nazi.

«Še,» viņa teiktu, «pērc, ko gribi.»

Es paskatos – pilnas riekšavas naudas! Es gribu bučot labajai sievai roku, bet – viņa ir kā ūdeni iekritusi... Nu es steidzos ar savu naudu kalnā un saberu mātei klēpī.

«Vai tu esi traks!?» māte izbīstas. «To tu būsi kur nozadzis!»

«He, he!» es smejos. «Nekā! – Es tikos Seskā ar Veconaudu.»

Nu mātes vaigs noskaidrojas. Saskrien visa mājas saime un brīnās. Arī saimniece stāv, ar roku zodu saņēmusi...

Tā es ar katru dienu vairāk iedraudzējos ar Veconaudu un gāju jau akai gluži garām nākdams un iedams. Dažreiz es pat pavēros tajā; ūdens bija dūņains. Un, kad iemeti kādu akmentiņu, tad pēc brīža izvēlās lieli burbuļi ūdens virsū. Varbūt tos izsūtīja Vecānauda par zīmi, ka akmens nonācis viņai rokās. Bet pati viņa nerādījās.

Ko es saku, ka nerādījās? – Kādā dienasvidū viņa nāca un dzina mani no ogām...

Es biju atnācis zilenēs. Arī brūklenes jau nāca gatavas, un man trauciņā bij spilgts raibums. Es biju jautrs un mācījos svilpot. Te uzreiz, acis pacēlis, redzu: varbūt soļus desmit atstatu – stāv balts tēls. Jā, patiesi, es skatos un redzu: Vecānauda!

Es nolieku ogu trauciņu un smaidīdams gaidu, kas nu notiks. Var būt, ka tiešām manas iedomas piepildās.

Vecānauda tā kā drusku iešņācas un lēnām nāk uz mani. Viņa pabāž roku no palaga apakšas, un es tajā redzu spožu tuteni. Pag, – vai tas nav saimnieces maizes griežamais tutenis? – Es paskatos uz naudas kājām un redzu, ka labā viņai apsieta ar strīpainu lupatu. Nu es zinu, ka tā ir ganu Anna ar savu pārdurto kāju. Es stāvu un gaidu.

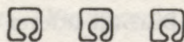
Spoks nāk aizvien tuvāk un kļūst aizvien draudošāks. Viņš plāta rokas un ķērc:

«Nāc man līdz uz aku! Nāc man līdz uz aku!»

Kad Vecānauda ir jau tik tuvu, ka varu to aizsniegt, es ņemu vienu palaga stūri un velku to.

Nu Anna redz, ka plāns nav izdevies. Viņa atļauj palagam no galvas slidēt un saka:

«Saimniece lika tūlīt iet uz mājām. Tu te izurļājot beidzamo odziņu. Kad nākšot brūklenes pavisam gatavas, šai nebūšot ne stopa vairs ko ievārit.»

Turki un krievi

Tajos laikos, kad es augu, pie visām rotaļām, kur iznāca kāda cīņa, pretinieki aizvien bija turki un krievi. Turki parasti tika izvēlēti tie mazākie un vājākie, lai krievi tos vieglāk varētu uzvarēt. Jā, pat meitenes turku pulkā varēja cīnīties, jo viņu lindraņeļi neko neatšķirās no turku platajām biksēm. Tā arī mēs ar kaimiņu bērniem svētdienās vai arī pa darbdienu dienasvidiem bieži vien sarīkojām krievu – turku karus un krietni izcīnījāmies. Bet reizi Brangaļu Nabags visu mūsu karapulku izklīdināja kā pelavas viens pats ar nelielu kārkla vicu.

Mēs bijām uzsākuši kauju Brangaļu rijas šķūnī. Turki bij uz Nabaga rudzu strēķīša, krievi lejā. Es biju turks. Rudzu strēķis bija Balkānu kalns. Krievi gribēja tikt augšā un mūs sakaut. Mēs gainājāmies ar dakšām un laidām no augšas milzīgus akmeņus krieviem uz galvām. Akmeņi bij rudzu kūļi... Mūsu kaujas saucieni aizvien pieņēmās un jau bij vērsuši uz sevi lielo cilvēku uzmanību. Nabags, uz zirgiem iedams, bija iedomājies paraudzīties, kas te notiek. Mēs viņu ieraudzījām piepeši šķūņa vārtos un sastingām. Bet arī Nabags bij pavisam sastindzis, ieraudzīdams pilnu zemi izstai-pītu rudzu kūļu.

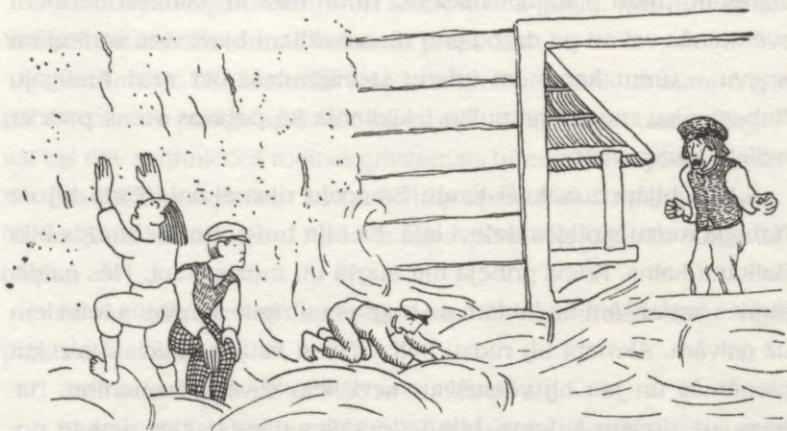
«Ko! Kas te ir! Kur mana runga!» viņš ristījās.

Mēs augšā pieplakām pie strēķa kā cāļi. Krievi noslēpties nevarēja, tiem vajadzēja ar pacietību gaidīt, ko Nabags ar viņiem darīs. Krievu pulkā bij arī Nabaga paša zēns Miks, mūžīgi gariem matiem un mandeļu pieaugušu kaklu. Nabags gribēja to pirmo pār-mācīt.

«Tev, sātān, ziemā maizes nevajadzēs?» vecais kļiedza.

Tai acumirkli gar strēķi kaut kas nošvirkstēja un aizdimdēja gar šķūņa galu.

Mēs pacēlām galvas un pa šķirbu redzējām, ka Miks velk lejup, taisni purvā. Skrienot viņam nokrīt cepure. Lielie mati iet pa gaisu kā lakats. Te vecais saķer zēnu aiz matiem un norauj pie zemes.

Nu tie ir abi tālu no rijas. Mēs pat nedzirdam Mika kliedzienu. Krišus mēs esam no strēķa zemē un prom, katrs uz savu pusi.

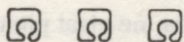
Es jau biju tālu uz mūsu robežas, kad izdzirdu Nabagu kliedzam.

Es atskatijos. Viņš stāvēja pie rijas un rādīja man garu vicu. Es laidu atkal skriet, vairāk gan tamdēļ, lai viņam sagādātu klusu prieku.

Nevar zināt, kur citi krievi palika, bet laikam gan vislielākā nelaime bij jāizcieš Mikam. Mēs, turki, savā kalnā bijām drošā paslēptuvē, un vēlāk mūsu veiklās kājas mūs paglāba...

Bet patiesībā taču nekas nebija Nabagam par sliktu darīts. Rudzus taču tā kā tā kult vajadzēja, bet viņš tik nenolieca mums tā prieka, jo vispār bija bārgs un lepns. Vēlāk, kulā, tad dzina zirgus virsū, lai min...

«Pašam plēst tā matus, kā viņš Mikam plēsa... Pašu raut tā pie zemes!» es, mājā ticis, sirdijos.

Aitu kupcis

Motkis bija Apaušu Mauša vecākais dēls. Viņš bija ļoti tievs un garš, gaišiem šķipsnainiem matiem, no vietas vasaras raibumiem notašķītu seju. Viņš bija gadu sešpadsmit jau vecs, tāpēc tam vajadzēja kāpt no tēva ratiem laukā un sākt par sevi staigāt. Viņa vietu tagad ieņēma nākošais dēls – Dotkis, kurš bij vēl Jempīgāks par Motku, pie tam vēl, kā likās, ne visai pilnīgs prātā.

Ticis vaļā no tēva aizbildniecības, Motkis sāka sparīgi vien tirgoties. Pavasarī viņš vēl staigāja ar mazu bodīti uz muguras, kurā atradās spicki, adatas, tabaks un diegi; bet rudenī viņš bij jau zirgu nopircis par astoņi rubļi un sāka braukāt, aitas pirkdams. Es skaidri atceros, kā viņš mūsmājās noslēdza savu pirmo veikalu. O, ar kādu pašapziņu viņš iebrauca mūsu sētsvidā, izkāpa no ratiem un uzšāva ar plīķi zirgam uz krusta.

«Tā mane zirge!» viņš kļiedza, jo suņi rēja kā traki.

Mēs visi sanācām apskatīt jaunā tirgotāja kumeļu. Mans vec-tēvs teica, ka zirgs esot ļoti labs par to naudu; tikai viņam esot pilnie nagi, drusku brūslaks, un viņš esot vismaz divdesmit gadu vecs.

Nu Motkis apvaicājās, vai neesot kādam kāda aita, ko pārdot. Viņš taisni mūsmājās gribot iesākt ar lielākām lietām strādāt.

Tas Motkam arī izdevās. Skrodera mātei Ilzei bija nodotas pie mūsu saimnieka ganībā divas aitas. Viena no tām bij sākusi galvā griezties. Sākumā vēl to varēja laist citām līdzī ganos, bet vēlāk sāka griezties aizvien biežāk, tā ka daudreiz aizdelverēja pavisam prom no citām aītām. Nu šis lops stāvēja viens pats savā aizgaldā, stallī, un gaidīja nāvi vai veselību. Tā kā Ilze taisni tai brīdī gadījās

353 mūsmājās, tad viņa pa jokam ieminējās, ka šai gan esot pārdo-
dama barokle aita; bet diez vai jaunajam «kaukmaņam» būšot tik
daudz naudas.

Motkis, to dzirdēdams, kļuva veselu puspēdu garāks. Ko? Ne-
viens nevarot otra kabatā ielīst un tāpēc nezinot, cik kuram naudas
esot. Ja šis varējis zirgu nopirkt, tad nieka aitas nenopirkšot? Un,
lai parādītu, ko var, viņš aitu tiešām nopirka, noskaitīja Ilzei naudu
saujā un aizbrauca.

Bet otrā dienā, ap to pašu laiku, mūsmājās iebruca atkal
Motkis, un bez viņa ratos sēdēja vēl Apaušu Maušs un vakar pirktā
aita. Motkis ar aitu palika ratos; bet Motka tēvs bij ļoti uztraukts,
nāca taisni istabā un meklēja saimnieku.

Saimnieka nebij mājā. Iznāca saimniece un ar Maušu sarunā-
jās. Motkis, ratos sēdēdams, tikai klausījās, muti paplētis, sarka-
nām acīm kā rauda. Varēja redzēt, ka viņš daudz raudājis.

«Jūs tādēļ mulkēdāt, pārdodot slīme aite,» Maušs bārās.

«Vai tad mēs tur, Maušiņ, vainīgi? Tas zēns smagi gribēja pirkt, un Ilza taisni te gadījās... Viņi tā lēti salīga...»

«Bet tā aite ir udene eks galve! Vins vine vakar vakare elaize eks kambare, un vine et eks rinkem ven.»

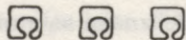
Saimniece nu sāka Ilzes vārdā vest ar žīdu sarunas. Žīds aitu gribēja gan paturēt, bet lai viņa dēlam tiek atmaksāts pusrublis. Saimniece piecpadsmīt kapeiku deva. Tā viņi ilgi ķildojās un līga. Arī Motkis bija izkāpis no ratiem un, pātagu rokā, staigāja saimniecei pakaļ, acis ar piedurkni slaucīdams. Vecais viņam tikai reizu reizēm ieģrūda ar elkoni sānos un teica:

«Šīs, aitu kupcs! – Nu zoge draisik kopikes!»

Nabaga Motkam asaras bira kā pupas, un viņš lūdās, lai saimniece maksānot trīsdesmit kapeiku. Beidzot viņi vienojās. Saimniece no Ilzes puses atmaksāja kvartu, un Motkis aizveda savu pirkumu.

«Domā, šie to aitu zemē sviedīs,» mūsu ļaudis norunāja, – «gan nokauss un pārdos. Vēl kungj dabūs ēst.»

Pašam Motkam droši vien tāds pirkums, kā pirmais, bij par labu mācību. Tagad viņš rudenos ved pilnus ratus aitu, tā ka galvas vien slaistās, un nevienas to pulkā nav, kurai ir «ūdene ēks galve». Arī zirgs viņam tagad ir savu astoņdesmit rubļu vērts. Viss tai pasaulē iet uz priekšu. Tikai Ilze nekur netiek, jo tā sen jau ir nomirusi.

Šukavs

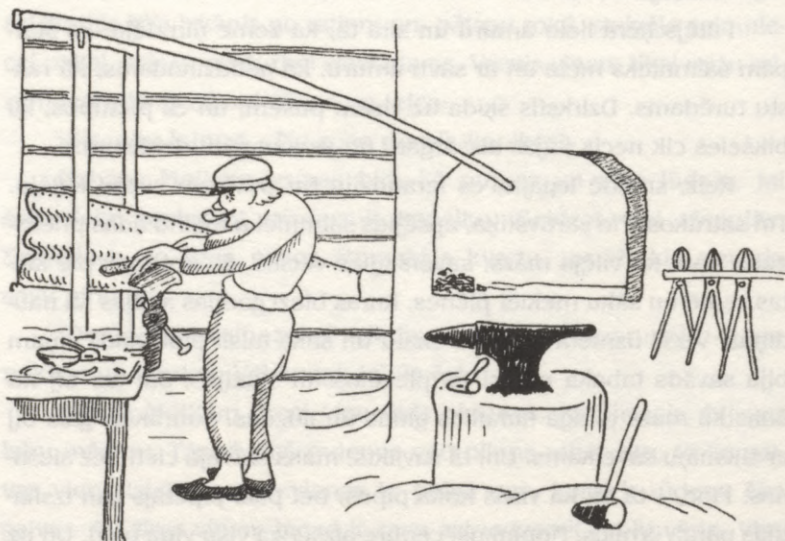
Smēde, tā bij priekš manis brīnišķīga vieta. Kā tur ēzē žiglas uguns mēles locījās un stajpījās. Plēšas dūca kā vējš. Un tad saimnieks izvilka no baltās uguns sprēgājošu dzelzs pikū, lika uz laktas un uzsauca plēšu pūtējam:

«Uzšauj!»

Pūtējs ķēra lielo āmuru un sita tā, ka zeme dimdēja. Pa starpām saimnieks meta arī ar savu āmuru, kā nolīdzinādams, kā rakstu turēdams. Dzirkestis šķīda uz visām pusēm, un es pietupos, lai bikšeles cik necik kājas aizsargātu no sarkanajām dzirkstim...

Reiz, smēdē iegājis, es ieraudzīju tur pavisam svešu kalēju. Tīri satrūkos. Pie skrūvstiķa, apsējies saimnieka melno ādas priekšautu, kaut ko vilēja mazs, saveršķījies vecītis. Es notupos pie laktas zemē un sāku meklēt plēnes, kuras bieži gadījās apaļas kā nau-diņas. Vecis uzmeta man īsu skatu un sāka taisīt pīpi. Kāds viņam bija savāds tabaka maks! Es piecēlos un skatījos. Jā, tas bij no ādas kā mazs pīrāga kukulītis gluds un līdzens. Šaurākais gals bij ar siksnīņu savelkams. Un, tā savilkts, maks stāvēja cieti bez siešas. Pīpe, – tā bij kā visas koka pīpes, bet pats pīpētājs gan izskatījās pārāk ērmīgs. Noplukusi cepure aizsedza visu viņa pieri. Un uz paša virsgalvja šai cepurei bij apaļums, spīdošs, kā ar piķi. Actiņas pa mazām šķirbiņām bij tikko saredzamas, bet acu vāki bija lieli, simtās smalkās grumbās savilkušies. Man likās, ka dažas grumbas sākās jau pie ausīm un nāca līdz pat acīm. Vaigu kauli bija lieli un plati, bet paši vaigi dziļi iekrituši. Lielais, apaļais deguns bija sarkans un grubuļains kā vēža kāja. Lūpas resnas un zilas. Zods izliecies tālu uz priekšu. Nē, tik savāda cilvēka es vēl nekad nebiju

redzējis. Sevišķi ķēmīgs viņš izskatījās, kad pipēja. Īsā pipe kūpēja zem paša deguna, un man likās, ka tos dūmus, kuri cēlās no pipes, visus uzķēra šis deguns un ievilka sevī. Mugurā viņam bija tāds kūkums, kāda es vēl nevienam nebiju redzējis. Likās, ka galva izauga no krūtīm un tad mugura aplicās tai apkārt kā ritenis. Es skatījos kā kādā brīnumā, kā kādā no pasakas izkāpušā būtnē. –

Vecis droši vien redzēja, ka es viņu apbrīnoju, jo viņš pēc kāda laika, griezdamies pie sava darba, teica:

«Neesi cilvēka redzējis?»

Es sakaunējos un izskrēju no smēdes.

Mājā es izprašāju visus cilvēkus, kuri vien man zināja ko stāstīt par svešo veci. Tur es dabūju zināt, ka tas ir Šukavs, smalks

357 kalējs, pie kura mūsu saimnieks kādu laiku mācījies. – Viņš savu mūžu palaidis, tā sakot, uz ceļa, no smēdes uz smēdi staigādam. Apnikst vienā vietā, – iet pa lielceļu tālāk, kamēr atkal izdzirst āmuru uz laktas skanam. Pirmoreiz viņš šai apvidū bijis priekš divdesmit diviem gadiem. Tagad esot jaunas smēdes, jauni kalēji, – Šukava, smalkā nažu kalēja, neviens vairs nepazīstot. Viņš ejot kā mūžīgais žīds, nu jau vairāk nekā piecdesmit gadu...

Kā par brīnumu, Šukavs nodzīvoja mūsmājās visu vasaru. Viņam te patika. Netāļajā upītē, kurā no vietas gulēja sarkanās siekstas, bij daudz vēžu. Dievs vien zina, kā Šukavs viņus rokā dabūja, bet svētdienas rītos, kad es cēlos, jau istabas priekšā uz soliņa stāvēja vairāki sieti, sarkanu bubuļu pilni. Daži bij tik lieli, ka no vienas kājas man iznāca vairāki kumosi.

Šukavs sakala visām sievām un meitām maizes griežamos tuteņus. Skaists tuteņiņš apaļu bērza spalvu, vara riņķi virsū... Šie tuteņi bija asi un cieti, un meitieši Šukavu pieminēja, cik ņēma tos rokā.

Uz rudeni, kad starķi sāka jau augstu gaisos griezties, arī Šukavā pamodās vecais gāju putna nemiers. Viņš nevarēja nakti gulēt, viņam negribējās vairs ne strādāt, ne ēst.

«Jāsāk iet!» viņš kādā rītā pie brokasta iesaucās.

Saimniece viņu gribēja aizturēt, jo taisījās lietus lit, bet Šukavs sēja savu mantu sarkanā lakatiņā un teica ardievu. Ar saimnieku viņi apkampās un sabučojās.

«Staiģā vesels, meister,» saimnieks teica.

«Uz redzēšanos!» Šukavs atbildēja, un asaras vilkāms pa viņa smalkajām acu grumbiņām.

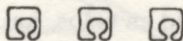
Viņi nekad vairs nav redzējušies. Šukavs gāja un nozuda rudens lietū. Nav ticams, ka viņš kādreiz vēl atgriezīsies, jo no tā

laika būs pagājušas kādas trīsdesmit vasaras, un viņam jau toreiz bija vairāk nekā septiņdesmit gadu. Nu jau arī viņa mācekļi zem velēnām. Varbūt tikai šur tur vēl mētājas kādas vecas sievas lādītē starp nelietojamām grabažām kāds nodilis tuteniņš, pie kura kādreiz darbojušies Šukava vecie pirksti. Un, kad bērni vaicā, kas kalis šito tuteniņu, tad vecmāte atbild:

«Šukavs!»

«Kas tas par Šukavu?»

«Dievs to zina! – Te bija senāk tāds vecs kalējs.»

Dinaburga

Manai vecmātei Dinaburgā dzivoja divas māsas. Aizvien pa dažiem gadiem reizi viņa aizbrauca tās apciemot. Un kad es jau biju paaudzis tik liels, ka ceļā nebiju par nastu, tad vecmāte ņēma arī mani ciemos līdz.

Tas bija rudenī, ap Miķeļiem, jā, taisni pa žīdu Miķeļiem, kad mēs devāmies ceļā. Damasanu māte, braukdama uz Leišiem pie savas meitas, aizveda mūs līdz mazai mājiņai, kur pārgulējām pa nakti. Otrā rītā, tad Damasanu mātes znots mūs atkal palaida braukšus līdz Ratiškām, kur bija dzelzceļa stacija.

Kur vien gājām vai braucām, viss man bij tik svešs, ka es pastāvīgi biju acis un muti ieplēti, lai tikai neaizietu kaut kas nepamanīts garām. Es brīnējos par lieliem tīreļiem, kurus, kalnos uzbraukuši, varējām pārskatīt. Leišu lauki stiepās kā strīpainas segas pāri pakalniem. Mēs braucām cauri lielām sādžām. Zosu pulki mūs pavadīja, klaigādami un šņākdami. Zosēni nolieca kaklus pie pašas zemes un izturējās draudoši. Rēja suņi, vesels bars suņu, katrā olnīcā. Ceļa malā pacēlās lieli krusti jumtiņiem virsū, mazām krāsotām sētiņām apkārt. Krusta sudarā bij vai nu mazs Jēzus pie krusta, vai arī tikai Jēzus galva zelta stariem visapkārt. Pie kāda strauta mēs arī redzējām Jāni, kā tas kristi Jēzu. Šis brauciens nav nemaz aizmirstams. Silts rudens rīts, saule, spoža rasa, raibi izkrāsoti krusti pret bālganām debesīm. Es noreibu no liela prieka. Visu es redzēju kā caur krāsainu miglu, it kā pa sapņiem.

Stacijā vecmāte mani pieveda pie maza lodziņa un rādīja kādam kungam lielām ūsām un pavisam pliku spīdošu galvu. Kungs runāja krieviski, vecmāte latviski. Viņa katrā ziņā gribēja izdabūt,

lai ved mani bez maksas. Viņa stāstīja, ka es nekā nepelnot un ka es esot bāreņa bērns. Arī kungs kaut ko teica pretim; bet mēs nekā nesapratām. Beidzot viņš padeva vecmātei tādu raibu kartīti... Par mani nebij jāmaksā.

Es jau no stāstīšanas zināju, ka mašīna ir jauna istaba uz riteņiem, kurā cilvēki sasēstas iekšā, un tad tā skrien tik ātri kā vējš. Bet nu, kad vecmāte man rādīja tālumā baltus dūmus un teica, ka tur jau nākot, – es pat aiz uzmanības neelpoju vairs. Nu jau viņa bija tepat klāt. Pavisam klāt! – Dūmi mutuļiem vēlās no skursteņa, un zeme ligojās... Es spiedos cieti pie vecmātes.

Tad mēs iekāpām, steigšus, kad tikai nepaliktu.

Soli mašīnā bija pustukši, un mēs apsēdāmies pie loga. Drīz vien mūs tā kā parāva, un tad mēs braucām. – Meži, birzes, sādžas, gari stabi gar ceļa malām skrēja atpakaļ, ka mirdzēja vien. Vecmātei reiba galva, un viņa pa logu neskatījās; bet man neapnika raudzīties šai brīnumā, līdz tikām pie Kalkūnes, kur mums bij jākāpj laukā.

Te nu mums bij jāiet gar lielu kāpostu lauku, kur strādāja pulks zaldātu. Daži grieza milzīgas kāpostu galvas, citi tās nesa un krāva atkal lielā kaudzē... Kas ta te bij par pasauli!

Un tad vecmāte pieklauvēja pie kādām aizslēgtām durvīm Grīvkā.

Atvēra vēl diezgan jauna sieva un bārgi raudzījās uz mums. Bet tad viņas ģimīs it kā atkusa. Viņa ieplēta rokas un nobučoja vecmāti, tad mani. – Mēs bijām ļoti, ļoti gaidīti.

«Ak un tad šitas ir tavas levas dēls!?» saņēmēja brīnējās, man cepuri no galvas ņemdama, un sauca: «Anna, – nāc, skat, kur tāli viesi!»

Izskrēja no otras istabas meitene, drusku lielāka par mani, un mēs tūlīt bijām draugi. Pēc maza laiciņa jau es zināju, kur ir upe, kur pirts, kurā mājā dzīvo staroveru mācītājs, kur luteru mācītājs, kur ir žīdu skola un kur uguns dzēsēju tornis. Šonakt žīdiem bija garā nakts, un tad mēs ar Annu gribējām skriet un pabiedēt žīdus. Viņi tur pa iekšu murdēs, mēs piedauzīsim pie slēga un mudīgi skrīsim uz istabu. Jā, to mēs katrā ziņā gribējām izdarīt.

Vakarā pārnāca no Kalkunes Annas tēvs. Tur viņš ik dienas gāja uz fabriku un strādāja koka darbu. Arī tēvs priecājās, mūs ieraudzījis, un teica – esot labi, ka mēs šos neaizmirstot te starp tiem ruskiem.

Ēst mums deva samaltu gaļu, desas un pīrāgus. Mēs dzērām tēju un kafiju. Tik labu ēdienu es vēl savā mūžā nebiju redzējis.

Istabas sienas viņiem bij ar papīriem, skaistiem, puķotiem papīriem izlīmētas. Visas malas te bij tik tīras un glītas, ka man ienāca prātā: nezi vai es še nepaliktu, ja mani paturētu.

Pie mūsu radiem bija apmeties kāds krievs, konfekšu vāritājs. Viņš lika vara kastrolī ābolus, plūmes un nezīn ko vēl tur un vārija. Beidzot mēs ar Annu kastrolī drikstējām izlaizīt.

«Sladko?» krievs man prasīja un smaidīja.

Es nezīnāju, ko tas nozīmē, un stipri sakaunējos.

Otrā vai trešā dienā mēs gājām uz Dinaburgu pie citiem radiem, kurī dzīvoja pie paša dzelzceļa. Mēs varējām iet taisni un braukt ar laivu pār Daugavu; bet vecmāte iedomājās, ka man vajagot redzēt dzelzstiltu, un tā mēs gājām apkārt. Mēs gājām un runājām, un skatījāmies. Vecmātes māsa mūs pavadīja.

Tilta galā bija tā kā liela sēta, un tur stāvēja zaldāti, un tur bij arī sakrautas lielas melnas lodes augstās kaudzēs. Vecmāte teica, ka tās esot lielgabalu lodes.

Uz tilta tikuši, mēs brīdi pastāvējām un apskatījāmies. – No kādiem milzīgiem dzelzs dēļiem bij šis tilts sakalts, krustu krusti. Mums vajadzēja iet krustiem pa ārpusi, pa pašu malu, kur bija celiņš kājām gājējiem.

«Trū!» nopūta tilta viņā galā.

«Trū!» nopūta šini galā.

Pār tiltu dimdēdama pārgāja mašina.

«Vai mēs arī ar šito braucām?» es vaicāju.

Nē, tā nākot no Pēterburgas.

Dievs, – kas visus tos ceļus varēja tā uztaisīt!

Kad es paskatījos lejup, uz ūdeni, tad galva riņķī griezās, tik augstu tas bija.

«Bet ko domājiet,» vecmātes māsa sāka stāstīt, – «reiz te pa tiltu iet viens ruskis ar ruskieti. Ruskis drusku iedzēris. Nu, un šī, – ņem šo bārt, ņem bārt, – tik tāļu, kamēr šis saķer šo un laiž pār treliņiem pāri.»

«Traks un traks!» vecmāte iesaucās.

«Bet kas nu tagad ir? – Šai tās katūna lupatas, kā jau ruskiem viņas ir, piepūšas un stāv uz ūdens. Šī tikai kliedz kā vista un brauc uz leju.»

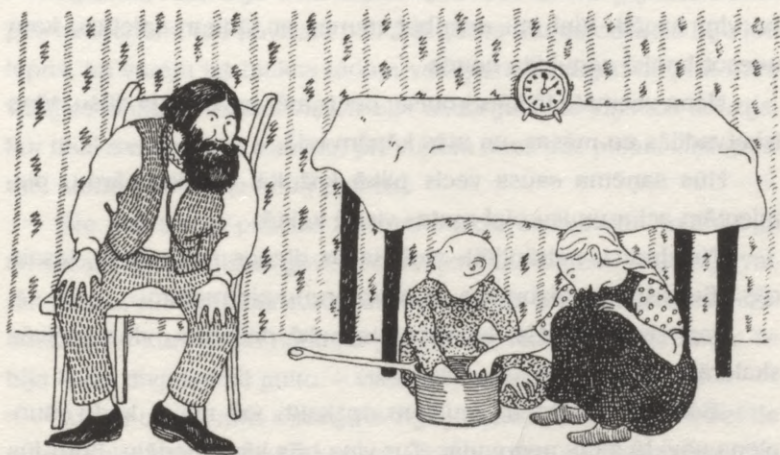
«Nedod, Dieviņ!»

«Nu tad bija zaldāti tur no krepostes ieraudzījuši, piebraukuši ar laiviņu un izvilkuši...»

Pār tiltu pāri tikušiem, mums atkal lielu gabalu bij jāiet pa Daugavas malu uz augšu, līdz nokļuvām Dinaburgā. Te ejot, man ienāca prātā skaistā dziesma par poļu lielu kungu Plāteri, kā viņš vests caur Dinaburgas pilsētu. Droši vien te, pa šo pašu ceļu zem šiem milzīgajiem kokiem, viņš gāja, saslēgts ķēdēs. Varbūt tie paši zaldāti

viņu veda, kuri tagad mums tur pa priekšu soļoja, plintes pār pleciem pārlikuši.

Mēs nonācām uz kāda laukuma. Tur bija liela baznīca daudziem zaļiem torņiem, kuri izskatījās kā apgāzti katli. Te bija arī lielas, garas mūra mājas, un šajās mājās bija bodes no vienas vietas. No bodēm izskrēja žīdi, bez cepurēm, un, krieviski runādami,

visvisādi ar rokām ķēmojās. Bet vecmātes māsa tikai kaut ko atbildēja, un mēs gājām tālāk.

Bet tad vienā bodē mēs iegriezāmies, un te mana vecmāte dabūja lielu dāvanu: māsa viņai nopirka skaistus katūna lindrakus. Viņa gribēja arī man kaut ko nopirkt; bet nevarēja nekā sagādāt, kas man derētu.

Tikuši pie dzelzceļa, mēs ieraudzījām augstu, brīnišķīgu koka tiltu, pār kuru pastāvīgi gāja cilvēki. Izrādījās, ka arī mums jākāpj pa izdilušajām trepēm augšā, citādi dzelzceļam pāri netika.

Kad bijām augšā, patlaban pa apakšu gāja mašīna un pūta mums virsū dūmus un garaiņus. Slīdes aizstiepās kā zilas līnijas uz vienu galu un uz otru. Uz tām vietvietām stāvēja sarkani vāģi. Daži arī kustējās. Visapkārt svilpa, kauca, sitās kopā, rūca un dārdēja.

Turpat augšā uz tilta stāvēdama, vecmātes māsa mums parādīja to māju, kurā dzīvoja viņu trešā māsa. Pati viņa negribēja ciemā iet; jo šie vispārīgi nevarot satikt. Šie esot nabagi, tā viņa teica, un viņi bagāti. Viņi jau negribot nemaz ar tādiem saieties, kam neesot bankā noguldīta nauda.

Mana vecmāte tā kā samulsa; bet tomēr nezaudēja dūšu. Viņa īsi atvadījās no māsas, un mēs kāpām lejā.

Mūs saņēma sauss vecis plikā kažokā, pelēku bārdu, piemiegtām acīm un īsu pīpi mutes vienā kaktā.

«Nu, bratci, netrāpijāt!» viņš, labas dienas nesaņēmis, iesaucās. «Bess šodien aizbrauca uz Kaldabruņu pie radiem.»

Kad vecis redzēja, ka vecmāte nekā nesaprot, viņš izteicās skaidrāk:

«Bāba aizbrauca uz laukiem apskatīt, vai nevar kādu jaunpiena govī tā lētāk nograndāt. Tur viņa būs kādu nedēļu. Būtu jūs vakar atstupījuši... Tagad tā jau nesagaidīsiet.»

Protams, ka mēs tik ilgi nedrīkstējām ciemoties. Jau otrā dienā mēs gribējām braukt atpakaļ. Tomēr, kad vecmāte bij māsas vīram nodevusi savu kukuli – pašas aditus mīkstas dzijas kamzoļus, tad tas kļuva daudz siltāks un teica, ka vismaz dienas trīs mēs taču varot paciemoties. Varbūt ka tas bess arī ātrāk atbraucot, ko tur varot teikt.

Te šai ciemā nebij vis tik mierīgi kā tur, viņpus Daugavas, vakar un aizvakar. Te bija liela saimniecība, kurā večam tagad bij

ko ņemties, kamēr saimnieces mājā nebij. Viņš gāja un kļiedza, un lamājās. Meitiešu darbos tagad gāja viņa meita, jau prāvs skuķis, nobridusies un samirkusi. Dēls bija mazāks; bet ar' tas jau nebij vairs ar pirkstu barojams. Jau prata izbraukt ar mēslu vezumu uz lauku un pats iejūgt un nojūgt zirgu. Sevišķi tam nesās prāts uz židēnu dauzīšanu, ja kāds parādijās viņu mājas tuvumā.

Ar mani Miša bija visai laipns. Kad mēs no rīta gājām uz bodi pēc klijģeriem, tad pavisam lieli židi grieza mums ceļu. Es biju ļoti lepns, ka varēju iet blakus tādām varoņam, kaut gan labprāt būtu vēlējies zināt, ko židēni viņam bija nodarījuši, ka viņš tos dauzīja, kur tikai sastapa. Pat tos, kuri pie viņiem nāca pēc piena, viņš grūstīja, kamēr vēl krūza nebij pielietā.

Šie radi turēja pilsētas tuvumā dārzus un pļavas. Viņiem bija arī sešas lielas, treknas govīs tesmeņiem līdz ceļiem. Mājā bija vairāk istabu, un kāds pāris no tām bija vienīgi priekš dzelzceļa konduktoriem, kuri tur pa nakti pārgulēja, kad iebrauca Dinaburgā. Te bija kādu divpadsmit gultu, – visas glīti apsegtas un uztaisītas.

Arī šai ciemā mūs mieloja ar tēju un gardiem ēdieniem, bet tie mums vairs negāja tik labi pie sirds kā tur, Grivkā; laikam bijām jau atēdušies. Es arī sāku jau ilgoties pēc mājām, pēc mūsu istabas un sētšvida, kur man katrs kaktiņš bij tik labi pazīstams kā paša rokas un kājas. Un kad apdomā, – cik tālu, cik tālu es tagad biju! – Mēs bijām skrējuši kā ar putna spārniem ilgu laiku, mēs bijām gandrīz veselu dienu braukuši ar zirgu, bijām kājām gājuši...

Otrā dienā mēs ar Mišu izgājām apskatīt viņu pļavu, kur vēl ganījās govīs. – Tur tecēja skaista upīte. Mēs noāvām kājas un pabrādājām. Spīdēja silta saulīte. Bija rāms. Tad mēs pagājām uz dzelzceļa malu un atradām tur gabaliņu akmeņogles. – To es

gribēju aizvest uz mājām, parādīt saimnieku Jāņam un skolas Rūdim. Miša atlauza no ogles nelielu šķembeli un iebāza man skotelē.

«Ar šām oglēm kurina mašīnu, ar kuru mēs braucām,» es gribēju mājā Jāņam sacīt. «Tiklīdz ogle iesāk degt, tā skrien uz priekšu un tā stumj visu garo ratu rindu...»

Mājā Miša man vēl iebāza skotelē savas ūdenskrāsu ripītes, ar kurām mēs izmēģinājām šo to zīmēt, un man bij izdevies izkrāsot tīri labu kaķi. – Juzdams krāsas savā īpašumā, es vairs nekur nenorimu. Man gribējās tikt mājā, lai varētu sākt strādāt.

Otrā sētā ienāca kāds cilvēks un grieza lejerkasti. Man patika skaistā mūzika; bet domas par mājām nedeva arī tai brīdi miera. – Tā kā «bess» bij izbraucis, tad arī vecmātei nebija nekāda prieka te ilgāk dzīvot un strādāt visus darbus. Tā jau nebij vairs nekāda ciemošanās. – Un mēs tai pašā dienā posāmies atpakaļ uz Grivku.

Arī te, Grivkā, man vairs tā nepatika kā agrāk. Krāsas un akmeņogles gabaliņš mani pastāvīgi gumdija un turēja kā spārnos. Es vēlējos jau tai pašā acumirkli būt mājā, lēkāt pa istabu, skriet pie visiem un rādīt šos brīnumus. Kādus priekus vajadzēja šiem priekšmetiem ienest mūsu pelēkajā istabā. O, – akmeņogle!

Kad atvadījāmies, vecāsmātes māsa noliecās pie manis, saņēma cieti manas abas rokas savējā un teica:

«Tu jau, Jancīt, varētu te pie mums palikt. Annai būtu brālis. Varētu ēst ik dienas kliņģerus un palīdzēt ruskam konfektes vārīt...»

«Paliec!» arī Anna lūgtin lūdzās. «Paliec! Paliec!»

Es gan nekā neatbildēju, bet spiedos vecmātei tik cieti klāt, ka manas domas bij it skaidri redzamas.

Ķebeļu sūnaklis

Uz Ķebeļu sūnakli mēs gājām dzērvenēs. Es jau vēl nebiju nekāds lielais ogu lasītājs, bet vecmāte teica, ka ņemot mani līdz drošības dēļ.

Šis sūnaklis bij tālu. Mēs izgājām agri no rīta un devāmies taisni pa pļavām un pa lauku grāvjiem turpu, kur tālumā ziloja Buļu sils. Mēs gājām gluži tuvu garām lieliem ābeļu dārziem, kuros āboli spīdēja rīta saulē dzeltenī un sarkani. Un caur sētu varēja redzēt dažus zālē. Ek, kaut vienu man! – Bet vecmāte gāja tikai tālāk, it kā viņai par āboliem nebūtu nekāda prieka.

Tā mēs nonācām Buļu silā un izgājām tam cauri. – Te nu bija diezgan augsts kalns, vietām kaila smiltaine, vietām apaudzis tumšzaļām priedītēm. Un no šā kalna mēs varējām pārredzēt visu plašo sūnakli. Skatīšanās mums iznāca pret sauli, un mēs likām rokas virs acīm, citādi nevarēja nekā redzēt.

Kas par kļajumu! Uz rītiem, uz vakariem, uz dienvidiem, – visur aizstiepās sūnains līdzenums. Vietumis pacēlās apčurējušas priedītes, kuru galotnes kļāustījās kā putnu spārnus, bet sakaltušie zari saulē zibēja kā šķēpi. Šur tur likņāja ogu lasītāji, visvairāk sievietes. Ap sūnakli stiepās it kā zaļš vaiņags spirtāki koki un krūmi. Mums tiešām pretī viņā malā kā zilos dūmos stāvēja mazas vēja sudmalas un plaša leišu sādža. Daži skursteņi kūpēja. Dūmi cēlās taisni gaisā.

Mēs nošļūcām pa stāvo piekrasti lejā un nu vairs neredzējām nekā cita kā tikai brūngani dzeltenu sūnu zem savām kājām, kroklas, retas priedītes visapkārt un tumšu debesi pār mums. Te malā ogas bija nolasītas, un mēs gājām tālāk. Kājas mums grima

mikstajā sūnā dziļi iekšā. Retie zīleņu krūmi bij vēl ogu pilni, kaut gan mētras bij jau nodzeltējušas un apzilējušas. Es iedams ķēru gan ar labo, gan ar kreiso roku un grūdu mutē saldās ogas. Tik vāriģi tās nu vairs turējās pie kātiņiem, ka bira pašas nost, tiklidz pirksti piedūrās.

Drīz vien mēs tikām tādā vietā, kur dzērvenes spidēja kā sarkanās krelles, izbārstītas pa gludās sūnas virsu. Un cik lielas viņas

bija! Trīs četras es varēju noraut ar vienu paņēmienu, bet tad vairāk saujā nelīda.

Mēs izsitinājām kulītes un bērām tur pielasītos trauciņus iekšā. Lai nebūtu par apgrūtināšanu, tad kules mēs vis nevažājām līdz, bet pakārām tās vai nu pie kādas priedes, vai uztupinājām uz augstāka ciņa. Kad ogas bija tuvākā apkārtnē nolasītas, tad mēs pārcēlāmies uz citu vietu.

Bet neba visur ogas bija vienādas. Vietām tās bij gaišas, mikstas un gārdi skābumu, bet vietām viņu krāsa bij pavisam iezilgana,

un, tādu ogu pārkodis, es saviebos. Fe! Tai jau bija kaut kas klāt no apšu mizas... Šīs ogas bij garenas, bet gardās bij kā mazi sieri.

Lasīdami mēs bijām aizdevušies labi tālu uz Būklenieku galu. Vecmāte domāja, ka tur ogu vajagot būt visvairāk. Bet iznāca pavisam otrādi. – Te mēs satikām vairākus lasītājus, kuri devās uz to pusi, no kuras mēs nācām, un visi sūdzējās, ka ogas jau bez laika esot nolasītas. Mums bij žēl, ka esam apsmādējuši labo vietu un no pilnības pārnākuši šurp, tukšībā.

«Tā jau aizvien tam cilvēkam iznāk,» vecmāte teica. «Jo ir, jo grib vēl vairāk. Nebūtu staigājuši, – kules tagad droši vien būtu pilnas.»

Es tomēr nenožēloju, ka bijām atstājuši labo vietu. Man drīzi apnika vienā apvidā, un es tāpēc priedājos par tādu staigāšanu. – Arī citi ogotāji tāpat klejoja. Daži bija pulciņos pa pieci seši. Viens zēns, drusku vien lielāks par mani, nesa maiglēs ieliktu čūsku. Viņš to vicināja pa gaisu un kļiedza pilnā kaklā:

«Alouske! Couske! Blouske!»

Es nobijos, čūsku ieraudzījis. – Vecmāte taču man bija apgalvojusi, ka te neviena tārpa neesot.

Un taisni kā par spīti, tiklīdz zēns ar savu čūsku bija garām, manā priekšā kaut kas iešņācās, un es ieraudzīju, ka no ciņa ritinās vajā it kā raibs desu ritums un slīd pa sūnu projām.

Es laikam iekļiedzos, bet nespēju kustēties ne no vietas.

Vecmāte gramstijās, bet nebija tuvumā neviena koka, neviena žagara, un čūska nozuda.

Nu es te, šai tārpu perēkli, nevienas minūtes vairs negribēju palikt. Es vilku vecmāti uz malu un, kad viņa negāja, tad sāku

raudāt. – Beidzot arī viņa atzina, ka tik tukšā vietā neesot vērts ogot, un mēs ar nepilnām kulēm kāpām kalnā.

Kājas mums bij slapjas, un nu, uz cietas vietas ticis, es jutu, ka pastalu auklas man bij stipri kājās ietriekšējušas. Es sēdos un parāvu mikstāk. Nu iešana bij atkal viegla.

Kad tikām pie kāda biezokņa, tad vecmāte sāka stāstīt par kādu židu, kuru te senāk razbainieki nosituši. Vēlāk, pēc gadiem, tad tikai Buļu gani kaulus atraduši.

Es biju dzirdējis ar smiekliem minam Mendeļa astes kaulu, un tāpēc šī vieta mani interesēja. Es gribēju te apstāties un visu labi krietni apskatīt. Es notikumu acumirkli pārredzēju. Te, pa šo ceļu, Mendels brauca. Mēness spīdēja, bet brīžam melni mākoņi tam aizskrēja priekšā. Priedes krāca. Te zirgs satrūkstas. Uz ceļa stāv divi laupītāji un uzkliedz: «Naudu vai dzīvību!» Naudu Mendels glabā azotē. To viņš nedos. Un laupītāji viņu nokauj, ievēl te, šai čuslejā, un zirgu aizbrauc. Bet Mendeļam nav žēl ne zirga, ne atņemtās naudas, jo nu viņš ir mironis...

Tagad mēs varējām atkal iet...

Bet kāpēc mēs negājām uz māju pusi? Kāpēc vecmāte turējās aizvien pa labai rokaī?

Ak tu gudriniec! Man viņa tikai tad atzinās, kad bijām klāt pie kāda cita sūnakļa.

«Te jau nav nekāds likums,» viņa mani mierināja. «Te arī čuskas nekad, nekad nav manitas. To es varu tev galvot. Mēs tak te, Stērķanos, esam senāk dzīvojuši, un es simtām reižu esmu pa sūnaklīti basām kājām bradājusi. Un mēs jau nepaliksīm lasīt. Es tikai gribēju paskatīties, sak, var būt, ka Sargūņu sūnaklīti ir vairāk. Es tev gribēju arī parādīt Aklo ezeriņu.»

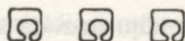
Par Aklo ezeriņu es biju dzirdējis daudz ko. Tur dzīvoja tādas pīles, kuras nav ne nošaujamas, ne nositamas. Tu mērķē, šauj, – paukš! Ūdens vien gaisā uzskrien... Pīle beigta. Nepeld vairs. Spārnos arī nav cēlusies. Bet paskaties tikai gabaliņu tālāk, – tur viņa mierīgi peld parkšēdama. Tu šauj un šauj, bet viņa ne jutin! – Un cik balti lini mirka šai ezeriņā! Vajadzēja tikai malā ar izkapti izgriezt sūnu, kura ligojās kā palags, un zem tās bij skaidrs ūdens. Nu līdz akai nolika dēļus, lai būtu droša staigāšana, un bāza līnu kūļus ūdenī. Simtiem kūļu nozuda šai akā. Beidzot izgriezto sūnu ieklāja vecajā vietā un ielika kādu zīmi. Pēc divām nedēļām šo vāku nocēla un sāka kūļus vilkt laukā. Lini bija izmirkuši mīksti un balti. Un brīnums bija tas, ka šie kūļi nemaz nebij jāmeklē, – tie nāca paši uz aku atpakaļ, līdz pat beidzamajam. Un cik dziļš te bij! Kaut kurā vietā tu varēji grūst kārti sūnai cauri un sabāzt visu to viegli, līdz pēdējam galiņam. Bet palaid tikai vaļā, – viņa tev uzšausies gaisā kā bulta. Pakts! – laukā...

Visu to vectēvs man bij nez cik reizu stāstījis. Nu es varēju pārlicināties par stāstītā pareizību. Mēs gājām sūnaklīti un devāmies taisni uz ezeriņu.

Bet ak tu tētīt! – kas te bij ogu... Un tik lielas kā meža ābol-tēni. – Mēs aizmirsām ezeru, likām savas kules zemē un braucijām ar lielu steigu gaiši brūnās ogas, kā baidīdamies, kad tikai kāds cits piepeši negadītos un mums tās nenolasītu turpat acu priekšā. Drīz vien mūsu kules bija pārpilnas. Mēs tās aizsējām un nolikām paaugstā vietā, bet paši gājām uz ezeriņu, kuru varēja jau redzēt. Iedami mēs runājām, ka rītu vai parīt nāksim atkal. Tik daudz ogu taču nevarēja pamest pasaulei.

Nu, – ko te gan lai redz? Tikai ūdens, pavisam mierīgs ūdens un visapkārt purvs, sūnas, priedes... Bet, – vai tu jūti? Palecies tikai, un sūna līgojas jau, kaut gan līdz ūdeņam vēl soļu piecdesmit un te aug vēl prāvas priedītes. Nē, tuvāk mēs nedrīkstējām iet.

Brīdi pastāvējuši un paskatījušies, mēs gājām atpakaļ, ņēmām savas smagās kules pār pleciem un steidzāmies uz mājām, jo vakars nebija vairs tālu.

Kartupeļu ņemšana

Rudenī, kad debesis jau bij pavisam plašas kļuvušas, tad nāca viens no visskaistākajiem lauka darbiem. Mēs vācām kopā kurvjus un maisus un stājāmies pie kartupeļu ņemšanas.

Laiks bija rāms. Pie debesīm, mums virs galvām, nebija neviena mākonīša, tikai gar malām vietvietām redzējās pa bālganai strīpiņai. Saule spīdēja tikpat gaiši un silti kā vasaras vidū, bet bija kļuvusi tā kā maigāka, pieglaudīgāka uz to atvadišanos.

Vectēvs ara. Kur arklis pāri gāja, tur uz abām pusēm izvērtās kartupeļi kā olas. Melnajā zemē tie spīdēt spīdēja. Nu puisieši un meitiesi tik metās ceļos katrs savas važas galā un sāka lasīt kurvjos. Es palīdzēju mātei. Man bija maza skalenīte, – tajā es lasīju visus tos, kurus redzēju virs zemes; mātei atlika tikai zemi izrušināt un pievākt noslēpušos. Bija patikami rušināties pa vēso, valgo zemi, un ļaudis strādādami tērzēja un jokoja. Jaunākie pat svaidījās ar šķīstajiem sēkliniekiem. Kurvis pēc kurvja gāja uz čupu, un vakarā jau stāvēja norušinātā laukā vesela kaudze kartupeļu. Tad mēs kaudzi aplājām ar garkulām un gājām uz māju.

Es tomēr jutos diezgan piekūsis: mugura man bija nolikusi, visu dienu lokoties.

Otrā un nākošās dienās es mātei nebiju vairs nekāds palīgs. Kad sakliedza, tad gan vēl pielasīju pa ķerbelītei, bet man šis darbs nebūt vairs nepatika. Kas tad te varēja būt par prieku? Pieliecies, paņem vienu kartupeli, tad otru, trešu, un tā bez gala. Kad skalenīte pilna, stiep uz gubu, izber, nāc un lasi atkal. Tas jau nebij nekāds darbs. Vai tur vajadzēja kādas uzmanības vai veiklības, kā

kad pavasarī stabuli taisija vai kad no māla pīlīti vai zirdziņu gribēja izspaidīt?

Lauka malā mums bij nedziestošs ugunskurs, – es labāk dzīvoju ap to. Es uzņēmos gādāt, ka uguns nekad neizdziest un lai ieceptie kartupeļi nesadeg. – Te taču bij pavisam cita lieta. Es staigāju pa audzīti, vācu kopā sausus zarus un vilku uz ugunskursu. Man bij arī tāds mazs cirvītis. Ar to es varēju apkapāt eglēm sausos zarus gar apakšu. Ko tad šie te stāvēja kā adatas uz visām pusēm.

Es arī noknābu dažas paegles, lai būtu stiprāki pelni. Ek, kā tās tikai dega švirkstēdamas. Es varēju paslēpties dūmos.

«Hou!» es iekliedzos un ielīdu baltajos dūmos, kurus vēsmas vilka uz vienu pusi.

Kartupeļu ņēmāji raudzījās šurpu. – Manis nebij. Es biju kā akā.

«Hou!» es iekliedzos atkal un ar vienu lēcieni izlēcu no dūmu mākoņa.

Sudmalas

Sudmalas! Tas priekš manis bija burvīgs un noslēpumu pilns vārds. Es zināju, ka turpu brauc ar rudzu maisiem un pārved no turienes smalkus, baltus miltus. Tur vajadzēja būt dzirnavām, tāpat kā mūsu ēkā... Bet kas tur varēja tik traki malt? Droši vien tur stāvēja gar sienām kāds simts dzirnavu, un simts meitu mala un dziedāja. Un tad ienāca melders, iebāza roku miltos, paskatījās un pagrieza sprūdzeni, lai iet smalkāk. Dziesma tika lēnāka un klusāka... Bet ne jau tikai miltus mala sudmalās. Tur vēl taisīja putraimus, bīdēļa pīrāgus, kārsa vilnu un vēla milu. Kā to varēja?

Manai vecmātei bija iekrājusies vilna. Īsumi gan tika mājā sakārsti, bet labo vajadzēja nest uz sudmalām. Tas bija vēlā rudeni, kad mēs gājām. Man pat liekas, ka bija pakritusi plāna kārtiņa sniega un bija drusku sasalis, jo citādi mēs nebūtu varējuši iet taisni pa Gribacānu ganībām un Sleķu tiltiņu.

Mēs izgājām diezgan agri no rīta, bet atradām citus kārsējus jau priekšā, un mums bija jāgaida līdz pusdienai. – Ak tu tēvs, – kā te viss gāja un griezās, un rūca, un klaudzēja! Pirmajā acumirkli es biju pavisam apdullis. Man likās, ka arī es nestāvu mierā, bet griežos un lokos. Es ieķēros cieti vecmātei lindrakos, lai neapgāztos. – Bet drīz vien es apradu šai ellē. Es redzēju, ka katra mašīna stāv savā vietā, ka tikai viņu riteņi un spoles griežas. Kad redzēju, ka pa svabada-jām vietām staigā cilvēki un pat sarunājas un smejas, tad mēģināju atlaisties no vecmātes un paspēru dažus soļus. Es nekritu!

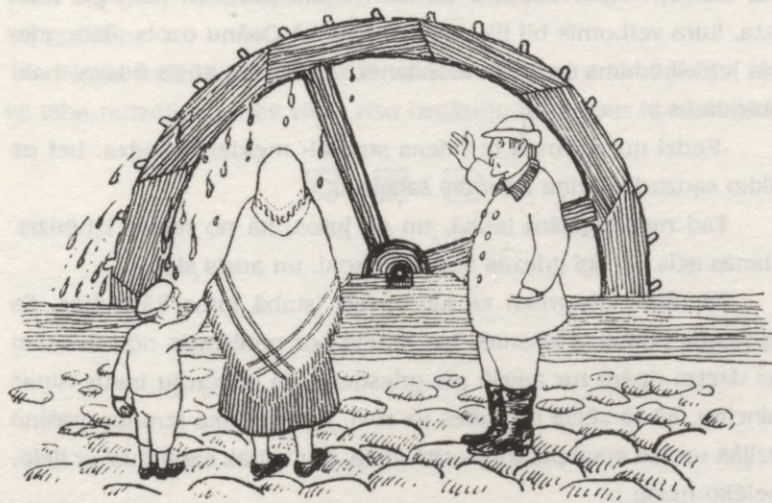
Vecmāte bija paņēmusi līdz kuliņiem maizes galiņu un cibiņu biežpiena. Mēs apsēdāmies turpat uz soliņa un iekodām, lai ēst negribas. Tad es gribēju, lai man parāda, kur miltus maļ.

Mēs izgājām sudmalās. Te mūs apņēma atkal pavisam cits troksnis. Te bija tikai rūkoņa un pa starpām gaiša klabēšana un kā ķēžu žvadzēšana. Es neredzēju ne dzirnavu, ne malēju, ne arī te kāds dziedāja. Tikai trīs vai četras koka kastes tur stāvēja un klabinājās, un no tām pastāvīgi bira graudi. Bet kur viņi palika? – Es gāju tuvāk un ieraudzīju, ka graudi birst taisni dzirnavu aci. Skaties vien, kas par izgudrojumu! Un dzirnavu akmens bija desmitreiz lielāks nekā mūsējais un griezās tik ātri, ka izskatījās, it kā tas uz vietas stāvētu.

«Kas viņu tik ātri var pagriezt?» es vaicāju.

«Gan redzēsi,» vecmāte atteica.

Mēs kāpām pa šaurām trepītēm lejāk. Mums pretim nāca viens vīrs, balts no galvas līdz kājām, apšekšējušām piedurknēm, un prasīja, ko mēs te meklējam. Vecmāte pateica, ka esam nākuši

vilnu kārst, bet ka vēl jāgaida un ka tāpēc gribam apskatīt sudmalas.

«Vai tu nevari mūs ievest rata kambarī?» viņa teica.

Viņš sāka svilpot un neatbildēja neviena vārda. Mēs gājām tālāk.

Te mums nāca pretim pats mielders lielām, dzeltenām ūsām. Vecmāte man piegrūda pie sāniem, un es zināju, ko tas nozīmē. Es pabučoju kungam roku.

«Nu, ko tu, mazais, teiksi?» viņš laipni vaicāja.

«Viņš jau, mielderkungs, pirmo reizi sudmalās un tad jau grib redzēt to rata kambari.»

Mielders tūliņ paskandināja pa kabatu un, atslēgu izvilkis, teica:

«Tad iesim!»

Mēs izgājām no sudmalām pavisam ārā un tad ap stūri lejup. Vēl durvis, mazas trepītes, un mēs bijām pavisam tuvu pie lielā rata, kura velbomis bij tik milzīgi resns kā Osānu ozols. Rats griezās krakšķēdams un it kā vaidēdams, un ap viņu kūlās ūdens, balti putodams.

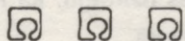
«Redzi nu, kā man te ūdens strādā!» mielders kliedza, bet es tikko sadzirdēju viņa balsi šai šalkoņā.

Tad mēs izgājām laukā, un es jutos, kā no nāves izbēdzis. Manās acīs vēl ilgi griezās zeme un koki, un ausīs sica...

Pēc šīm briesmām es kāršamajā istabā jutos kā mājās. Es apskatīju pamatīgi siksņas, kas skrēja bez mitēšanās no mašīnām uz dzelzs ripām tur augšā pie griestiem. Es novēroju baltu vilnas pinciņu, kā tā vēlās no rullēs uz rulli, līdz tad tika ierauta mašīnā dziļāk un tad atkal parādījās citā vietā, jau vairāk saplūdusi ar lielo, pelēko masu...

Drīz nāca arī mūsu kārta. – Pirmo mašīnu, kurā vilnu laidām, sauca par vilku. Tai vajadzēja vilnas plēkšas tikai krietni izplūkāt. Izplūkātā vilna beidzot saskrēja lielā kastē, kurā man pa durvītiņām bija jālien iekšā un jābāž vilna maisā atpakaļ. Tad mēs to likām pie otras mašīnas uz galdiņa. Un šis galdiņš šļūca pamazām uz priekšu, un tā vilnu ievilka rullēs. Te vilna tika pamatīgi izkārsta. Mašīnas viņā galā bija tāds kā kubuls uzguldīts; ap to nu izkārsta vilna aptinās. Kad kārta bija diezgan bieza, tad vilnas kārsējs, kuru sauca par jaunkungu, to vienā vietā pārplēsa un noņēma no kubula. Noņēmis viņš to tūlīt nesa un laida trešajā mašīnā. Tad vecmātei vajadzēja sēsties pie brūnas koka silītes, kurā pastāvīgi vēlās iekšā gatavas tievas un garas vērpeles. Vecmāte sēdēja un pieglauđa nokritušās vērpelītes un, kad to bija pietiekoši daudz, tad ar veiklu ņēmienu izcēla tās no silītes un sasēja vieglā mezglā. Tā mēs vilnu varējām bāzt atkal droši maisā, viņa nevarēja ne jukt, ne sapeņķēties.

Mājās mēs tikām tikai vēlā vakarā. Un, kad māte vaicāja, ko es laba redzējis, tad es viņai visu izstāstīju apmēram tā kā tagad.

Kulšana

Tiklīdz rudzu kāda ore bija ievesta, – jau sāka rija kūpēt. Vecā maize pelēja un vairs nevienam nesmeķēja. Un bija arī tā, ka šis brīdis sen jau bija gaidīts, jo klēti visi apcirķņi bij slaucīti izslaucīti.

Kulšana – un pie tam vēl pirmais rīts. To arī man vajadzēja redzēt.

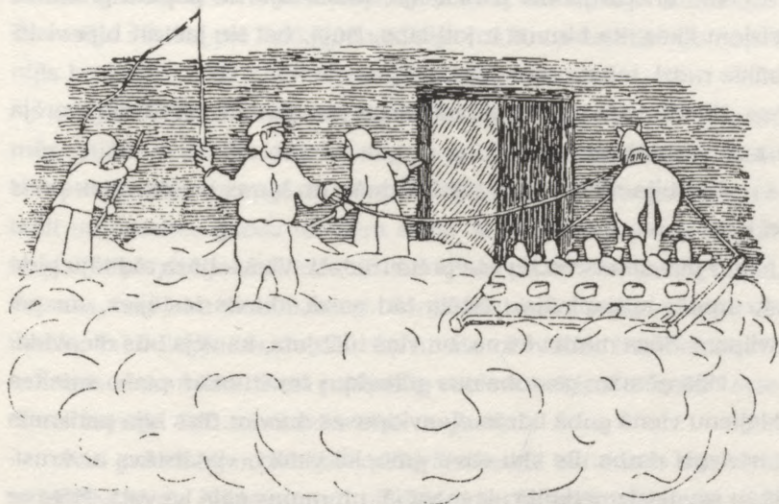
Naktis bija kļuvušas garākas. Ja arī kūlēji cēlās mazā gaismiņā, tad tomēr es varēju ar viņiem reizē uzcelties, ja ar stingru apņemšanos vakarā apgūlos. Jā, es trūkos augšā, ķēru kamzoli un cepuri un biju reizē ar kūlējiem pie rijas.

Plašais kuls bij vēss un pelējumu smakas pilns. Bet, galvu rijas durvis iebāzis, es uzreiz atrados kā citā pasaulē. Te plūda pretim smaržīgs siltums. Lielie mani bīdīja pie malas, un es ierāvos pašā kaktiņā un tupēju kā zaķis. Man garām šjūca veseli kalni siltu rudzu. Steigšus un ne vārda nerunādami, ļaudis nāca iekšā un gāja ārā. Te klabēja vectēva koka stupeles, te Katres baso kāju papēži dimdēja, it kā zem rijas plāna būtu nauda ierakta, te saimnieks atstūma tukšu ārdi. Tad es dzirdēju, ka kulā ieved zirgu, un steigšus no sava siltā kakta laukā.

Kula vidū tagad bija liels, augsts klājiens. Es mēģināju uz tā uzrāpties, bet nevarēju. Es skrēju un mēģināju citā vietā. Nekā! Pa tam jau vectēvs bija iejūdzis zirgu resnā, zarotā rullī. Nu viņš, pavadu rokā, kāpa pats uz klājiena un vilka zirgu sev pakāļ. Lops kāpa un grimā līdz vēderam čaukstošajos rudzos, un aiz viņa un aiz rullja palika ieliekņa kā ceļš. Bet drīz vien jau klājiens bij tik plāns, ka rullja zari sāka dobajā rakstā dimdēt. Nu zirgam vajadzēja rikšot. Vectēvs uzsvilpa, raustīja garo pavadu un sauca:

«Ek tā! Ek tā!»

Citi kūlēji pa tam staigāja ap klājienu un ar sakumiem svieda virsū tālāk atklīdušos salmus. Tad vectēvs zirgu ievada pelavnicas kaktā. Vajadzēja klājienu apvērst. Kūlēji gāja rindā kā siena kapātāji un ar maziem sakumiņiem sadauzītos sānus pacēla, papurīnāja un pameta drusku tālāk. Šis darbs man likās tik viegls, ka es

lūdzos, lai māte dod man savus sakumiņus un lai atpūšas, bet viņa negribēja atpūsties un neļāva man strādāt.

Pēc apgriešanas klājiens bija kļuvis atkal augsts, kā bijis. Bet nu tas drīz vien saplaka no jauna un kļuva pavisam plāns. Beidzot bija diezgan. Vectēvs rulli izbrauca paspārnē un izjūdza zirgu.

Es skatījos, kas nu notiks.

Sākās atkal salmu cilāšana un kratīšana. Bet nu tas notika pavisam citādi nekā pirmīt. Tagad salmi gāja it kā pa gaisu vien, no

vieniem sakumiem uz otriem, līdz beidzot izčaukstēja pa plaši atvērtajām durvīm laukā. Kulā palika tikai pelēkas smeltes plāna kārtiņa. Saimnieks nometās ceļos un rušināja ar abām rokām. Arī es nometos un rušināju.

«Nu, Janci, ko domā, – būs šogad labs birums?»

Es smaidiju. Es nezināju, ko atbildēt.

Tad arī citi ļaudis parušināja, pabārstīja un papūta graudus. Visiem likās, ka birums ir ļoti labs. Nujā, bet tie jau arī bija vislabākie rudzi, tepat no olnīcas gala.

Nu vēl vajadzēja klājienu sadzīt pie durvīm, pa kurām varēja uz dienas vēju cerēt.

Rīts bija rāms; kā to varēja zināt, no kuras puses vēlāk pūtīs vējš?

O jā, – mans vectēvs te prata izlīdzēt. Viņš iebāza rādītāju pirkstu mutē, apslapināja, pacēla tad gaisā, durvis iestājies, un pasvilpa. – Nāca maza vēsma, un viņš tūlīt jūta, ka vējš būs dienvidā.

Mēs ņēmām garzobainus grābekļus un stūmām plašo smeltes klājienu vienā gubā līdzās dienvidpuses durvīm. Tas bija patikams un viegls darbs. Es liku savu grābekli viducī, vecaistēvs ar krusttēvu savus aizmetināja aiz manējā, un mums gāja kā vaļā. Māte ar Katri slaucīja. Pēc neilga laika kuls bij tīrs, ka vai dancot varēja. Tikai putekļi vēl grozījās un plūda pa durvīm laukā kā pelēki dūmi.

Pa tam jau arī brokasta laiks bij klāt. Mēs piesērām riju un gājām mājā. Man bija tāda apziņa, it kā es viens būtu nokūlis visu riju. Es taču biju uzcēlies tik agri un vēl pie tam bez celšanas. Es biju smelti stūmis un būtu arī salmus kratījis, ja tikai māte būtu devusi sakumus. Un vai es nepalīdzēju kūļus vilkt pie lodziņa, kad riju sēra? Un galvenais – mute man bij tikpat melna kā citiem kūlējiem.

Pie akas, govju silē, mēs mazgājāties. Ūdens kļuva drīz vien pelēks. Un, ja kāds šķaudīja vai šņūca degunu, tad ūdeni iesāvās pavisam melni punkti.

«Nu, Janci, – kad jau tu kult esi bijis, tad nāc arī brokastā,» saimniece teica.

Jau es klusībā biju domājis, ka tam tā vajadzētu būt, – bet tomēr, dzirdot šos vārdus, man iekšā kaut kas trakoja un smējās. Es varēju sēsties pie lielā galda, kūlēju rindā, un ēst! Es biju nopelnījis brokastu... Vai māte nevarēja būt jau lepna...?

Vējš sacēlās tikai ap launaga laiku pietiekošā stiprumā, un tad mēs gājām vētit. Pie durvīm augstu gaisā tika pakārts liels siets. Vectēvs stāvēja uz apgāzta pūra un sijāja. Saimnieks grāba ar vētekli no smeltes gubas un bēra sietā. Atkal putekļi plūda kā mākoņi. Tie piepildīja visu kulu un tad vilkās pa otrām durvīm laukā. Pelavas, kas bira sietam cauri, lidoja kā bites pa plašo telpu un metās, brīdi lidojušas, zemē, cita tuvāk, cita tālāk, līdz beidzot to sakrājās bieza kārtā. Sietā palikušās vectēvs beidzot ar veiklu sviedru izmeta. Tad saimnieks bēra no jauna.

Kad graudi bij no lielajām pelavām laukā, tad durvis tika kārts smalkāks siets. Nu tam cauri bira tīri graudi, saulē zibēdami, slaidos likumos. Sietā atlika tikai vārpiņas, māla drumslas no klona vai arī kāda rudzupuķes galva. Šis paliekas tika nobērtas atsevišķi, pie atšķirām. Vissmagākie graudi gulēja pie durvju sliekšņa, vieglākie tai malā uz kula vidu. Šad un tad saimnieks vieglos graudus atslaucīja tālāk. Tie bija cūkām.

Un tad mēs graudus mērojām un bērām maisos.

Astes zvaigzne

Toreiz mums pašiem linu paisāmās mašīnas nebij; nebij tajā laikā arī vēl pazīstamās riņķa mašīnas, kur zirga dzinējs var itin godīgi sēsties uz akmeņiem piekrautās lādītes un braukt nebeidzamā riņķī pāri čirkstošām linu sauļām. – Mēs braucām vairāk nekā versti uz kaimiņiem, kuriem bija tikko uztaisīta baltai balta mašīna. Tā stāvēja kā liels skapis pie kula sienas. Glumie, rievainie ruļļi bija iekļērušies cits citā kā saauguši. Bet, tiklīdz šķūnī lielais rats iečīkstējās, ruļļi sāka rūkt un mirdzēt. Linu sauļas šāvās galeniski pa augšējo ruļļu starpu iekšā sprakstēdamas, kārpīdamās un pa apakšējo šļūca laukā izplētušās, mikstas kā lupatas.

Mūsu saimnieks vis necēlās pēc pulksteņa. – Viņu modināja gailis, un sietiņš pie debesīm rādīja, vai laiks jau celties. Aizvien varēja būt pusnakts, varbūt arī vēl ne, kad nācās atstāt silto gultu. Visa saime gulēja jau istabā, tikai meita Anna sala vēl klēti. Viņai negribējās pirms Mārtiņiem nest gultiņu uz istabu. – Kad nu nakti saimnieks, durvis pavēris, uzsauca, lai ceļas, tad visos kaktos sāka čaukstēt un sīki žāvāties. Ģērbās visi tāpat pa tumsu. – Es gulēju pie mātes un dabūju dunku sānos, jo vārdi priekš mana miega bij par vājiem.

Pirmajā rītā es ar vienu lēcieni biju no gultas, jo vakarā ar nepacietību apgūlos, domādams par skaisto izvizināšanos uz lielā mašīnas rata, bet otrā un trešā rītā es jau būtu atdevis savu zaļo māla zirdziņu, ja mani tikai būtu atstājuši gultā. Bet tas nebij iespējams. Zirgu dzišana man bija uzlikta par smagu pienākumu, no kura nevarēju atrauties.

Kājas audams, es dzirdēju visapkārt auklu švirkšēšanu,

385 miegainu šņākšanu, it kā deguni visiem būtu aizbāzti, un circeņu dziesmas. Kas tiem dikdoņām nekaitēja!

Vectēvs aizvien pirmais tika gatavs. Viņš vēl iešķīla pipei uguni un tad steigšus, viegliem soļiem izgāja. Bet mūsu gaita bij daudz grūtāka. Kad mēs ar māti gājām pa olnīcu uz riju, kur paspārnē stāvēja ores, linu pilnas, tad man pastāvīgi metās kājas gan pie kokiem, gan akmeņiem. Es klaupāju un kunkstēju. – Tad māte mani ņēma pie rokas un mierināja. Lai nesakot nekā, – redzēšot astes zvaigzni. Tagad ik rīta esot pie debesīm redzama liela astes zvaigzne ar lielu, lielu asti. – Tas līdzēja. Es tūliņ it kā atdzivojos, pacēlu acis un raudzijos mitrajā gaisā. Man kļuva vieglāk.

Vilka vēss vējš, un man bij patīkami mātes lielajā, mīkstajā lakatā. Dienā es to nebūtu jāvis siet sev apkārt neparko, bet nu tumsā es biju savistīts kā pupu kūlis. Bij neērti iet iesprostotām rokām, un lielais mazgis uz muguras jutās kā kalns, bet nu es visu to labprāt cietu, jo zināju, ka citādi būs jādreb, tupot uz lielā rata.

«Kādas ir tās astes zvaigznes?» es mātei prasīju.

«Astes zvaigznes? Pagaidi, – kad redzēsi, tad zināsi.»

Trīs rītus mēs jau bijām paisījuši, un, līdzko uz brīdi mašīnu apturēja, es skrēju rijas galā skatīties uz visām pusēm, bet vēl nekad nebiju redzējis. Varbūt tāpēc, ka visus rītus bija piemācies. Kā par spīti! Dienā spīdēja saule, balti tikliņi ķērās pie kājām, pie rokām, lipa pie cepures, bet, tiklīdz braucām linu paisīt, vilka vēss un mitrs vējš, un visas zvaigznes noslēpās aiz miglas.

«Mem, nu pastāsti, kādas tad ir tās astes zvaigznes.»

«Kā ģēls!» māte dusmojās. «Vai tad es zinu?! Esot zvaigzne kā visas zvaigznes, spoža kā tupeļu nagliņas galva, bet klāt vēl gara aste kā slotā. Ja tādu ieraugi, – tad tā ir astes zvaigzne.»

Es gāju un domāju. – Kāpēc tad tādai zvaigznei astes vajag? Tā droši vien būs kāda lopu vai putnu zvaigzne. Cilvēkam ir katram sava zvaigznīte, – kāpēc tad lielākajiem kustoņiem, piemēram, zirgam un starķam, nevarētu būt?

Vectēvs mani uzcēla uz linu vezuma, un es, kūļu starpā ierāvis, rokas ap virvi sakrampējis, muldēju kā pa miglu. Ceļš bij izbraukts, kā jau rudeni, dažās vietās riteņi grima līdz rumbām. Un, tā kā grambas bija nevienādas, tad vezums šūpojās kā laiva. Pa reizei es jutu, ka ore apstājas un brīdi stāv pilnīgi uz vietas, uz viena riteņa. Tad man iepletās acis, kā kad būtu jākrīt no neapziņāmiem augstumiem, jo es te redzēju tikai tumši pelēko debesi. – Bet ore čikstēdama svērās atpakaļ, un es laidos atkal miglas mākonī un murgos.

Kad tikām galā, aizvien es biju cieši iemidzis. Vectēvs sēja virvi vaļā. Es maniju, ka manas rokas tiek raustītas, un trausos zemē. Kāds no lielajiem mani saķēra.

Tad es sēdos uz rata diksteles tuvu pie zirga astes un pastāvīgi vicināju ar pātagu, lai zirgs neapstātos un lai pats neaizmigtu.

Rata šķūnis bija caurām sienām, pilnīgi bez pamata; tikai zem pakšiem bija pabāzti daži lieli akmeņi. Uz dienas pusi, kad cēlās lielāks vējš, man aizvien biežāk uznāca drebuļi. Rokas salāpītos cimdeļos nokrupa, kājas tirpa, deguna nevarēja ne beigt slaucīt. Abi cimdi izmirka, un piedurkņu virsi kļuva melni, spīdīgi, kā ar piķi. Kad uz brīdi apturēja zirgu, lai tas un arī iekšā laidējs drusku atšautos, es norāpos no savas zemās laktas un izsteberēju laukā stīvs kā vecītis.

Astes zvaigznes nebij.

Un es lidu rījā drusku sasildīties.

Tur stāvēja un grieza saišķus mana māte. Viņa pienāca un sakārtoja manu lakatu. Viņai bija siltas rokas.

«Paraug, kādas man!» es teicu un liku savus cimdsus viņai pie vaigiem.

«Ak tu sātan, sātan!» māte iekliedzās. Viņa norāva man cimdsus, uzsvieda tos uz krāsns malas un padeva savus. Cik tie bij mīksti un sausi!

Es apvaicājos, vai puse būs jau izpaisīta un vai vēl kādu reizi mašīnu apturēs. Man rūpēja astes zvaigzne, bet es biju darba cilvēks un par citām lietām ne domāju, nedz runāju kā vienīgi par līnīm. – Nevienam man neatbildēja, un es pats līdu paserē izskaitēt, cik lāvu vēl ir.

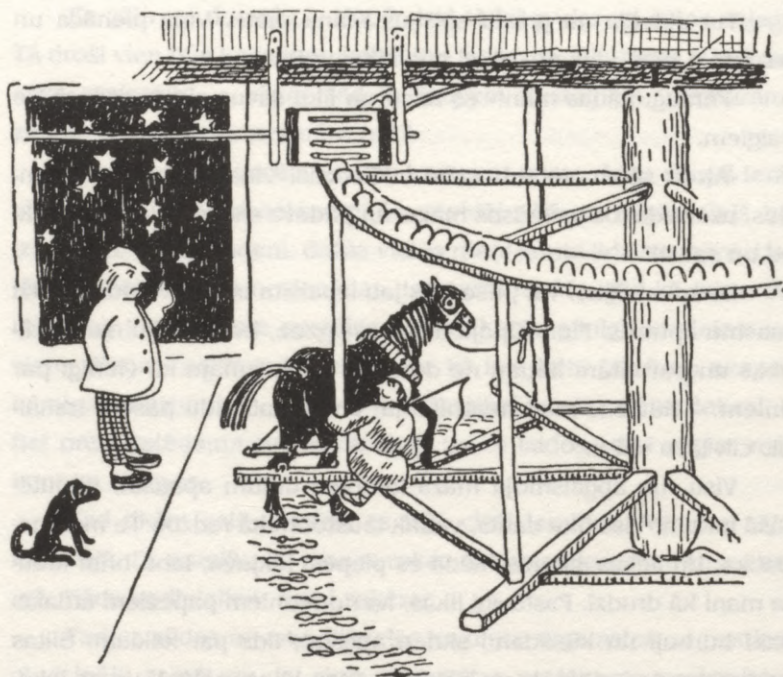
Visu rīju apgaismoja maza lampiņa drātīm apaustā, noputējušā lukturī. Viss tika darīts, vairāk taustot nekā redzot. Te man nepatika. Un lielais siltums, kādā es piepeši iekļuvu, labu brīdi kratīja mani kā drudzī. Pastāvīgi likās, ka no maniem papēžiem atdalās salti burbuļi un kūšādami skrien augšup, līdz pat kaklam. Siltas zemes smaka reibināja un smacēja. Man kļuva nelabi, un es iekodos maizes garozā. Nebij nevienas vietīņas, pie kuras varētu pieķerties ar prieku. Pat māte likās sveša. Viņa bija ģērbusies kā ubadzē, ielāpainiem lindrakiem, rupju, lielu priekšautu priekšā.

Tad kulā saimnieks rūca, un darbam vajadzēja atkal sākties.

«Kur mana pātaga?»

Ak jā, – tepat jau tā vēl bija rokā. Un es sēdos uz savu kārts galu un riņķoju atkal.

Pa reizei ienāca pie manis šķūnī mašīnas īpašnieks, kaimiņa vecākais dēls, un teica, lai es zirgu nedzenot tik ātri: mašīna vis neesot tik viegla, un es lopu varot pataisīt bez kāju, tā trenkdams.

Bet, tiklīdz es atļāvu zirgam vaļu iet sīkiem soliņiem, –
saimnieks pa lodziņu kļiedza, lai uzšaujot.

«Kas tas ir, ka jūs tur abi aizmiegat! Vairs nemaz nelauž!»

Jurkiņam bij žēl savas jaunās mašīnas, ne mūsu zirga, jo reiz
viņš, man pavisam klātu pienācis, klusām teica:

«Dabūsi trīs kapeikas, bet netrenc tik stipri.»

Saimniekam viņš kaunējās sacīt, lai laiž lēnāk.

Bet ko tad es tur varēju līdzēt? Es tūliņ tiku bārts, tiklīdz laidu
zirgam vaļu. Un naudu jau Jurkiņš tikai solīja, devis netika.

Aizvien dieniņa vēl tikko svīda, kad mēs jau bijām riju no jauna pielikuši ar atvestajiem līnīem un ores piekrāvuši ar mīkstu šķieznu buntēm.

Tad mēs braucām mājā.

Un atkal es gulēju un muldēju kā pa miglu.

Pienāca beidzamais rīts. Aizvien grūtāka man bija kļuvusi celšanās. Nu es vairs nevarēju izrauties no miega klēpja, lai kā grozījos.

«Celies!» māte sauca. «Šodien beidzamais rīts.»

Es dzirdēju mātes vārdus, bet tie skanēja kā tālumā. Man ausis rūca mašīnas spole, resno ozola ķemmu velta. Es uzšāvu zirgam un braucu. Dabūsi piecas kapeikas, – Jurkiņš man sit pie sāniem, – bet netrenc tik mudīgi. – Nu, ko guli! – saimnieks atkal kliec...

«Nu tak celies! Nudien gals ar tādu zēnu – – » māte raudulīgā balsī teica. Bet nu viņas balss bija vēl tālāka.

Kas tas varēja būt par zēnu, ar kuru viņa tā runājās...

«Šorīt droši vien būs astes zvaigzne...»

To dzirdot, miegs mani palaida drusku svabadāk, bet arī šis āķis jau bij nodilis. Es tagad skaidri nopratu, ka visus rītus esmu mānīts. Jā, kamdēļ tad pirmajā rītā neviens vēl nekā nezināja, ka astes zvaigzne ir pie debesīm? Un kamdēļ tad ik rītus pie brokasta puīši zobojās, ka man esot vājas acis: – šie redzējuši caur rijas jumtu, un es nevarot redzēt, šķūņa galā izgājis. Un kāpēc tad māte smējās, kad viņi tā zobojās?

«Liec mieru,» es ņurdēju un vilku silto apsegu pār acīm.

Bet tad asa dūre man urbās sānos, un es biju augšā kā pimbers.

Sarkanais gailis

Tas nebija tāds gailis, ko dažkārt laiž uz jumta, bet vienkāršs sarkans gailis, uzspiests uz grāmatas vāka. Šis gailis stāvēja uz vienas vien kājas, jo otrā turēja paceltu grāmatu un lasīja: A, B, C. – Viņš ieradās pie manis tik piepeši un tikpat ātri nozuda, ka tīri brīnums.

Es sēdēju istabas vidū pie zemes un no spaņņu galdiņu galiem krāvu laidarus savām govīm, kuras izskatījās uz mata kā tukšas diegu spolītes. Šis govīs bija nākušas no muižas, kur man toreiz dzīvoja klība radniece, šuvēja. – Aiz loga bērzs šūpoja retas nokalstušas lapas, kurām nebij spēka atsvabināties no zariem. Pie akas sērmukša stāvēja kaila, tikai lieli ogu ķekari kvēloja kā ogles pelnu pelēkajā debesī. Vēl nebij nākuši strazdi un vārnas tos pievākt.

Meitēši ņēmās pa istabu līdz ar mani. Lauka darbi bija apdarīti, – tagad varēja šo to zem jumta knibināt. Mēs tā visi strādājām, te – uzreiz – durvis atvērās, un pa tām ielīda veca sieva, salikusī, sačunčulojusies kā ubadze.

«Labdien, mīļie ļautiņi!» viņa teica.

«Labdien, labdien!» mana māte atņēma.

Ubadze paspēra soļus divus un nosēdās krāsns sānos uz soliņa, kur mēdza apgāzt spaņņus, lai tie apzūtu.

Es atstāju savu darbu un, piegājīs pie mātes, raudzījos uz veceni, acu nemirkšķinādams. Tad es pavilku mātei lakatu nost no auss un prasīju, kas tā tāda ir.

Māte pašķieba galvu un savilka plecus. No tā es nopratu, ka arī viņa nezina, kas tā par viešņu.

Labu brīdi neviens vairs neteica ne vārda. Vecenīte pūlējās ap savu lielo lakatu. Vai viņa gribēja to atsiet vai cietāk savilkt, –

391 nevarēja izprast. Bet tad viņa it kā ko atcerējās un izvilka no laka-
ta apakšas saņurcītu grāmatu.

«Redz še,» viņa teica, «tu mazais bunga, – cik maksāsi par
atradībām? Vai tā vajag grāmatas svaidīt? Būtu gājis kāds žids vai
čigāns, – ij ardievu!»

Mana māte piegāja pie svešās sievas un paņēma grāmatu.

Arī man to vajadzēja redzēt, un es, mātei lindrakos turēda-
mies, vilkos līdz un, zodu pastiepis, raudzijos, kas tur ir par lietu.

Māte, lapas drusku pašķīrusi, teica:

«Nē, memmīt, mums tādas grāmatas nekad nav bijis. – Kur tu
viņu atradi?»

«Tepat jūsu olņicas galā pie tiltiņa. Bij zālītē kanteniski iekritusi
un stāvēja. Es skatos, sak, pag – tīri kā grāmata. Liekšos pakaj, –
jā, patiesi grāmata! Ak, tad nav vis jūsu? Nē? Nu jā, jā, – bet kur
tad lai es tādu blēņu lieku? Man meitas bērni jau lieli, jau beidza-
mais iet skolā... Un tas jau tev grāmatu ber kā pupas. Kaut vai
Bībeli dod, – atskaitīs kaut kurā vietā, kur tikai pirkstu pieliksi. – Ko
tad nu es ar viņu darīšu? Ņem jau tu, meit, savam zontram. Vaja-
dzēs sākt jau lauzīties. Cik tad gadu ir?»

«Drīz būs jau pieci,» māte atteica.

«Branģi pastiepies. Domāju, ka jau kādi septiņi. Nu, še tev, vil-
cēn, ābece.»

Viešņa sniedza man grāmatu.

Es to priecīgs saņēmu un nobučoju devējas dzisloto roku.

«Hihih – –» viņa nosmējās.

Uz pirmās lapas es ieraudzīju sarkanu gaiļi grāmatu rokā. Ak,
kā viņš lasīja! Žēl tikai, ka puse astes noplēsta. Un zem gaiļa liels
pulks sarkanu burtu. L, O, T, – o, es jau tos visus pazīstu! Man

brīnums, kā es to uzreiz tā varu. Un es purināju mātes priekšautu un saucu:

«Tā jau nav ābece, tā jau ir grāmata!»

«Viņš jau zīmes pazīst,» māte paskaidro, un viešņa met ar galvu.

«Tikai, mīļā, ka prātiņa nepamaitā, tik mazs.»

«Kā tad prātiņu var pamaitāt? Kāds tas prātiņš ir?» Es sāku domāt un vairs nedzirdēju, ko māte ar vecenīti runāja.

«Kur tad tu iedama?» māte beidzot prasīja, kad svešā cēlās.

«Kur es iedama? – Vilkšos tepat uz Velnakrogu, tur man dzīvo meita.»

«Ak Činkuriene?»

«Nu ka Činkuriene! Činkurs tak man znots.»

«Tā, tā, tā?»

Māte izvadīja viešņu un solījās parādīt, kur labāk ejams, jo bija diezgan daudz lijis un visi mežmalas upēji pārplūduši.

Nu es sēdos pie zemes un sāku apskatīt savu grāmatu. Sirds man aiz prieka daudzījās tuvu pie kakla. Nu tak man pašam sava grāmata! Tā pilnīgi man pieder! Es izšķirstu: bilžu vairs nav. Arī sarkanu burtu vairāk nav kā tikai pirmajā lappusē. Ak tu pasaules māns, tas driķētājs! Tad es sāku lasīt: a-ella-al, a-enna-an...

Tas iet.

Es pašķiru lapu tālāk: te-ešša – – –

Kas tad tas?! – Es nevaru sasaukt kopā... Jāiet pie Līzes.

Es pieeju pie Līzes, kura ar manu māti patlaban naidā, un prasu, vai viņa māk ābeci. Ja māk, tad lai mani pamāca.

Līze paņēma grāmatu, apliek roku ap mani, piespiež cieti sev klāt un rāda, kā lasīt...

Bet te vērās durvis, nāca māte, un Līze mani atgrūda ar tādu sparpu, ka es tikko nepakritu.

Līze bij ar manu māti naidā.

«Ko tu lien cita kaktā!» māte man skarbi uzkliedza.

Viņa nosēdās pie ratiņa un sāka vērpt. Es piespiedos pie atlikušās krēsla malas un kāri lasīju jauno ābeci. Kad acis kļuva raibas, tad sāku ar māti aprunāties.

«Kādēļ tad te priekšā tāds gailis taisīts?» es vaicāju.

«Viņš rāda, lai bērni tāpat lasa kā viņš.»

«Bet ja bērni nelasa?»

«Tad gailis tūliņ knābj.»

«Vai tad viņš dzīvs?»

«Vai tad viens vien gailis pasaulē? – Redzēji, kā tev pārcirta pakausi.»

Jā, man viņusvētdien krusttēvs patlaban bij matus nocirpis, un es noliecos, lai pinkas salasītu un iesviestu plītē. Te es uzreiz dabūju briesmīgu sitienu galvā un apgāzos kā nopļauts. Tikai pēc brīža atjēdzos ar sasaistītu galvu! Lielais gailis man bij abus piešus iearis virsgalvī... Es to atcerējos, un man kļuva baigi. Var būt, ka es biju par slinku pie grāmatas un tāpēc jau dabūju pirmo spērienu. Nē, uz priekšu tas vairs tā nenotiks. Es pūlēšos, cik vien spēšu.

Jau tumsa. Es biju izlasījis veselas trīs lapas, un tikai krēsla neļāva tālāk lasīt.

Sanāca vīrieši mājā. Tiem visiem vajadzēja redzēt manu ieguvumu un dzirdēt, kādā ceļā grāmata nākusi manās rokās.

«Āā!» kalps Pēteris iesaucās, «tad tā pati jau ir.»

Viņi ar vectēvu bij jājuši mājā no dābola aršanas. Tad gājuši no skolas divi zēni un vaicājuši, vai neesot atrasta uz ceļa kāda

ābece. – Vai mēs staigājam, jūsu ābece lasīdami? – šie atteikuši. Un zēni aizgājuši. Rītu, kad redzot garām ejam, – vajagot pasolīt.

To dzirdēdams, es kļuvu apliets kā ar aukstu ūdeni. Vai tas varēja būt taisnība? Man likās, ka ābeci neviens vairs nevar atņemt. Es taču par to biju roku pabucojis vis un jau veselas trīs lapas izlasījis... Nē, – es nedošu to vairs nevienam, lai nāk kaut vai zēnu māte!

Es pakampu ābeci un pa patumsu pabāzu zem gultas cisām, taisni pašā gultas viducī, kur māte nekad nemēdza roku bāzt, ja ko meklēja.

Otrā rītā mazā gaismiņā ienāca divi puisēni, viens lielāks, otrs mazāks. Mazākais runāja, bet lielākais tikai stāvēja, pie durvju stenderes plecu piespiedis, un birdināja lielas asaras. Mūsu gulta bij pie pašām durvīm, un es varēju abus zēnus labi redzēt. Viņi bija nākuši pēc savas ābece. Raudātājs bij Velnakroga Činkurienes dēls un ābece īpašnieks, un mazākais – Grāvišu Annas zēns. – Činkurēna vecmāte bij vakar velti lielījusi savu meitas dēlu. Labi vēl, ka zēns nu dabūja no viņas zināt, ka ābece man atdāvināta. No tēva bērza putras dabūjis, zēns nu stāvēja un tikai raudāja. Mute viņam bij kā aizsieta.

«Ko tad tu, tāds liels tēviņš, vēl ābeci skaiti?!» mana māte teica.

«Viņam grūta galva,» Annas zēns atbildēja.

«Atdod!» aprunātais iegaudojās.

Nu māte sāka ābeci meklēt. Bet grāmateles nekur nebij.

Vai nav uz loga?

Vai nav uz laktiņas?

Vai nebūs aiz gultas aizkritusi?

Māte aizdedza skalu un izmeklēja visu kaktu. Nekur! – Grāmata bij kā akā iekritusi.

«Vai tu, Jančuk, neesi kur iegrūdis?» māte griezās pie manis.

Es sēdēju gultā un nedroši papurināju galvu. Es labi zināju, ka melot ir grēks, bet galvu papurināt taču varēja, – es jau neteicu ne vārda.

Māte pacēla galvas maišeli, pataustīja, pabāza roku kājgali zem cisām... Nē, tur nekā nebija, izņemot cimdus un zeķes.

«Vai tu tikai nemelo?» māte atkal prasīja.

Es pacēlos un pametu drusku ar galvu, lai viņa skaidri nezinātu, vai tas bija «jā» vai «nē».

«Runā taču! Vai tad tev nav mēles mutē?»

Nu bija pēdējā cerība, ka grāmata varbūt vēl paliks man, vējā.

«Jā...» es bailīgi teicu.

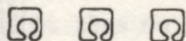
«Kas tas ir par «jā»? Ko tad tu man te liec tik ilgi rakt visas malas?»

Atskanēja skaļš plikšķis, un es sāku raudāt. Es urbos pa gultas cisām un izvilku nelaimīgo grāmatu. Tad tā netišām man izkrita no rokām un novēlās zemē. Lapas vien pašķīda.

«Redz, utka, kur iebāzis!» lielais zēns, žigli asaras noslaucījis, iesaucās un klupa pie ābece.

Tas bij mans pirmais un pēdējais gallis, mana pirmā un pēdējā ābece. Pēc tam es lasīju atkal vecajā dziesmu grāmatā. Burti tur bij lieli, un man veicās lasīt. Drīz vien es jau dabūju lasīt šādas tādas pasakas un skaistus stāstus par melniem un sarkaniem cilvēkiem, par briesmīgiem slepkavām un spokiem. Ak, kas tā bij par skaistu lasīšanu! – Es vakaros sēdēju ar grāmatu pie skala. Vectēvs vija pinekļus. Vecmāte, māte un meitas vērpa. Dažreiz ienāca arī saimniece ar savu ratiņu mūsu istabā. Krusttēvs greba karotes. Jurks lāpīja savus mūžīgi cauros cimodus. Visi viņi uzmanīgi klausījās un brīžam pārrunāja, vai tas tā var būt taisnība, kā es tur lasu.

Es, zināms, par to jutos apvainots... Protams, ka viss tas bij taisnība! Vai tad melus kāds drukās grāmatā?!

Aitu kaušana

Rudens bij bagāts laiks. Mēs novācām kartupeļus, burkānus, griežņus un burakus. Mēs griezām kāpostus un sutinājām tos lielajā krāsnē. Bij prieks un baudījums visu to darīt.

Bet rudens bij arī briesmu pilns. Tad vajadzēja daudzām dzīvībām mirt, ar kurām es vasarā tik labi biju saticis. – Nāca diena, kad istabā atskanēja aitu blēšana un cieti nagi trapināja pa istabas plānu. Tur es redzēju saimnieces veco balto aitu, kura vasarā grasījās mani badīt, kad nācu viņai tuvāk. Tur bija pelēkais aveniņš, kurš man no rokas ņēma garoziņas. Tur bija vecāsmātes melnais, sarkanu dzitiņu ausi ievērtu. Nu tie izbijušies un apstulbuši grozījās pa gaišo istabu. Es jutu nāves tuvumu, un man bij baigi, un sirdi spieda kā žēlums. Nu šis dzīvības vairs nekā nedzirdēs, kad es runāšu, un nejutīs, kad mana roka viņas aizskars.

Jā, – nu jau sākās... Es dzirdēju, ka vecāmāte meitai teica:
«Lielo pa priekšu!»

Es iekāpu gultā un aizgriezoz pret sienu, lai neredzētu šausmīgā skata. Bet ausis es atstāju vaļā un ar dzirdi sekoju visam, kas tur notika. Vecā aita tika uzlikta uz krēsla...

Jā, – Katre bija saņēmusi aitas abas priekškājas vienā un abas pakājkājas otrā rokā, piegriežusi tai muguru un nu vilka lopa kājas ap sevi, klēpi saņemdama tās pavisam pamīšus. Tas taču ļoti sāpēja...

Es novērsos un dzirdēju, ka aitas vecā galva mētājās ap krēsla atzveltni, līdz tad vecāsmātes roka to saķēra un atlieca atpakaļ. Tad spraukšēja āda, un asinis sāka šļākties apakšā paliktajā suņu silitē. Aita spērās ar pakājkājām tik stipri, ka krēsls līdz ar turētāju

šaudījās uz visām pusēm. Tomēr tas bij tikai īsu brīdi. Asiņu šalkšana kļuva aizvien vājāka. Retumis spiedās no pārgrieztās rīkles krākšana un gārgšana. Tad viss apklusā. Es dzirdēju, ka kaut ko mikstu un smagu noliek zemē.

Tad nāca mazo rinda.

To man sevišķi bij žēl. Tie stāvēja man daudz tuvāk nekā vecā aita. Tie taču patiesībā bij vēl bērni, kuriem dzīvot gribējās tāpat

kā man; bet tur nevarēja nekā darīt, – viņus vajadzēja kaut. Cilvēkiem gribējās gaļas. Un nebij tik daudz siena, lai visas aitas spētu pa ziemu izvilkt.

Kad pēdējais jērs bij apklusis, es iedrošinājos no gultas laukā kāpt un palūkot, kas bija noticis.

Tur viņi visi gulēja uz plāna asiņainiem kakliem...

«Bet kur tad galvas?» es kā apjucis pats sev vaicāju.

Ak, turpat jau arī tās bija, rindā saliktas uz soliņa. Viņas izskatījās kā dzīvas, tik dzidri un nevainīgi mirdzēja vēl acis. Tikai mute rādīja, ka nāves mokām cauri iziets. No tās izkarājās vienā pusē zilgans mēles galiņš, un tajā bija dziļi iespiedušies baltie zobi. Tas te bija vecāsmātes aveniņš ar savu sarkani apzīmēto austiņu. Vij, nekrietnie, – tūlit šo galvu bāzīs plītē un svilinās. Ap spožajām acīm visies liesmas; acis čūlās un iztecēs... Es saņēmos un aizvilku visām acīm vākus priekšā. Tā taču nebija tik neģēlīgi.

Bet nu es nedrīkstēju ilgāk dikā stāvēt. Nu vairs nebij no kā baidīties, un man bij jāstājas pie krēsla un jātur jēru kājas, kamēr vecāmate tos dirāja. Viens un divi āda bija pušu, pāri krūtežai, pāri pavēderei, tad krustām, uz visām četrām kājām – šņirks, šņirks, ap tām apkārt un tad – nu jau varēju sākt ar naža spalvu stumt un maut. Kad āda bij no ribām nost, tad es ar izbailēm redzēju, ka aitas miesa vēl bij dzīva. Dažas vietas tur vārsmoja zaļi, dažas rožaini, un pie tam nemitīgi raustījās kā plēve virs karsta piena. Vēl kad aitu pāršķērda un izņēma iekšas, sirdi, plaušas un aknas, arī tad vēl miesa raustījās un drebēja.

Es biju pavisam piekūsis, kamēr visus kautos lopus nodirāja un uzšķērda; bet tūliņ pēc tam man vajadzēja stāties atkal pie kāju svilināšanas. Man iedeva garu dzelzs dedzekli, uz tā es kāju varēju uzmaukt, bāzt plītē un svilināt. Visa istaba, viss pagalms, visa apkārtnē bij dedzinātas vilnas smakas pilna. Sākumā vilna ķēra liesmu un sačervelējās lipīgās čulgās. Drīz vien tad kāju vajadzēja vilkt laukā, čulgas ar tuteni nokasīt, bāzt liesmās atkal un tad atkal kasīt. Tas bija diezgan ilgs, bet tomēr patikams darbs. Beidzot nagi bij tā atsutuši, ka māte tos bez kādām pūlēm nomauca kā micītes. Tas likās tik viegli, – bet, kad pats to gribēju izdarīt, tad atradu, ka lieta neiet vis; tik pirkstus apdedzināju.

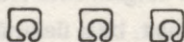
Vispēdējais darbs bij zarnu tecināšana. To darīja Katre, un tas notika lejā pie rijas dobes. Tad es skrēju līdz un skatījos. Ūdens bija auksts. Katrei rokas kļuva sarkanas kā vēzi. – Mēs runājām šo to īsa laika pēc.

«Redzi,» Katre teica, «cik tādām jēriņam īss mūžiņš! Vai viņi, bērni, šorīt to domāja, ka jau ap pusdienu plāvos te pa dobi viņu iekšas?»

Mēs neaizmirsām runāt arī par to, ka nu dabūsim uz vakariņām jaunas gaļas saēsties. Varbūt ka aknas bij jau katlā... Mēs ostijām gaisu. Patiesi, no mājām nāca tā kā aknu smarža.

Šausmīgā nāve drīz vien bija pāri visiem kalniem. Katrs gaļas gabals rūpīgi novietots, asiņainās vietas plānā izslaucītas un ar pelniem izbārstītas. Tagad nekas vairs nevarēja traucēt mūsu kāri pēc jaunās gaļas. Tas bij pavisam brīnišķīgi. – Te nu es ēdu savus draugus... es domāju. Un man nebūt viņu nebij žēl. Gluži otrādi, es apriju gabalu sirds vai šķēli aknu ar tādu baudu, kas pārspēja visas domas un jūtas. Un tāpat vecāmāte: kad gāja aitu kūti savu aveniņu ķert, – brīdi nostāvēja un noslaucīja dažas asaras, bet pēc tam droši vilka tuteni gar jēra rīkli un pēc tam ēda gārdo gaļu smiedamās un jokodama.

Laikam tas taču bija neizbēgams ļaužu lāsts, ka viņi nevarēja iztikt, nemaitājuši dzīvības.

Apbēdas

Daudzreiz klusos, miglainos rudens rītus satricināja kaujamu cūku kviekšana. Bet, ja rīti bija dzidri, tad pēc kviekšanas tai malā parādījās spilgts ugunskurs.

Tur svilināja cūkas.

Bērnus cūku svilināšana lielā mērā pievelk jau tamdēļ vien, ka šis darbs ir saistīts ar uguni. Un varbūt arī tāpēc, ka tas notiekas tik reti, ka bērns atmiņā no pērnā gada jau daudz ko ir nozaudējusi un iespāidi jāuzņem no jauna.

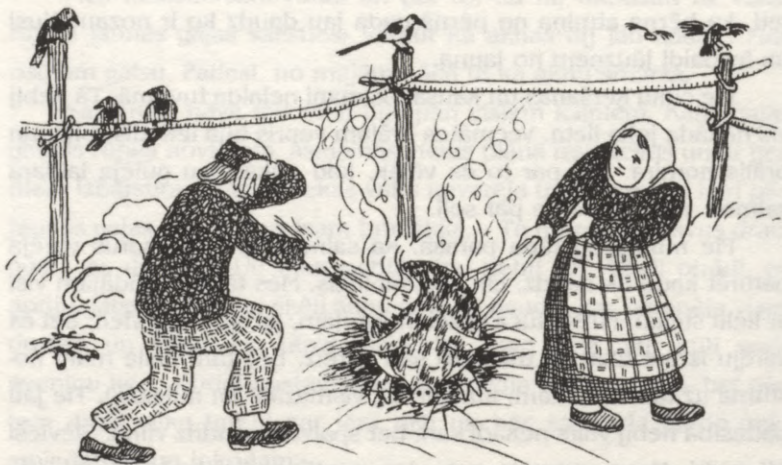
Pie cūku ķeršanas un kaušanas mani nelaida tuvumā. Tā nebij vis nekāda joka lieta. Vecmātes brāļam vepriš bija iekodis rokā, un brālis nomira. Bet par to es vēlāk, kad cūkas jau gulēja laidara salmos, neatkāpos ne par soli.

Pie mums bij tāda paraša, ka saimnieku cūku sarus varēja paturēt katrs tik daudz, cik bija saplūcis. Mēs tāpēc strādājām visi ar lielu steigu. Puiši plūca veselām saujām, ka stirkšēja vien, bet es varēju izraut tikai pa trīs četri sari uzreiz. Bez tam lielie mani nostūma uz tādām vietām, kur sari bij vismazāki un mīkstāki. Tie jau patiesībā nebij vairs nekādi sari, bet spalvas, gandrīz vilna. Sievieši bij gudri. Mana vecmāte pat: viņa neplūca vis vienkārši, ar pirkstiem, kā puisieši, bet aptina sarus ap lādes atslēgas zobiem un tad. Tā viņai gāja ļoti ātri un viegli.

Kad sari bija noplūkti, tad cūkas tikaeltas uz ragavām, neraugoties uz to, vai bija sniegs vai kaila zeme. Tur pie smēdes, biezu krūmu malā, tad mēs viņas svilinājām. Rīta pusē plauka sarkana blāzma. Salīdzinot ar to, mūsu uguns bij pavisam balta.

Cūkas bija noguldītas knūpu, priekškājas izstieptas uz priekšu, pakaklājas atpakaļ, tā viņas tur gulēja gluži kā vasarā, kad dūņās

gribēja atvēsināties vai saulē sasildīties. Un tad viņas tika pārklātas ar plānu salmu kārtu un salmi aizdedzināti. Liesmas vijās vispirms ap guļošajām cūkām un tad pacēlās augstu gaisā, lai tur izdzistu. Kad salmi bija sadeguši, tad mēs ņēmām katrs sauju garkūlu, cieti turējām un aizdedzinājām. Salmi lēnām dega, un mēs liesmas spiedām cūkai klāt, kur vēl bij garāki sari. Vectēvs ar garu tuteni nokašāja apgruzdumus un aizrādīja, kur vēl svilināšanas trūka un

kur tās jau bij par daudz. Kur tikai karstums vairāk klātu bija ticis, tur uzcēlās čulgas, kuras kašājot plīsa pušu. Tas nebija vairs labi. – Kad nu virspuse bij nosvillināta, tad cūkas tika apvērstas augšupēdu un tāpat atkal apstrādātas pavēderes un nomaukti atsutušie nagi.

Diena jau bij uzaususi. Vārnas tupēja bērzu galotnēs un ķerca, laikam manīja, ka arī viņām no mūsu darba kaut kas atlēks.

Mazgāšanu un skalošanu mēs izdarījām mājā, pie akas. Uz tādiem āzišiem tika uzliktas vāgūža durvis un uz durvīm brūnie lopi. Nu tikai lēja ūdeni virsū un kašāja ar tuteņiem šērvi nost, kamēr āda kļuva ja ne balta, tad tomēr pilnīgi tīra. Pat ausis tika izmazgātas. Vectēvs tās pielēja pilnas ar ūdeni kā tekterišus un tad sita ar dūri. Ūdens šķīda uz visām pusēm, un ausis bija tīras. Nu tika nogrieztas kājas pirmajās locītavās un izlietotas kā balsti sānos, lai cūka turētos augšupēdu pie šķēršanas.

Istabā jau sen kurējās plīte, un, kamēr es mocijos ar pūšju pūšanu, pa tam jau katlā pļepēja apbēdu kāposti un lieli gabali gaļas. Arī aknas tika turpat kāpostos vārītas. Tās bija rupji graudainas un rūgtas, bet mēs visi viņu ģeidzām.

Toreiz bija tāda mode, ka apbēdās vajadzēja dalīties ar kaimiņiem, un tāpēc rudenos staigāja lielas krūzes pilnas kāpostu un gaļas no mājas uz māju. Mūsmājās jau stāvēja Dekšņu, Brangaļu un Ķišku krūzes. Viņi bij papriekšu kāvuši, un nu mums vajadzēja traukus gādāt atpakaļ. Mēs sējām krūzēm paķeles ap kakliem, lai būtu patāgāka nešana, un sākām staigāt. Katre lika divas krūzes uz kāšiem un trešo ņēma pie rokas. Es, protams, gāju dikā un tikai tamdēļ, ka Katrei vienai bij no suņiem bail. Mēs gājām pa novakari, un visur mūs saņēma kā lielus viesus: sēdināja un teica, lai atpūšoties. Bet mēs nevarējām vis necik ilgi pūsties, jo vajadzēja iet vēl tālāk uz citām mājām. Iziedami mēs visur atstājām priecīgas sejas, un man bij liels brīnums, kāpēc visu to būšanu sauca par apbēdām.

bēro. Uz lielceļa viņu satiek Sluķins un prasa: kur tu, Meiski, jāsi to Dekšņa zirgu? – Žīds sāk durstīties: Kur es jās? Kur es jās? – Es nekur nejās... Un no zirga zemē, krūmos iekšā. Mūsu cilvēkam kad tikai zirgs rokā. Vēlāk židēnu gan saņēma un aizveda uz policiju, bet nevarēja nekā pierādīt.»

«Bet kādreiz tādiem zagļiem iet arī plāni. Piestāsta, ka reiz divi čigāni gājuši barokļus zagt. Čigānietes dienu priekš tam bijušas

tajās mājās un atradušas saimnieci pie cūkām. Saimniece vēl palieljusies, – ek kur būšot gaļa: vepri vairs aiz treknuma ne parukšēt nevarot. Tā kā stallītis bijis tālu no istabas un neaizslēgts, tad čigānietēm tūlīt uznākusi kāre parunāt ar saviem tēviņiem, vai nevarētu kādu vepri aizstiept. Bet pa to laiku veprus jau nokāvuši, un gadījies, ka vakarā pēc tam sanākuši lāču vadātāji, un saimnieks vēlējies lāčus pa nakti ievest cūku stallī. Un kas nu bijis? No rīta atraduši durvis vaļā, un stallī bijuši saplosīti divi čigāni lupatlupatās.»

Tie bija tikai nostāsti, kaut gan diezgan šausalīgi. Bet kādā vakarā Māresmāte, no āra ienākusi, apspiestā balsi teica:

«Nudie', man liekas, ka mūsu klēts durvis ir vaļā.»

Nakts bija tumša, un man, to dzirdot, aukstums noslīdēja visgarām mugurai. Citādi nebij, – klēti strādāja zagļi. – Bet kam tad nu bij drosme iet tos gūstīt? Sievas gribēja kliegt un rīdīt ar suņiem, lai velni paši trūkstoties un bēgot. Kas tur drīkstot tuvumā iet. Varbūt esot ugunsrieks aiz zābaka aula. Bet puisieši bij dūšigāki. Tie paņēma no krāsnes virsa šakaļus, aizdedza lukturni un gāja taisni uz klēti.

«Nāk ārā, kas tur ir!» viņi uzkliedza.

Bet, tā kā neviens nenāca, tad viņi ar lielu troksni iebruka klēti un izmeklēja visus kaktus.

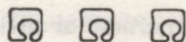
Nekā! Neviena nebij.

Nu sāka apskatīt durvis un atrada, ka durvis vēl atslēga. Ak vilšanās!

Uz istabu iedami, visi bija lieli. Krusttēvs teica:

«Ek, tad nu būtu gan saņēmuši kā brāļus!»

Pat meitieši, kuri pirmāk gribēja ar kliegšanu no briesmām glābties, tagad bij daudz drošāki. Katre vicināja pa gaisu slotas kātu un teica, ka dzīvs gan nebūtu palicis, ja būtu kāds tur preti stājies. Bez jokiem, – būtu bijis beigts kā muša.

Zem plašām debesīm

Vasaras sākumā, kad pļavā baltās puķes spīdēja kā dzeltenī riteņi, baltiem izlodzītiem spieķiem un laukā rudzi drebināja savus zelta pakariņus, tad debesis it kā sakusa ar zemi. Es apgūlos rudzu malā augšupēdu, aizmiedzu vienu aci un skatījos gaisā. Raug, raug, – turpat gar noliekušos vārpu vēlās balts mākonis kā mīksta vilnas plēkša... Es trūkos augšā, lai to satvertu. – Nē, viņš tomēr bija daudz augstāk, nekā izlikās.

Bet, līdzko sāka sienu pļaut, debesis tūlīt cēlās. Es staigāju pa pļavu, kura nu bij līdzena kā galds, un jutos daudz vienuļāks, nekā kad visapkārt locījās daždažādas lapas un ziedi. Viss gaiss sīca un zanēja, bet pie zemes reti nolaidās kāda bitīte vai tauriņš. Tikai sarkanās skudras mudīgi tekāja pa izlodātām cintiņām.

Kad rudzu laukā sāka celties stati, debesis kļuva vēl augstākas. Izkaptis krāca kā zem milzīgas velves. Pūsieši un meitieši skaļi sarunājās, locīdamies katrs savā barā, bet man likās, ka šīs skaņas izskan, neviena, neviena nedzirdētas, ka vārdus saka tikai katrs savām ausīm. Man vajadzēja sēdēt pie statiem, kur bija launags nolikts, lai maizi suņi neapēstu un neizlaktu rūgušpiena podu. Es atvilku vienu kūli sāņus, un uzreiz man statā bija ērta māja spīdīgi gludām sienām. Es ietaisījos aizvien tā, ka biju tai pusē uz pļāvējiem, jo tur man bija vairāk ko redzēt un klausīties. Un, kad apnika zeme ar savām apspiestajām skaņām un bālajām krāsām, tad vēl atlikās debesis, kurp vērties, kaut gan tās likās neaptverami tālu. Sīki zili un balti mākonīši tur dažkārt pavērās un vilkās cieti, stādamies cits cita vietā, bet dažreiz šis raibums gulēja kā sastindzis un atgādināja tik lielā mērā zilās ziepes, ka es sāku

domāt, kā pie tām klātu tikt. O, – tad mātei nebūtu vairs jāpērk un jākaltē tik ilgi uz krāsnes malas, lai gausākas. Tad varētu pat audeklus ar ziepēm balināt! Kur tad žīdi citur viņas ņēma? Tak jau kā nebūt tur tika klāt. Var būt, ka aizbrauca uz Ormaņu kalnu un sagriezās, cik galodu bij vajadzīgs. Tur jau debesis pienāca zemei pavisam klāt. – Agrī no rīta un vēlu vakarā, tad viņi grieza sarkanās ziepes... Es savu atradumu izpaudu pat lielajiem ļaudīm, bet viņi nekā nesaprata un tikai smējās.

Pēc rudziem nāca lini. Nolīkuši kā lieli, raibi putni, cilvēki kustējās pa zaļgani dzelteno lauku un vakaros gāja mājā, dziedādami bēdīgas dziesmas. Saule kļuva bālāka. Rītos rasa stāvēja uz sarūsējušām grāvmalām lieliem graudiem un nenokrita līdz pat vakaram. Man kļuva it kā bail. Es skrēju pie plūcējiem pavisam klāt un skaļi runājos ar tiem. – Dažreiz vectēvs bij pie linu vešanas. Viņš mani uzcēla uz smagā vezuma, un mēs braucām uz aploku, kur puīši strādāja pie ciršanas. Klaugs! Noskanēja pirmais cirtiens uz izkopts, un linu sauja kļuva strupa. Tad tai vajadzēja vēl daudz reižu līst caur sukām, kamēr tad visas galviņas nokrita. Tad sauja viegli nosvilpa un aizlidoja pie citām, kuras gulēja lielā gubā un gaidīja, lai kāds nāktu, sietu kūļos un vestu uz māрку. Te es sēdēju garā linsēklu zārda aizvējā un klausījos vienmuļīgajā suku šņākoņā, kuru reižu reizēm pārtrauca cirtiens uz izkopts kā skarbs, aizsmacis zvans. – Te lēnām cēlās un auga citas skaņas, spilgtākas, kā rudens saules pārpilnas. Puīši nostāja strādāt, atkāra galvas, lika rokas virs acīm un raudzījās... Jā, tur laidās dzērves jau uz siltām zemēm. Viņas bij tik augstu, ka izskatījās mazākas par bezdelīgām. Man spēji iesāpējās sirds, un es būtu sācis raudāt, ja puīši nebūtu tik tuvu bijuši.

«Virvē! virvē!» tālumā gani sauca, bet dzērves jau zuda tālumā kā pelēks pavediens.

Es vicināju rokas un domāju: kamdēļ gan cilvēkam nav putna spalvu? Kamdēļ viņš nevar pacelties tur augšā un aizskriet uz siltām zemēm, kad te zeme sāk kaila mesties un debesis ceļas aizvien augstāk un plešas plašumā?

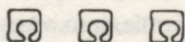

Un pienāca laiks, kad miežiem vārpas noliecās kā snaudošu veču galvas un auzu lauki stāvēja kā viegli izrakstītas baltas vilnānes zaļiem ielokiem. Vēl pēc kāda laika jau pacēlās dzeltenas gabanas pret apzilušām tālēm. Tad sāka ores čīkstēt no rīta līdz dziļai tumsai. Es staigāju ap vedējiem. Rokā man bij kupls bērza žagars un kamzoļu kabata peļu pilna.

«Paldies Dievam!» saimnieks iesaucās, kad kalna galā pēdējo labības vezumu bija sasējis.

Es apskatījos visaplik: govīs un aitas steidzīgi soļoja pa plašo lauku, purnus paretam piedurdamas asajai zemei. Tālu, pa zemes malām, gulēja drūmi meži. Un augšā? – Tur nebija ne zīmes vairs no kādas robežas. Visi pakalni, visas dzeltenās birzes un pelēko māju puduri izskatījās tik niecīgi kā rotaļu lietas. Un šis pēdējais vezums, kurā iesprausti baltie, visu vasaru deldētie sakumi, bērais zirgs, saimnieks, meita ar grābekli pār pleciem un ūdens krūzi rokā un es ar savu peļu pilno kabatu – mēs visi bijām gandrīz neredzami. Mēs varējām kliegt, lēkt un trakot, neviens par mums nebūtu licies ne zinīs, tāds sastingums un attālums visapkārt bija.

Vēl pēc dažām klusuma pārpilnām dienām es skaidri jutu, ka nu jānāk kādai pārmaiņai, ka ilgi sirds krūtīs nevar turēties kā diegā pakārta. Un tiešām – te jau arī viņa bija klāt! Kādā rītā es ieraudzīju tukšos laukus apsegtus ar baltu, spīdīgu segu. Vēl aizvienam lēnām laidās lejup mīkstas pūkas un lipa man pie rokām, pie sejas, pie basajām kājām, kad izskrēju ārā. Debesis bij atkal nolaidušās pavisam zemu. Brižam tās sakusa pat ar vizemākajiem jumtiem. Nu es nejutos vairs tik vientuļš un mazs. Gluži otrādi: nu es maniju sevī daudz siltuma un briestoša spēka.

Mazais Pēteris

Rudā rudenī, kad vairs pa āru skraidīt nevarēju, reiz māte man lika nomazgāt baltu muti un sasukāt gludu galvu, – iešot ciemos.

«Uz kurieni tad?» es neticīgi prasīju, jo māte reti kad gāja uz ciemiem un vēl retāk ņēma mani līdz.

«Pavisam tuvu, pavisam tuvu, tepat, tikai aiz divējām durvīm.»

Brīnums... Tad jau tas bij vai nu ēkā, vai saimnieku kambarī!

Tiešām tas bij saimnieka kambarītī. – Māte iestūma mani pa priekšu mazajā telpā un pati, klusām durvis pievērusi, turpat atspiedās pie stenderes.

Kas te par ciemu?

Saimniece bij viena pati istabā. Viņa gulēja gultā zem segas, un logs līdz pusei bij aizklāts ar lielu lakatu. Kad mēs ienācām, viņa pagrieza galvu sāņus un viegli pasmaidīja.

Lai nākot taču tuvāk, lai es sasveicinoties te ar to kungu.

Saimniece pacēla segas vienu stūri, un es aiz prieka un brīnumiem vai iekļiedzos. – Tur gulēja mazs cilvēciņš apaļām, melnām actiņām. Es no tiesas gribēju ar viņu apsveicināties un meklēju pēc mazā rokas, bet tās nekur nebij. Tur gulēja tikai niecīgs, no drēbēm un jostām satīts rullītis, un šim rullītim bij vienā galā galva. Saimniece redzēja, ka mán par šādu vīšķīti ir brīnums, un teica:

«Redz, kas tas par puisī, – jau tik mazam jāsiens rokas, citādi klūp cilvēkiem matos un plēš, ka nekur glābties.»

Es parāvos drusciņ atpakaļ. Ko tur varēja zināt?

Mūsu apciemojums bija ļoti īss. Māte teica, ka nevarot mazo dēlu ilgi traucēt. – Bet no šās dienas man saimnieku kambarītis

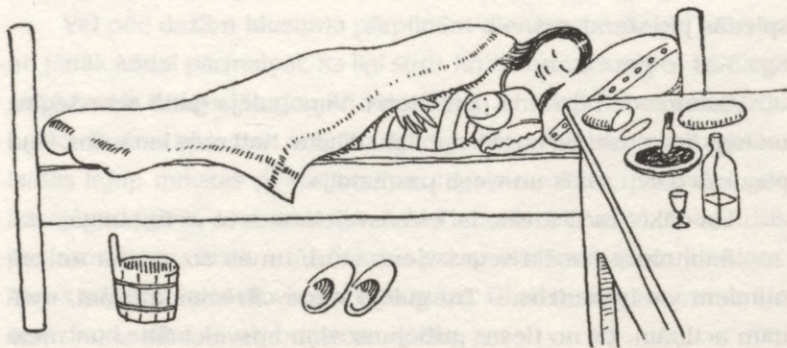
kļuva par mīļāko vietu. Es nekā nemanīju no drūmā rudens pelēkuma, kad te biju.

Saimniece vēl ilgi gulēja caurām dienām, lai mazajam nebūtu auksti lielajā gultā. Saimniekam bija daudz darba smēdē, un Jānis gāja jau skolā, tāpēc saimniecei vienai pašai bija garš laiks, un viņa mani labprāt pieņēma un runājās ar mani. Ak, mums bij tik daudz ko runāt.

«Kas tev viņu iedeva, to mazo?» es prasīju.

«Tava vecmāte,» saimniece atteica.

«Kur tad viņa ņēma?»

«Prasi viņai.»

Protams, ka to zināja vislabāk vecmāte, tāpēc mēs šo jautājumu likām mierā.

«Bet kāpēc tad viņam nav šūpuļa?»

«Kāpēc tad nenāca pats ar savu šūpuli? Jancis savu diez vai gribēs dot.»

«Man gribas šūpot,» es teicu.

«Nu, nu, gan jau izšūposies,» saimniece atbildēja.

Un tad es vaicāju, kāds mazajam vārds.

«Viņam nav vēl nekāda vārda. Kad paaugs, tad vedisim uz baznīcu, tur tad mācītājs viņam vārdu iedos.»

«Lai dod Otiņu, tas man patīk.»

«Īī, tas tāds vāciešu vārds!»

«Nu tad Jāni.»

Saimniece smējās par manu muļķību. Saukšot vienu, – abi skriešot. Jānis jau šiem esot. Šie ar tēvu esot nodomājuši mazo saukt par Pēteri. Tam esot tās debesu valstības atslēgas, un tas esot īsts latviešu vārds.

Man gan Pēteris īsti labi nepatika, bet tur nekā nevarēja darīt.

Pa svētdienām, kad Jānis bija mājās un arī saimniekam bij vaļa, tad manis kambarītī nelaida. Pa reizei tad tur bija arī sveši cilvēki, labi ģērbusās viešņas. Tās atveda pīrāgus, ceptus putnus vai sarecējušu sivēna gaļu. Es redzēju pa durvju šķirbu, kā viņi tur ēda un smējās. Arī saimniece nu vairs negulēja. Mazais bija šūpulī kā būdā, jo ap auklām pastāvīgi stāvēja apsieta bieza vilnāne. Te nu viņam nevarēja auksti būt vairs vienam pašam tādā teltī. – Pa šīm tukšajām dienām tad nu man bij laika diezgan izrunāties ar vecmāti.

«Tu, vecmāt, neesi laba,» es teicu.

«Un tu?» viņa atteica, «tu jau pie mums vairs nemaz nedzīvo. Tevi jau būs jāatdod saimniecei par aukli tam mazajam.»

«Jā, taisni par to es nedzīvoju... Vai tu nevarēji to mazo manai mātei dot vai pati paturēt? Man būtu brālītis. Nu man aizvien vienam pašam jādzīvo...»

Es sāku raudāt pie beidzamajiem vārdiem.

Vecmāte mani mierināja. Nevarot jau tādu bērnu nest, kam gribot, bet jānesot tam, kam viņš piederot. Lai paskatoties vien: mazajam esot tādas pat brūnas acis kā saimniekam. Kā tad mēs, kuriem visiem zilās acis, varot tādu ņemt?

«Bet kur tu viņu atradi?»

«Tepat lejā – no lejas akas izvilku.»

«No ūdeņa!»

«Jā, no āliņģa.»

Tas man bij pavisam nesaprotami.

«Un dzīvs viņš tur bija?»

«Viņš bija stipri nosalis, bet saimniecei vajadzēja likties gultā, ņemt maziņo blakus un ar savu dvašu sasildīt.»

«Un teliņus un mazās aitiņas arī no tās pašas akas velk?»

«No tās pašas. Bet tie nav jāvelk, – tie pa naktīm paši atskrien uz stalli.»

«Un kā viņi var atrast savas mātes?»

«Viņi klausās, kura govys vai aita sauc. Un, kad istai mātei klātu tiek tāds bērns, tad viņa to laiza un mīļo, un dod pienu. Tu taču esi redzējis, kā viņi zīž...»

«Bet ja lejas aku aizbērtu?»

«Tad viņi skrietu no upītes vai no kāda ezera, vai pat no jūras. Visus ūdeņus jau neaizbērsi.»

«Kāpēc tad taisni no ūdeņa viņi nāk?»

Te nu vecmātei nebij vaļas kā arvien, kad negribēja tālāk manos jautājumos klausīties, un man vajadzēja iesāktu kamolīti vienam pašam tālāk ritināt. – Protams, ka tādas sīkas dzīvībiņas citur nekur nevarēja paglābties kā tikai ūdenī. Uz sausas zemes taču vasarā tām būtu karsti un ziemā tās nosaltu. Bet ūdens, tas pastāv visu gadu gandrīz vienāds. – Un tā no šās dienas es stāvēju pie ūdeņa – vai tā bija upe, aka vai maza peļķe – kā pie liela brīnuma atslēgas. Kas par to, ka atslēgt vēl ar saviem spēkiem nebij iespējams!

Ziema

Māte man spēja dot tikai visnepieciešamākos apģērba gabalus, tāpēc ar bārgo ziemu es nevarēju būt nekāds tuvs draugs. Es viņu redzēju tikai notālēm, vai nu pa logu, vai arī uz britiņu sētsvidū izskrējis. Tomēr es sekoju tai dienām un stundām ar tādu pašu uzmanību kā vasarā, laukā būdams. O, kā dažu brīdi krita sniegs lieliem pikiem, it kā tos kāds būtu tur augšā sataisījis kādam sevišķam gadījumam. Neilgā brīdī visi olnīcas stabiem bij apaļas, baltas cepures galvā, un visi koku žuburi kļuva resni un balti. Un tad – piepeši sniegs mitējās. Mākoņi atvāzās. Debesis kļuva dzeltenī sārtas un zeme vēl krāšņāka, jo tā bij gaišāka par debesīm. Mākoņi aizslidēja. Norīma vējš. Saule kļuva pavisam sarkana, un sniegs centās viņai visu pakal darīt. Tad saule aizlaidās. Nu sniegs pārvērtās pavisam: kļuva zils, ņirbīgs kā viņi un drīz vien satumsa pavisam. Pieņēmās aukstums. Kad mēs vēlā vakarā abi ar māti izgājām ārā, tad pie debesīm lipinājās kā zilās uguntiņas neskaitāmas zvaigznes. Un skaties tikai: arī sniegā zibēja mazas, pavisam mazas zvaigznītes. Es noliecos, meklēju, ņēmu... Nekā! Tikpat viegli tad es varēju paņemt kādu no tām tur augšā.

Sals dažreiz turējās ļoti ilgi. Es varēju tikai acumirkli izšauties laukā, un tad bija jāmanās atkal istabā. Sevišķi no rīta, – tad degunā dūra kā ar adatām, kad vilki dvašu. Logi aizsala no apakšas līdz augšai. Kamēr pusdienu vārīja, pa to laiku logi kusa un tecēja, – bet, tiklīdz istaba vairs nebija garaiņu pilna un plīte izdzisa, tie acīm redzot atkal pārvilkās ar likumainām puķēm, un pēc neilga laika puķes pārvērtās par tīru sniegu.

Gadījās, ka vakarā sagriezās briesmīgs sniega putenis. Visu nakti tas svilpa un kauca ap mūsu veco istabu, kā iekšā lūgdamies.

Mēs gulēdami apsedzām galvas, lai paglābtos no aukstās vēsmas, kas staigāja pavisam svabadi pa istabu, un lai nedzirdētu tik stipri nejaukās kaušanas... Bet, no rīta pamodušies, mēs nedzirdējām vairs nenieka. Istaba likās silta. Logi bija atkususi. Cik patikami!

Bet, kad ļaudis gribēja uz stalli tikt, lai lopus apkoptu, tad ieraudzīja, ka bez rakšanas nav iespējams no istabas laukā kļūt. Putenis bij strādājis tik cītīgi, ka savienojis sniega kupenu ar istabas

jumtu, veikli izvelvēdams savu balto mūri. Tad mēs ņēmām lāpstas un izrakām lielu alu, pa kuru tikām laukā no sava apcietinājuma.

Lejā pie pirts zemā pļava aizvien turējās ūdens pilna. Kad tas sasala ledū, tad bija varena dzīve. Bieži uz skaisto ledu atskrēja no skolas vesels bars zēnu. Viņi tur slidinājās, rokas izplētuši kā spārnus, kļūgāja un grūstījās. Tad es stāju savās koka stupelēs un šjūcu uz stallīša galu, no kurienes varēju noskatīties skolas bērnu

417 priekā. Kājā man nebij zeķu; sala, bet istabā iet negribējās, pirms māte nebij piestājusi.

Dažreiz puiši, braukdami uz mežu, lika man tupt ragavās un parāva mani kādu gabalu. Tas bija jauki! Ragavas nokalņi pašas skrēja. Zirgs uzslēja galvu un gāja kā vējš. Vidus viņam klangšēja aiz prieka par paša vieglo skriešanu. Es tāpat klangšināju ar mēli...

Dzīlā ziemā visgrūtāk gāja putniem un meža kustonīšiem. Zilītes skraidīja ap logiem, kā prasīdamās istabā. Zvirbuļi sarāvušies tupēja žagaru gubā un knābāja bērzu pumpurus. Pat vārnas metās sētsvidū un raudzīja nočiept suņiem izmestos kaulus un ar veļas ūdeni izlietās ziepju plēntiņas.

Pēc Ziemsvētkiem sāka zaķi mājās nākt. Mēs gaišos vakaros redzējām pa aizkrāsnes lodziņu, kā viņi cilpoja gar krūmu malu un nebaidījās pielēkt tepat pie istabas. Tad mēs piedauzijām pie loga, un zaķis bija prom.

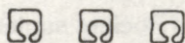
Dažreiz pašā ziemas vidū notika brīnumi. Tīri piepeši, vienā naktī, lauki un pļavas bija raibi kļuvuši. Bērzi istabas galā smagi sīca. Gaiss bija ūdeņa pilns, un lejā ledus bija kļuvis spožs kā spogulis. Tajā atspīdēja katrs krūms, katrs nieciņš, kas vien bij uz tā. Kad nu atkal sāka salt, tad zeme kļuva tik gluma, ka bez naglām stupeju papēžos ne soli nevarēja paspert. Celīti uz aku tad vajadzēja nobērt ar pelniem, citādi meitas brauca ar visām nēšām atpakaļ, cik mēģināja kalnā tikt.

«Kāpēc tādas ziemas vajag?» es kādreiz prasīju klibajam Jurkam. «Vasarā ir tik labi: nesalst, ir ganībās visādas ogas, un var pļavā atrast bites un purvā piļu pērķļus.»

«Redzi,» Jurks atteica, «tāpat kā katrai dienai ir sava nakts, tā katrai vasarai ir sava ziema. Ikvienam vajag sava atpūtas laika. Tu

pa dienu skrieni un dauzies, bet vakarā tev nāk miegs. Vasarā visur puķes un koki zied un dod ogas un āboļus, ar vārdu sakot, – viņi strādā; bet viņiem arī vajag sava laika, kad atpūsties. Mūžīgi tak viņi nevar ziedēt un augļus nest. Jā, kad viņi ir labi izgulējušies, tad paskaties tikai, kā pavasarī atkal ņemas!»

Jurkam bija taisnība. Arī es jutu, ka ziema ir vairāk miegam lemta nekā dzīvībai, un pacietīgi panesu viņas garlaicību, gaidīdams gaišā pavasara un siltās vasaras.

Ripkas laulības

Pie Dauņienes reiz ciemos atnāca viņas māsas meita, kura dzīvoja muižā pie kungiem. Viņa atnāca sestdienas vakarā un gulēja mūsmājās pa nakti. Šī viesņa man ļoti patika, jo viņa bija liela runātāja un zināja stāstīt par nedzirdētām lietām, par kungu ballēm un pat par žīdu kāzām. Ko viņa par Ripku, Buividu moderes meitu, stāstīja, to es vēl tagad atminu tik labi, ka varu atstāstīt gandrīz vārds vārdā. Viesņa sēdēja blakus Dauņienei lielajā nekrāsotajā gultā un stāstīja.

«Ripka bija dzimusi un augusi starp latviešiem un tāpēc runāja taisni kā latviete. Reiz es tirgū viņai palīdzēju andelēt viņas vīra bodē, kur viņai vajadzēja stāvēt un pārdot lakatus. Toreiz visi brīnījās, ka latviete ar lakatiem tirgojas. Daži viņu pazina un pirka vairāk nekā no citiem. Viņas vīrs atnāca pa reizei paskatīties, kā iet, un bija ļoti mierā ar jaunās sievas panākumiem. Viņš atnesa mums riekstus un kompetes un priecājās, ka arī šam ejot labi ar aitu pirkšanu. Ei, viņš bija ļoti apķērīgs un krāpt arī labi prata. Nu jau viņš ir bagāts.

Man bija tikko pieci gadi, kad es ar Ripku iepazinos. Man viņa trakoti patika tāda veselīga un sārta. Es atceros, ka viņa aizvien teica manai mātei:

«Kad man būtu tik baltas rokas kā tev, Māre, tad es būtu laimīga!»

Toreiz mēs dzīvojām Buividās zem viena jumta: modere vienā galā, mēs ar Kaņepāju otrā. Tā bij vissliktākā istaba, kādā es esmu dzīvojusi savā kaķa mūžā. Divpadsmit cilvēku mēs mitām vienā istabā. Kad nāca vīrieši no darba mājā, tad vērpējas ratiņus un

mūs, bērņus, sacēla gultās, citādi istabā nebija kur apgriezties. – Vasarā, tad bija labāk, – tad vairāk pa āru, pa klētiņu, pa klētsaugšu. – Moderei turpretim bija liela, liela istaba un vēl pie tam ar grīdu. Tomēr – Ripka biežāk nāca mūsu istabā nekā mēs pie viņas. Mūs ar Kaņepēja levini viņa mācīja grāmatu lasīt un tamborēt. Mums bija liels brīnums, ka viņa, židiēte, māc mūsu grāmatu. Viņa pat dažreiz atnesa no kalna avīzes un lasīja mūsu ļaudīm priekšā. Visi Ripku milēja.

Bet pēc Ziemassvētkiem sāka runāt, ka Ripka precēšoties. Es nezināju, kas tas ir: precēties, un mani šādas valodas nemaz neuztrauca; bet, kad teica, ka Ripka drīz iešot projām, tad es sāku apklausties, kas te notiek. Es prasīju mātei, kas tā precēšanās ir par lietu, un viņa man atbildēja, ka atnāksot viens žids un aizvedīsot Ripku.

«Vai tas žids nevarētu nākt un te palikt?» es vaicāju.

Nē, – židam te neesot bodes, un tāpēc Ripkai vajadzēsot iet projām.

Neilgi pēc tam, kādā vakarā, sanāca pie moderes daudz židu. Man sāka jau tīri bailes mesties. Sak, kas te nu būs? Kad tik nu Ripku neaizved?! – Bet māte apgalvoja, ka tikai derības dzeršot.

Bij jau vēls, un mani sūtīja gulēt. Es apgūlos, bet aizmigot ne domāt. Te uzreiz moderes istabā sāka stipri skanēt un rībēt. Un pēc maza laiciņa modere ienāca pie mums. Viņa deva visiem vīnu un teica, ka Ripka nu iešot projām. To teikdama, viņa sāka raudāt.

«Lai jau Dievs palīdz!» Katre teica un iesvieda vīna glāzīti kā ogu mutē.

Tiklīdz modere bij izgājusi, māte nāca pie manis gulēt un brīnējās, ka es vēl neesot aizmigusi. Es prasīju, kas tur moderes

istabā rībēja; un māte man paskaidroja, ka pie žīdu derībām daudzot traukus. Ripka tagad esot brūte. – Ar nepacietību es gaidīju rīta, lai redzētu, kāda izskatās brūte.

Rītā agrī Ripka jau bij mūsu istabā un teica, ka vasarā šai būšot kāzas. Māte prasīja, cik tam brūtgānam esot gadu, un Ripka atteica:

«Man ir sešpadsmit un viņam septiņpadsmit.»

Viņa nemaz neizskatījās citādāka nekā vakar. Viņa ļoti priecājās par to, ka Sepskis, viņas brūtgāns, esot smuks. Vēlāk es arī iepazinos ar Sepsku, bet man viņš nemaz nepatika. Mana māte viņu bāra, – ko šis, rupucs, tik bieži te lienot. Bet viņš tikai smējās un nemaz ļaunā neņēma. Māte jau arī pa jokam vien tik Sepsku tā sauca.

Vasarā, pēc Jāņiem, – tad viņiem bija kāzas. Ripka izskatījās vēl sārtāka savā baltajā brūtes kleitā. Bija pienākusi gaidītā diena. Mēs visi, lieli un mazi, jau agrī bijām augšā; jo arī mūsu istaba priekš kāziniekiem bija aizprasīta. Tikai mūsu gulta palika, viss cits tik iznests.

Sāka ierasties viesi. Braucēju nebij daudz, tikai četrēju ratu. Citi nāca kājām. Modere bij nabaga, un arī bagātu radu viņai nebij. – Braucēji atveda briesmiģi lielus kukuļus pīrāga. Moderes vecākās meitas vīrs lika pār pleciem un stiepa istabā; citādi laikam nevarēja panest.

Laulāšana notika vakarā, uz krustceļa kalnā, kungu mājas priekšā. Ripka apģērbās, un tad viņai ar plānu drēbi tika aizsegts ģimis. Viņa nevarēja pati nekā redzēt, tāpēc tika vesta aiz rokas. – Laulājamā vietā iesprauda četrus kokus un uz tiem uzklāja drēbi kā jumtiņu. Zem šī jumtiņa viņus salaulāja. Kā tas taisni notika, es

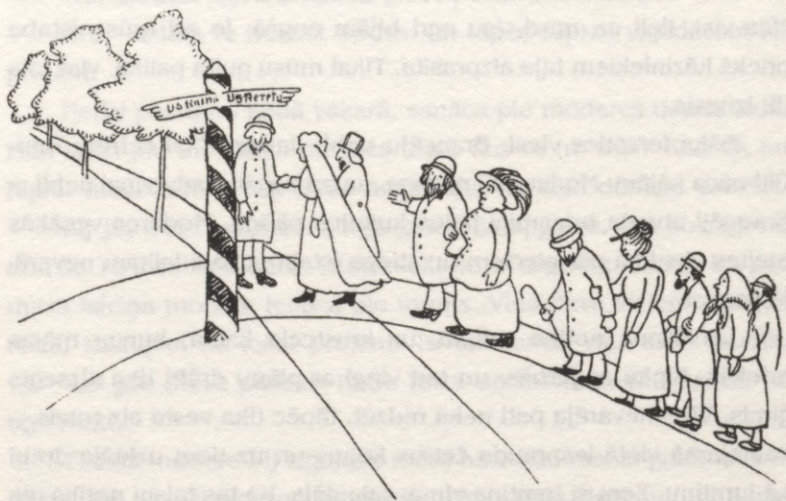
nevarēju redzēt, jo bija diezgan tumšs un židiski es nemāku, un lielie man stāvēja priekšā. Tikai to es dzirdēju, ka brūtgāns samina vīna glāzi. Nošņirkstēja vien.

Kad laulības bij notikušas, tad visi žīdi, pa pāram dancodami, gāja lejup. Dancoja veci un jauni, jo tā vajadzēja.

Kā tas vakars pagāja, – es nemaz neatceros. Tikai zinu, ka man ļoti ēst gribējās; bet mātei nebija vaļas man padot; jo viņa palīdzēja moderei viesus apkalpot. Man cits nekas neatlika kā iet gulēt tukšu vēderu, kur tepat aiz sienas bija pārpilnība.

Rītā es pamodos pavisam plakana. Manā gultā gulēja četras apaļas židietes. Un mani viņas bija nolikušas pagalvī.»

«Hahaha!» mēs smējāmies. Un Dauņienes māšas meita arī smējās un sāka stāstīt atkal ko citu.

Skali

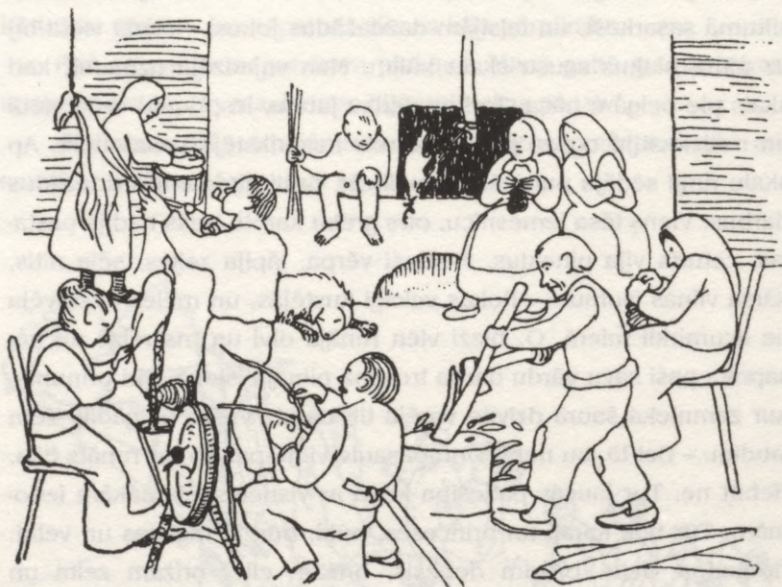
Ziemu zemnieks pavada pa daļai tā kā lācis migā. Sevišķi tas bija tajos laikos tā, kad par uguni ļaudis negribēja nekā maksāt. Tomēr garās ziemas naktis no gaismas līdz gaismai sagulēt bij grūti. Mēs gan vakaros nesēdējām ilgi – varbūt tikai līdz pulksten astoņiem vai deviņiem, bet šis laiks pagāja skaisti. – Dažreiz ārā griezās sniegs un velvēja milzīgas kupenas pa sētsvidu, bet mēs sēdējām, vakara siltumā sasarkuši, un taisījām daždažādus jokus. – Mana vieta bij uz pārta blakus sausu skalu kūlim. Man vajadzēja uzmanīt, kad skals pie beigām nāca. Tad es dedzu jaunu, iespraudu vecā vietā un nodzirkstiju ogles, ja tās kādreiz nespriktēja pašas nost. Ap skalu riņķi sēdēja puisieši un meitieši, čakli darīdami daždažādus darbus. Viens tēsa lemesnicu, otrs greba karoti, trešs badīja pastilas, ceturts vija pinekļus. Meitieši vērpa, lāpīja zeķes, sēja nītis, kārsa vilnas isumus. – Rokas veicīgi kustējās, un mēles nestāvēja ne acumirkli mierā. O, bieži vien runāja divi un trīs reizē un nesaprata paši savu vārdu darba trokšņa pilnajā istabā. Tiri brīnums, kur zemnieka šaurā dzīvīte varēja tik daudz vielas piegādāt šiem ļaudīm. – Bet tā jau nebij viņu pasaule vien, par ko tur runāts tika. Nebūt ne. Tur jaucās patiesība kopā ar visnieespējamākām iedomām. Tur bija karaļi un princeses, pūķi, burvji, raganas un velni. Notikuma vieta: brīžam debesis, brīžam elle, brīžam zelta un dimanta pilis. Tika stāstītas pasakas, ka man aiz bailēm kājas sarāvās augšā uz mūrīša un es pa nakti skrēju no gultas laukā pa miegiem. Bet tomēr šis briesmīgās vietas man patika vislabāk. – Tur kāda meitene paslēpusies velna pils kambarī. Ieskrien velns, saož un prasa savai mātei: kas tā par svešu smaku?... Vai atkal –

bezbailis ņem no karātavām liķus un sēdina ap ugunsķuru, lai tie sasildās... Matī man saslienās stāvus. Es aizmirstu skalus un spiežos pie siltā mūra.

«Dzisis! Dzisis!» visi sauc.

Es ķeru jaunu skalu un dedzu.

Pasakā izvēršas viss par labu, un es ar prieku domāju par šausmīgo vietu. – Nekas jau nebij!

Katram strādātājam ir savs krājums mīklu.

«Garš, garš tēviņš ar vienu aci?»

Katre bez apdomāšanās tūlīt atmin:

«Ķiltiņš!»

Ķiltiņš ir saimnieks pašu pagastā, pagars no auguma, un viena acs viņam patiesi izmaitāta. – Tas saceļ tādus smieklus un izsauc tik daudz zobgalību, ka visa plašā istaba skan un trīc.

Un, kad apnikst mīklas, – vai tad ziņģu trūkums? Katre tikai sašķiebj lūpas un velk:

«Redz, mūsu zvaigznes augšām mirdz,

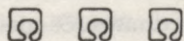
Mans mīļais eņģelīt...»

Citas balsis pamazām pievienojās. Mēs dziedājām ar sajūsmu. Dažam labam rokas palika mierā jau pie otrā panta. Mēs bijām pilnīgi dziesmas varā.

Gadījās arī, ka puisis piegāja pie skala, izņēma to no bābas, nodzirkstīja, aizdedza sev pīpi, gribēja spraut atpakaļ, bet skals nevilšus paskrēja sāņīs, un liesma pieķērās taisni pie meitas pakulu kodeļas. Visa istaba kļuva gaiša. Kodeļas īpašniece klupa taisni ugunsgrēkā, saķēra degošo kodeļu ar savu rupjo priekšautu, cieši saspieda un izglāba, kas vēl glābjams. – – Bet gadījās, ka pakulas piederēja saimniecei, tad meita ļāva kodeļai mierīgi nodedgt līdz galam.

Kad gājām gulēt, tad bija istaba aizvien tik dūmu pilna, ka, ārā izgājuši, jutāmies kā tikko piecēlušies no reibinoša miega. Bet ziemas aukstumam ar skaliem varēja stipri vien spītēt. Jo latviešiem vēl toreiz bija sakāms vārds:

«Kur dūmi, tur siltums.»

Lauva

«Labrīt, lauva! Kā klājas?»

Lauva rūc un krēpes krata...

Tā sākās vecajā «Skolas maizē» stāsts par lauvu. Tur bērni runājās ar stipro zvēru, un tas viņiem atbild gluži skaidrā latviešu valodā. – Bet, ja nu lauva varēja būt cilvēks, tad vēl vieglāk Ķibildienes Jēkapels varēja būt lauva...

Ir parasta lieta, ka taisni tie sikākie ļautiņi visbiežāk izriež krūtis un izrādās par lieliem varoņiem. Tā tas arī bij ar Ķibildienes Jēkapeli. – Tas bija zēns jau gadu divpadsmit, melnām acīm, melniem matiem, tievu garu deguneli ar pavisam asu galu kā putnam. Pastiepies zēns bija diezgan garš, bet šis garums nāca uz resnuma rēķina, tamdēļ Jēkapels bij tievs kā skals. Kad mēs satikāmies un viņš man roku deva, tad es jutu savā saujā četrus ļekanus kauļiņus. Tie bija Jēkapeļa pirksti. Spanni ūdeņa no akas atnest, to viņš nevarēja, bet, kad māte lika dziju tīt, tad likās gultā un slais-tija kājas.

«Tas jau nav vīriešu darbs!» viņš teica.

Es biju paradis savai mātei klausīt uz pirmo mājlienu, tāpēc, kad kādreiz aizgāju uz kaimiņiem, kur Jēkapels dzīvoja, tad man bija diezgan ko brīnīties par viņa neklausību.

«Jēkapiņ, iztec, ienes – uz slitiņa ir pakārts mans rūtainais priekšauts...»

«Vai tu, mož', ar mani runā?» Jēkapels atsaka.

«Nu ej, ej, dēliņ, – re, kāds tu slinks esi.»

«Ak, slinks? Nu kad slinks – ko tad tu vēl liec iet?»

«Kauna pavisam nav! Nu kusties tak! Nudie' ņemšu rungu –»

«Domā – man no šās bail?»

Un es ar šausmām ieraugu Jēkapejam rokā maizes griežamo tuteni. Viņš to vicina pa gaisu un smejas:

«Kad tu mani sitīsi, – es tevi nokaušu.»

«Vai tu man bez prāta esi?» māte kliedz un izsit zēnam tuteneli no rokas.

Nu Jēkapejam vajadzētu raudāt, bet viņš itin mierīgi paceļ no zemes savu ieroci un nobučo to, sacīdams:

«Tuteniņ, manu mīļo, – ko tev tā bāba darija?»

«Diezi, diezi, kas tikai no tevis iznāks. Būtu tēvs dzīvs, – varbūt varētu tevi valdīt,» māte nosaka un iziet pati pēc priekšauta.

Neskatoties uz to, mēs ar Jēkapeli satikām pavisam labi. Es mācēju jau dažus baušļus no galvas, kaut gan biju vēl pavisam mazs kā vabole, un tas mani Jēkapeļa acīs lieliski cēla. Katreiz, kad tikāmies, viņš lika man tos skaitīt.

«Varbūt ka mani rudeni ved pie mācītāja,» viņš teica, «tad nevajadzēs no lieka mācīties.»

Es skaitīju ikreiz reizes divas trīs, bet Jēkapeļa galva baušļus neņēma pretim. – Kāpt eglēs, plēst bērziem tāsis nost, griezt elkšņu mizā krustus un trepes, – to Jēkapels prata uz to vislabāko, bet baušļi bija priekš viņa par grūtiem.

«Nebūtu vēl tās otrās puses, tās prasišanas: – kas tas ir?» viņš bēdājās.

«Tad jau tu nekā nesaprastu,» es teicu.

«Kas man tur jāsaprot?» Jēkapels lepni atcirta, «kad tikai varu atskaitīt. Nekāds kungs jau nebūšu.»

Vasarā mēs bieži dzīvojāmies pa mūsu ganībām. Jēkapels ganos negāja. Māte baidījās viņu izdot, tāpēc ka dēls solijās otrā

dienā no saimnieka aizmukt. Tā mēs rakām akas, taisijām būdas, metām kauliņus, un laiks gāja kā ar spārniem.

Atnāca ziema. Visas plašās purva pļavas rudeni bij pielījušas. Stiprs sals nu pārvērta visus ūdeņus par zaļganiem ledus līdzenumiem. Es, ārā izskrējis, cilāju kailās kājas un kāri raudzijos uz glu mo ledu. Daudzreiz redzēju tur saimnieku Jāni ar paša kaltām slidām plātāties. Bet man nebija ne slidu, ne arī cita apava. Uz Ziemassvētkiem, tad es cerēju, ka dabūšu jaunas koka tupeles, bet Ziemassvētki bij tālu...

Kādā svētdienas rītā sakrita pār augsto sliekšni mūsu istabā vairāki zēni. Tur bija Peku Pieterels, abi Lielumēni, Bitānu Ādams un tas pats Ķibildienes Jēkapels. Viņi bija ienākuši mani izbrīvēt līdz uz purvu slidināties.

«Bet viņam jau nav ko kājā aut,» māte saka.

«Nav vectēvam kādas atliekamas koka stupeles?» Jēkapels saka.

«Kur tad, Dieviņ, glābsies! – Putni papēžus piekraus.»

«Bet vai tad nevar basām?» Pieterels iesaucās.

Viņš bija mazāks par visiem citiem biedriem un arī par mani.

«Ko nu basām,» Jēkapels atķer, «bet ar zeķēm vien patiesi var.»

Zēni apsolās mani vilkt, tā ka man no ragaviņām nemaz nebūšot jākāpj laukā, un māte ir ar mieru kādu brīdi mani laist.

«Tu varēsi sēdēt kā barons,» Jēkapels saka.

Es smejos kā kutināts, kad māte mauc man kājā salāpītās zeķes. Kad zeķes ir kājā, tad vēl jālien mātes kažokā. Tas ir daudz garāks par mani, un roku pirksti man stāv ap pus piedurknēm. Tomēr es tieku apjots ar dzīparotu jostu, un uz ausīm man tiek uzmaukta vectēva ziemas cepure, kura smird pēc sviedriem un tabaka. – Nu es esmu gatavs, un – mēs braucam uz purvu.

Nu Ķibildienes Jēkapels ir lauva. Citiem zēniem vajag mani vilkt. Tie ir zirgi. Bet lauva tikai rūc, apkārt skraidīdams, knakšķina zobus un rauga, kuru zirgu varētu noriet. – Zirgi tikai ieviedzas un sper ar pakaļkājām. – Kad nevar pie zirgiem tikt, tad lauva uzbrūk man. Viņš ar zobiem noraun man cepuri un skriedams purina to kā kaķis peli. Pie tam viņš siki rūc, jo lauvai taču ir jārūc. Un visu to viņš dara tikai tamdēļ, lai nebūtu mani jāvelk.

Tā mēs jautri dodamies no viena ledus laukuma otrā, aizvien tālāk un tālāk. Laiks ir auksts. Zēni salst, mani vilkdami, jo ledus ir

tik glums, ka ragaviņas pašas slīd. Bet man lielajā kažokā ir labi un silti.

Mēs esam jau pie paša Lielumu dārza, kad, kā par nelaimi, taisni tai brīdī, kad gribam griezties atpakaļ, gadās iznākt Lielumu saimniecei stajļa galā. Viņa mūs ierauga un redz, ka viņas abi zēni mani velk. Viņa redz, ka viņas zēni ir sarāvušies kā eži, jo mugurā tiem tikai vieni svārķeļi. Lielumiene tāpēc kliedz, lai puikas nākot mājā.

«Mēs nevaram iet!» zēni atkliedz.

Viņi jūt, ka ir pienākums vispirms mani aizdabūt uz manām mājām. Bet māte lietas stāvokļa nezina un, zēnu atbildes aizkaltināta, uzstāj, lai šie skrien uz pēdām mājā.

«Es jums gan rādišu,» viņa baras, «zābaķeļus plēst un saldēties! Es jums ausis noraušu, sātani!»

Mēs visi saskatāmies, bet neviens tur nevar nekā grozīt. Ķibildienes Jēkapels gan klusām vienu otru kūda, lai sakot, ka viņai pašai ausis vajagot noplēst, jo zem lakata tās esot pavisam nevajadzīgas. Bet zēni neuzdrošinās pieņemt tāda padoma. Un viņi aiziet.

«Kad šie iet, tad arī man ir jāiet,» Peku Pieterels saka, «citādi nebūs labi.»

Pietereļa tēvs dzīvo Lielumos par pušelnieku, tāpēc viņa bažas ir diezgan pamatotas.

Aiziet arī Ādams.

«Kad tev velns!» Jēkapels tagad lādās, ņemdams ragaviņu auklu. «Iepiņķējies tikai! Lai nu es šo stiepju kā vepri viens pats pret vēju un pret kalnu.»

Tomēr Jēkapels īgni iespļauj cimdos un velk. – Pa ledu iet tīri labi, bet, tiklīdz uziet uz sniega un slieces drusku iegriežas, Jēkapels kliedz, lai kāpju laukā.

Es jūtos ļoti vainīgs un izkāpju.

Aukstums tūlīt nāk caur zeķēm un tirpina kājas. Un paiet nemaz nav iespējams: – cik soli sperī, tik uz kažoka stērbelēm virsū un – pie zemes.

«Sapuvs kas sapuvs!» Jēkapels ēdas. «Nudie', – atstāšu ar visām ragavām, tad tu te vari pleknēt.»

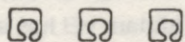
Es sāku raudāt un saku, ka nevaru nemaz paiet. – Bet ko nu lauva dara?

«Ak tu man vēl raudāsi, lai domā, ka esmu tev ko padarījis? – Tad sašķīsti ar visām savām koka pijolēm!»

Lauva nomet žigli auklu un aizcilpo uz mājām neatskatīdamies.

Būtu es varējis izdabūt rokas no kažoka piedurknēm, es būtu atknibinājis jostu vaļā, izlīdis no šās nepanesamās ādas laukā un aizbraucis mājā, kaut arī puskails un ar zeķēm vien, bet tagad cits nekas neatlika kā pacietīgi sēdēt ragaviņās kā baronam tālu purvā un brēkt, kamēr galva sāpēt sāk. – Tikai pēc laba laika gadījās iet kādam svešam vīram pa purva ceļa, un tas tad mani uzvilka kalnā.

No tās reizes jau es sāku pazīt tās šķiras cilvēkus, kuri mīl spēlēt lauvas lomu.

Ziemassvētki

«Vai tālu vēl Ziemassvētki? Cik nedēļu? Cik dienu?»

Vēl trīs nedēļas. Nu vairs tikai pusotras nedēļas. Vēl piecas dienas. Trīs dienas. Jau rītu! Nu viņi ir klāt...

Agri no rīta, bez dienas, ienāk saimniece mūsu istabā un liek sataisīties uz pātariem.

Visi steigšus ir kājās, nomazgājas, sasukā galvas un, viegli apģērbusies, sēd balti kā putni.

Pēc brīža nāk saimnieks, resnu sveci spožā lukturī, biezām grāmatām padusē. Viņš ir nopietns un cienīgs. Arī saimniece šorīt ir nopietna.

Nu rindājas ap lielo saimes galdu beņķīši un krēsli. Visa saime klusi uz tiem nosēstas. Ja kādam vēl kas sakāms, tad tas notiek isā čukstā.

Es sēdu mātei klēpi un raugos visapkārt. Cik šorīt visiem tīras sejas un drēbes. Pat sarepējušās vīru rokas liekas baltas uz melni svītrainā galda. Es paskatos mātei acīs un pasmaidu, bet viņa papurina galvu kā norādama.

Tad sākas dziesma: «No debesīm būs man atnest —». Es māku šo meldiju un velku līdz, skatīdamies grāmatā. Bet tad es mātei kļūstu par smagu, un viņa pataisa savu klēpi tik nošaubanu, ka man jāšļūc lejā. Kājās stāvot, man ir acis maz vien pāri galda malai. Es vairs nevaru grāmatā skatīties, un man ir jāklusē.

Saimnieks lasa sprediķi. Tur ir daudz vārdu par grēkiem un par zvaigzni, kas atspīdējusi tumšā naktī, un par Kristus dzimšanu. Sprediķis liekas pavisam bez gala, un man pa galvu šaudās pavisam ikdienišķas domas. Es domāju par glumo ledu lejas pļaviņā,

433 par raugutiņām, par jauno rūceni, ko vakarā Jurks uztaisija. Man kājā ir jaunas koka tupeles, un es tās drusku paklabinu, kā izmēģinādams, vai ir diezgan vieglas. Beidzot man sāk ēst gribēties un piekūst kājas. Es sāku žāvāties un gorīties, līdz mātes pirksti nāk manos baltajos pakauša matos un atgādina kārtību. Tad vēl gara dziesma, vesela rinda lūgšanu, un es varu visiem vecākajiem ļaudīm bučot rokas un, – jā, un priekš manis sākās Ziemassvētki.

Kā burvis uzbūra galdā lielas gaļas bļodas, apaļus maizes kukulišus, ne visai baltus, bet smaržīgus. Mēs ēdām pilnām mutēm, kaut gan vēl bija ļoti agrs.

Pēc brokasta krāsnes priekšā uzliesmoja gaišs bērza skals. Es jau no piedzīvojumiem zināju, ka tagad sāksies skaistas lietas. Lai visur līdzī darbotos, es biju par mazu, bet vismaz tuvumā man vajadzēja būt.

Vispirms nāca zvaigžņu skaitīšana. Vajadzēja ņemt slotu, likt pažaģa galu pie griestiem, skatīties vienīgi uz šo galu un apgriezties divpadsmit reižu riņķī. Tad uzreiz skriet uz durvīm un ar pažaģa galu trāpīt durvju vidējo dēli. Šis dēlis bija nesen ielikts jauns un stipri atšķīrās no citiem, tomēr neviens nevarēja tajā trāpīt. Dažam jau, vēl gaisā skatoties, sāka kājas zaudēt jēgu, bet, līdzko slota neturējās vairs pie griestiem, tad zvaigžņu skaitītājs aizdelvēģa turp, kur pats pavisam negribģja un nedomģja. Ak, kas tie bija par smieģliem!

Tad nģca Ziemassvēģku dobģtes vaktģģšana.

«Nu, kas var novaktģt Ziemassvēģku dobģti?» saimģiece saka.

«Kģ tas ir? Kģ tas jģdara?»

Saimģiece visu pamatģģi izstģsta.

Daudzi jau šo joku zina, bet meita Katre pastģpj savu liko zodu uz priekģu un ģirģģģas:

«Kas tur ko nenovaktēt?»

Labi, Katre vaktēs Ziemassvētku dobīti. Bet tā ka novaktētu! Redzēsīm gan...

Saimniece ņem pilnu kastrolī auksta ūdeņa un salej istabas plāna dziļākajā bedrītē. Katrei nu jāsēd pie bedrītes un jāsargā, lai saimniece ūdeni neizsmeltu. Ja nenosargās, tad to, ko saimniece izsmels, uzlies Katrei uz galvas.

Kāpēc tad Katre lai nenosargātu? Viņa nosēstas tā, ka kājas nāk dobītei pa abām malām. Viņa pavelk lindrakus līdz ceļiem un pievirzās pavisam tuvu. Nu viņa vajadzības brīdī var pavisam pārlieties pār dobīti, un nevienam nebūs iespējams to izsmelt.

Saimniecei ir rokā liela pavārnīca. Viņa brīdī mēģina ar to pieklūt pie dobītes, bet Katre tikai smeļ un atgrūž pavārnīcu kā nieku. Beidzot viņa pat izraun saimniecei no rokas smeļamo un smeļas vēl sirsniņāk.

Bet nu patlaban ir pienācis īstais brīdis. Katre, Katre, – kad tu zinātu!

Saimniece tagad saķer Katres abas kājas ap skriemeļiem... Īss rāviens, mazs šjūciens, un – Ziemassvētku dobīte ir sausa. Hahaha!

Tad tiek šauti rubeņi, tecināts brandavīns, naži dancināti un pār salmu lēkts, – līdz sāk aust diena. Tad jāiet citiem govīs apkopt, citiem zirgi, citiem jātaisās uz baznīcu.

Priekšpusdiena pagāja vienos darbos. Svētku sajūsma apslāpa. Bet pēc pusdienas zemā saule sāka atkal mīļāk spīdēt, istaba kļuva gaišāka un siltāka. Bija atkal Ziemassvētki.

Kad metās tumsa, es pastāvīgi skrēju laukā klausīties, vai neskān zvani, vai nenāk jau čigāni.

Nekas vēl nebij dzirdams.

Jau sadedza ugunis. Lielie sāka gudrot, ko nu atkal darīt, kā palaist garo vakaru. Te māte mani saņēra aiz piedurknes un iesaucās:

«Nāc gultā! – Nāve nāk!»

Ak Dievs! – Es biju gultā kā sviestin iesviests. Elpa man aizrāvās, un es patiesi domāju, ka pēdējā stundiņa nu ir klāt.

Te arī durvis jau vērās, un es maniju, ka pa tām klusām ielīda kas briesmīgs.

Istabā atskanēja kliegzieni un smiekli. Kā viņi varēja smieties – tik šausmīgā brīdī!

Man galva bij zem deķa, un es biju cieši apķēries ap mātes roku, bet ausis man bij pārāk plānas, un es visu dzirdēju, kas tika runāts. Nāve, protams, bija klusa, bet cilvēki ar viņu gribēja vēl tomēr aprunāties, pirms krita. Es dzirdēju saimnieces balsi:

«Mijā nāvit, saimnieku tak atstāj dzīvu, – ko tad mēs vairs bez mājas galvas darīsim?»

Arī saimnieks pats lūdzās. «Es tev došu jaunāku un mīkstāku vietā,» viņš teica. «Ņem, raug še, Katri.»

Katre iespiedzās un bēga. Nekas nelīdzēja, – saimnieks tika nokauts. Es dzirdēju, ka beigās visi noteica:

«Redzi, nav vis pielūdzama, kuru viņa iedomājas, to paņem, dzied vai raud.»

Nu es dzirdēju, ka visa kņada nāk uz mūsu kaktu, un drebēju kā apšu lapa. Māte, to manīdama, noliecās mani mierināt. Lai nebaidoties, – tas tak esot cilvēks. Tā esot varbūt mūsu pašu vecā-māte. Lai apskatoties vien.

Es paskatijos un sastingu aiz bailēm. Balta no galvas līdz kājām, baltiem matiem, baltu ģīmi, baltām rokām viņa stāvēja

istabas vidū un grozīja galvu. Mute viņai bija liela, sarkana, rokā plats, asiņains tutenis. Mani pamanījusi, viņa virzījās šurpu.

Es iekliedzos un sāku kārpīties. – Tad nāve apstājās, pacēla tuteni gaisā, pakratīja un lēnām izlida pa durvīm.

Nu es kļuva drošāks. Es sāku māti izvaicāt:

«Kāpēc viņai tik liela, sarkana mute?»

«Kāpēc? Tāpat, – lai briesmīgāk izskatās. Viņa bija iekodusies zobos sarkanas dzijas kamolīti.»

«Un ar ko viņa varēja nomazgāt tik baltu muti?»

«Muļķis! To viņa ar miltiem nosmērēja.»

«Bet kur viņa ņēma tik lielu tuteni?»

«Vai tad tu neredzēji? Tā bija kulstīkla. Vecātēva kulstīkla, iemērcta rašalā.»

Ak šitā! – Nu es arī varētu iztaisīties par nāvi, ja nebūtu bail.

Pēc brīža ienāca vecmāte sminēdama, viltīgām acīm. Saimniece ievaicājās, vai neesot satikusi nāvi, tikko te bijusi un izgājusi. – Nē, vecmāte nebij nāves nemaz redzējusi.

Neviens ciemiņš neatnāca. Visi joki bij jau rīta agrumā un pēcpusdienā izsmelti. Kāršu mūsmājās nebij. Kļuva garlaicīgi, un gājām gulēt.

Bet piepeši nakts vidū māte mani modināja. Es jutos kā debesis, – tik skaistas skaņas viņojoja ap mani. Kas tad te notika? – Es pacēlos sēdus un redzēju istabu gaišu un cilvēku pilnu. Skanēja zvani, spēlēja. Jā, kas tas bija par rīku, ar kuru tur spēlēja? – Es izberzēju acis.

Krāsnes priekšā bij uz pārta nolikta liela, balta leijerkaste. Sirms žids grieza kā tītavu rociņu, un leijerkaste skanēja debešķīgi.

«Tur iekšā sēd cilvēks un spēlē,» māte teica.

Bet kas tad tur tālāk! Tur taču bija vesels zirgs istabā. Kā tad, – liels, balts zirgs spožām acīm, garām krēpēm un kuplu asti. Un uz zirga sēdēja melns čigāns lielu cepuri galvā.

«Labvakar, saimniek!» čigāns sauca.

Bet tajā brīdī saimnieku sagrāba četri puīši.

«Saimniek, pirc ērzeli!» čigāns kļiedza un jāja tuvāk.

Nekas neiznāca. Saimniekam bij nedienas. Puīši viņu turēja uz rokām guļus kā bērnu, un viens liels vīrs augstu, zvadzošu cepuri galvā lēkāja apkārt un rēca kā zirgs. Dažādi koka gabali, cilindru slaukāmās birstes un sarūsējušas atslēgas dauzījās ap viņa jostu.

«Vai nevajag rīkles izslaucīt? Vai nevajag lipatkas izcirst?» lielais vīrs lēkādams rēca.

«Nē, nē,» saimniece teica, «tikai izrūnīt!»

Nu lielais vīrs aiz prieka lēca vai līdz griestiem. «Ohohohoho! – būs erzeļi parūnīt... Ohohohoho!»

Tad viņš skrēja pie saimnieka, ķēra un rēkdams lēca atpakaļ un taisīja, it kā mestu ko uz krāsni.

«Būs veselas, būs veselas! Padanci, Andruška!»

Un viens no puīšiem saimnieku aiz rokas apgriezta pāri reižu istabas visū.

Nu saimnieks pačukstēja ko, un viss bars devās pie Katres.

«Vēl mums te ir tāds mazs ērzeluks,» mans vectēvs rādīja uz mani.

«Ohohohoho! – parūnīt, parūnīt!» vīrs ierēcās un lēca šurp. Viņa augstā, spīdošā cepure skanēja. – Bet, tā kā es stipri mātēju kliegt, tad rūniķis atkāpās.

«Par jaunu, tēvs, tavs kumeļš. Redzi, kā viņš zviedz!»

Man nāca smiekls, tik jocīgi viņš to izteica.

Nu es kļuvi drošāks un, pacēlies gultā stāvus, varēju pārredzēt visu istabu. – Tur dibenā bija kāds žīds attaisijis savu bodi un tirgojās. Kādu tik viņam preču nebij! Tika piedāvātas stikla naagliņas un utu sēklas, blusu pakavi, prusaku iemavi, mīlestības ziepju sāpes un visvisādas lietas. Žīdam rokā bija aukla, kuras viens gals piesiets pie bodes un otrā iesieta eža ādiņā; ar to viņš pastāvīgi gaiņājās, tā ka neviens pircējs netika ne tuvu. Vai tam, kurš mēģināja pastiept roku, lai kaut ko no bodes izceltu. – Bet pa sola virsu lēkāja jauns žīdēns un kļiedza, vicinādams raibu lapu:

«Pa bildem, pa bildem!»

Bet, kad neviens uz viņu neklausījās, tad tas lēca nost no sola un apgāza vecā žīda bodi.

«Nepircēt no tā neskīzgarē, – es par velte dos!»

Vecais žīds nu gribēja jauno noķert un pārmācīt. Viņi sāka pa istabu skraidīt. Pa tam viens no čigāniem paķēra bodi un iznesa laukā. Nu bij vecajam žīdam liela raudāšana, bet jaunais smējās, pie zemes krīzdams. Bet tad jaunais aptika, ka arī viņa pauna ir pazudusi, un sāka raudāt; nu vecais atkal smējās, vēderu turēdams.

Šai brīdī istabā iejāja šausmīgs jātnieks. Mazs cilvēciņš jāja uz liela, lika cilvēka, bet šis jājamais cilvēks bija nedzīvs. Rokas viņam vilkās gar zemi kā pagales.

«Ui, mirone jāj!» žīdi iekļiedzās un bij no istabas laukā kā laksti. Arī rūniņi spiedās gar sienām. Leijerkastnieks apstāja spēlēt un iebēga aizkrāsnē, tad uz plītes, beidzot uzrāpās uz krāsnes. Tad pati leijerkaste sāka kustēties; izlīda cilvēks sarkanu pijoli padusē un arī uzlīda uz krāsnes. Čigāns ar visu zirgu ielēca Katres gultā un purinājās un gaiņājās.

Nu miroņa jājējam piederēja viss istabas vidus. Viņš arī ņēmās nosvīdis, riņķu riņķiem. Viņš nerunāja ne vārda, bet tikai, pieri saraucis, jāja un ar resnu baizeri bez mitēšanās kapāja savu zirgu.

Pie katra cirtiena čigāns gultā, sēdēdams uz sava zirga, iekliedzās. Beidzot viņš vairs nevarēja ciest; viņš jāja no gultas laukā un sāka kliegt:

«Tu, pagān Jūrka, – kam tu mana tēva brāli nositi!»

«Klusi!» mazais jātnieks iesaucās. «Kāpēc tad viņš manu balto ķēvi aizjāja uz Leišiem! Nu es viņu jāšu līdz pastara dienai, – kamēr viņš man atvedis ķēvi atpakaļ.»

«Bet viņš jau ir mironis!»

«Tas jau ir tas labums: – dzīvs čigāns nekad zirgu tev atpakaļ nevedis.»

«Še tev tava baltā ķēve,» čigāns saka, «bet atdod man manu tēva brāli.»

Čigāns grib jāt pavisam klāt, bet ķēve baidās, slienas gaisā un kāpjjas atpakaļ. Ak tavu nelaimi: viņa uzgrūžas taisni ar asti uz

skala, un uzreiz tā svilst kā pakulas. Mazais miroņa jājējs nosviež savu čigānu, ka nočab vien, un ar klēpi saķer ķēves asti. Uguns no dziest.

Muzikanti nokrīt no krāsnes. Visi steidzas laukā. Skan zvani pa sētsvidu. Ķēve nu ir bez astes.

Čigāns noņem lieko ģīmi un runā ar mūsu ļaudīm nopietni, pavisam citādā balsī.

«Cik šie tālu jau gājuši?» saimniece apvaicājas.

«Šitās esot piecpadsmītās mājas.»

Saimnieks grib skriet laukā, saukt visus čigānus atpakaļ, piedāvāt alu un ēdienu, bet čigāns pateicas. Esot ēduši un dzēruši, – jau nelienot vairs. Un nevarot arī kavēties ilgi: vēl septiņas mājas gribot izņemt cauri. – Pusnakts jau sen pāri, varbūt pat diena nav vairs tālu.

Otrajos svētkos pēc pusdienas lielie mani sataisa par dzērvi, un mēs, liels pulks, aizejam uz kaimiņiem. Tur ir daudz bērnu. Es viņus drusku paknābāju un tad nosviežu savu kažoķeli gultā. Nu mums te ir dzīve, kāda tikai var būt Ziemassvētkos. Negaidot pienāk vakars, nemanot jau ir iestājusies nakts. Ārā margo sastingušas zvaigznes, bet iekšā ir gardi ēdieni un salda tēja. Sirups lokās no pudeles šķīvīti kā brūna, mīksta bante, un mēs mērcējam tajā savus pirkstus līdz ar gabaliņu maizes.

Trešā diena līdzinās visām svētdienām. Atnāk kāda viešņa, atnes gabalu nobrieduša pīrāga, sēd visi un runājas, rokas saņēmuši. Uz vakaru sāk jau meklēt kopā darba drēbes. Tuvojas kas tumšs, smags...

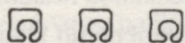
Pirms gulētiešanas mēs ar māti izejam ārā. Patlaban snieg. Nakts ir pelēka kā mātes vilnāne. Laiks atmeties mīksts. Tek jūmti.

Pik! Pak! Piles ir milzīgi lielas un smagas. Mikstas, pelēkas pūkas
krīt man uz galvas, un es jūtu, ka mati man kļūst slapji.

«Nu Ziemassvētki aizbrauc,» māte saka.

Es klausos, un man tiešām liekas, ka tālumā skan sīki zvārgulīši. Es nekā neatbildu, es tikai nopūšos un steidzos istabā.

Rītu jau mātei čīkstēs ratiņš. Viņa sēdēs un strādās ar rokām
un kājām, un man vajadzēs atspiesties uz viņas krēsla malas un
boksterēt: ella-a-i-lai, emma-e-me, – lai-me.

Krēslas stundas

Tās ir vakara krēslas stundas, par kurām es varu runāt. Rīta krēslā tikai retu reizi, acis trīdams, tiku noskatījies. Tad lielie ļaudis bija ļoti steidzīgi. Viņi laidās kā bites no aviļa, – laukā un taisni prom, katrs savā darbā.

Vasaras laikā arī vakara krēsla nebij necik izbaudāma. Īsā nakts ikvienu skubināja steigšus cisās list, lai locekļi atpūstos no šās dienas darbiem un spēcīnātos rītdienai. Es būtu tik labprāt sēdējis vēl klēts priekšā uz akmeņa un klausījies zemes vēziņa irināšanā, bet māte mani vilka gulēt.

Īstās krēslas stundas bija ziemā, kad aiz gara laika ļaudis nezinaja, ko iesākt. – Tad saule drusciņ parādījās virs Ķišku kalna priedēm, maliet paritēja, pastaiņija brīdi savus starus pa mūsu istabu un aizlīda atkal aiz priedēm.

Tiklīdz tas notika, sievietes trūkās augšā, vilka savus baltos kažokņus mugurā un gāja apkopt lopus. Kad puisieši bij mājā, arī tie izgāja. Es tad paliku istabā viens pats kā kādā nogrimušā pili. – Visi logi bij ar ledu aizkrevējuši, un pa tiem āru redzēt nebij iespējams. Nemaz arī nelikās, ka tur aiz logiem būtu kāda gaisma, nē, viņi paši izskatījās kā ar zaļgansārtām krāsām nosmērēti, un tikai manas acis tos apgaismoja...

Brīdi es sēdēju, sarāvēs čemurā, tai pašā vietā, kur biju palicis, kad lielie izgāja. Bet tad man kļuva garlaicīgi. Es taču varēju izskriet priekšnamā paraudzīties, vai māte jau nenāk no stallīša. Es skrēju, pavēru drusku durvis un atlēcu atpakaļ.

Man pretim vēlās balts mākonis, ātri riņķi griezdamies kā kreķis. Es aizcirtu durvis un kāpu gultā, jo kājas sala un bij bail.

Un tad sāka atgriezties visi mājas ļaudis, cits pēc cita, katrs nespams līdz sev labu tiesu ziemas spirdzinošā gaisa. Bridi plašā istaba bij garaiņu un čalu pilna. Tad pamazām katrs apmetās savā kaktā, lai «saulīti nosvētītu», kaut gan tā sen jau bija aizlaidusies. Dažreiz mēs tā nosēdējām, iegrimuši klusās sarunās, ļoti ilgi, – līdz aizsalušajos logos iemetās baltas, dzeltenas un zaļas dzirkstis. Tad mēs zinājām, ka mēness jau nācis vakarblāzmas vietā.

A, cik daudzējādas bij šīs krēslas stundas...

Dažudien es sēdēju gultā, kājas deķī satinis, un māte turpat man līdzās gulēja, rokas zem vaiga palikusī. Es aizvien paliecos paskatīties, vai viņa nav aizmigusī. Nē, acis viņai bija tīri apaļas, tumšas un dziļas. – Citā vakarā mani Katre mācīja līdz simtam skaitīt. Jeb mēs dziedājām abi skaisto dziesmu par židiem:

Tad vienreiz bij trīs židi,

Tad vienreiz bij trīs židi, –

Ži-ži-ži-di-di-di-,

Ži-ži-ži-di-di-di-,

Tad vienreiz bij trīs židi.

Tas pitmais bija Ābrams – utt.

Tad piegāju pie Vepra Lizes, – tā mani tūlīt ņēma sev uz kājām un šūpoja. Pēc tam es sēdos viņai klēpī, un mēs jājām. Sākumā gāja pavisam lēnām: – soļiem, soļiem, soļiem... Bet tad zirgs jau laidās rikšiem: – rikšiem, rikšiem, rikšiem! Nu jau vajadzēja zobus sakost un aizturēt elpu: – aulekšiem! aulekšiem! aulekšiem! Lizes ceļi mani svieda augstu gaisā, un es kritu uz tiem atpakaļ, bet krizdams dabūju no jauna spērienu pretim, kas mani atkal trieca gaisā. Nebūtu Līze mani aiz elkoņiem pieturējusi, – es būtu pie «lēkšiem» bijis zemē kā laksts.

Dažā vakarā es sēdēju uz plītes malas blakus klibajam Jurkam un viņš man kaut ko klusi stāstīja. Viņš bija vienīgais no vīriešiem, pie kura man labprāt gribējās būt, kaut gan viņa pipe dažureiz tik stipri smirdēja, ka man bij deguns jātur cieti.

Krēslas stundās nozuda visu cilvēku ārējais izskats, un man likās, ka viņi visi pārvērtās. Tie, kuri man dienā nepatika, tagad kļuva mīļi. – Es gāju pie vecās Dauņienes, kuras ģimis bija vienās krunkās un kuras rūtainie lindraki man dienā riebās, un pieglaudus viņai.

«Kas te par kaķi!» viņa kā nobaidījusies iesaucās un ņēma mani savā rūtainajā kēpī.

Nu mēs bijām tie labākie draugi.

Krēslas stundas bij arī kā radītas priekš sapņu, spoku stāstu un vecu ļaužu piedzīvojumu stāstīšanas. Ik vakara tad vecie ļaudis pārstaigāja savus vīra gadus, jaunību un pat bērnību. Stāstīšana bij tik gaiša un dzīva, ka es it visu pats ar savām acīm redzēju, kas stāstīts tika. Es pat visus lielos darbus darīju līdz, kas vien tik nāca

priekšā. Es braucu vectēvam līdz uz Kauņu, uz Vitebsku, uz Viļņu, kad viņš tur tika sūtīts ar muižas brandavīnu. Mums ratos bija milzīga vāts; četrdesmit vedru tur bij iekšā. Un naktī, tumšā rudenā naktī, tad mēs atsitām drusku vienu stīpu, ar mazu svārpstiņu paurbām un tad ar salmu dzērām. Pēc tam mēs caurumiņu aizbāzām ar izbrauktu degutu un uzdzinām stīpu atkal virsū. Kas to varēja zināt, ka mēs, rudens pliksalā braukdami, nepalikām stīvi kā ragi tikai tāpēc, ka paši gādājām par savu siltumu.

Daudzreiz mēs gājām arī citos muižas darbos. Sevišķi ievērojama bij dzīve naktī rījā. Mēs kūlām rakstā, sešpadsmit cilvēku divās partijās. Mums, vīriešiem, spriguļu ozola vāles gāja kā rūciņi caur gaisu, bet meitas tikai rakstu turēja: čiku, čaku!

Un mēslu vedamā laikā, tad plašais muižas laidars bij pilns zirgu, ratu un cilvēku. Tad gāja diezgan jautri. – Es pacēlos gultā kājās un pilnīgi izbaudīju vasaras sauli un stīpro laidara smaržu.

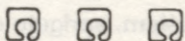
Nu mēs esam tālu Zalvas mežā. Sniegs ir tik dziļš un paldans, ka zirgi pa to peras līdz vēderam, kamēr bez ceja nokļūstam istajā vietā. Mēs cērtam lielas priedes priekš vērsu stajļu sijām. Tās krit brakšķēdamas un krākdamas. Brrriks! Paldanais sniegs uzšaujas gaisā kā dūmi un tūlīt atkal nobirst zemē vizēdams. Salst tā, ka kokiem miza plīst, maize kulītē tik stipri sasalusi, ka tikai ar cirvi iespējams gabaliņu atšķelt. Mēs graužam to pusdienā, ka krauks vien. Turpat stāv mūsu zirgi, apsegti ar kažokiem, un krumšķina sienu. Purni viņiem ar ledu apsaluši...

Jo istaba tumšāka kļuva, jo biežāk veču stāstos iemaisījās neticamas lietas; tīri nemanot, mēs bijām nokļuvuši pavisam citā pasaulē. Un ne reizi vien tad stāstītāju pārtrauca piepešs skala

uzliesmojums. Kādam bij palicis bail savā kaktā, un tas bij stiedzies pūst uguni.

Uguns acumirkli visu pārvērtā. Nozuda viss teiksmainums. Nogrimušā pils pacēlās no dziļumiem un palika par istabu nokvēpušām sienām. Ļaužu sejās atkal ieradās krunkas, un viņi runāja skarbi un kustējās strauji. Arī es lēcu no gultas laukā vai atstāju silto plīti un devos pie sava darba.

Ik vakara man vajadzēja sēdēt uz pārta sausu bērza skalu klēpim blakus un iedegt jaunu, kad vecais bij pie beigām.

Pusbībele

Nekas nav skaistāks par svētdienas pēcpusdienu. No rīta vēl liela-jiem ļaudīm šādi tādi soļi metami un dažs ir baznīcā, bet pēcpusdienā visiem ir vaļa. Vasarā mēs sēdējām sētsvidū, dažs pie zemes mauriņā, dažs uz klētspriekšas. Vēsākā laikā saule mūs sildīja, bet karstā lielie bērzi istabas galā deva dzestru ēnu.

Ar katru svētdienu es jutu, ka kļūstu lielāks un prātīgāks. Es taču biju viens pats starp lieliem ļaudīm, un man vajadzēja piemēroties viņiem. – Saimnieku Jancis gāja skolā tā ziemu, kā vasaru. Ar to mēs tikāmies tikai pa svētdienām. Un arī tad pa lielākai daļai runājām un uzvedāmies kā pieaugušie. Uz skolu iedams, viņš man aizrakstīja uz tāpeles ko priekšā, un pa nedēļu man tai vajadzēja abas puses aprakstīt. Sestdienās pārnācis, viņš man bija stingrs skolotājs. Es pat bijos no viņa. – Bet reizēm arī viņa atgriezās vēl bērns, un tad mēs skrējām un daudzījāmies, un izdomājām daždažādus niekus, sevišķi, ja vēl pievienojās kāds no kaimiņu bērniem.

Ziemā viss bij citādi, varbūt vēl skaistāk nekā vasarā. Ārā tad varēja līt ledains lietus, putināt sniegs, vētras varēja rūkt vai spidēt bāla saule, – mums bija vienādi labi un silti. Istaba bij skābu kāpostu smaržas pilna. Vīrieši sēdēja katrs uz savas gultas malas, un pār viņu galvām lidinājās zili dūmu mākulīši. Dažreiz viņi visi sagāja ap lielo galdu un runājās par veciem laikiem. Tad mazie mākoņi savienojās un kļuva par lielu padebesi.

Man labāk sakrita ar meitiešiem. Mēs ar māti griezām no papīra skaistas puķes, gan ziedus, gan lapas. Pat cilvēkus mēs izgriezām.

Mēs arī taisijām raibus pūslīšus. Mēs ņēmām kartupeli, izvērām tam cauri stipru diegu un pakārām pret logu. Tad sagriezām no garkūlām labi daudz salmu tievgaju, apcirpām drusku vārpas un tad vērām uz šiem salmiņiem dažādus papīra gabaliņus un spraudām ar visiem kartupelī. Salmi bija visi vienā garumā, un tā mums iznāca skaista apaļa bumba, līdzīga pieneņu ziedu pūslīšam. Šī bumba lēnām griezās, kad kāds drusku papūta, un pret logu laistījās dažādās krāsās. – Papīri gan bija diezgan neievērojami: dzeltens – ietinamais, sarkans – no tabaka pakiņu odeses, zils – no kādas vecas burtnicas vākiem, balts – nu, to mēs varējām vieglāk dabūt... Bet mūsu acis bija neizlutinātas, un ziemas baltumā šās nedauzās, nabadzīgās krāsas darīja mūs liksmus, tā ka mēs dziedājām un sitām plaukstas.

Mēs pinām arī rūtainus krustiņus. Un ik reizes tad man gribējās dabūt sen apsolīto pusbībeli. Vecmāte man teicās to dot, tiklīdz es mācēšot labi lasīt.

Kas tur gan par skaistiem stāstiem esot, to es ne iedomāties nevarot. Lai ņemoties tikai krietni ar mācišanos. Pusbībele esot svēta grāmata, un kaut kurš nejēga ap to vis nevarot smulēties.

Es biju nepacietīgs. Man jau likās, ka lasu ļoti labi, un stāju virsū ik svētdienas. Tomēr pārbaudījumā aizvien vēl tiku atrasts par nespējīgu priekš tik ievērojamas grāmatas.

Nekā nevarēja darīt. – Kabatas ziņģu grāmatu es biju izlasījis no gala līdz galam. Skaistākās dziesmas jau mācēju pat no galvas –

Pie grāfa pili dienēja

Priekš gadiem, tā man stāstīja,

Labs, liels un plecīgs sulainis,

Ar vārdu Lapu Indriķis.

Redz šē: to es vēl tagad atminos.

Tur bija arī tādas ziņģes, pa pusei vāciskas. Tās es labprāt skaitīju žīdiem priekšā. Žīds saprata, ko es teicu, māja ar galvu un smējās.

«Komm cur Mutter, liebe māsiņ!» es deklamēju, un žīds smējās: «Hohoho!»

Bet kas tad bij šās pazīstamās blēņas pret nekad neredzēto pusbībeli!

Reiz uz pavasara pusi man pagadījās labu gabalu izlasīt bez misēšanās. Vecmāte ieminējās:

«Nu jau gandrīz varētu...»

Šie vārdi mani padarīja neprātīgu. Es lēkāju uz vienas kājas pa nelīdzeno istabas plānu.

«Bet mazgāsi kaulu?» vecmāte teica.

Es zināju, ko tas nozīmē, un paberzēju savu slapjo deguneli pie vecmātes rokas.

«Nu tad iesim ar' uz klēti, pameklēsim.»

Mēs gājām abi blakām uz klēti. Es jutos liels un skatījos visapkārt, vai arī kāds redz, ka mēs ejam pusbībeles meklēt.

Meklēšana nebij viegla. Vecmāte pacēla savas drēbju lādes vāku, atspieda to pret savu virsgalvi un pieliekusies rakņājās pa lādi.

Nē, tas vēl nebija nekas, vajadzēja ņemt nopietnāk.

«Turī tu!» viņa uzsauca un piecēlās.

Es saņēmu lādes augsto vāku, pacēlu taisni un turēju abām rokām. – Rokas nežēligi sala.

Vecmāte cēla drēbes laukā, gabalu pēc gabala. Ar uztraukumu es skatījos, kad parādīsies gaidītā grāmata. Bet parādījās lādes dzeltenais dibens... un grāmatas nebij.

Nu mēs stāvējām un domājām.

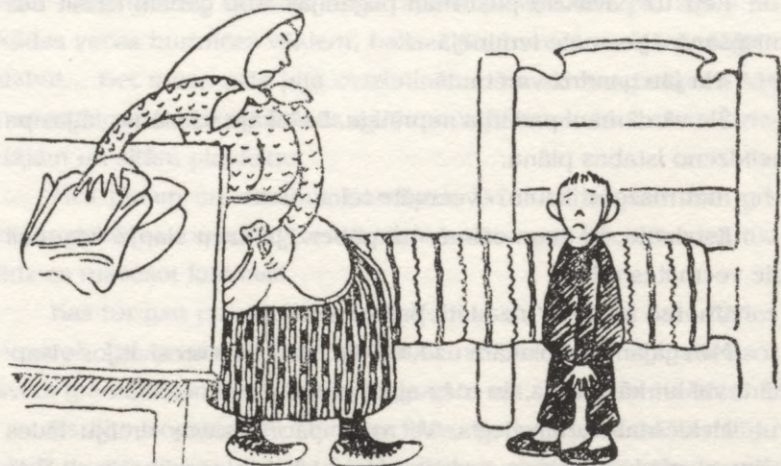
«Kur tad viņa varētu būt?»

«Varbūt skapī,» es nedroši ieminējos.

Un mēs sākām pārmeklēt skapī.

Skapī nebij.

«Āā!» vecmāte iesaucās, «viņa būs uz laktiņas.» – Tur bija linu grīste, dažādas auklas ēvelītes, kalti, tukšas pudeles... Vairāk nekā! Un atkal mēs stāvējām, rokas nolaiduši, un prātojām.

«Lai stāv!» vecmāte beidzot iesaucās un gāja uz durvīm.

Bet sen man nebija līdz asarām vairs tālu, un tagad tās man vajadzēja aizturēt ar pirkstiem. To redzējama, vecmāte atgriezās.

Jāpakāpjot augšā uz kraškas, vai tur vectēva kastītē neesot? Taču Jurgos, kad pārkravājušies, šī itin skaidri atminoties redzējusi. Vēl šī pašķirstījusi, noslaucījusi pelējumus un smuki nolikusi.

Tiešām, augšā vienā no mazajām kastīnām, kur vectēvam glabājās dažādas sīkas lietišas, kā grābekļu zobīņi, vanadzīņi, skrīpstīņi un dažādi citi sīki rīki, – bij gulējusi arī pusbībele. – Bet no vecmātes iekunkstēšanās es manīju, ka tur augšā nav labi.

Es redzēju, ka viņa klusām nokāpa, grāmatu ielikusi savā zils ar baltu rūtainajā priekšautā. Tur nu viņa bij. Bet es neiedrošinājos sacīt ne vārda, – tāds bija vecmātes ģimis.

Klusēdami mēs aizgājām uz istabu.

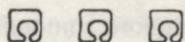
Istabā vecmāte vispirms nosēdās gultā un likās ko pārdomājam. Tad viņa bāza roku priekšautā un izvilka lielu vīstokli papīru. Papīri bij stipri dzeltenī.

«Nolādētie pagāni!» viņa teica, papīrus uz galda nolikdama.

Žurkas bija skaisto pusbībeli pilnīgi izpostījušas. Mugura bij nograuzta robu robiem. Daudzas lapas aizvilktas pavisam projām uz midzeni, daudzas tāpat saņurcītas un saplūkātas.

Man pietika, ka redzēju šīs nožēlojamās atliekas. Jo vecmāte vakarā, līdzko plīti kūra, pārmeta krustu un iesvieda atlikušās druskas ugunī.

«Lai nemētājas Dieva vārds,» viņa teica.

Krogs

No mūsmājām līdz Oruļu krogam bija verstes divas. Ik vakara pa ceturtdienām tur bij jautra dzīve. Tā sākās rudenī, jau tā ap Miķeļiem, un beidzās ar Lieldienām. Tie bija tirga vakari, kuros gan līdz Ziemassvētkiem nekas netika ne pirkts, ne pārdots, izņemot brandavīnu, bairīti, desas, kompektes, kliņģerus, cigārus un papirosus. Pēc Ziemassvētkiem, jā – tad saimnieki sāka apskatīties pēc pušiem, saimnieces sāka aprunāties ar meitām un taisīja norunas uz nākošo gadu. Tikai norunas, jo visi taču labi pazinās un solījumu turēja.

Ik ceturtdienas bija tirga vakari, un ik ceturtdienas mēs gājām uz krogu. Man bija grūti lielajiem tikt līdz pa tumsu un pa rudeņa dubļiem, bet es biju ieķēries vecmātei lindrakos un tiku pa daļai vilkts. Arī ja kādreiz kāja metās aiz kāda akmeņa, es tūlīt nekritu, jo bij kur pieturēties. – Mājup mēs gājām tā ap pulksten desmitiem, un es tad dulburoju, pa pusei aizmidzis. Kājas pašas tikai cēlās un likās, un es nesapratu, kā viņas to varēja. Bet krogā dzīve bija pārāk skaista, un es ar ilgošanos gaidīju nākošās, tiklīdz šī ceturtdiena bija garām.

Tirga vakari jau bij ar gudru ziņu ierīkoti: taisni bluku vakarā, kad sievieši nevērpa un vīrieši neviņa. Labāk tad jau varēja aiziet un krogā nosvētīt to vakaru nekā mājās pleknēt. Tur bija jautrība, kura tik nepieciešama ziemas drūmumā, un kas tad mājās?

Kad mēs aizgājām, krogs aizvien jau bija pilns ļaužu. Līdzko durvis pavērām – sitās preti siltums un nenoteikta dūkoņa kā no bišu stropa. Mēs aizspraucāmies uz dibena kambari, kur sievas mēdza nolikt lielos lakatus un atstāt visu, kas bija lieks. Tur stāvēja

453 drēbes čupu čupām, – tā ka vēlāk ilgi bija jāmeklē, līdz tiki pie sava gabala. Bet jūs domājat, ka kādreiz tika kas zudis? Nekad ne! – Tādas lietas pie mums toreiz nebij modē.

Kad bijām liekās drēbes nolikuši, tad vecmāte man lika labi kājas nodauzīt un noberzēt un tad uzcēla mani uz kroga lielā galda, kur jau vairāk tādu vīru sēdēja un kūleņoja. Un, kad mēs pacēlāmies kājās, tad bijām augstāk nekā pašu lielāko puīšu galvas. Tā mēs jo labi varējām pārredzēt visu krogu.

Tur gar krāsni uz sola sēdēja rindā saimnieces zīda lakatiem, baltiem priekšautiem, pīrktām jakām. Kalpu sievas no viņām turējās godbijīgā attālumā, un tikai šad un tad pārs galvu sadūrās kopā un noraudzījās uz saimniecēm; laikam aprunāja.

Vīrieši vairāk turējās kaktā, pie bufetes. Tā bij ar augstiem stumdāmiem treliņiem aptaisīta, lai neviens netiktu iekšā. Šai aizgaldā svabadi kustējās krodzinieks, vecais Krišs, un dažreiz arī mamma un viņu dēls Jancis.

Ak, šis Jancis nebij labs. Dažreiz viņš piedzērās kā lūks un nogūlās uz sliekšņa, kur vajadzēja ļaudīm staigāt, un necēlās augšā. Tad mamma grūstīja viņu un sita ar dūrēm, bet viņš tikai smējās un teica:

«Atsities nu, memmīt, ka nesiti toreiz, kad mazs biju.»

Runāja, ka Janci gribējuši izmācīt par skolmeistaru, sūtījuši lielā skolā, bet ar to pašu velna dzeršanu nekas neiznācis. – Jā, kamdēļ tad mazu ieradinājuši? Mamma jau knupīti ielējusi drusku brandavīna, lai bērns labāk gulētu. Un vēlāk maizi mērcējusi un zēns to ēdis laizīdamies... Nu Jancis runāja vāciski un krieviski, bet tomēr nekur nebij liekams. Pat pie šinķēšanas viņu nevarēja laist... Jā, Jancis nebij labs...

Bet vecais ņēmās pa savu aizgaldu nosvidis. Es stāvēju uz galda un noskatījos, kā tur gāja.

«Par trīs! Par divpadsmit! Par seši!»

Puiši tikai sauca, un vecais Krišs ņēma sarkanu vara mēriņu, gan lielāku, gan mazāku, pielēja to un nolika uz bufetes malas, treliņus atstūmis. Naudu viņš iestūma turpat kādā galda šķirbā, un lieta bij nodarīta. – Man viņš izlikās tik liels un nepieietams aiz šiem treliņiem, bet, kad iznāca ārpus tiem, tad saraucās mazs un niecīgs, gluži kā visi citi cilvēki.

Gadījās, ka vācu galā kāds iesaucās vai šķindināja ar glāzi. – Tad Krišs tūlīt steidzās turp. Bet tai pašā acumirkli viņš bija atkal

455 atpakaļ, saķēra dažas pudeles bairīša un glāzes un bija prom. Tā viņš pūlējās visu cauru vakaru.

Un šajos vakaros ikreiz jaunie ļaudis gribēja arī drusku padancot. – Kā no zemes izlīduši, uz mūsu galda ieradās divi muzikanti, viens ar pīpulēm, otrs ar armaņukām – pastrimšķināja... plim! plim! parūcināja bases... un tad vilka vaļā.

O, mēs tūlīt kļuvām dzīvāki uz sava galda.

Bet arī lejā vairs nebija tāds miers kā agrāk. Tā kā kroga istaba bij ļaužu pilna, tad vajadzēja tos sadrūzmēt gar sienām, lai atliktu dancotājiem vieta. Bet vai jūs domājat, ka tas ir izdarāms ar vārdiem? Tad jūs maldāties. Nē, – tur vajag izsist viduci, izsist, es jums saku.

Divi spēcīgi puisi saķērās un sāka dancot. Viņi tiši izlieca elkoņus labi asus, lai tie kā raģi grūstos ļaudīm sānos. Un skaties vien – pēc maza brīža jau puisi varēja vest meitas svabadajā laukumā... Balle bij atklāta.

Puisi piesita kājas un griezdamies vilka dūmus no papirosiem tā, ka dzirksteles kā zvaigznes skraidīja meitām ap galvām. – Jo ilgāk dejoja, jo karstāks kļuva krogs. Meitām lakati nošjuka uz kakla kā sakas, un viņas bieži slaucīja ar priekšautiem vaigus, kuri bija sarkani kā āboji.

Kad nebija vairs izturams, tad atlaida uz brīdi durvis vaļā. Bija skaidri redzama gaisa pārmaiņa. Pa apakšu tecēja kā tīrs, auksts ūdens iekšā, un pa augšu laidās laukā bālganas, siltas samazgas. Ar lielu patiku es ieelpoju tiro gaisu.

Visu vakaru uz kroga galda nosēdēt, kaut arī dzīve apkārt mainījās, tomēr būtu bijis garlaicīgi. Bet pa brīžam mēs arī norāpāmies zemē un aizlīdām uz kādu kambari, kur lielle puisi vai nu

kārtis spēlēja, vai dzēra. Reizēm mēs pat vācu galā ielavījāmies. – Tur bij uz logiem puķes, ar ādu apsisti krēsli un aiz širmjiem gultas. Bet, tiklīdz nāca krodzinieks, tad mūsu prieki beidzās.

«Birāni, birāni, von pa durs!» viņš teica, – un mēs trapinājām kā jēri laukā.

Gaišās un siltās naktīs mēs, zēni, pa ilgam laikam arī ņēmāmies pa āru, uz lielceļa. Dažiem bij veci naži, un viņi gāja nažiem mesties. Vajadzēja nazi turēt pilnīgi saujā un parādīt tikai mazliet ausis. Tas bij ļoti interesants maiņas veids. – Mazajam Krūmam ir tīri labs naželis... Viņš nemainītu ne ar vienu. Bet paskatās – Lubu Ješkam ir pavisam jauns. Ausis mēnesnīcā tā vien dzirkst. Ješka arī nemaz nevēlas ne ar vienu mainīt. Viņam ir piskars, kas visu kvartu maksā, un citiem tikai tādi ileniņi. Krūms tomēr nenociešas un uzbāžas, lai mainot, – šam nudien esot labs nazis. Labi – mainīs.

«Bet atpakaļ mainīt vairs ne,» Krūms cieti nosaka, jo stipri cer, ka biedri piešmauks.

«Zināms, ka ne!»

Un samīts ir.

Krūms nu lieks savu jauno piskari vajā. Bet tavu brīnumu – ņēlzis viņam paliek pirkstos, un abi spala sāni atkrīt nost.

«Ho, ho ho!»

Kas par smiekliem! – Tikai Krūms sāk raudāt. Viņš, nabags, nezina vēl, ko tēvam atbildēs, kad prasīs, kur nazi lika.

Mēs arī sarīkojām skriešanos pa lielceļu. Kāds no večiem, kuram patikās ar mums ņemties, komandēja mūs. Mēs tikām aizsūtīti līdz kroga rijai. Tur mums vajadzēja sastāties rindā un gaidīt. Tad vecis šinī galā skaitīja:

«Viens, divi, trīs!» Un sasita plaukstas.

Pie «trīs» mums vajadzēja laisties skriet. – Kurš pirmais tika pie veča, tam viņš deva ievilkt trīs dūmus no savas koka pīpes.

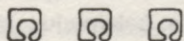
Es biju mazs un nekad netiku pirmais, kaut gan ik reizes delverēju līdz. Kas tad varēja zināt, – var būt, ka tomēr kādreiz pagadās un arī es dabūju šo algu.

Nekā! Velti!

Gandrīz vai katru reizi godalgu ņēma kāds vājš, garš zēns, kuru visi par Kurtu iesauca. Kurts tad arī dabūja sapipēties papildnam. Viņš neapmierinājās vis ar trim dūmiem, bet, reiz iekodies, nelaidās no pīpes kāta vajā un tikai vilka un vilka. Vecis pacēla viņu aiz pīpes gaisā; viņš bija iekodies kā zivs makšķerē. Tikai kad vecis ar otras rokas pirkstiem aizspieda zēnam degunu cieti, jā, tikai tad viņš atlaidās un bija gatavs atkal ar mums sacensties skriešanā.

Tā šie tirga vakari aizgāja vienos priekos un liksmībā, un ikreiz es gāju mājā neapmierināts, vēl visu varbūtību neizbaudījis. Es toreiz neapjaudu Jaunuma, kādu ļaudim nodarīja krogs, nezināju, ka brandavīns posta veselību un nomāc labas domas. Tagad es to zinu, un tomēr man šķiet, ka toreizējais krogs bij citāds, nekā tas tagad ir. Toreiz uz krogu gāja papriecāties, bet tagad – žūpot. Tur ir liela starpība. – Toreiz vīri izdzēra mēriņu un teica: «Nē, kaimiņ, vairāk ne, – būs par daudz.» Tagad jaunskungs izdzer pusstopu un duci alus un lielās, ka tas viņam vēl nekas neesot.

Tur ir liela starpība.

Jaungads

«Ar to miju Jēzus vārdu
Jaunu gadu iesākam,
To no jauna turam gārdu,
To vairs aizmirst nevaram.»

Ar šo dziesmu mēs ikreiz iesākām pātarus Jaungada rītā un dziedājām, un lūdzām Dievu, kā kristīgiem cilvēkiem pienākas. Bet vakarā priekš tam, Jaungadam ieejot, mēs bijām tirie pagāni. Tad mums bij pavisam cits Dievs, cita ticība. Vislielāko lomu tad spēlēja Laima. Viņa sēdēja ūdenī, bļodas dibenā, satvēra ar veiklām rokām spožo alvu, kuru lējām viņai virsū, un izveidoja no tā ikvienam laimi, kādu kurš bij pelnījis...

O, – jau Ziemassvētkos es sāku gādāt par alvu. Es apstaigāju visus mājas ļaudis, un var sacīt, ka man bij laime. No saimnieces es dabūju vienu karotes galvu, no vectēva purceles pīpes švan-dozi, no Katres divas alvas pogas. Nu taču pietika!

«Jā, bet vai tev ir paniņa, kamī kausēt?» māte man prasa.

Nē, paniņas man nav. Un es kādā dienā brienu ar savām smagajām koka tupelēm pa dziļi iemīto taku uz smēdi, kur saimnieks dzelzi dimdina. – Mani durvīs ieraudzījis, viņš saka:

«Zēn, pazēn, – vai redzēji manu zēnu?»

Es saprotu, ka tas ir viņa laba prāta joks, un atbildu, ka es jau esmu viņa zēns.

O, tad lai tik kampjot lielo āmuru un stājoties pie laktas.

Smēdē ir kāds svešs kalvinieks, tāpēc es savu vajadzību saimniekam pasaku klusām. Viņš britiņu pajokojas, bet tad ņem gabaliņu skārda un sakaļ man skaistu mazu paniņu. Ar to es nu

459 skrienu kalnā kā negudrs. Reizes divas trīs es izlecu ar abām kājām no savām kurpēm: viņas man ir par kavēkli. Es esmu pārliecināts, ka es vispār pasaulē būtu daudz tālāk ticis, ja man bērņibā nebūtu bijušas tik smagas kurpes.

Kad Jaungada vakars bija klāt un visi parastie sestdienas darbi nobeigti, tad krāsnes priekšā iedegās sauss bērza skals. Mierīgi un bez dūmu viņš tur dega, gaišs un silts kā maza saule. Pamazām sāka mēles raisīties, un veči zināja pastāstīt dažu labu stāstu par Jaungada nakti. Šajos stāstos lielu lomu spēlēja vilki un lāči, sniegs un bārgs aukstums, un visi viņi sākās ar teikumu: «Kā veci ļaudis melš...» Bet varēja redzēt, ka stāstītājs ir pilnīgi pārliecināts par sava stāsta patiesīgumu un ka arī mēs, tie citi, nešaubījāmies. Tikai tam mēs neticējām, kas mums isti labi nepatika.

Laiques liet varēja tikai pusnakts stundā, tāpēc visu garo vakaru vajadzēja palaist ar ēšanu, nostāstiem un dažādām spēlītēm. Mēs ķērām vistas tāpat kā Ziemassvētkos, ganijām aitiņas, šāvām rubeņus, ar vārdu sakot, – izņēmām cauri visu savu repertuāru. Bet, kad pietrūka ko darīt, tad sēdējām un klausījāmies, kā sniegs, gar logiem skriedams, sīca, jo bija stiprs vējš.

«Vai zināt, kā mēs varam redzēt, kuram no mums nākamā gadā jāmirst?»

Šie vārdi nāca pavisam negaidīti, un, tā kā acumirkli neviens nesaprata, ko atbildēt, tad runātājs turpināja:

«Jā, vajag tikai iziet vienam pašam ārā, ka istabā palikušie to nemana, un paskatīties pa logu. Ja būs saimes vidū kāds, kuram jāmirst, tad tam nebūs galvas uz pleciem.»

Es paraudzījos uz melnajiem, siltumā atkusušajiem logiem un noskurinājos.

«Nu, vai ir kādam galva iet paskatīties?» runātājs lielmanīgi sacīja.

Neviens tādu mulķību negribēja darīt. Bija jau diezgan dzirdēts, kur šādas niekošanās dēļ cilvēki bij izskrējuši no pasaules. Tepat kaimiņos viens vecis reiz tā gājis pie loga. Bet, tiklīdz nu skatījies, te viens aiz muguras prasa: «Nu, vai saimniekam ir galva?» – Vecis tā nobijies, ka pakritis uz vietas un pēc sešām dienām nomiris.

«Veci ļaudis stāsta,» mana vecmāte iesāka, «ka, raug še, Plāceņa brāļa Miķeļa sievas tēvs tā dabūjis drudzi un nogulējis sešas nedēļas kā laksts. Viņš Jaungada vakarā aizskrējis uz otru sētu skatīties un pa logu ieraudzījis, ka saimniece nēsā pa istabu puisēnu, ucina un dzied: «Didi, didi, trallalā! Didi, didi, trallalā!» Uzreiz Miķeļa sievas tēvam turpat pie loga drudzis klāt, un tā nodidinājis sešas nedēļas, ka ne galvas pacelt!»

«Ko nu par tādām blēņām runāt!» saimniece aprāja. «Labāk pastāstiet, kā Katrei visvieglāk pie vīra tikt.»

Katre nosarka, bet ar uzmanību klausījās, kad sākās valodas par brūtēm un par brūtgāniem. – Jaunām meitām esot ļoti viegli izzināt, vai tai gadā tiks izprecētas. Vajagot tikai iet uz aitu kūti un pa tumsu ķert. Ja ir rokā auns, tad kāzas tikpat kā liktas.

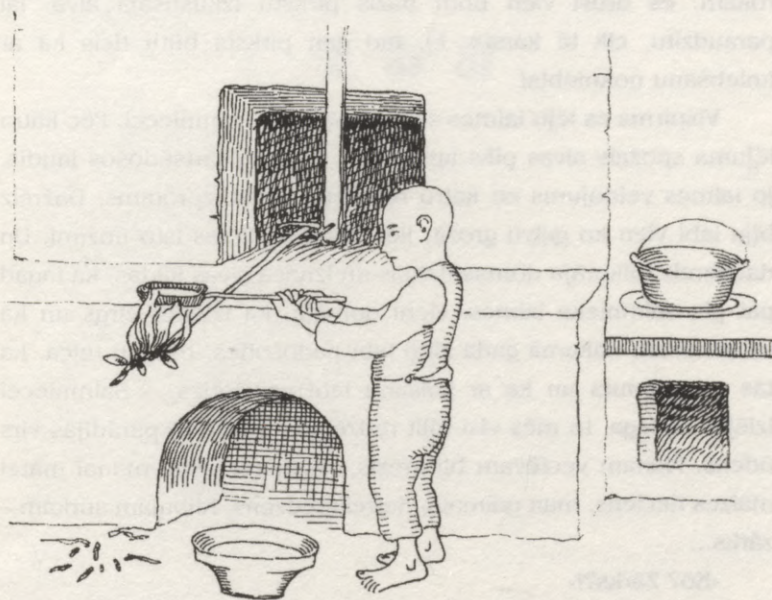
«Bet kas tad ar puisiem?»

«Puisiēm tā lieta vēl vienkāršāka: puisis vakarā ņem kārtis, izvelk no tām vienu dāmu un paliek savā pagalvī. Sapnī tad nu pieņāk pie gultas tā, kura nolemta viņa mūžam.»

«Tāpat jau tas esot arī ar meitām. Vajagot pie gultas galvgāja pakārt pavisam jaunu linu dvieli; kurš tad pa sapņiem nākot pie tā slaucīties, tas esot istais.»

«Ko nu vēl pa sapņiem, bet, kad krekla piedurkni iemērc kūķēs un tad tai skatās cauri, tad Jaungada nakti ikviens var redzēt savu dienu vai nedienu.»

Kaut gan vakariņām mums bij kūķes vāritas, tad tomēr nevienam negribējās redzēt savas nākotnes. Visi norunāja, ka tomēr labi tas Dievs ierīkojis, ka neviena dzīvība nevar zināt savas rītdienas.

Ne zivtiņa ūdenī zina, kad viņu zvejnieks izcels sausumā, ne putniņš gaisos, kad viņu panāks mednieka šāviens, ne aitiņa kūti, kad viņu kaus, ne cilvēks, kad tam pienāks viņa stunda.

Pulkstens aiz sienas nosita jau vienpadsmit, un mēs sākam laimes liet. Patiesībā vajadzēja katram savu laimi liet ar savu roku,

bet, tā kā vecie ļaudis negribēja cilāties un locīties, tad es izpildīju viņu vietu. Es turēju ar abām rokām panniņu uz skala uguns un raudzijos, kā baltais metāls sāka kustēties, šjukt un grimt, līdz pārvērtās gluži par ūdeni. – Nu tam vajadzētu stipri garot, kad tā uz uguns tur, es domāju, – bet taču laikam tas nebūt vēl nebija karsts... Ja man nebūtu vajadzējis turēt pannas kātu ar abām rokām, es droši vien būtu bāzis pirkstu izkusušajā alvā, lai paraudzītu, cik tā karsta. Ei, tad gan pirksts būtu ticis kā ar kniebšanu nokniebts!

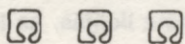
Vispirms es lēju laimes saimniekam un saimniecei. Pēc katra lējuma spožais alvas piks apstaigāja visus apkārtsēdošos ļaudis, jo laimes veidojums ne katru reizi bija viegli izprotams. Dažreiz bija labi vien ko galvu grozīt, līdz atradām lietas īsto nozīmi. Un daudzkārt tulkotāju domas dalījās un iznāca sīvas ķildas, kā tagad pat pie saimnieka laimes: vieni domāja, ka izlējies zirgs un ka saimniekam nākamā gadā zirgi labi padošoties, bet citi teica, ka tas esot āmurs un ka ar kalšanu labi veikšoties. – Saimniecei izlējās atslēga, to mēs visi tūlīt redzējām, līdzko tā parādījās virs ūdens. Manam vectēvam bija krēsls, vecmātei vista, manai mātei maizes rīciens, man grāmata, Katrei gredzens, Klibajam Jurkam – zārks...

«Ko? Zārks?!»

Nē, to nu gan Jurkam neviens neiestāstīs, ka te šis alvas piks ir zārks. – Visi ņem laimi no jauna un atrod, ka tas ir siets, ar ko pelavas sijāt. Jā, tas ir pavisam cits kas! Un Jurks apmierinājās.

Pulkstens nosita divpadsmit. Mēs dzēsām skalu un kritām cisās. Drīz vien visa istaba bija klusa, tikai mierīgi un stipri elpas vilcieni šalca pa kaktu kaktiem. Vakara stāsti, laimju liešana un ilgā

463 nomodā palikšana man vienam tik drīz miega nedeļa. Es grozijos un pa reizei pat pacēlu galvu un skatījos mātei pāri uz logiem. Ārā spīdēja mēness, bet vējš rūca tikpat stipri kā no vakara. Vēl brīdi es tā gulēju, kad izdzirdu, ka arī viņā kaktā kāds vēl nomodā. Kas tas bij? Es atkal paslēpos un redzēju, ka Katre patlaban uzmetina uz vadža pie savas gultas galvgaļa baltu dvieli.

Brāļam kāzas

Miks, mans mātes brālis, tikko bija atnācis no krieviem, kad jau tai pašā ziemā dzērām viņam kāzas. Viņš atnācis tūliņ piestāja pie Veculvānu Drujas par puisī. Turpat dzīvoja kāda jauna meita, kuru viņš, kā jau zaldāts, ieņēma ar šturmi. Mika māte, mana vecmāte, ar vedeklu gan nebij īsti mierā. Bet Mikam viņa patika, un viņš to precēja. No sākuma vecmāte lielījās, ka kāzās acu nerādišot, bet, kad pienāca kāzu sestdiena, tad cepa pīrāgus.

Svētdienas rītā mēs braucām. Mēs braucām visa dzimta, ar diviem zirgiem. Mūsu saimnieki arī bija kāzās prasīti, tāpēc zirgus labprāt deva. Mūsu nedaudzās lopu dzīvības apņēmas pabarot vecā Dauņiene. Tā mēs varējām droši izlaisties.

Kāzās tikušiem, mums katram bij pa čarkai jādzer. Kad Miks man sniedza glāzīti, es paskatījos mātei acīs, ko šī teiks. Bet māte runājās ar kādu svešu sievu un manis nemaz neredzēja. Es nezināju, ko darīt. – Mikam blakus gāja jaunā vedekla ar pilnu šķīvi gabaliņos sagraizītas baltas maizes. Viņa sikā, bet straujā balsī teica:

«Brāļam kāzas, – tad vajag dzert, lai tur vai kas!»

O, šos vārdus es nekad neaizmirsīšu. Cik tie bij pamudinoši un manām ausīm patīkami. – Es vēl reizi paraudzījos uz māti.

Viņa pameta ar galvu.

Ak tu Dieviņ! – man jau te šodien it kā debess vārti bija atvērti. Ko nekad man neatļāva un pēc kā es jau sen biju tikojis un laizījies, to šodien drīkstēju baudīt... Es ķēru glāzi un metu to tāpat, kā biju noskatījies lielos metam.

Cepure man novēlās no galvas. – Pats es iekritu mātes lindraku grumbās un būtu pastiepies gar zemi, ja māte mani nebūtu

saķērusi. – Iedzertais gārdums taču bija tīra uguns. Mutē ticis, tas aizrāva man kaklu un tad šāvās pa muti un caur degunu atpakaļ uz āru. Es raudāju un rokas plātīju, bet neviens manis nežēloja, – visi tikai smējās.

Kad jau jūdza zirgus, lai brauktu uz baznīcu, arī es taisijos līdz, jo Veculvānu otra meita Dārtīte gribēja, lai es katrā ziņā braucot. –

Sākumā māte manis neparko nelaida. Es nosalšot, viņa teica. Ko es, tāds sivēns, baznīcā darišot? – Mājās es pa to laiku varot pagulēt vai padauzīties ar citiem bērniem... Bet nāca atkal jaunā vedekla, un viss bij labi.

«Brāļam kāzas, un tad tu domā palikt mājā?!» viņa teica, un debess vārti man bij atkal vaļā.

Dārtīte nu bija laimīga. – Kā vēlāk redzēju, tad viņa vairāk sevis dēļ bij gribējusi, lai es, muļķa bērns, starp viņu un klibo Grišku sēdu kā trešais. – Bet es tomēr visu noklausījos, ko viņi braukdami runāja.

«Redzi,» Griškis teica, «kāda rinda kāzinieku!»

Mēs braucām paši pēdējie un varējām labi redzēt visu garo rindu, kad ceļš kaut kur liecās.

«Tak divdesmit treju kamanu. Es sētsvidū saskaitīju,» Dārtīte atteica.

«Tad tu gādā, ka mums arī tā būtu,» Griškis teica un pēra ar pātagu balto zemi.

Putināja mīksts sniedzīņš. Kamanu dzirdēt nemaz nevarēja. Tikai zirgu pakavi graužās ceļa ledū, un zvani skanēja. Man bij ap pleciem apņemts vilnains lakats, tāpēc auksti nebij. Bez tam abi pārējie sēdētāji mani bij tik cieši iespieduši savā vidū, ka es dziwoju gandrīz kā alā. Bet ir tad vēl viņiem vietas nepietika. Beidzot Dārtīte teica, lai es labāk nākot viņai klēpī par dēlu, tad būšot ērtāk. – Es piecēlos kājās un ievēlos viņai klēpī.

Jā, un ko domā, uz pavasara pusi patiešām Griškam ar Dārtīti bij kāzas. Ļaudis pabrīnējās vien.

Baznīcā priekš manis nekā ievērojama nebij. Es stāvēju kā akā starp lielajiem cilvēkiem un, galvu atliecis, redzēju tikai baznīcas balto, augsto velvi. Mācītājs kaut ko runāja...

Brīdī stāvējuši, mēs apgriezāmies un gājām ārā, sēdāmies kamanās un laidām atkal uz mājām. Mūsu vecais zirgs nu bij daudz jautrāks.

Ak jā, – mēs taču bijām arī baznīckrogā iegājuši. Tur man Griškis nopirka lielu, mīkstu kliņģeri, kuru es salocīju, kamēr lielle spieģelējās un posās.

Mājās pārbraukuši, mēs jau atradām uz galda lielas bļodas, gaļas pilnas. Un rindās stāvēja balti šķīvji kā kungiem. Kaut gan man ēst bij krietni iegribējies, tad tomēr māte manis nelaida pie galda un arī pati negāja. Bet te atkal nāca vedekla un teica:

«Brāļam kāzas, un tad tu, Dieviņ baltais, nesēdēsi pie goda galda!?»

Viņa ņēma mani – uzcēla uz sola, un es varēju ņemt gaļas gabalu rokā un sukāt.

Pēc pusdienas drīz vien nāca launags. Tad brūtei un brūtgānam bij ar drēbi aplāti šķīvji priekšā, un katrs lika uz tiem naudu. Arī man māte padeva vienu naudiņu. Es gāju, pakāpos, liku uz vedeklas šķīvja un teicu:

«Še!»

Viņi abi ar Miku pasmējās.

Vēlāk saimnieku istabiņā naudu skaitīja un priecājās, ka ienākuši piecdesmit septiņi rubļi.

«Būs divas govis,» vedekla teica.

«Bet parāds par miltiem, sīrupu un brandavīnu?» Miks ievaicājās.

Vairāk viņi nekā nerunāja. – Vedekla naudu iesēja lakatiņā un ielika skapī.

«Gan jau būs kur likt, nebēdājiet,» saimniece, skapi aizslēgdama, teica. «Nebūs jau govīs vien vajadzīgas. Vajadzēs katliņa, vajadzēs spanniša un toveriša. Saujā turot, izkusis tas mazumiņš...»

Visjautrāk gāja pie vakariņu galda. Veči bija labi iesīluši un jau nie ne mazāk. Arī meitieši sēdēja pavisam sasarkuši un atjaunojušies. Viņi lēja brandavīnu pie tējas, dzēra un dziedāja. Jauno puīšu vidū bij arī kroga Jancis. Tas bija par visiem lielāku dūšu

iepravījis un locījās kā tārps gar galda malu. Miks bij pušiem iemācījis dažas krievu dziesmas, un tās viņi tagad dziedāja. Ek, cik braši gāja, kad viņi vilka vaļā:

«Saldatuški, bravarebatuški,

Čeže vaši occi?

Ek, naši occi,

Slavni polkavocci, –

Čeže naši occi!»

Pirmo pusi dziedāja Miks viens pats tā kā jautādams, un tad otru rāva visi kā atbildēdami. Kroga Jancis meta ar abām rokām takti, līdz beidzot viena no tām ieskrēja sīrupa šķīvītī. Jancis satrūkās. Ko? Vai tiešām šķīvītis bij sadauzīts? – Sīrups izplūda pa galdautu kā dzīvie sveķi. Janča roka bija asiņaina. Viņš to pacēla un pārsteigts skatījās apkārtējiem pušiem acīs. Sīrups un asinis tecēja pa rokas stilbu piedurknē. Pāris puīšu aizveda Janci uz kukņu, lai nomazgājas. Pēc tam viņš vairs nenāca pie galda. Runāja, ka aizlaiduši uz mājām, lai izguļas.

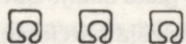
Vēl otrā dienā līdz pat vakaram mēs dzīvojām pa kāzām. Tad deva kāpostus un vajadzēja braukt mājā. Ar smagu sirdi es šķiros no Mika un no vedeklas. Man likās, ka arī viņiem ir žēl šo svētku dienu. Nu viņiem atkal vajadzēs vilkt mugurā vecās drēbes un briet pa stalli ap zirgiem un govīm. Mikam vajadzēs braukt mežā un zāgēt malku...

Kad mājā pārbraucām, vecmāte, istabā iegājusi, izlikās piedzērusi un, riņķī griezdamās, bez meldijas dziedāja:

«Dzēris biju kā vilciņis,

Iekrīt kārklu krūmiņā.»

Viņa izvilka no tašas blašķi un laida to pa istabu apkārt, no mutes uz muti. Tās bija tādas mazas atkāzas te mūsmājās un mani mazliet uzjautrināja. Vismaz pāreja no tik lieliem svētkiem uz darbdienu nebija tik asa.

Vilciņš

Viens no visskaistākajiem ziemas darbiem bija dancināt vilciņu. Protams, lielam cilvēkam šī rotaļa likās apnikstoša un pārāk vienuļa, bet es vilciņa ātrajā gaitā sildīju savas pussastingušās asinis, un tas man lielā mērā palīdzēja pārciest tumšo ziemu.

Es pazinu tādus vilciņus, ko taisa no diegu spolišu galiem un kurus dancina vienīgi uz galda. Man pašam bija viens šāda tipa vilciņš. Tas bija taisīts no vecmātes kaziņu ripas, un viņa diametrs

bija veselu puspēdu liels. O, kad jūs būtu redzējuši, ar kādu sparū un cik cienīgi viņš griezās pa gludo galda virsu. Kad gribēji kādreiz pirkstu piedurt, – viņš to atstūma nost un mierīgi dancoja tālāk. Tomēr šī ripa ar visu savu cienību nevarēja līdzās stāvēt īstajam vilciņam, kuram bija liela, apaļa galva un gara kāja. Tas bij pavisam cits kas!

Es izlūdzos no vecmātes viņas vecā ratiņa sprēslicu, un no skaistajiem dreijātiem apaļumiem man tur iznāca pulks vilku. Manā

471 mazajā plaukstā bezspalainais nazis savilka tulznas, bet visus priekus man sev vajadzēja sagādāt pašam, un es nekurnēju. Es tikai reizēm paskatījos sauļā, ievilku dvašu caur zobiem un griezu atkal. Vēlāk, jā, tad lielie zināja manu darbu smādēt. Viņi teica, ka mani vilki izskatoties it kā suņu apgrauzti. Bet vai tad man bij lietas nazis?

Kad pats vilciņš bija gatavs, es ķēros pie šakaļa. Es noplēsu pabiezu skalū, jo man vēl vajadzēja laidēja. Nu, tas nebija grūti iztaisāms. Es nodrāzu bērza skalū daudz maz līdzenu, nogriezu to tik garu, ka pietika sauļā saņemt, un vēl galiņš pāri palika priekš vilciņa. Tad es izvilku no sienas ilenu un izurbu šim skaliņam vienā galā caurumu, pa kuru auklu cauri raut.

Jā, bet kur tad aukla?

Arī to man vajadzēja gādāt pašam. Vecmāte mani laida pie savas pakulu kodeļas, un es vīju. Bet te nu vectēvs nevarēja vis tik mierīgi noskatīties kā uz manu blēņošanu ar nazi. Te jau bij nopietns darbs, un, ja es to darīju, tad vajadzēja strādāt, kā nākas.

«Kas tā par višanu?» viņš iesaucās tādā balsī, ka es pieplaku pie kodeļas un kāsitīs man izkrita no rokas.

Vectēvs ķēra manu kāsi, ņēma pavedienu savos resnajos pirkstos un grūda man pie acīm.

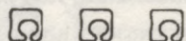
«Kur tad tu tādu liksi? – Vietām kā oda zarna, vietām kā zvirbuļa galva! Vai tad tu neesi redzējis, kā ļaudis strādā? Tak tev ir acis pierē; ja pavediens tiek tievāks, pasīt kāsitī padusē un ar otru roku pieņem pa šķieznai, ja nāk par resnu, atplūkā nost un pastiep!»

Viņš man ierādīja, kā to darīt, un man gāja labāk, kaut gan visu laiku vectēvs bija nemierā un vienmēr cēla uz mani baltas acis. – Es saviju pavedienus kopā un izbrauciju. Aukliņa nebija

sevišķi līdzena. Bet tā bij mīksta, un tādas man vajadzēja. Vienā galā es aizsēju mezglu, bet otram vajadzēja būt šjaubenam, lai auklu varētu viegli iesākt tāt ap vilciņa kāju. Šo tīšanu es izdarīju ar lielu rūpību. Pašā kājas galā vajadzēja iesākt un tad no vietas notīt līdz pat galvai. Tad auklu izvilkt caur skaliņa caurumu, pielikt vilciņu pie tā, ar kreisās rokas rādītāju viegli pieturēt un ar labo roku auklu raut, cik spēka. Aukla švurkšķēdama skrēja un, vajā tidamās, sagrieza vilciņu. Tas, ticis vajā, lēca zemē un dancoja tur palēkdams ilgu laiku, līdz tad piekusis sāka grīloties un apgāzās. Bet apgāzies viņš sāka piepeši velties uz otru pusi, it kā savu apdullušo galvu atreibināt gribēdams.

Reiz sācis, es atkārtāju šo rotaļu bez sava gala, un ar katru jaunu laidieni tā man vairāk patika. No saimnieka Jāņa es biju dzirdējis, ka zeme griežoties. Tā nu man bij pašam sava zeme. Vai tā nebij apaļa kā lode, un vai tā negriezās tik ātri, ka likās tīri uz vietas stāvam? Un kā viņš, šis niecīgais vilciņš, reizēm kauca – kā istis vilks. No sākuma kaušana bij stipra un augsta, tad kļuva aizvien zemāka un vājāka. Tā kauca arī vējš durvis un logos, kad laiks bij mīksts... Un cik simtējādu notikumu vilciņš savā gaitā nepiedzīvoja. Brīžam viņš kaukdams devās pagultē, atsitās pret koka stupelēm, pret kādu grozu, atsitās vēl pret cirvja pieti, pret trānas suķi un beidzot izvēlās kā nedzīvs atpakaļ. Es viņu žēloju, viegli pacēlu, ar sevišķu maigumu tīnu aukliņu ap kāju un laidu atkal. Nu viņš palika istabas vidū. Viņš staigāja, kā labākas vietas meklēdams. Likās, nu jau apmetisies šai bedrītē, bet ne – kāpa atkal laukā un slīdēja tālāk. Un cik veikli viņš atsveda no ceļa mazas skaidiņas un grūzus, cik brīnišķi viņš pie reizes dejoja ap krēsla kājām, nemaz pie tām nepiedurdamies. Slaidā lokā viņš apliecās

473 ap vienu, taisīja likumu ap otru un tad aizgriezās uz istabas vidu. Tur viņa kāja atrada kādu mazu alu; tajā apstājies, viņš nu zibēja uz vietas, gluži kā vanags to vasarā gaisā darīt mēdza, un no-
raudzījās uz krēsla kājām, ap kurām bija pratis tik smalki izdejojot. Dažreiz viņam ceļā gadījās ūdens lāse. To viņš pārvērta sikā lietū. Acumirkli viņš tai bija cauri, un tā bij izsprikstināta uz visām pu-
sēm. Bet, kad kādreiz vecmātes ratiņa tuvumā tika un tur bij kāds pakulu pinkulītis, tad vīrs uzreiz sapinās un klusi nogūlās. Bij arī reizes, kad šis vilks kļuva pilnīgi traks. Es viņu laidu gluži kā vien-
mēr, bet viņš nedancoja. Nē, – viņš laidās guļus. Viņš ar briesmīgu ātrumu vēlās kā ripa, līdz atsitās otrā sienā un tad, kā krampjos raustīdamies, grieza savu vienīgo kāju ap sevi. Šādās reizēs man likās, ka šis vilciņš nav vis nedzīvs, bet ka es, viņu taisīdams un laizdams, esmu viņam iedevis daļu no savas dzīvības.

Klētiņa deg

Tas bija ziemā. Puteni bij griezušies vairāk dienu no vietas un sniega kupenas savienojusi ar zemākiem jumtiem. Mēs bijām kā baltos kalnos ieslēgti.

Un tomēr nevar izprast, kādā kārtā labības klētiņā bija tikusi uguns. – Mēs, brokastu ēzdami, izdzirdām saimnieces balsi:

«Lautiņi, klētiņa deg!»

Izskrējuši laukā, ieraudzījām, ka klētiņas jumts garo. Biezajā sniegā vietām bija dzeltenī plankumi, bet vietām jau parādījās melnas alas, un pa tām šāvās liesmas kā sarkanas mēles. Visi ļaudis kļiedza un sauca, bet pirmā apjukumā nesaprata, ko iesākt. Tikai mana vecmāte skrēja pie klabekļa un sāka klabināt. Laiks bij apmeties mīksts un rāms, un mēs dzirdējām, ka kaimiņos arī sāka klabināt. Apziņa, ka citi ļaudis zina, kas par nelaimi, mūsu ļaudīm iedeva jēgu. Vectēvs ķēra trepes, kāpa uz jumta un sāka raust sniegu melnajās alās. Tas bija labāk nekā ar ūdeni laistīties. Man kļiedza, lai es paliekot istabā, – bet vai tad manai mātei klēti it nekā nebija? Ko tad viņa viena varēja iznest? Es, tāpat kā bijis, basām kājām un kailu galvu steidzos palīgā. Mūsu klēts bij līdzās degošajai. Jumts bij abām viens, tikai balķu siena tās šķīra. Kaut gan mūsējā vēl nedega, tad tomēr vajadzēja gādāt par drošību. – Māte ķēra savu lādi aiz galā pieskrūvētās dzelzs rokas un grūda; es lādes otrā galā lēkāju kā sisenis, – cēlu, vilku, šķiebu...

«Kas tur vēl ir ko nest?» es sauca.

Krūtīs man kala divi kalēji. Mēs skrējām atkal klēti, rāvām no kārtiņas drēbes un nesām laukā. Uz galvas mums nāca auksts ūdens kā lietus, jo krusttēvs bija uzkāpis uz sijas ar ūdens spanni

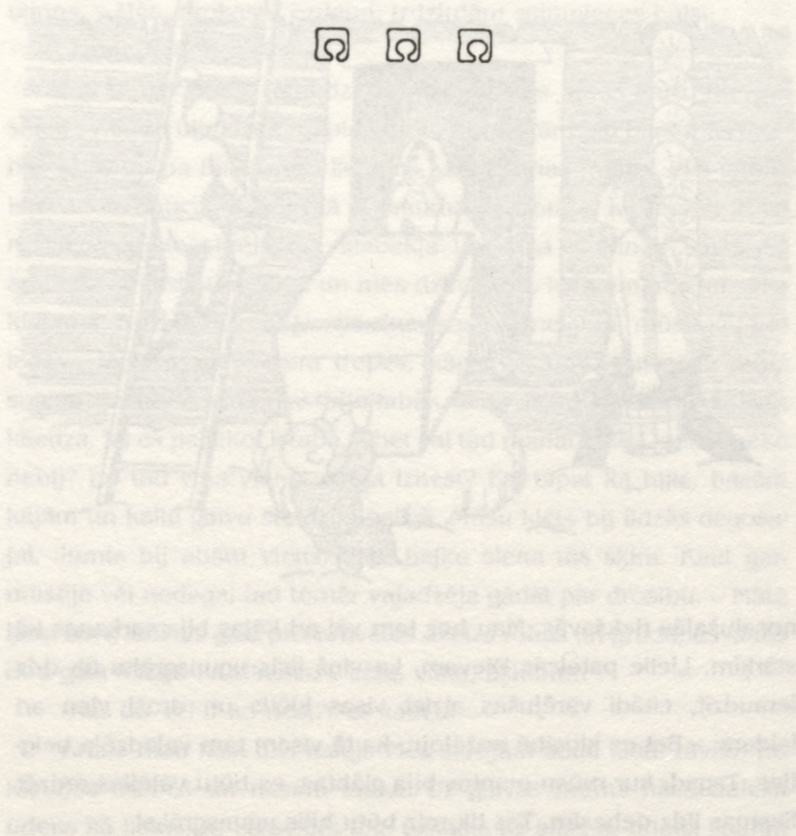
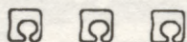
475 un nelaida uguni šurp. Viņš pastāvīgi mērcēja pirts slotu ūdenī un šļāca jumtā. Pa reizei ielida pa šķirbu līdz ar dūmiem arī liesmas, bet tūlit atrāvās atpakaļ, dabūjušas ar slapjo vīcu.

Tā no āra ar sniegu, no iekšas ar ūdeni uguns tika turpat jumtā nomākta. Pēc stundas mēs jau bijām siltā istabā un pūtām

nosalušajās riekšavās. Man bez tam vēl arī kājas bija sarkanas kā stārķim. Lielie pateicās Dievam, ka viņš licis ugunsgrēku tik drīz ieraudzīt, citādi varējušas aiziet visas klētis un droši vien arī laidars. – Bet es klusībā nožēloju, ka tā visam tam vajadzēja beigties. Tagad, kur mūsu mantas bija glābtas, es būtu vēlējies redzēt liesmas līdz debesīm. Tas tik reiz būtu bijis ugunsgrēks!

Pie vakara, kad jau pilnīgi varēja ticēt, ka uguns nekur vairs nevar būt paslēpusies, mēs gājām, lai nestu savu mantību klēti atpakaļ. Mēs ar māti ķērāmies pie savas lādes... Ko? Kas tad nu to bij ar akmeņiem piekrāvis? Mēs viņas nevarējām ne kustināt. Mātei vajadzēja papriekš izņemt smagākās drēbes no lādes laukā, tad tikai viņas abas ar vecmāti to iedabūja klēti.

Apšu zagļi

«Es grib' ritā mežā braukt

Un pie apses pieķerties.»

Šo pazīstamo ziņģi mēs nez cik reizu tikām pa ziemas vakariem skandinājuši. Viņas bēdīgās beigas man iedvesa drusku bailes, bet lielie puisieši no tām taisni dabūja lielu dūšu. Un tā kādā briesmīgā puteņa naktī pēc šās ziņģes pusgraudnieks Jorģis ieminējās, ka vajadzētu tagad jūgt baltiņu ragavās un braukt uz Ķīķeru apsem. Jā, patiesi, govīm siles bij pavisam satrunējušas. Ja nu vienu apsi nogāž, sazāģē līdz pat tievgalim pienācīgā garumā klučos un ar prātu pāršķel, tad tur varēja iznākt siļu bez sava gala.

Ķīķeru apses bija no mūsmājām kādu versti. Viss lielais mežs jau bija nogāzts. Bet apses auga pavisam staignā vietā. Un, tā kā no rudeņa līdz pat Ziemassvētkiem nebij krietna aukstuma, tad apses bija atlikušās kā maza birze, jo cirtēji negribēja bradāt pa dūņām. Nu šai birzei varēja pienākt gals kaut kuru brīdī: jo februāra sals bij sastindzinājis visas dūņupes un purvus.

«Nudien, jūgsim un brauksim!» vectēvs iesaucās.

Vecmāte iemeta kādu vārdu pret tādu braukšanu, jo mežu zagti esot grēks, bet puisieši tikai smējās un teica:

«Nu, ja noķers, tad jau gan dos tai kuņai piecpadsmīt un tam vīram divdesmit. Bet tu tak nevari veprejam liet ēdienu bļodā.»

Vakariņas bija paēstas. Puisieši sāka nopietni taisīties. Vilka mugurā kažokus, sapīpēja pīpes, ņēma cirvjus, skandināja zāģus.

«Es arī braukšu!» es iesaucos un biju no gultas laukā.

«Durnais!» – māte mani saķēra un iesvieda gultā atpakaļ.

«Mežsargs vēl tevi paturēs par ķīlu.»

Bet vectēvs domāja citādi. Viņš teica:

«Lai brauc līdz! Lai redz, kā jābrauc nakti un tādā puteni. Vēlāk, kad uzaugs liels, – atgādās, un tad grūtumi nebūs tik smagi. Taisies, puis. Mēs jau ejam jūgt.»

Vectēvs iegāja kambarīti pie saimnieka paprasīt zirgu, un pēc brītiņa viņi abi aizgāja uz stalli, aizdeguši drātīm apaustu lukturi.

Es tiku sačunčalots pēc iespējas silti un tā, ka pats ne soli nevarēju paspert. Nu man arī ap galvu bija mātes driķētais lakats. Tagad taču bija nakts; neviens jau neredzēja. – Māte mani izstiepa un ielika ragavās starp vectēvu un saimnieku. Otrās ragavās brauca Jorģis ar krusttēvu. Sniegs griezās pa gaisu tā, ka nebij nekas saredzams, un līda man gar lakatu pie plikuma. Es sarāvos un aiztinos pavisam. Tomēr maniju, ka mēs nebraucam vis uz apšēm, bet pavisam uz otru pusi, tur uz skolu. Es vaicāju, vai vectēvs nav pārskatījies, bet viņš pasmējās un teica, ka šis nebraucot vis tādās darīšanās pirmo reizi. – Kad tikām ganību viņā malā, tad vectēvs pēkšņi pagriezā zirgu sānis un laida rikšiem. Mēs bijām uzbraukuši uz meža ceļa, kurš, kaut gan aizputināts, tomēr apakšā bij stingrs un gluds kā galds. Pēc maza brīža mēs jau bijām galā.

Puisieši nu bradāja pa sniegu un, cik varēdami, noskatījās veselāko un līdzēnāko apsi. Tad sāka zāģis brēkt. Es sēdēju ragavās un turēju grožus starp sava milzīgā kažoka piedurknēm. Bet, ja zirgs būtu iedomājies mājup doties, – es viņa nebūtu varējis saturēt.

Brrrīkš! nokrakšķēja, un nodimdēja zeme. Zirgi palēcās sānis, bet nekur neskrēja. Arī es nobijos. Man likās, ka pat putenis uz brīdi aprīma. Ja nu to būtu dzirdējis vecais Ņīķers un nāktu? Un viņam plinte... Es klausijos... Tur puisieši zāģēja, cirta un runāja,

479 un pat smējās. Viņi bija pilnīgi droši. Vējš taču aurēja – visi meži un krūmi sīca, šņāca un vaidēja. Neviens nevarēja dzirdēt tik niecīgu troksni, kādu varēja sacelt mazais cilvēks tādā dziļā naktī. Man, tā vienam pašam sēdot tādos sniega mutuļos, viss izlikās kā sapnis, un, tikai pacilājis savas rokas smagajās piedurknēs, es manīju, ka esmu nomodā un ka tepat ir groži un zirgi.

Uzreiz es jutu, ka tieku pacelts gaisā un tad iestatīts sniegā. Es iegrimu dziļi, līdz pusei, paldanajā sniegā un stāvēju tur kā sniega vīriņš, kamēr lielie nesa smagus apšu klučus un krāva ragavās. Tad mani atkal izvilka no sniega un uzcēla uz sniegainajiem bluķiem, un mēs braucām mājup pa to pašu ceļu.

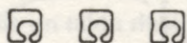
Mūsu pirmītējās pēdas bij jau aizputinātas. Es dzirdēju, ka vectēvs ar saimnieku par to priecājās.

«Bet ja nu putenis piepeši nostātu un zari paliktu pliki un pēdas ap celmu, un te redzētu, ka mēs no ceļa nogriezušies...» Jorģis baiļojās.

«Nav ko bēdāt,» saimnieks atteica. «Ķīķers nebāzīs degunu, kur nevajag. Tik acis turēt nedrīkst. – Uzkrusim žagarus virsū, lai guļ līdz pavasarim. Vai mēs kroga vietā daudzreiz neesam iemetuši pa šjankai? Es jau arī esmu pieminējis – sak, ja man kādreiz koki vajadzīgi vai ja ilksis salūst... Ak jau, viņš saka, virsū nescriešu, tikai ar prātu. Un nevelc ar vilkšanu no meža, lai nepaliek sliede.»

Mēs bijām iebraukuši sētsvidū. Iznāca meitieši un palīdzēja vezumu izkraut. Bet es kūlos uz istabu un līdu tik zem deķa, jo aukstais vējš bij mani krietni pasaldējis.

Otrā rītā es izskrēju ārā, lai apskatītu mūsu mantu. Putenis bij rimis trakot, tagad krita tikai lēnas, mīkstas pūkas un lipa visur klāt. Žagaru guba bija apsnigusi baltai balta... Nekā redzēt. – Vai kādā šķūnī būs ienesuši? – Tomēr! Tur pašā apakšā manijās it kā lielas ripas. Es piegāju un paskribināju ar pirkstu. Jā, kā tad! Bet nezinātnieks tur nekā nebūtu varējis ieraudzīt.

Ledus

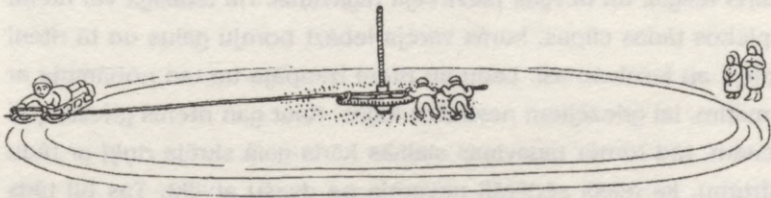
Vai tas nebij brīnišķīgi, kad kādā skaidrā rudenā rītā es varēju sviest akmentiņu un tas palēkdamies un trankšķēdams aizskrēja pa ūdens virsu? Es piegāju pie dobes malas un mēģināju ar kāju, vai ledus nav jau tik stiprs, ka varētu pa to šjūkt. Nekā! Tas bija tikko laba stikla biezumā un liecās čīkstēdams.

Bet otrā rītā es jau skraidelēju pa dobes seklo galu. Ledus bija plāns un dzidrs, tā ka tam cauri varēja redzēt dobes dibenu ar visām zālēm un dūņām. Es paskrēju, pašļūcu ar savām koka kurpēm, cik to atļāva papēžos sadzītās naglas, un tad steidzos uz istabu, lai turp nestu jauno vēsti.

«Tad jau ziema klāt,» saimniece teica. «Tad tikai abi ar Janci iedzeniet mietu dobes viducī, lai iesalst.»

Tas nu mums nebij divreiz jāsaka. Mēs paņēmām no cūklēviņa gala to līdzenāko mietu un skrējām lejā. Jancis bij par mani labi lielāks, un ledus ņišķēja, kad viņš gāja. Bet tas mūs nebiedēja, jo Jancis teica, ka rudens ledus esot sīkstis. Jancis iedams uzsitā ar mieta galu uz ledus. Un kas tur iznāca? – debešķīga puķe! Zieds daždažādās spilgtās krāsās.

«Tā ir Rīga!» Jancis sauca un sita atkal.

Uz izveidojās puķe pēc puķes. Mēs nogūlāmies uz ledus un skatījāmies ņirbīgajā krāsū mirdzumā. Kā tās tur varēja celties? Mēs gudrojām, berzējām krāsainās vietas, lai pārlicinātos, vai šīs krāsas nav noslaukāmas. Nē, – tās bija ledū iekšā. Brīnums!

Tad mēs noskatījām dobes vidū, un Jancis ar diviem trim sitieniem mietu dabūja ledum cauri un iedūra to dūņainajā dibenā. Dobe te bij dziļa. Garajam mietam laukā palika tikai īss gabaliņš, bet pietika, lai uz tā varētu uzmaukt riteni.

Mēs vēl šļūcām kādu brīdi. Atskrējāmies pa krastu un laidām. Jancim bija zābaki, un viņam gāja tālu, bet man ar savām kokenicām nebija liela prieka. Es izkāpu no viņām un mēģināju basām kājām. Tā negāja pavisam! Bet Jancis laidās kā putns, rokas izplētis. Viņš mācēja arī tupus šjukt. Tas gāja tik skaisti: – atskrējās un, tiklīdz tika uz ledus, notupās. Gāja tikpat tālu kā stāvus. Ir es mēģināju, bet man vajadzēja tūlīt izstiepties, un es šļūcu guļus. Bet arī Jancim tupstoties reiz misējās un viņš zvēlās uz ledus ar tādu sparū, ka ar elkoni un sānkaulu izsita Rīgas. Pēc tam mēs tūlīt gājām uz mājām.

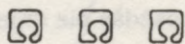
Sals pieņēmas. Uzkrīta sniegs. Mūsu miets dobes viducī stāvēja kā vienīgais melns punkts baltajā pļavā.

Un tad pienāca svētdiena, kad lielie varēja mums talkā nākt. Uz mieta uzmauca vecu riteni. Ritenim šķērsām pāri piesēja garas kārts resgali un tievgali pievirvēja ragaviņas. Nu ietaisīja vēl riteņa spieķos tādas cilpas, kurās varēja iebāzt bomju galus un tā riteni griezt ap iesalušo asi. Ledu ap riteni izkapāja un tad nobārstīja ar smiltīm, lai griezējiem neslidētu kājas. Kaut gan ritenis griezās ļoti lēnām, tad tomēr ragaviņas slaikās kārts galā skrēja riņķī ar tādu ātrumu, ka iekšā sēdētāji nevarēja ne dvašu atvilkt. Tas bij tāds

483 ātrums, kāds var būt, tikai kritot no kādas augstas vietas. Ja ragaviņas būtu tikušas vaļā, es domāju, mēs būtu sašķīduši vai nu pret olnīcas kārtīm, vai arī būtu sadauzīti, ragaviņām kūleņus metot. Bet bij jau diezgan dzirdēts par tādām nelaimēm, un piesiešana tika izdarīta ar naģiem.

Ziemā sakrita pārāk dziļš sniegs, un no vizināšanās pa ledu maz kas iznāca. Es gan pa reizei noskrēju lejā, rakņājos un arī nokļuvu līdz glumam ledum. Es iztaisiju mazu ceļu, kurš izskatījās tīri melns baltajā sniegā, un drusku pasludinājos, bet otrā dienā tā atkal vairs nebij.

Tikai uz pašu pavasari dobē parādījās tīrs ledus, bet tas nu bij pavisam citāds nekā rudenī. Šis te bij bāls un biezs, un kreveļains. Kad es sviedu akmeni, tad tas neslīdēja vis kā rudenī, bet iekrita kā putrā un palika uz vietas. Man bija bail mīt virsū tādai garozai. Vēlāk dobes malas atkusa pavisam un ledus peldēja kā liels plosts no vienas malas uz otru, kad vējš pūta. Un, kad sāka pelēkās vardes kurkstēt, tad no ledus vairs nebija ne zīmes.

Skolā

Kaut gan es grāmatu labi mācijos, tad tomēr no skolas man bij bail. Kad skolotājs, kādreiz atnācis, ievaicājās, kad es sāksot skolā nākt, tad man pārskrēja aukstas tirpas un es nodūru galvu. Patiesībā es priekš skolā iešanas vēl biju par mazu, un skolotājs varbūt tik jo-koja ar mani.

Bet bija dienas, labāki sakot, vakari, kad man patika iet uz skolu krusttēvam līdz. Tad tur bija daudz cilvēku, un skolotājs tos mācīja dziedāt. Mēs aizgājām drusku agrāk, kad skolasbērni nebija vēl gulēt gājuši. Krusttēvs iegāja skolotāja istabā, un es paliku klasē, jo tur man bija daži pazīstami zēni. Lielā klase bija gaiša un tīra. Dega pie griestiem piecas lampas ar cilindriem un baltiem šķīvjiem virsū. Zēni man padeva tāpeli un gripeli, un man vajadzēja vilkt burtus, cik es mācēju. O, es jau pratu kopā rakstīt. Es ņēmu un uzrakstiju:

«Jo pliks, jo traks.»

Zēni raustīja plecus un brīnījās. Tad mēs gājām uz desām.

Ienāca skolotājs un nosēdās pie ērgelītēm.

Visi bērni cēlās kājās.

Skolotājs spēlēja, un bērni, rokas saņēmuši, dziedāja:

«Nu dusēs visas lietas

Un meklēs guļu vietas,

Kas vien šai pasaulē...»

Es arī saņēmu rokas, bet meldijas nemācēju, tāpēc raudziju tikai vārdus citiem līdzī teikt.

Skolotājs noskaitīja īsu lūgšanu, un skolasbērni izbira no klases laukā kā zirņi. Viņi bija palaisti gulēt.

Es paliku viens savā solā.

Skolotājs nodzēsa dažas lampas, tad pienāca pie manis.

«Nu, Janci,» viņš teica, «kad tu sāksi skolā nākt?»

Man pārskrēja šermuļi... Te tomēr vajadzēja būt moku vietai: sēdēt un ņemties vienīgi ar grāmatām. Es pavisam nesapratu, kā skolās bērni, kad te ārā izskrēja, varēja klaigāt un smieties. Vai tā viņiem tā gudrība neizklīda? – Sniga sniegs, spīdēja saule, mājās

vārīja kāpostus, uz pavasari jau mušas gar sienām atdzīvojās, bet skolās bērnam tikai sols, grāmatas, tinte... Nē, skolā iet es negribēju.

Nu klasē saradās dziedātāji, puisi un meitas.

Skolotājs spēlēja ērģelītes, un dziedātāji dziedāja, sākot pa pulciņam un tad visi kopā, gan siki, gan rešņi. Bet dziedātāji dziedāja nepareizi. Tad skolotājs saskaitās un sita uz ērģelīšu vāka tik

stipri, ka sitamais kociņš salūza. Beidzot gāja labi. – Skolotājs smējās vien.

Un tad reiz skolā bija tāds liels vakars. Es nezinu, kas tur tika svētīts. Bet bija ļoti daudz ļaužu, pat vecu cilvēku. Es atgādāju, ka mans vectēvs sēdēja mazajā klasē uz sola, augstu virs citiem solumiem, un ziņģēja to ziņģi – «Zivtiņ, manu zilspārni...». Viņam palīdzēja vecmāte un vēl pāris sievu. Tas gāja vareni! Man šķiet, tur toreiz tika arī dancots.

Skolotāja istaba bij arī viesu pilna. Es pa reizei tur iespraucos, lai paraudzītos, vai mans krusttēvs ir vēl te, un noskatījos, kā te gāja. Ērģelītes bij no klases teitan ienestas, un Ķesteru Vilis uz tām spēlēja prankusēju. Puisiešu nebija tik daudz, cik vajadzēja, un viņu vietā dancoja meitas. Lai varētu izšķirt, tad tām meitām, kuras izpildīja puisiu vietas, galvā bija cepures. Tās meitas tad arī spēra lielākus soļus, gāja vairāk ļodzīdamās, un, kad divas satikās, tad abas pacēla cepures kā sveicinādamas. Tas bij tik jocīgi.

Jā, tādos vakaros man skolā patika. Bet citādi es uz lielo salmu jumtu tur aiz ganībām raudzījos ar savādu nemieru. Aizvien man likās, ka priekš manis tur ir izlikti kādi valgi...

Un vai tad arī ne? – Tur sācis pīties pa grāmatu cilpām, es sapīņķējos jo dienas, jo vairāk, un nu jau esmu tik tālu, ka rakstu pats grāmatas.

Tomēr no manas atmiņas nekad negaisīs šī vecā māja, kur man bija liktas pirmās cilpas. Un ar šo grāmatu es sveicinu to vīru, kurš pirmais mani sagūstīja garīgam darbam.

Beigas

Saturs

Ieskaņa	5
Mūsmājas	7
Klibais Jurks	23
Krāsne	36
Sestdienas vakars	39
Čigāni	42
Ķēvīte	50
Spoki	53
Pūstais ūdens	63
Joskiene	67
Bildes	71
Dauņiene	76
Jankamāte	80
Toļķis	86
Leišu ubagi	89
Simkis	94
Dzīvie sveķi	98
Nedarbi	104
Pavasars	109
Žurkas	113
Audekli	117
Sulas	122
Melni vēži	125
Lieldienas	129
Silķes	133
Tinte	138

Bakas	141
Stabules	145
Dārtīte	148
Baznīca	160
Oazeits ar lilim rogīm	165
Skroderi	168
Linga	175
Ripošana	178
Pūnitē	183
Rītes meža burvības	185
Puika pirtī	191
Kaimiņu gani	194
Sviesta maize	199
Grāmatnieks	202
Pieguļā	207
Laurīnes	211
Jāņi	217
Bites	221
Ķīķeru pirtiņa	224
Ciemā	228
Salate	232
Rupuča āda	235
Peju Vanags	239
Briežumāte	244
Posta dzeguze	246
Velni	254
Piektāja	259
Vai vaj' dzīgs?	264

Mans tēvs	269
Mazais galdiņš	272
Bērnauklis	277
Čočojies, dvēselīt!	283
Vectēvs joko	286
Pirkstiņa žēl	291
Mapša	296
Viņas skolas Otiņš	300
Putniņ, kur oliņas!?	304
Pļavā	308
Naudas racēji	312
Varde, kur tu lidi?	317
Brūklenes	322
Uz kapiem	328
Vecaistēvs	333
Ganu Līze	338
Vecā nauda	345
Turki un krievi	349
Aitu kupcis	352
Šukavs	355
Dinaburga	359
Ķebeļu sūnaklis	367
Kartupeļu ņemšana	373
Sudmalas	376
Kulšana	380
Astes zvaigzne	384
Sarkanais gailis	390
Aitu kaušana	397

Apbēdas	401
Zagļi	404
Zem plašām debesīm	407
Mazais Pēteris	411
Ziema	415
Ripkas laulības	419
Skali	423
Lauva	426
Ziema	432
Krēslas stundas	442
Pusbībele	447
Krogs	452
Jaunsgads	458
Brājam kāzas	464
Vilciņš	470
Klētiņa deg	474
Apšu zagļi	477
Ledus	481
Skolā	484

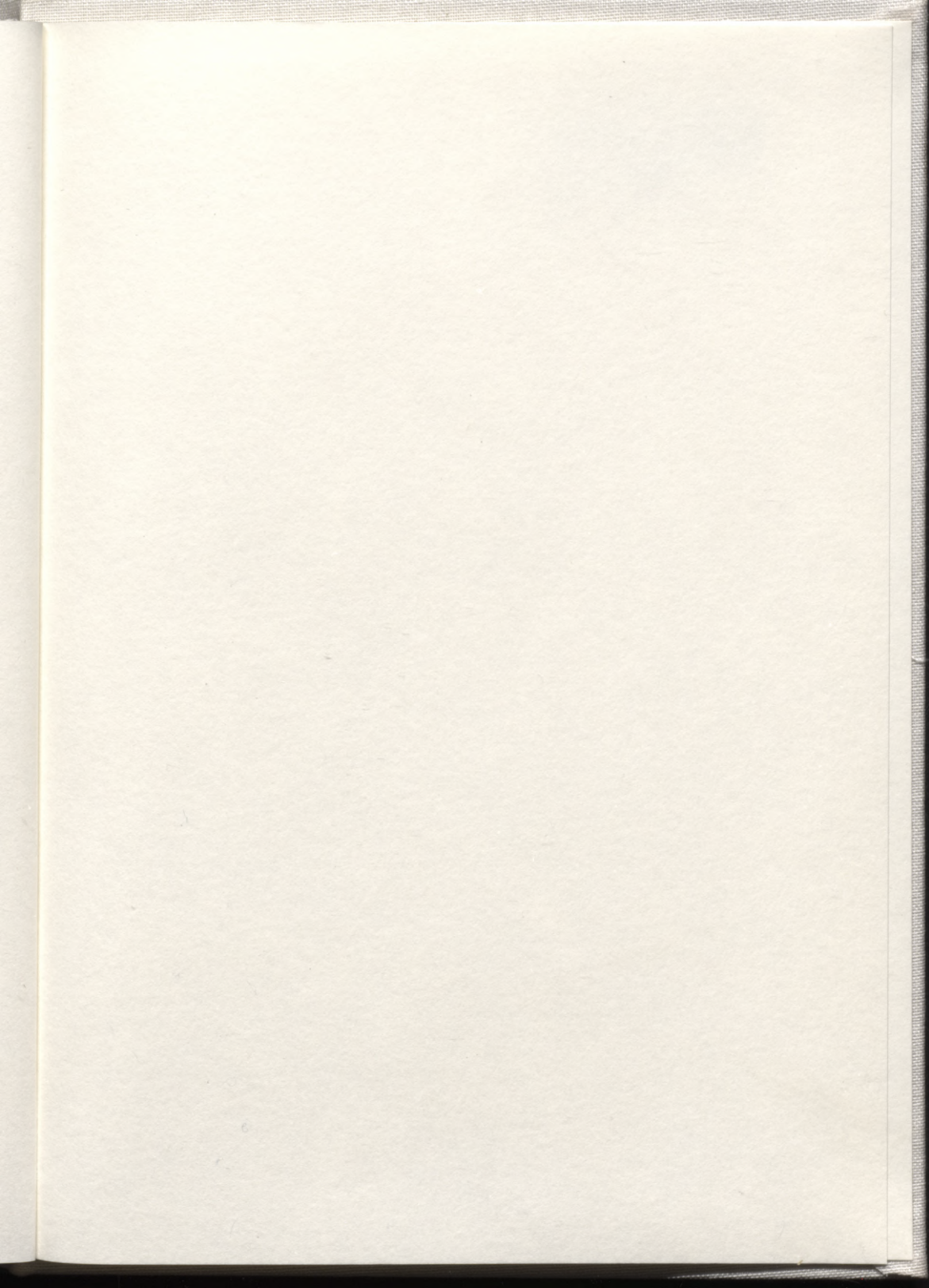
UDK 821.174-31
Ja 928

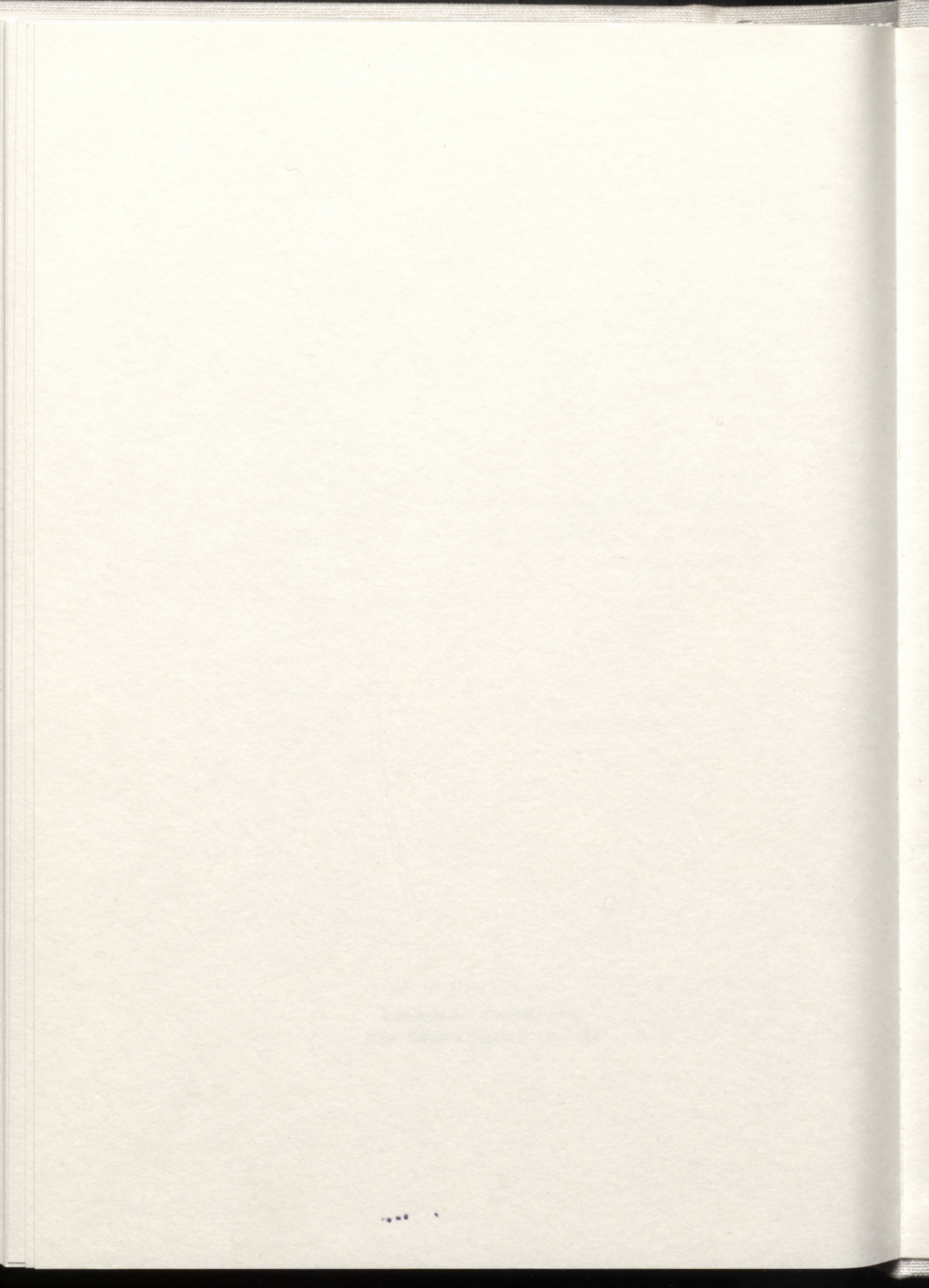
Jāņa Jaunsudrabiņa darbs publicēts
ar AKKA/LAA atļauju

Autora ilustrācijas
Grāmatas mākslinieciskais noformējums *Valdis Villerušs*
Datorgrafiskais noformējums *Iveta Zāģere*
Maketētājs *Kaspars Akulis*

ISBN 9984-768-67-8

© Apgāds «Valters un Rapa», izdevums latviešu valodā, 2005
© Jānis Jaunsudrabiņš, teksts, 1914, 1921
© Valdis Villerušs, mākslinieciskais noformējums, 2005

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306008631

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

C

2006-3

L 29